

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko
Didaktika književnosti

doktorska disertacija

*Zastopanost ljudskega slovstva v učnih načrtih in učbenikih na predmetni stopnji
osemletne in devetletne osnovne šole*

Mentorica:izr.prof. dr. Milena Mileva Blažič

Petra Novak

Ljubljana, 2011

**IZJAVA O AVTORSTVU
DOKTORSKE DISERTACIJE**

Podpisana Petra Novak, z vpisno številko 18099126, rojena 24. 8. 1978 v kraju Kranj, sem avtorica doktorske disertacije z naslovom *Zastopanost ljudskega slovstva v učnih načrtih in učbenikih na predmetni stopnji osemletne in devetletne osnovne šole*.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predložena doktorska disertacija izključno rezultat mojega raziskovalnega dela;
- so dela oz. mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena v seznamu virov in so v delu citirana v skladu z mednarodnimi standardi in zakonom o avtorstvu in sorodnih pravicah (Uradni list RS št. 21/95);
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko doktorske disertacije in soglašam z objavo doktorske disertacije na spletni strani Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

V Ljubljani, maj 2011

Petra Novak

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	9
2 METODOLOGIJA	11
3 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PODROČJA	13
4 TERMINOLOGIJA V ZVEZI S PREDMETOM PROUČEVANJA	16
4.1.1 NAJKRAJŠE ENOTE (OBRAZCI) LJUDSKEGA SLOVSTVA	17
4.1.2 PREGOVORI	17
4.1.2 PESNIŠTVO	18
4.1.2.1 Lirske pesmi	20
4.1.2.2 Epske pesmi	21
4.1.3 PRIPOVEDNIŠTVO	23
4.1.3.1 Pravlјice	24
4.1.3.2 Pripovedke	26
4.2 ZAPISANO LJUDSKO SLOVSTVO	28
5 OSNOVNO ŠOLSTVO	30
5.4.1 ORGANIZACIJA IN PROGRAM POUKA	36
5.4.2 NACIONALNO PREVERJANJE ZNANJA	38
5.4.3 NAPREDOVANJE UČENCEV	38
6 NAČRTOVANJE POUKA (KNJIŽEVNOSTI)	39
6.1.1 LJUDSKO SLOVSTVO V UČNIH NAČRTIH	42
6.1.1.1 Splošna razprava glede na Tabelo 1	52
6.2.1 RAZLAGA POJMOV	57
6.2.1.1 Učbenik	58
6.2.1.2 Berilo	60
6.2.3 BERILA NA PREDMETNI STOPNJI OSNOVNE ŠOLE	67
6.2.3.1 Berila 1987–1991	69
6.2.3.2 Berila 1999–	70
6.2.4 ANALIZIRANA BERILA ZA 5. RAZRED 8-LETNE IN 6. RAZED 9-LETNE OSNOVNE ŠOLE	72
6.2.5 ANALIZIRANA BERILA ZA 6. RAZRED 8-LETNE IN 7. RAZED 9-LETNE OSNOVNE ŠOLE	84
6.2.6 ANALIZIRANA BERILA ZA 7. RAZRED 8-LETNE IN 8. RAZED 9-LETNE OSNOVNE ŠOLE	96
6.2.7 ANALIZIRANA BERILA ZA 8. RAZRED 8-LETNE IN 9. RAZED 9-LETNE OSNOVNE ŠOLE	102
7 ANALIZA POSAMEZNIH BERIL Z VIDIKA BESEDIL LJUDSKEGA SLOVSTVA	107
7.1.1 RAZPRAVA GLEDE NA TABELO 7	115
7.2.1 RAZPRAVA GLEDE NA TABELO 8	126
7.3.1 RAZPRAVA GLEDE NA TABELO 9	137

8 APLIKACIJA RAZLIČNIH TEORIJ IN PRVINE MOTIVNIH ELEMENTOV NA DOLOČENA BESEDILA LJUDSKEGA SLOVSTVA.....	145
8.1.1 SLOVENSKE LJUDSKE PRAVLJICE <i>ZDRAVILNO JABOLKO, TRAP, ŽELEZNI PRSTAN</i>	147
8.1.2 ZGODOVINSKA PRIPOVEDKA <i>KRALJ MATJAŽ</i>	150
8.1.3 RAZLAGALNI PRIPOVEDKI <i>AJDA IN SLOVENCI</i> TER <i>RABELJSKO JEZERO</i>	151
8.1.4 BAJKE <i>VOLKODLAK, VOLKODLAK V RIBNICI, VESOLJNI POTOP IN KURENT, VEDOMCI</i>	151
8.1.5 JUNAŠKA PRIPOVEDKA <i>PETER KLEPEC/KAKO JE PETER KLEPEC NAGNAL TURKE</i>	153
8.2.1 LIRSKE PESMI <i>EN HRIBČEK BOM KUPIL, ŠKRJANČEK POJE, ŽVRGOLI</i>	155
8.2.2 ŽIVALSKA PESEM <i>LISICA</i>	155
8.2.3 BALADI <i>ZARIKA IN SONČICA</i> IN <i>DESETNICA</i>	156
8.2.4 LIRSKI PESMI <i>GOR ČEZ IZARO (TAM ČEZ JEZERO)</i> IN <i>OBLAKI SO RDEČI</i>	158
8.2.5 ROMANCI <i>PEGAM IN LABREGAR</i> IN <i>ALENČICA, SESTRA GREGČEVA</i>	159
8.2.6 BALADI <i>GRAŠČAKOV VRTNAR</i> IN <i>GALJOT</i>	160
8.2.8 KOLEDNIŠKA PESEM <i>KRESNICE</i>	162
8.2.9 LIRSKI LJUBEZENSKI PESMI <i>JE PA DAVI SLAN'CA PALA</i> IN <i>VSI SO PRIHAJALI</i>	162
8.2.10 LIRSKA PESEM <i>SP(J)EVAJ NAMA, KATICA</i>	163
9 AVTORSKI PREDLOG MODELA POUČEVANJA LJUDSKEGA SLOVSTVA	165
9.1.1 Eksperimentalna metoda.....	167
9.1.1.1 Izbrano besedilo.....	175
9.1.1.2 Komunikacijski pouk.....	178
9.1.1.3 Jezikovne dejavnosti.....	182
9.1.1.4 Sestava modela	185
9.1.2 INTERVJU	186
9.1.2.1 Vsebina intervjuja.....	187
9.1.2.2 Analiza intervjuja.....	189
9.1.2.3 Razprava	196
9.1.3 ANKETA	198
9.1.3.1 Sestava ankete.....	198
9.1.3.2 Rezultati in interpretacija ankete	200
10 NADGRADNJA UČNEGA NAČRTA IN BERIL POSAMEZNIH ZALOŽB	209
11 ZAKLJUČEK.....	229
12 POVZETEK	239
13 LITERATURA IN VIRI	245
13.1 UPORABLJENI VIRI.....	245
13.2 UPORABLJENA LITERATURA	246
13.3 UPORABLJENI SPLETNI VIRI.....	251
14 PRILOGE	253

KAZALO SLIK

Slika 1: Shema šolskega sistema v Sloveniji.....	32
Slika 2: Naslovnica berila <i>Pozdravljeno, zeleno drevo</i>	72
Slika 3: Naslovnica berila <i>Kdo se skriva v ogledalu?</i>	74
Slika 4: Naslovnica berila <i>Branje za sanje</i>	76
Slika 5: Stran iz berila <i>Branje za sanje</i>	78
Slika 6: Naslovnica berila <i>Svet iz besed 6</i>	78
Slika 7: Stran iz berila <i>Svet iz besed 6</i>	81
Slika 8: Naslovnica berila <i>Sledi do davnih dni</i>	81
Slika 9: Stran iz berila <i>Sledi do davnih dni</i>	83
Slika 10: Naslovnica berila <i>O domovina, ti si kakor zdravje</i>	84
Slika 11: Strani iz berila <i>O domovina, ti si kakor zdravje</i>	85
Slika 12: Naslovnica berila <i>Sreča se mi v pesmi smeje</i>	86
Slika 13: Stran iz berila <i>Sreča se mi v pesmi smeje</i>	87
Slika 14: Naslovnica berila <i>Ta knjiga je zate</i>	88
Slika 15: Naslovnica berila <i>Svet iz besed 7</i>	89
Slika 16: Naslovnica berila <i>Novi svet iz besed 7</i>	91
Slika 17: Stran iz berila <i>Novi svet iz besed 7</i>	93
Slika 18: Naslovnica berila <i>Vezi med ljudmi</i>	96
Slika 19: Naslovnica berila <i>Dober dan, življenje</i>	97
Slika 20: Naslovnica berila <i>Spletaj niti domišljije</i>	98
Slika 21: Naslovnica berila <i>Svet iz besed 8</i>	99
Slika 22: Naslovnica berila <i>V nove zarje</i>	102
Slika 23: Naslovnica berila <i>Skrivno življenje besed</i>	103
Slika 24: Naslovnica berila <i>Z roko v roki</i>	104
Slika 25: Naslovnica berila <i>Svet iz besed 9</i>	105
Slika 26: Shema akcijskega raziskovanja.....	168
Slika 27: Avtorski/eksperimentalni model obravnave besedila ljudskega slovstva v berilu.....	174
Slika 28: Tradicionalni in sodobni pristop uvodne motivacije.....	178

KAZALO GRAFOV IN TABEL

Graf 1: Deleži besedil ljudskega slovstva v učnih načrtih.....	54
Graf 2: Delež besedil ljudskega slovstva glede na vsa besedila v posameznih berilih za 5. oz. 6. razred	84
Graf 3: Delež besedil ljudskega slovstva glede na vsa besedila v posameznih berilih za 6. oz. 7. razred	95
Graf 4: Delež besedil ljudskega slovstva glede na vsa besedila v posameznih berilih za 7. oz. 8. razred	100
Graf 5: Delež besedil ljudskega slovstva glede na vsa besedila v posameznih berilih za 8. oz. 9. razred	106
Graf 6: V učnem načrtu predvideno razmerje posameznih literarnih zvrsti.....	143
Graf 7: V berilih zastopano razmerje posameznih literarnih zvrsti.....	143
Graf 8: Deleži ocen, ki jih učenci pripisujejo ljudskemu slovstvu.....	201
Graf 9: Odnos učencev do posameznih zvrsti	202
Graf 10: Zastopanost ljudskega slovstva v berilih	202
Graf 11: Vključitev dodatnega besedila ljudskega slovstva v berila za 9. razred	203
Graf 12: Datacija konca ljudskega slovstva	205
Graf 13: Smešnice in ljudsko slovstvo	208
Graf 14: Deleži predlogov besedil ljudskega slovstva v posameznih učnih načrtih za vse razrede predmetne stopnje	231
Graf 15: Deleži (predlogov) besedil v učnih načrtih in berilih za vse razrede predmetne stopnje.....	233
Tabela 1: Primerjava učnih načrtov za 5. razred 8-letke oz. 6. razred 9-letke	44
Tabela 2: Primerjava učnih načrtov za 6. razred 8-letke oz. 7. razred 9-letke	48
Tabela 3: Primerjava učnih načrtov za 7. razred 8-letke oz. 8. razred 9-letke	50
Tabela 4: Primerjava učnih načrtov za 8. razred 8-letke oz. 9. razred 9-letke	51
Tabela 5: Primerjava števila ur književnega pouka med posameznimi učnimi načrti na določen razred	52
Tabela 6: Analizirana berila	68
Tabela 7: Primerjava beril glede na zastopanost besedil, didaktičnega instrumentarija ter vsebinskih in didaktičnih posebnosti ob ljudskih besedilih v berilih za 5. oz. 6. razred	114
Tabela 8: Primerjava beril glede na zastopanost besedil, didaktičnega instrumentarija ter vsebinskih in didaktičnih posebnosti ob ljudskih besedilih v berilih za 6. oz. 7. razred	125
Tabela 9: Primerjava beril glede na zastopanost besedil, didaktičnega instrumentarija ter vsebinskih in didaktičnih posebnosti ob ljudskih besedilih v berilih za 7. oz. 8. razred	136
Tabela 10: Besedila v posameznih berilih za 5. razred 8-letke oz. 6. razred 9-letke	145
Tabela 11: Besedila v posameznih berilih za 6. razred 8-letke oz. 7. razred 9-letke	146

Tabela 12: Besedila v posameznih berilih za 7. razred 8-letke oz. 8. razred 9-letke	146
---	-----

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Anketni vprašalnik za učence	253
Priloga 2: Strip na temo Dolenjski gostilničar	256
Priloga 3: Strip na temo smešnice	257
Priloga 4: Primeri poustvarjalnega pisanja učencev.....	258
Priloga 5: Učni listi za izvajanje knjižnično informacijskega znanja v povezavi z ljudskim slovstvom	260
Priloga 6: Predlagana besedila v nadgradnji učnega načrta	264

*Zahvaljujem se mentorici dr. Mileni Blažič: za nasvete, podporo in strokovno pomoč;
dr. Moniki Kropelj: za vse odgovore na nemalo vprašanj in
iskrena hvala **vsem**, ki ste (so) mi v času pisanja naloge kakor koli pomagali in me spodbujali.*

*»Žalostna je usoda mitoloških bitij: živijo le, dokler verjamemo vanje. In
ker smo jih odrasli že ubili v svojih srcih, je obstoj vil in škratov odvisen
le od src majhnih otrok. A ta srca so dovolj velika ...« (B. A. Novak)*

***Nejcu in Maksu**, da bi imela (čim dlje) veliko srce ...*

1 UVOD

O ljudskem življenju v zgodnjeslovanski – praslovenski dobi¹ do pokristjanjevanja ne poroča niti ena pisana slovenska beseda, komaj da je ohranjeno v zgodovinskih virih² kako osebno ime. Pač pa živi to življenje še v naših najstarejših narodnih pesmih, bajkah, zagovorih. Pesmi so se sicer večinoma zapisale šele v 19. stoletju, jezik ni več stari, tudi dejanje so prenesli največkrat v novo kulturno in družbeno okolje, a življenje, ki ga upodablja, je še življenje davnih prednikov, preprosta, umetniško premišljena zgradba je še stara, takisto umerjeni, z zadržanim čustvom napolnjeni slog ...³

Vednost o slovenski književnosti in živi slovenski kulturi v krajih, kjer živimo, so ključne tudi v času našega novega položaja v Evropi.⁴

V raziskavi bo kot predmet proučevanja analizirano *slovensko ljudsko slovstvo* v učnih načrtih in učbenikih za pouk slovenščine na predmetni stopnji naše osnovne šole.

Dosedanje – še nepopolne⁵ – analize so pokazale, da je (bilo) ljudsko slovstvo v učnih načrtih in učbenikih za pouk slovenščine zastopano, spreminjal se je odnos do njega, tako glede števila ljudskih besedil kot žanrske⁶ razporeditve. Zastavlja se vprašanje, ali so z zastopanostjo slovenskega ljudskega slovstva današnja berila (enako tudi učni načrti) ljudskemu slovstvu manj naklonjena.

Že na ravni poimenovanja 'ljudsko slovstvo' prihaja do neenotnosti. V raziskavi je ljudsko slovstvo s svojo žanrsko opredelitvijo razloženo na podlagi ugotovitev literarne vede.

V prvem, teoretičnem delu, bosta predstavljena pregled terminologije v zvezi s predmetom proučevanja, žanrskih opredelitev in teorija načrtovanja pouka književnosti z učnimi načrti in

---

¹ Tj. 550–750.

² Srednjeveški urbarji, kronike ipd.

³ Ivan Grafenauer 1973: 29.

⁴ Vida Medved Udovič 2006: 52.

⁵ Zastopanosti bajčnih/mitoloških vsebin v učnih načrtih in učbenikih je namenjena objava avtorskega članka v znanstveni reviji *Studia Mithologica* z naslovom *Slovenskim najstnikom predpisani bajčni in mitološki junaki*.

⁶ V tem delu sinonimno uporabljam žanr kot vrsto oz zvrstno-vrstno določitev.

učbeniki za pouk književnosti v osnovni šoli. Sledil bo pregled zastopanosti ljudskega slovstva v učnih načrtih za pouk slovenščine oz. berilih.

Osrednji del bo analitski. Zastopanost ljudskega slovstva v učnih načrtih in berilih bo analizirana glede na delež besedil ljudskega slovstva v primerjavi z vsemi besedili v posameznih učnih načrtih za pouk slovenščine in berilih, glede na literarno zvrst. Didaktični instrumentarij⁷ bo predstavljal osnovni referenčni okvir analiz in bo obravnavan na več ravneh: dejavnosti pred branjem; stvarna pojasnila; razlage manj in neznanih besed; dejavnosti po branju; (po)ustvarjalno pisanje; medijske predelave; literarnoteoretične definicije; bio- in bibliografski podatki; kazala: avtorjev, vsebine, literarnoteoretičnih pojmov; ilustracije ter mogoče spletne povezave.

Sledila bo preučitev paralel didaktičnega instrumentarija ter vsebinskih in didaktičnih posebnosti ob ljudskih besedilih v vseh učnih načrtih oz. učbenikih.

V interpretativnem delu bom poskušala združiti teoretična in analitična spoznanja v holistično sintezo o zastopanosti, pomenu, vlogi, vrstah ljudskega slovstva v slovenski osnovni šoli ter s kakšnimi didaktičnimi metodami dela je (bilo) približano učencem.

Osmo poglavje interpretativno predstavi vsa besedila slovenskega ljudskega slovstva, ki so vključena v analizirana berila.

Vpogled v cilje učnega načrta in berila za celotno predmetno stopnjo bo omogočil objektivno mnenje o zastopanosti besedil in razlagah ljudskega slovstva v osnovni šoli in predloge vključevanja ljudskega slovstva v učni načrt, učbenike ter didaktični instrumentarij obravnave ljudskega slovstva v slovenski osnovni šoli. Na podlagi le-tega bo v zadnjem delu naloge predstavljen avtorski model obravnave besedila ljudskega slovstva v zadnjem razredu obveznega šolanja, in sicer v obliki kvalitativne raziskave, predstavljene v nadaljevanju. Podani bodo tudi predlogi izboljšav oz. dopolnitev zadnjega učnega načrta, ki naj bi v veljavo stopil prvič v šolskem letu 2011/2012, ter učbenikov za pouk književnosti, ki jih je danes mogoče uporabljati.

---

⁷ Boža Krakar Vogel 2004; Alenka Žbogar 2005.

2 METODOLOGIJA

Poleg teoretičnih opredelitev raziskava temelji na deskriptivni metodi dela s pisnimi viri, ki predstavljajo primarni vir informacij. To so:

- trije učni načrti⁸:
  - *Program življenja in dela osnovne šole, jezikovno-umetnostno vzgojno izobraževalno področje* (učni načrti) iz 80. let (1984) za 8-letno osnovno šolo;
  - *Učni načrt, program osnovnošolskega izobraževanja, slovenščina za 9-letno osnovno šolo* iz leta 1998 (tretji natis 2005) ter
  - učni načrt z nekaterimi dopolnitvami tega iz leta 1998: *Učni načrt, slovenščina* iz leta 2009⁹;
- potrjeni¹⁰ učbeniki za književnost različnih založb, ki jih je (bilo) pri pouku književnosti mogoče uporabljati v zadnjih dveh desetletjih.

Induktivna metoda bo omogočena na osnovi primerjave analiz učnih načrtov in učbenikov. Vrednotenje in kritično ocenjevanje zastopanosti besedil ter didaktičnega instrumentarija v odnosu do gradiva bo sestavni del deduktivne metode. Pri tem bom uporabila deskriptivno ocenjevalno lestvico, s katero bom ocenjevala nivo oz. pogostost pojavljanja navedenih karakteristik¹¹ didaktičnega instrumentarija.

Predvidevam, da bo merjenje elementov didaktičnega instrumentarija zagotavljalo uresničevanje ekzaktnosti.¹² Analiza gradiva bo podana predvsem kvalitativno, tj. besedno, brez operacij nad števili.¹³

---

⁸ Na določenih mestih namesto besedne zveze učni načrt uporabim tudi kratico UN.

⁹ Predloga analize je učni načrt iz leta 2009, ki ga je pripravila Predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za slovenščino na osnovi učnega načrta v devetletni osnovni šoli iz leta 1998. Ob zaključevanju disertacije (aprila 2011) je na spletu na voljo nova, redakcijsko neurejena in nelektorirana verzija zadnjega posodobljenega učnega načrta, ki pa – glede ljudskega slovstva – prinaša malenkostne spremembe. Te sem v nalogo vnesla, sicer pa se, ker je analiza že opravljena, držim navajanja učnega načrta iz 2009. Posodobljeni učni načrt je bil potrjen s strani Sveta za splošno izobraževanje marca 2011, v veljavo pa naj bi prvič na predmetni stopnji za 7. razred stopil v šolskem letu 2011/2012 (e-sporočilo ene od članic Predmetne komisije za slovenščino in avtorice posodobljenega učnega načrta, ge. Milene Čuden (11. 4. 2011))

¹⁰ S strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje.

¹¹ Janez Sagadin 1977: 121.

¹² Janez Vogrinc 2008: 11.

¹³ Janez Vogrinc 2008: 13.

Pri tem uporabljam tudi sekundarne vire, študije raziskovalcev in strokovnjakov več področij:

- didaktike (načrtovanje pouka književnosti, opredelitve učnega načrta, učbenika);
- literarne vede (ljudsko slovstvo kot vrsto književnosti, žanrski sistem ljudskega slovstva, terminologija in besedilna analiza posameznih besedil, zastopanih v berilih);
- deloma pa tudi folkloristike (pri (motivni) analizi posameznih besedil upoštevam raziskave tako slovenskih¹⁴ kot tujih¹⁵ folkloristov).

Uporabnost analize je v sprotnih navedbah oz. v razpravi/nadgradnji navedenih pomanjkljivosti/slabosti in predlogih izboljšav. Predlog izboljšav vključuje tudi izvedbo predloga modela poučevanja ljudskega slovstva, ki sem ga oblikovala na podlagi analize primarnih in sekundarnih gradiv, nato pa izvedla v obliki eksperimenta. V eksperiment sta bili vključeni dve testni in dve kontrolni skupini, tj. štiri heterogene skupine, katerim je bil kasneje podan vprašalnik o poznavanju in odnosu do ljudskega slovstva.

Pri učiteljih, ki sta izvedla eksperiment, sem kasneje uporabila metodo intervjuja.

Razlaga metodologije praktičnega dela je v nalogi na mestu, kjer je prikazan avtorski predlog modela poučevanja ljudskega slovstva.

---

¹⁴ Prim. Monika Kropelj, Marija Stanonik, Mirjam Mencej.

¹⁵ Prim. Andre Jolles, Linda Degh, Alan Dundes.

3 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PODROČJA

3.1 RAZISKOвано GRADIVO

Raziskava je temeljila na zbiranju tistega gradiva, ki je podlaga za načrtovanje pouka književnosti v naši osnovni šoli. Prvi tip analiziranega gradiva – učne načrte – bi lahko imenovali predpisani, za vse učitelje enotni del, saj je pri uresničevanju ciljev pouka potrebno upoštevati potrjen in veljavni učni načrta, ki je samo eden.

Drugi tip gradiva je poljubne narave, kajti učitelj v svoji avtonomnosti lahko izbira med več učbeniki (berili) na založniškem trgu, z izborom besedil normativnega (npr. berila *Kdo se skriva v ogledalu? Sreča se mi v pesmi smeje, Dober dan, življenje!*) ali antologijskega tipa (npr. berila *Svet iz besed*), z različno zasnovo didaktičnega instrumentarija ipd.

3.2 ČASOVNA OPREDELITEV

Razlika v proučevanih učnih načrtih oz. učbenikih je tudi v njihovi uporabi skozi daljše obdobje:

- v bivši Jugoslaviji¹⁶, pri tem da gre le za berila, ki so se uporabljala tako v samostojni Sloveniji kot nekaj let pred tem;
- v samostojni državi Sloveniji¹⁷ ter
- po vključitvi Slovenije v Evropsko unijo¹⁸.

Berila iz prve in druge alineje družijo tudi skupna normativna podlaga, učni načrt, ki je izšel leta 1984. V zadnjem desetletju se je zgodila sprememba šolskega sistema v Sloveniji¹⁹, in sicer prehod iz 8-letne osnove šole na 9-letno osnovno šolo. Sprememba pa je tudi v tem, da se je učbeniška/založniška produkcija tako razširila, da je v zadnjih nekaj letih na tržišču na voljo več (potrjenih) učbenikov, med katerimi lahko učitelji izbirajo.

---

¹⁶ 1946–1991

¹⁷ 1991–

¹⁸ 2004–

¹⁹ Od šolskega leta 2003/2004 v vseh osnovnih šolah namesto osemletke vpeljana devetletka.

Primerjalni pogled omogoča pregled zastopanosti tako na diahroni²⁰ kot sinhroni²¹ osi.

Druga časovna determinanta v disertaciji se navezuje na izvedbo eksperimenta. Del eksperimenta – realizacija učne ure s predlaganim modelom poučevanja ljudskega slovstva – je bila izpeljana novembra 2010, vprašalnik glede recepcije le-tega, poznavanja in odnosa učencev do ljudskega slovstva pa štiri mesece zatem. Strokovnjakinja s področja pedagoške psihologije²² je namreč zagotovila, da je to že doba, ki že kaže uspeh zasidranosti v trajni spomin.

3.3 POPULACIJSKA OPREDELITEV

Osnovni cilj doktorske disertacije je primerjalna analiza učnih načrtov²³ ter učbenikov²⁴, ki so se uporabljali oz. se uporabljajo v 8-letni osnovni šoli in kasneje v 9-letni osnovni šoli, od 5. do 8. razreda oz. od 6. do 9. razreda in nadgradnja-le teh.

Generacijsko gre za iste učence, saj je razlika v starosti učencev ob vstopu v šolo po vpeljavi 9-letke le v nižjih razredih osnovne šole. Spontano obzorje pričakovanj otrok in njihovi književni interesi zaradi spoznavnega, biološkega in socialnega razvoja so ob zaključku osnovne šole ključni za nadaljnje branje.²⁵ Za mladostnike ob zaključku šolanja je že značilna precejšnja zmožnost formalno logičnega mišljenja. Ti učenci naj bi obvladovali določeno količino znanja in spoznavne dejavnosti (razumevanje, analizo, sintezo), za obravnavano obdobje, v katerem se otrokov fizični razvoj zaključuje, je tipična tudi čustvena občutljivost, razkorak med ideali in stvarnostjo in sposobnost dojemanja tujih duševnih stanj, v socialnem vidiku pa ga označuje kritičnost do odraslih in posnemanje vrstnikov ter drugih vzornikov.²⁶

---

²⁰ Učbeniki in učni načrt zadnjih dveh desetletij.

²¹ Učbeniki, ki so na voljo danes.

²² Cirila Peklaj, e-sporočilo, 6. januar 2011.

²³ *Program življenja in dela osnovne šole. 2. zvezek: jezikovno-umetnostno vzgojno izobraževalno področje (učni načrti), Učni načrt. Program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina in Učni načrt. Slovenščina.*

²⁴ *Kdo se skriva ogledalu?, Branje za sanje, Dober dan, življenje, Pozdravljeno., zeleno drevo, Sledi do davnih dni, O domovina, ti si kakor zdravje, Skrivno življenje besed, Spletaj niti domišljije, Sreča se mi v pesmi smeje, Svet iz besed 6, Svet iz besed 7, Svet iz besed 8, Svet iz besed 9, Ta knjiga je zate, V nove zarje, Vezi med ljudmi, Z roko v roki.*

²⁵ Miha Mohor 2006: 61.

²⁶ Miha Mohor 2006: 61.

S primerjalno analizo zastopanosti ljudskega slovstva v učnih načrtih in berilih za učence od razreda, ki pomenita prehod iz razredne na predmetno stopnjo in s tem večjo samostojnost pri delu, do zadnjega leta obveznega izobraževanja, bo storjen napredek od dosedanjega proučevanja. Učencem bo v tem, zadnjem letu obveznega šolanja dodatno predstavljen tudi avtorski predlog modela poučevanja ljudskega slovstva in pri njih izveden vprašalnik.

Pred samo analizo je, poleg snovne, časovne in populacijske opredelitve, za razumevanje raziskovalnega področja potrebno predstaviti:

- a) **terminologijo ljudskega slovstva in njegove zvrstno-vrstne opredelitve;**
- b) **sistem osnovnošolskega izobraževanja v Sloveniji v obdobjih, ki ga vključuje analiza učnih načrtov in učbenikov oz. beril;**
- c) **pouk književnosti, njegovo načrtovanje, opredelitve učbenika in učnega načrta.**

4 TERMINOLOGIJA V ZVEZI S PREDMETOM PROUČEVANJA

V slovenskem prostoru se je za pojem ljudskega slovstva skozi zgodovino uporabljala in se še danes uporablja različna terminologija. Najbolj uveljavljen termin je (bila) besedna zveza **ustno slovstvo**, a termin ni ustrezen: pridevnik 'ustno' je nepotreben, saj (glede na lit. teorijo) že slovstvo²⁷ pomeni tudi ustno. V mojem raziskovanju ga, razen na citatnih mestih, zaradi navedenega protislovja v poimenovanju ne bom uporabljala.

Pri uporabi termina **ljudsko slovstvo** so nekateri etnologi (Angelos Baš, Slavko Kremenšek) proti besedi ljudski²⁸, in sicer iz razloga, da gre za sociološko poimenovanje 'ljudstva' kot neke nižje plasti.²⁹ Vendar na področju, s katerim si bom pomagala pri tej nalogi, torej v literarni teoriji, ni sledu o zgodovinski obremenjenosti pojma, o kateri govori Josef Bursza³⁰, niti ne gre za z različnimi predznaki 'opremljen' sociološki, antropološki in etnološki pojem³¹. Pridevnik 'ljudski' (poleg različnih samostalnikov) uporabljajo tako Milko Matičetov³² kot literarni teoretiki Anton Slodnjak³³, Ivan Grafenauer³⁴, Marja Borštnik³⁵, Silva Trdina³⁶, Franc Zadavec³⁷, Janko Kos³⁸ in Matjaž Kmecl³⁹. Tako bo označevalec 'ljudski' poleg 'slovstva'⁴⁰, ki pomeni, kar *tudi še ni zapisano, je govorjeno*⁴¹, uporabljen tudi v tej nalogi. Ob tem naj že na začetku poudarim, da sem tudi pri analiziranih berilih ob samem pregledu največkrat (izjemoma ne) zasledila pojem ljudsko slovstvo, kar pomeni, da je pri

---

²⁷ Že Ivan Prijatelj je v razpravi *Literarna zgodovina* skušal napraviti literarni red in je (po ruskem literarnem kritiku Visarionu Belinskem) določil, naj beseda **slovstvo** (iz *slovo* = beseda) označuje sleherno narodno umovanje v besedi (*slovu*) – zapisano ali nezapisano; beseda **književnost** vse tisto slovstvo, ki se je ohranilo v knjigah, in beseda **literatura** »umetnost, upodabljaajočo z uporabo dovršene jezikovne oblike: torej leposlovje« (Kmecl 1996: 26).

²⁸ Ljudsko: skupna oznaka za gmotne, družbene in duhovne prvine, ki so bile v etnologiji Slovencev in splošneje v evropski etnologiji do 2. polovice 20. stoletja povečini povezane s kmečko kulturo; ljudsko je bilo vse, kar ni sodilo v visoko, urbano kulturo in je pripadalo preteklosti (Slavec Gradišnik 2000: 628).

²⁹ Marija Stanonik 2004: 129–134.

³⁰ *Kultura ludowa – kultura narodowa* 1974: 308.

³¹ Marija Stanonik 2001: 50.

³² *Rezijanska pripovedna pesem* 1944: 32; *Folklorna anketa* 1951: 300.

³³ *Pregled slovenskega slovstva* 1934: 187; *Slovensko slovstvo* 1968: 18.

³⁴ *Pogled na gorenjsko ljudsko pesništvo* 1959: 45–48.

³⁵ *Študije in fragmenti* 1962: 159, 177.

³⁶ *Besedna umetnost* 1965: 173 in 1977 (Antologija primerov).

³⁷ *Slovenska besedna umetnost v prvi polovici dvajsetega stoletja* 1987: 24–26.

³⁸ *Primerjalna zgodovina slovenske literature* 1987: 33.

³⁹ *Mala literarna teorija* 1996: 26–27.

⁴⁰ Slovstvo kot samostalnik se v (upo)rabi terminologije pojavi največkrat, poleg 'ljudskega slovstva' še 'ustno slovstvo' in 'tradicionalno slovstvo'.

⁴¹ Matjaž Kmecl 1996: 26.

sestavljavcih učbenikov izbrana terminologija v splošni rabi. Iz zadnjega razloga tudi sama upravičujem rabo tega termina skozi celotno disertacijo, se mi pa pojavlja pomislek o uporabnosti termina sodobnih⁴² enot ljudskega ustvarjanja, ki ni le govorjeno, ampak tudi zapisano.⁴³

Termin »slovstvena folklor« se je v našem prostoru pojavil zadnji. Samostalnik in pridevnik slovstvo in slovstvena pomensko sovpadata⁴⁴, torej je, po Kropcevi⁴⁵, slovenski izraz 'ljudstvo' enak prevzetemu izrazu 'folk'. Poleg tega pa tudi folklor enako kot slovstvo označuje specifičnost, večplastnost, spontanost in naravnost ustvarjalnosti manj izobraženih slojev.⁴⁶ Glede na dosedanjo prakso (ne)rabe tega termina v učbeniški oz. vzgojno-izobraževalni tradiciji, se za njegovo rabo v tem delu ne odločam, čeprav pa njegovi uporabi v etnoloških, antropološki znanosti ne nasprotujem.

4.1 ŽANRSKE OPREDELITVE⁴⁷

4.1.1 NAJKRAJŠE⁴⁸ ENOTE (OBRAZCI) LJUDSKEGA SLOVSTVA

Zaradi najmanjšega in najkrajšega obsega in hkrati mejnega položaja te enote uvrščamo tako na področje jezikoslovja kot ljudskega slovstva. Zanje je značilna kratkost, ritmizirano podajanje, beseda ima prav pri različnih oblikah tega žanra največjo težo in pomen.⁴⁹

4.1.2 Pregovori

Pregovori so veja ljudskega slovstva, a imajo čisto posebno vlogo, saj jih vpletamo v vsakdanji govor.⁵⁰ Hkrati so največje jezikovne enote, ki so še uvrščene v različne slovarje. V

---

⁴² Za sodobne imam vse (še/tudi) danes aktivne enote.

⁴³ Prim. grafiti, smešnice na svetovnem spletu ipd.

⁴⁴ Slovstvo: književnost, literatura in ljudsko slovstvo; slovstven: nanašajoč se na slovstvo (SSKJ 1995: 1249).

⁴⁵ Ustni vir.

⁴⁶ Marko Terseglav 1987: 25.

⁴⁷ Pri žanrski razlagi se usmerim na opredelitve tistih žanrov, ki so zastopani v berilih za 5. razred 8-letke oz. 6. razred 9-letke. Ljudske dramatike ne razlagam; sicer pa je to področje pri nas najslabše razvito. Snov je zajemala iz svetega pisma. Zlasti priljubljene so bile velikonočne ali pasijonske igre (Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 134).

⁴⁸ Nekateri folkloristi jih imenujejo najmanjše (prim. Marija Stanonik), drugi najkrajše (prim. Monika Kropce), tudi folklorni obrazci.

⁴⁹ Marija Stanonik 1999: 75.

pregovorih se poezija druži in prepleta s filozofijo, z etiko in globokim poznavanjem življenja. S pregovori – »odlomki stare modrosti« (Aristoteles) – si lahko pomaga vsak in ob vsaki priložnosti, od tod tudi njihova priljubljenost in veljava v vseh časih.⁵¹

Z besedo 'pregovor' označujemo ljudske resnice (Dvakrat premisli, enkrat govori), obzirne napotke (Bolje je verjeti svojim očem kakor tujim ušesom.), posmehljivke («Naglost ni prida,» je rekel polž, ki je sedem let lezel na bučo in mu je pod vrhom spodrsnilo.) in primere (Pamet je boljša kot žamet.). V pregovorih so nakopičene stoletne izkušnje, znanje, modrost, pa tudi stereotipi.⁵² Viri⁵³ pregovor imenujejo tudi 'pametnica'.

Pregovori na Slovenskem odražajo pretežno družbeni status (kmečki, obrtniški).⁵⁴

4.1.2 PESNIŠTVO

Za vse ljudske pesmi, ne le slovenske, pogosto slišimo, da so preproste. A so le drugačne, saj imajo svoje notranje zakonitosti in se podrejajo nanapisanim, a trdnim pravilom specifične oz. lastne arhitektonike in sledijo svoji poetiki, ki je spet specifična.⁵⁵

Za ljudsko pesem ni najpomembnejše to, da je njen prvi avtor neznan, anonimen, temveč to, da jo je ljudstvo na vsem ozemlju ali le na delu tega ozemlja »po ustnem izročilu, s petjem iz spomina, sprejelo za svojo«, jo daljšo dobo pelo, po svoje spreminjalo in tako prilagajalo svojemu okusu in slogu, kar morda počne še danes.⁵⁶ Pri tem gre torej hkrati za reproduktivno in produktivno dejavnost. Ljudska pesem je besedno-glasbena stvaritev, ki je delo posameznika in živi v skupnosti. Spreminja se po svojih notranjih zakonitostih in zaradi zunanjih vplivov, vendar še ohranja sestavine, ki so dediščina davne preteklosti. Ustni slog drugače kot knjižni zahteva vseh vrst ponavljanja: stalne pridevke, ustaljene besedne zveze in

---

⁵⁰ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 134.

⁵¹ Milko Matičetov 1956: 115.

⁵² Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 134.

⁵³ Periodika *Vrtec*, prim. *Vse, kar ima človek, mine, vse preide kakor sanja, dobro delo le ostane in plačilo zanje*; gesla pri križankah revij *Mlado jutro* (www.dlib.si).

⁵⁴ Milko Matičetov: 1956: 115.

⁵⁵ Marko Terseglav 2004: 4.

⁵⁶ Ivan Grafenauer, 1973: 29.

sploh takšna izrazna sredstva, ki lajšajo podajanje sicer znane, vendar vsakokrat bolj ali manj improvizirane pesmi. Vse to je razvidno prav iz pripovednih pesmi, ki so praviloma daljše.⁵⁷

Splošne značilnosti ljudskega pesništva naj bi bile, po Terseglavu⁵⁸:

- Ljudska pesem se vedno poje in kot sinkretični pojav je ljudska pesem celota, ki jo sestavlja besedilo skupaj z melodijo in ritmom.
- Ljudsko pesništvo večinoma obstaja in živi kot ustna komunikacija v širši skupnosti, v kateri posamezniki niso le pasivni sprejemniki, ampak aktivni ustvarjalci (individualni avtorji) in poustvarjalci.
- Ljudsko pesništvo ne more živeti brez variant. Posebni vidiki spreminjanja in obnavljanja se po Čistovu ustvarjajo v konkretnih situacijah, katerih sestavni elementi so sprejemljivi.
- Sorazmerno dolga življenjska doba loči ljudsko pesem od večine popevk. Daljše življenje ljudske pesmi omogočajo poleg priljubljenosti še večplastnost, sinkretičnost in funkcija, ki jo vpenja v širši življenjski kontekst.
- Jakobson in Bogatrijev poudarjata, da je rojstni dan ljudske pesmi šele takrat, ko jo sprejme ljudstvo; ljudski pesnik bolj ali manj ustvarja po naročilu. Razliko med ljudskim in umetnim pesništvom je mogoče opazovati tudi v jeziku, v ljudski pesmi deluje (po de Saussuru) na ravni 'langue', bolj je prisoten sklop spontanib pobud, ki šele skozi tradicijo postanejo norma.
- Ljudski verz se zdi na prvi pogled narušen, saj je lahko število zlogov v verzih ene pesmi zelo različno, to različnost pa omogoča melodija, ki je tako elastična, da pevec po potrebi vnaša vanjo besede ali jih izpušča. Tudi rime ljudska pesem dolgo ni poznala.

Raziskave ljudskega pesništva so avtomatično sprejemale metode in terminologijo literarne vede. Zbiralci in izdajatelji ljudskih pesmi so se največkrat izogibali natančnih zvrstnih opredelitev ali pa delitvi na liriko in epiko. Pesmi v zbirkah so ponavadi razdeljene po

---

⁵⁷ Marija Stanonik 1999: 99–101.

⁵⁸ 1987: 36–44

vsebinskih ali tematskih sklopih, npr. na mitološke, cerkvene, pastirske ...⁵⁹ Pri večplastnosti delitve se tudi tukaj opiram na uveljavljene literarno teoretične pojme, lirika in epika.

4.1.2.1 Lirske pesmi

Ljudska lirika je eden najstarejših načinov pesniškega izražanja čustev.⁶⁰

Izmed vseh vrst ljudskega slovstva so lirske pesmi danes med Slovenci še najbolj žive in znane. V primerjavi s pripovedno je slovenska izpovedna pesem precej krajša (razmerje približno 20 : 40), vsebinsko bolj raznolika, z vsakdanjim življenjem je bila dosti bolj povezana kot pripovedna.⁶¹ Najbrž tudi zato, ker izpovedne pesmi bolj ali manj priložnostno spremljajo človeka od rojstva do smrti. Zaradi bolj emocionalnega značaja teh pesmi ima melodija veliko večjo vlogo kot v epiki. Pri klasifikaciji odloča v glavnem vsebina pesmi in na tej osnovi bi sodile na sam začetek obredno-običajne⁶² in nabožne pesmi, temu sledi osrednja skupina šestih lirskih vrst, razporejenih po sosledju individualnega človeškega doživljanja, ki ga te pesmi spremljajo, navezujoč se najprej na otroško dobo, nato na mladost (samstvo, ljubezen, vojaška služba) in slednjič na širšo dobo zrelosti (stanovski moment, vinsko družabnost, šala in satira), torej otroške pesmi⁶³, ljubezenske («zaljubljene») ⁶⁴, vojaške⁶⁵, kmečke in druge stanovske⁶⁶, pivske⁶⁷ (npr. *En hribček bom kupil*), šaljive in zabavljive^{68, 69}.

---

⁵⁹ Marko Terseglav 1987: 59, 60.

⁶⁰ Marko Terseglav 1987: 87.

⁶¹ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 132.

⁶² Te so vezane bodisi na pomembnejše letne običaje (kolednice, jurjevske, kresne pesmi) ali pa na običaje ob nekaterih važnih momentih človeškega življenja (ženitovanjske, obsmrtnice). Po svojih osnovah sodijo v to vrsto še plesne pesmi in zagovori (Matičetov 1956: 77).

⁶³ Ta skupina obsega predvsem pesmi, ki jih pojo ali recitirajo sami otroci, nekaj pa je tudi takih, ki jih otrokom pojo ali govore odrasli, npr. uspavanke, zazibalke (Matičetov 1956: 88).

⁶⁴ Te pesmi sodijo v osrčje naše lirike. Poudarjata jih izrazito pevní značaj in njena subjektivnost. Značilna, a psihološko umljiva, je premoč fantovske pesmi nad dekliško, v razmerju 2 : 1 (Matičetov 1956: 92). Najštevilnejše so pesmi z dramatičnimi prvinami; dramatični tok dogajanja vsebuje osebna občutja, ki se lahko zgubijo za bolj poudarjeno zgodbo ali nosilcem dogajanja. Ta je največkrat impulziven, neposredno izraža svoje strasti, ki so zanj usodne, včasih tudi tragične (Terseglav 1987:87).

⁶⁵ Večina jih je nastala po uvedbi splošne vojaške dolžnosti v Avstriji 1763, ko je vojaška dolžnost postala zadeva vse moške mladine. V marsičem je sorodna ljubezenski pesmi in gre za izraženo liričnost. Za vojaško pesem je značilen pretežno elegični in ponekod kar solzavi ton izpovedi (Matičetov 1956: 97).

⁶⁶ Kmečka pesem poje bodisi o posameznih kmečkih delih ali pa nasploh o kmetovem življenju in delu v menjavi letnih časov, govori pa tudi o pomenu in uspehih tega dela, včasih z upom in stanovskim ponosom, včasih pa tudi s tožbo in obtožbo; druge stanovske pesmi so bolj opisne, npr. o čevljarjih ... (Matičetov 1956: 103–106).

Naša ljudska lirika je v obliki, kot nam je znana, nastala v zadnjih dveh, treh stoletjih⁷⁰; v svoji sporočeni obliki je zvečine razmeroma mlada tvorba.⁷¹

4.1.2.2 Epske pesmi

Za ljudske pesmi, ki jih lahko uvrstimo v epiko, je v glavnem značilno, da se navezujejo na resnične zgodovinske dogodke. Njihova upodobitev ni datirana, predstavljeni so dogodki iz različnih obdobjev pa tudi okolij. Junaki so idealizirani, življenje in življenjsko okolje sta predstavljena realistično, čemur se podrejajo stilni postopki z ustaljenimi oblikami (formule, podobe).⁷²

Pripovedne pesmi so se v svojih temeljnih potezah oblikovale v zgodnjem fevdalnem obdobju, zato so sprejele vase še predkrščanske in staroslovanske elemente z nekaterimi bajčnimi usedlinami. Na ta zgodnji čas se navezujejo tudi po svoji strukturi, motiviki, tematiziranju družbenega okolja in idejnega ozračja. Iz posebnih razmer slovenskega človeka v fevdalnem obdobju lahko razberemo poglobitve vzroke za pomanjkanje slovenske junaške epike: zgodnja izguba politične svobode je preprečila nastanek slovenskega fevdalnega razreda in tako tudi ni nastala poezija, ki bi vzorce junaških pesmi in takšno tradicijo širila med nižjimi socialnimi sloji.⁷³ Naše pripovedne pesmi najraje posegajo v območje ljubezenskih družinskih odnosov ter nam prikazujejo nenavadne, pretresljive človeške usode s krvavimi obračuni (npr. *Krištof Lambergar, Kralj Matjaž, Adam Ravbar ...*).⁷⁴

Področje, ki ga literarna teorija imenuje epsko-lirsko pesništvo, so balade in romance, danske vise, ruske biline, ukrajinske dume ... Sem sodijo lirske in epske pesmi, v katerih se

---

⁶⁷ Po nastanku so izrazito prigodniške, rojene največ iz potreb pivske družabnosti, ki je z njo že tudi opredeljen prešerno veseli značaj. Težišče teh pesmi je v zdravicah in napitnicah (Matičeto 1956: 107).

⁶⁸ Ton in značaj teh pesmi je različen, ker je lahko šala tenkoumna ali robata, hudomušno nagajiva ali pikra, zabavljica pa bodisi bolj osebno poudarjena in moralno spodbudna ali pa bolj obtožujoča, grobo posmehljiva ali celo surova (Matičeto 1956: 108). Slovenske šaljive pesmi se, po Štrekljevi zbirki sodeč, v glavnem posmehujejo prebivalcem drugih krajev ali pa se norčujejo iz splošnih človeških napak; njihov predmet so različni nekmečki stanovi: obrtniki, gospoda, tudi duhovščina. V teh pesmih je mnogo karikiranja (Terseglav 1987: 99).

⁶⁹ Milko Matičeto 1956: 76.

⁷⁰ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 132.

⁷¹ Milko Matičeto 1956: 75.

⁷² Marko Terseglav 1987: 60–61.

⁷³ Marija Stanonik 1999: 104.

⁷⁴ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 132.

prepletata obe temeljni pesniški vrsti. Nastajale so, se razvijale in živele na zelo širokem geografskem prostoru in med vsemi družbenimi sloji. Balade in romance so ostale produktivne v vseh zgodovinskih obdobjih.⁷⁵

Izraz **balada** izhaja iz srednjelatinškega glagola 'ballare' – plesati. Izraz v Angliji označuje pesmi, ki se po vsebini in obliki približujejo epiki, vsebujejo dramatičen dogodek ali pripoved, vendar se razlikujejo po snovi, izvajalcu ali funkciji. Vzrok je najbrž tudi v tem, da starokeltska beseda 'balad' nasploh pomeni pesem in tudi pripovedko. Angloameriška strokovna literatura in tudi literatura na našem področju z izrazom balada vključuje vse pesmi, ki niso izrazito lirsko reflektivne ali osebno impresivne.⁷⁶

Največ pozornosti so raziskovalci posvečali baladnim temam in motivom, vendar niso ustvarili enotne tipologije. V tem okviru je pri nas izšel indeks Zmage Kumer *Vsebinski tipi slovenskih pripovednih pesmi*. Slovanske balade so po Čubeliću prvotno poudarjale družbeni, etični in zgodovinski kontekst dogajanja. Ne glede na narodno specifiko imajo vsaj evropske in severnoameriške balade nekaj skupnih potez: označuje jih patos, ki je vklenjen v ekspresiven govor, ritem in melodičnost. Za precejšen del ljudskih balad je mogoče trditi, da postavljajo v ospredje izrazite osebnosti; kakšni so nosilci dejanja v baladah, je odvisno tudi od tega, v kateri družbeni plasti so nastale. Bolj kot za katere druge vrste ljudskih pesmi je mogoče trditi, da so jih ustvarjale in gojile vse družbene plasti od plemstva, meščanstva in kmetov. Slovenske balade imajo poleg specifičnih, avtohtonih tem in motivov še splošne, ki smo jih dobili z Orienta s posredovanjem Grkov in južnih Slovanov. Lahko pa so isti motivi prišli k nam po daljši poti prek severne in srednje Evrope in nato prek Nemcev. Del motivov, pa tudi verzni oblik, pripada skupni praslovanski dediščini.⁷⁷

Balade pripovedujejo o kakem nenavadnem dogodku, v katerem je človek žrtev skrivnostnih nadnaravnih sil. Posebno hvaležno snov so ponujale hude in krivične družbene in družinske razmere (npr. *Desetnica, Lepa Vida, Galjot, Neusmiljena gospoda ...*). Po občutju so balade

---

⁷⁵ Marko Terseglav 1987: 71.

⁷⁶ Marko Terseglav 1987: 72.

⁷⁷ Marko Terseglav 1987: 83–84.

bolj mračne.⁷⁸ Danes so pri nas žive le še v omejenem obsegu, zlasti tam, kjer se je ohranilo skupinsko delo ali vsaj spomin nanj in bedenje ob mrliču.⁷⁹

Neenotno je tudi razumevanje in opredelitev **romance**. Izraz v Španiji označuje tiste pesmi, ki jih ostala Evropa pozna kot balade. V Franciji in tudi drugod v Evropi pa s tem izrazom označujejo španske ljudske pesmi nasploh.⁸⁰ Romance rade opevajo junaštvo plemičev, viteške turnirje, grajsko življenje in s tem v zvezi ljubezen ipd. So vedrejšje od balad. Opevani dogodek je tudi napet, dramatičen, le v zaključku ni tragičen, marveč pomirljiv (npr. *Pegam in Lambergar*).⁸¹ Skoraj 300-letna doba turških vpadov na slovensko ozemlje in aktualnost bojov s Turki še vse tja do konca 18. in 19. stoletja je v slovenskih kmečkih množicah zavest skupnosti in o vsem tem pričajo tudi pesmi iz tega časa in o teh dogodkih, turške romance. Med njimi imamo nekaj takih, ki se nanašajo na določene zgodovinske dogodke, na pomembne boje in zmage, druge pa nam prikazujejo različne zgodbe o turškem nasilju z najpogostejšim motivom srečne (zvičajne) rešitve iz turške ječe ali sužnosti.⁸²

4.1.3 PRIPOVEDNIŠTVO

Prvi katalog za prozno ljudsko slovstvo je izšel leta 1910; njegov avtor Anti Aarne je za vsak pripovedni tip predvidel določeno številko, kratek opis vsebine in bibliografske reference k pravljicam Svena Grundtviga ali bratov Grimm. Okrog 800 pravljic, razširjenih med več kot dvanajstimi evropskimi narodi, je logično razvrstil in katalogiziral. Aarnejev seznam (kot praktični priročnik) je omogočil kodiranje pravljic – siže je poimenoval tip in vsak tip oštevilčil.⁸³ Kratke konvencionalne oznake pravljic so zelo praktične in tudi Komisija za pravljice ne bi mogla opisati svojega gradiva brez tega seznama, saj bi bili povzetki 530 pravljic preobsežni; zdaj lahko pogledamo številke in že na prvi pogled so stvari jasne.⁸⁴⁸⁵ A za ljudsko slovstvo zunaj Evrope je bilo delo Antija Aarneja malo koristno, ker so v njem

---

⁷⁸ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 132.

⁷⁹ Marko Terseglav 1987: 84.

⁸⁰ Marko Terseglav 1987: 72.

⁸¹ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 133.

⁸² Milko Matičetov 1956: 65–66.

⁸³ povzeto po Marija Stanonik 2006: 229.

⁸⁴ Vladimir Propp 2005: 23–24.

⁸⁵ Vladimir Propp omenja, da tudi ta klasifikacija ni brez napak; pove, da jasna delitev na tipe v bistvu ne obstaja, zelo pogosto je takšna delitev fikcija. Sižeji so si tudi tu blizu in jih ni mogoče ločevati zares objektivno; pri uvrščanju besedila v en ali drug tip pogosto ne vemo, za katero številko bi se odločili (Propp 2005: 25).

našli za svoje okolje komaj kaj primerjalnega gradiva. Zaradi presenetljivo hitrega naraščanja le-tega v posameznih deželah je leta 1928 po Aarnejevi zamisli, a z nekaterimi izboljšavami, Stith Thompson ponudil mednarodni katalog *The types of Folk-Tale*, kar je pomembno vplivalo na razvoj raziskovanja pravljic. V dveh desetletjih po prvi izdaji – avtor je sam pokazal na pomanjkljivosti – se je vedno bolj čutila potreba po novi in dopolnjeni izdaji Thompsonovega *Indexa*. Tako je v letih 1955–1958 izšla druga, dopolnjena izdaja *Motif-Index of Folk-Literature*. Thompson pojasnjuje, da v njej ni hierarhije glede na kvaliteto ali kaka druga načela literarne kritike, ampak glede na podobno snov. Stith Thompson je občasno navedel tudi starejše literarne vire, prim. Boccaccia, Basileja ... Leta 1961 je pod skupnima imenoma obeh dotedanjih avtorjev⁸⁶ izšel v šestih knjigah na novo pregledani *Index of Folk-Literature*, v uporabi znan pod kratico AaTh ali AT. Upošteval je dotedaj izdane narodne kataloge z mednarodnim pravljničnim gradivom.⁸⁷ Revizije AT-tipskega kataloga se je lotil in jo opravil Hans Jörg Uther z zunanjimi sodelavci. Obsežen in opazno razširjen tipski katalog so izdelali na temelju AT z natančnim opisom vsebine, popravki napačnih uvrstitev in združitvijo novo nastalih narodnih in pokrajinskih katalogov. Tako je od leta 2004 na voljo urejen instrument za mednarodno zgodovinsko-primerjalno raziskovanje prozne folklore, *The types of International Folktales*. Katalog mednarodnih pripovednih tipov (ATU) sicer temelji na sistemu AT, toda nova izdaja ima veliko novosti in dodatkov. Dodanih je več kot 250 novih tipov. Indeks vsebuje najpomembnejše snovi, akcije in druge motive, akterje in dogodke.⁸⁸

4.1.3.1 Pravlјice

Pravlјice so dinamične, prehajajo iz zvrsti v zvrst, ni jasne ločnice med pravljico in pripovedko, bajko, legendo, mitološkimi in čudežnimi zgodbami.⁸⁹

Marija Stanonik pa meni, da je pravljica v ljudskem slovstvu, kar je polifonska zgradba romana v literaturi; ni nikakršna lahkotna oblika ljudskega ustvarjanja, ampak je že po oblikovanju zahtevna struktura. Temeljno gibalno, ki v pravljici žene dejanje naprej, je

---

⁸⁶ Anti Aarne in Stith Thompson.

⁸⁷ Marija Stanonik 2006: 224–228.

⁸⁸ Marija Stanonik 2006: 229.

⁸⁹ Marjeta Cerar 2006: 95.

reševanje ugank ali izpolnjevanje nalog, ki v vsakdanjem življenju niso izvedljive. Čudežna sredstva, junaška doslednost in dobrota pa storijo, da jih osrednje osebe elegantno rešujejo, in prav posebna lastnost pravljic je, da je dobrota res vedno poplačana, zlo pa ni vedno kaznovano.⁹⁰

O tem, da pravljica izvira iz mita, ni nobenega dvoma, meni Jelezar Meletinski. Pri tem pa navaja pglavitne stopnje procesa preobrazbe mita v pravljico, kot so deritualizacija in desakralizacija, oslabitev trdne vere v resničnost mitičnih dogodkov, razvoj zavestne izmišljije, izginotje etnografske konkretnosti, zamenjava mitičnih junakov z navadnimi ljudmi in mitičnega časa s pravljичno-nedoločnim, oslabitev ali izginotje etiološkosti ter preusmeritev kolektivnih usod na individualne in s kozmičnih na socialne. Zelo pomembna je demitologizacija časa dogajanja, to, da se čas prastvarjenja in stroge lokalizacije v okviru kozmičnega modela zamenjata z nedoločenim pravljичnim časom in krajem dogajanja.⁹¹

V **čudežnih pravljicah** junaka vodijo k uspehu čarovniški pripomočki in nenavadne moči; v njih je zabrisana razlika med mogočim in nemogočim (npr. *Železni prstan, Sinček palček ...*)⁹² Čudežna oz. čarobna pravljica dolguje posvetitvenim obredom mnoge nadvse pomembne simbole, motive, zgodbe in delno strukturo⁹³ nasploh.⁹⁴

V **realističnih pravljicah** imajo pomembno vlogo junakova iznajdljivost, zvitost, vendar je iz mogočega v nemogoče in narobe samo korak (npr. *Trap, Kako je Pavliha Kukca prodal ipd.*)⁹⁵

V **živalskih pravljicah** se posredno odkrivajo človeške lastnosti, ki so spretno prilagojene živalim in njihovim posebnostim (npr. *Tri botre lisičice, Janček Ježek ...*).⁹⁶ Nanje so, po Meletinskem, npr. močno vplivali številni totemski miti in še posebno mitološke anekdote.⁹⁷

---

⁹⁰ Marija Stanonik 1999: 215–216.

⁹¹ Jelezar Meletinski 2006: 209–210.

⁹² Marija Stanonik 1999: 216.

⁹³ Strukturo čarobne pravljice delno poustvarja struktura srednjeveškega viteškega romana, ta pa potem naprej vpliva na razvoj pravljичne tradicije v Evropi (Meletinski 2006: 214).

⁹⁴ Jelezar Meletinski 2006: 209.

⁹⁵ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 134

⁹⁶ Marija Stanonik 1999: 215–216.

⁹⁷ Jelezar Meletinski 2006: 209.

4.1.3.2 Pripovedke

V rabi za omenjeno zvrst sta dva izraza, in sicer pripovedka in povedka. V tej razpravi bo zaradi slovarskih kvalifikatorjev pri obeh terminih⁹⁸, iskanja pogostnosti obeh besed s pomočjo korpusa Fidaplus (izraz pripovedka se pojavi skoraj 9-krat pogosteje kot izraz povedka) in literarne vede (na katero se opiram), uporabljen izraz pripovedka (tudi na mestih, kjer v (etnološki) literaturi zasledim termin povedka.

Pripovedke so s svojim okoljem bolj povezane kot pravljice. Friederich Ranke pravi, da je pripovedka pripoved o nenavadnem doživetju, v katerega se verjame. Pripoveduje o znanih osebah, krajih in zgodovinskih dejstvih. Lüthi trdi, da se pripovedka ukvarja z izkušnjami običajnega človeka; človek ostane vedno v istem okolju in deluje z lastno iniciativo (za razliko od pravljic, kjer se dogaja samo od sebe).⁹⁹ Struktura pripovedke ni zahtevna, je navadno kratka in se pogosto konča s tragično poanto oz. poučnim jedrom. Uporablja se priložnostno.¹⁰⁰ Pripovedka nima oblike, neke logične strukture in je izjemno variabilna, saj reagira na lokalne potrebe ljudi, ki nato preoblikujejo zgodbo. Če gre za lastno izkušnjo, jo poskuša v končnem delu, s ponovitvijo bistvenega ali ponovno navedbo virov, podkrepiti. Tudi Friederich Ranke se je skliceval predvsem na vsebino, in sicer pravi, da je pripovedka pripoved, ki podaja način zgodbe kot možno verjeten; za obliko pripovedke pa omeni le, da je preprosta.¹⁰¹

Na Slovenskem vsebujejo prve pripovedke dela slovenskih protestantov – v slovensko ali nemško pisanih uvodih k posameznim knjigam. Najbogatejši vir zanje je *Slava Vojvodine Kranjske*, delo Janeza Vajkarda Valvasorja, kjer več sto kratkih pripovedk¹⁰² govori o

---

⁹⁸ Pripovedka: lit. krajevno, časovno določena, navadno krajša (literarna) pripoved z verjetno poučno vsebino (SSKJ 1995: 1058–1059); Povedka: knjiž., redko (prim. pripovedka) oz. zastarelo (prim. zgodba, povest) (SSKJ 1995: 953); »Kar je danes pravljica, je bilo **takrat** bajka, kvečjemu povedka ali pripovedka« (Matjaž Kmecl 1996: 240); leksikon *Literatura* termina povedka ne razlaga, temveč le termin pripovedka: ustno sporočena zgodba; pogosto navezana na zgodovinske dogodke ali osebe, preoblikovana v ljudski domišljiji (1987: 194).

⁹⁹ Mirjam Mencej 2005.

¹⁰⁰ Marija Stanonik 2003: 358.

¹⁰¹ Linda Dégh 1976: 94.

¹⁰² Prim. *Hrušica je nedvomno eno najslavitejših in najznamenitejših gorovij v Evropi. Nekoč so ga tako Rimljani kakor stari Nemci, Avstrijci in Bavarci imeli za črn oblak, ki so iz njega namesto toče leteli meči in puščice, zakaj čezen so šli stari Grki in Nemci zoper Rimljane /.../* po Mirko Rupel Valvasorjevo berilo 1969: 78–79.

nastanku imen posameznih krajev, veliko jih je o vodi, kamninah, jamah, rastlinah, živalih (polhah); so zgodovinske (Turki), bajčne, legendne.¹⁰³

Bajke so tematsko najstarejše in pojasnjujejo nastanek sveta, naravne, nebesne ali zemeljske nesreče; v njih nastopajo dobra in slaba bajna (mitična) bitja: povodni mož, rojenice, vile, žarkžene ipd. Mednje sodijo tudi pripovedi o ljudeh s posebno močjo in bajeslovnih bitjih: kresniki, vedomci, volkodlaki ... (npr. *Volkodlak*).¹⁰⁴ **Zgodovinske pripovedke** z zgodovino povezuje le določen časovni okvir (prim. turške vojne) ali resnična osebnost (prim. Atila, Kralj Matjaž).¹⁰⁵ V teh pripovedkah si je človek ustvaril podobo svojega boja za življenje in svobodo (npr. *Kralj Matjaž*).¹⁰⁶ Med zgodovinsko in **junaško pripovedko** je včasih težko potegniti ločnico, saj v njih lahko nastopa zgodovinska oseba z junaškimi lastnostmi (npr. *Peter Klepec*) ali pa so zgodovinske le okoliščine, junaki pa so rezultat ljudske domišljije, a povsem preprosti ljudje. Junaki v teh pripovedkah pogosto nimajo čarobnih moči že po svoji naravi, kot jih imajo mitični junaki, ampak jih dobijo šele naknadno po zaslugi posvetitve, šamanske preizkušnje ali posebne naklonjenosti duhov.¹⁰⁷ V mnogih od teh zgodb prvotno šibkost heroja uravnoveša pojav mogočnih likov 'zaščitnikov' – oziroma skrbnikov –, ki mu omogočajo, da izpelje nadčloveške naloge. Brez pomoči jih namreč ne bi uspel opraviti.¹⁰⁸ **Razlagalne (aitološke) pripovedke** skušajo pojasniti to ali ono lastnost v naravi – pri človeku, živalih, rastlinah, neživi naravi¹⁰⁹ (npr. *Kako je nastalo Rabeljsko jezero, Zakaj se imenuje studenec na Gorjancih Gospodična ...*). **Legendne ali svetniške (tudi nabožne) pripovedke** slikajo izmišljene dogodke iz življenja svetnikov in svetnic, Marije in Kristusa (pogosto nastopata Kristus in sv. Peter).¹¹⁰ Pripovedke s **socialno tematiko** tematizirajo družbeno življenje od najožjega v najširši krog, bodisi da gre za nesrečno ljubezen, obrekovanje, ravbarje, ponesrečen lov na polhe ...¹¹¹

---

¹⁰³ Marija Stanonik 1999: 261.

¹⁰⁴ Marija Stanonik 1999: 261–262.

¹⁰⁵ Marija Stanonik 1999: 285.

¹⁰⁶ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 133.

¹⁰⁷ Jelezar Meletinski 2006: 212.

¹⁰⁸ Carl Gustav Jung 2002: 113–114.

¹⁰⁹ Marija Stanonik 1999: 297.

¹¹⁰ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1997: 133.

¹¹¹ Marija Stanonik 1999: 305.

4.2 ZAPISANO LJUDSKO SLOVSTVO

Poleg ubesedenega sporočila sestavljajo ljudsko slovstvo tudi spremljajoče nebesedilne sestavine, ki naj bi bile enakovredna sestavina. Alan Dundes pravi, da imamo neverbalno, verbalno (ustno) in že zapisano tradicijo, Marija Stanonik pa je skupek vseh treh poimenovala folklorni dogodek. Ta vključuje tekst, teksturo in kontekst. Pri korpusu analiziranih, v berila vključenih besedil je, ob prej naravnem tipu komunikacije, govoriti o tehničnem tipu komunikacije. Tako se je v ljudsko slovstvo z ravni govora (parole) preneslo na raven jezika (langue), in na tak način je obravnavano tudi v tej nalogi. Predhodnice zapisov imajo izvorno enkratnost, vključujoče tudi teksturo¹¹² in kontekst¹¹³. Sicer naj bi bili tudi vsi elementi zapisani, ker so kot taki vsi lahko podvrženi strukturni analizi.

Tekst je verzija pripovedke, recitacija pregovora, prepevanje ljudske pesmi in je lahko neodvisen od teksture; za razliko od slednje je v celoti prevedljiv. Je sam jezik, ki v primeru, ko z njim upravlja neka zasedenost duha, zajame del sveta in ga konkretizira v določeni obliki. Ta je glede na način aktualiziranja poimenovana kot pravljica, pripovedka, legenda, spomin, šala, pogovor, primera.¹¹⁴

Besedila zaradi zapisa (in hkrati izgubljenega dogodka ob pripovedovanju), ki jih zajame analiza, ne uresničujejo zahtev sodobne znanstvene folkloristike. Zapis ljudske pravljice tukaj jemlje izvirniku oživitvev, v kateri pripovedovalec prispeva svoj glas in sposobnost vživljanja v dogodka, svojo emocijo, svojo mimiko. Brez tega je zapis muzejsko zanimiv, vendar ni

---

¹¹² Tekstura je jezik: fonemi, morfemi in ima lingvistične lastnosti: rima, aliteracija, naglas, stik, ton, onomatopoiija ... Marija Stanonik jo označi kot ravnino izvajanja in ima dramske razsežnosti. Poleg vsebine zgodbe je za pripovedovalca najpomembnejše, da je njegova pripoved živa in prepričljiva. Govor in giba so v psihološki doživljajski zvezi. Učinkovitost teksture je premosorazmerna z dolžino besedila. Čim daljše je besedilo, tem večje so možnosti sprememb ob vsaki vnovični izvedbi. V krajših, drobnih žanrih je tekstura v smislu procesualnosti skoraj neopazna (Stanonik 1999: 51–52).

¹¹³ Kontekst je specifična socialna situacija, v kateri je pripoved posredovana. Ob tem je potrebno ločiti kontekst od funkcije, namena – le-ta je abstrakcija, določena že na osnovi več kontekstov. Dva najbolj spreminjajoča se dela konteksta sta sam pripovedovalec in sprejemniki. Poznavanje konteksta, okoliščin lahko razloži variacije tako v tekstu kot teksturi. Poleg omenjenih socialnih/družbenih okoliščin pa Marija Stanonik dodaja še način, kako je pripoved napovedana, kako si pripovedovalec pridobi pravico do govorjenja, kako sprejema/zavrača pripombe poslušalcev ali kako sklone pripoved. Kontekstualnost je primerno ločevati glede na žanre. Pomembno je tudi zaupanje, ki ga sporočevalec goji do sprejemnika/ov, zaupanje naj bi bilo v podajanju proze večje kot pri pesmih (Stanonik 1999: 53–54).

¹¹⁴ Andre Jolles 1978: 23.

živ.¹¹⁵ Zapis (pri katerem se gibljemo v tukaj zbranih primerih na ravni teksta) sicer deluje kot nekakšna zamrznjena, omrtvičena kopija žive različice in je edini sorazmerno oprijemljiv ostanek dogodka, ki mu je mogoče slediti tudi skozi zgodovino.¹¹⁶ Zapisovanje Marija Stanonik označi kot prekodiranje iz enega koda v drugega, in sicer iz naravnega, kontaktnega tipa komunikacije v tehničnega. In v tem primeru nikoli ne ostane brez poškodb. Popoln zapis bi moral vsebovati intonacijo, geste, dikcijo, mimiko (tekstura), ozračje pripovedovanja (kontekst). Zaradi očitnih razločkov med narečji in knjižnim jezikom absolutne zvestobe ni več moč terjati.

Iz vseh navedenih razlogov je zato še toliko bolj upravičeno, da besedila obravnavam z vidika (mladinske) književnosti¹¹⁷ in literarno-teoretične stroke in pri tem uporabljam terminologijo tega področja.

---

¹¹⁵ Pavel Merku 1968: 125.

¹¹⁶ Marija Stanonik 1999: 50–51.

¹¹⁷ Pojem mladinska književnost je besedna zveza, ki je sestavljena iz prilastka mladinska in jedra književnost. To pomeni, da je književnost posebnega tipa. Njena posebnost je to, da je naslovnik otrok (od 0 do 12. leta) ali mladostnik (od 12. do 18. leta starosti). Najkakovostnejša pa nagovarja tudi odraslega bralca, to pa pomeni, da je naslovniško univerzalna. Oblikovne in vsebinske značilnosti mladinsko književnost ločujejo od nemladinske književnosti (motivi, teme, žanri). Besedilo mora biti enostavno, bistro, pregledno, berljivo, kratko in jasno, vedno z neko moralno in humano željo, potrebo in idealom, da ga lahko uvrščamo med mladinsko književnost. Za obdobje do 12. leta otrokove starosti so besedila fantastična, humorna, igriva in temeljijo na naivnosti otroške psihe (http://sl.wikibooks.org/wiki/Uvod_v_mladinsko_knji%C5%BEevnost#Mladinska_knji.C5.BEevnost_-_uvod). Obravnavanje tega področja literature poteka z vidikov treh temeljnih literarnih vrst: poezije (ljudske in umetne), pripovedne proze (ljudske in umetne) ter dramatike (Kobe 1987: 22–23). Pravljičica otroka zabava, hkrati pa mu govori o njem samem in pospešuje razvoj njegove osebnosti. Svoj pomen posreduje na toliko različnih ravneh in otrokovo življenje bogati na toliko načinov, da nobena knjiga ne bi mogla opisati številnih in raznovrstnih koristi takšnih zgodb za otroka (Bettelheim 2002: 18).

5 OSNOVNO ŠOLSTVO

Področje vzgoje in izobraževanja je gotovo tisto, ki je najbolj poklicano, da soustvarja pogoje za učinkovito usvajanje in soustvarjanje novega znanja. Ta naloga pa je izjemno zahtevna iz več razlogov. Najprej zato, ker ravno področje vzgoje in izobraževanja povezuje preteklost in prihodnost, posreduje znanja in kulturo, ki so bili oblikovani v preteklosti z namenom, da usposobijo posameznika za delovanje v družbenem in naravnem svetu.¹¹⁸ Ob vsem tem pa je šola, kot dejavnik pri vzgoji državljana, vraščena v okolje in čas, socialni in politični položaj. Navedeni dejavniki so podrejeni nenehnim spremembam, zato je pričakovati, da se bo skupaj z družbo spreminjala in oblikovala tudi šola.¹¹⁹

Gradivo, ki je predmet analize tega dela, sodi v tri sisteme osnovnošolskega izobraževanja: v zadnja leta Jugoslavije (1946–1991), od osamosvojitve Slovenije (1991–) ter sedaj, po vključitvi Slovenije v Evropsko unijo (2004–).

5.1 ŠOLSKI SISTEM V 80-LETIH 20. STOLETJA

Slovensko šolstvo se je do osamosvojitve Slovenije razvijalo v okviru večjih šolskih sistemov.

Najpomembnejši tip šole na stopnji obveznega šolanja je bila osemletna osnovna šola za otroke stare od sedem do petnajst let, ustanovljena z odlokom leta 1953.¹²⁰ Število osnovnih šol se je zaradi vedno boljših materialnih, prostorskih in kadrovskih razmer stalno večalo. Tak sistem, sestavljen iz štirih nižjih in štirih višjih razredov osnovne šole, se je obdržal tudi v samostojni Sloveniji do šolskega leta 2003/2004.¹²¹

---

¹¹⁸ Milan Zver 2008: 12.

¹¹⁹ Petra Kodre 2005: 56.

¹²⁰ Stane Okoliš 2009: 119.

¹²¹ Petra Kodre 2005: 64–65.

5.2 ŠOLSKI SISTEM V REPUBLIKI SLOVENIJI

Z osamosvojitvijo in demokratizacijo se je Slovenija po letu 1991 soočila s temeljnimi strukturnimi spremembami na vseh področjih družbe. Razlikovati je mogoče spremembe na treh ravneh. Na prvi ravni so bile spremembe povezane z odcepitvijo Slovenije od Jugoslavije, nastankom nove države in s priključevanjem med države članice Evropske unije. V slovenskem šolstvu so se začele strukturne šolske reforme na vseh področjih.

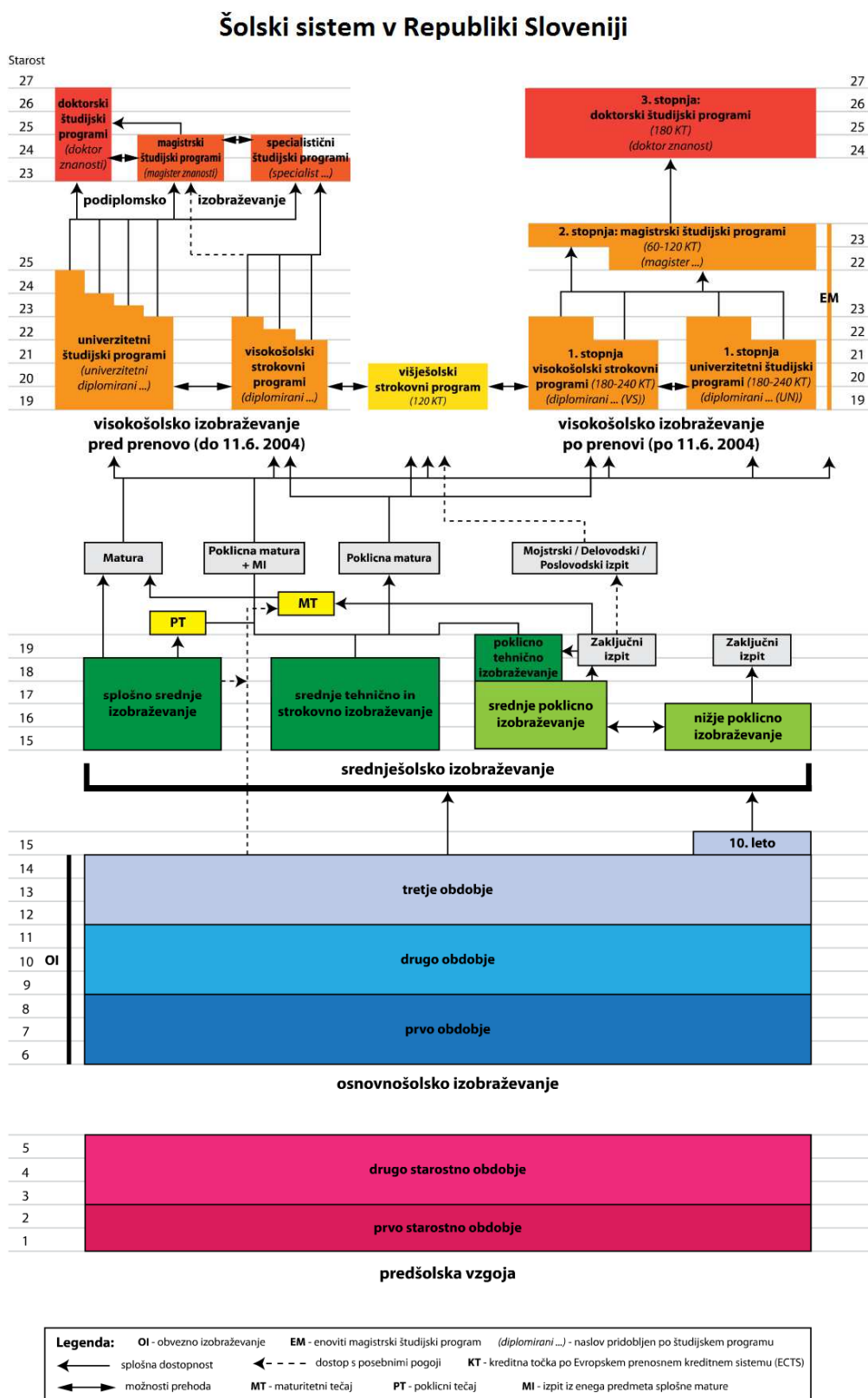
Osnovno izobraževanje je iz osemletne z novo zakonodajo prešlo v devetletno šolo. Z notranjo prenovo se razvija v sodobnejšo in humanejšo institucijo.¹²² Leta 2003/2004 je bila po vsej Sloveniji uvedena devetletna šolska obveznost. Učenci se vključujejo v devetletno osnovno šolo s šestim letom starosti.

Obvezna devetletna osnovna šola je členjena na triletja. Prvo vzgojno-izobraževalno obdobje vključuje prvi, drugi in tretji razred, drugo četrti, peti in šesti razred, tretje vzgojno-izobraževalno obdobje pa vključuje sedmi, osmi in deveti razred.¹²³

---

¹²² Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri 2008: 60–62.

¹²³ 33. člen Zakona o osnovni šoli.

Slika 1: Shema šolskega sistema v Sloveniji¹²⁴

¹²⁴ Shema je pridobljena s spletne strani www.dijaski.net, izdelana je po predlogu Univerze v Ljubljani.

Nacionalni kurikulum, ki ga je sprejel državni Strokovni svet za splošno izobraževanje, določa predmete in učne načrte. Učitelji so avtonomni pri izbiri učnih metod in učbenikov.¹²⁵

Obvezni predmeti v osnovni šoli so:

- V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju: materni jezik (slovenščina, madžarščina in italijanščina na ozemlju teh narodnosti), matematika, likovna vzgoja, glasbena vzgoja, spoznavanje okolja, športna vzgoja.¹²⁶
- V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju: materni jezik (slovenščina, madžarščina in italijanščina na ozemlju teh narodnosti), matematika, tuji jezik, likovna vzgoja, glasbena vzgoja, družba, geografija, zgodovina, naravoslovje, naravoslovje in tehnika, tehnika in tehnologija, gospodinjstvo, športna vzgoja, oddelčna skupnost.¹²⁷
- V tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju: materni jezik (slovenščina, madžarščina in italijanščina na ozemlju teh narodnosti), matematika, tuji jezik, likovna vzgoja, glasbena vzgoja, geografija, zgodovina, državljanska vzgoja in etika, fizika, kemija, biologija, tehnika in tehnologija, športna vzgoja, izbirni predmeti, oddelčna skupnost.¹²⁸

V t.i. razširjenem delu programa lahko učenci izberejo različne interesne dejavnosti (športne aktivnosti, športna tekmovanja, šolsko glasilo, pevski zbor itd.). Šole nudijo posebne ure za izjemno nadarjene učence in za tiste z učnimi težavami. Posebna pomoč se nudi otrokom z ovirami in primanjkljaji na posameznih področjih učenja in invalidnim otrokom (gibalnooviranim, gluhim, slepim in slabovidnim, dolgotrajno bolnim).

Poleg navedenega šole organizirajo še jutranje varstvo (pred začetkom pouka) ter podaljšano bivanje, katerega izvajanje je opredeljeno v konceptu dela v oddelkih podaljšanega bivanja.¹²⁹

---

¹²⁵ Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri 2008: 73.

¹²⁶ Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri 2008: 74.

¹²⁷ Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri 2008: 74.

¹²⁸ Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri 2008: 74.

¹²⁹ Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri 2008: 74.

5.3 SLOVENSKA ŠOLA IN EVROPSKA UNIJA

Leta 2005 je bila sprejeta *Nacionalna strategija za razvoj pismenosti na področju vzgoje in izobraževanja*. S posodobitvijo učnih načrtov naj bi bili modernizirani pristopi k poučevanju predmetov. Vsekakor pa so potrebne sistematično načrtovane in izvajane aktivnosti, katerih uresničevanje bo potekalo (poteka) s pomočjo sredstev ESS do leta 2012.¹³⁰ Razvoj osnovne šole je tako usmerjen v:

- razvoj fleksibilnejših oblik organizacije vzgojno-izobraževalnega dela;
- ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti učenja in poučevanja;
- dvig ravni dosežkov učencev, še posebej na področju ključnih kompetenc;
- izvajanje učinkovitejšega vključevanja vseh družbenih skupin v izobraževanje;
- bolj sistematično vgrajevanje in izvajanje vzgojne vloge šole (vzgojni načrt šole) ter vključevanje staršev v pripravo vzgojnega načrta šole.¹³¹

Pri razvijanju šol kot organizacij je poudarek na kakovosti izobraževanja učiteljev in zlasti na njihovem strokovnem razvoju skozi vso poklicno pot.¹³² V prihodnje bo za šole sodelovanje z okoljem vedno bolj pomembno, saj po skladni in vseobsegajoči strategiji vseživljenjskega učenja zahteva več sistematskega sodelovanja med formalnim in neformalnim učenjem. Šole in okoliška družba – vključno s poslovnim svetom in različnimi vrstami združenj civilne družbe – morajo delovati skupaj.

Že sedaj pa *Zakon o osnovni šoli* določa, da imajo otroci, ki so tuji državljani oziroma osebe brez državljanstva in prebivajo v Republiki Sloveniji, pravico do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji kot državljani Republike Slovenije. Zakon tudi določa, da se za otroke slovenskih državljanov, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski jezik, v skladu z mednarodnimi pogodbami organizira pouk njihovega maternega jezika in kulture. Dodatno se organizira tudi pouk slovenskega jezika.¹³³

---

¹³⁰ *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* 2008: 95.

¹³¹ *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* 2008: 99.

¹³² *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* 2008: 116.

¹³³ 8. in 10. člen *Zakona o osnovni šoli*.

V zahodnoevropskih državah poteka že več desetletij dopolnilni pouk slovenščine v organizaciji Ministrstva za šolstvo in šport ter s sodelovanjem šolskih oblasti v posamezni državi; v osmih državah (Avstrija, ZR Nemčija, Belgija, Nizozemska, Švica, Francija, Liechtenstein, Švedska). Dopolnilni pouk obiskujejo otroci staršev, ki so večinoma odšli na delo v tujino iz ekonomskih razlogov. Rojeni so v tujini, večina jih ne govori slovensko in se slovenščine učijo kot drugega tujega jezika.¹³⁴

V vzhodnoevropskih državah (Ukrajina, Ruska federacija, Češka republika) poteka dopolnilni pouk zadnje desetletje; obiskujejo ga predvsem otroci slovenskih gospodarskih in drugih predstavnikov.¹³⁵

Ministrstvo za šolstvo in šport organizira na ozemlju nekdanje Jugoslavije dopolnilni pouk slovenščine, in sicer v Bosni in Hercegovini, na Hrvaškem, v Srbiji in v Makedoniji.¹³⁶

Otroci, ki obiskujejo dopolnilni pouk v vzhodnoevropskih državah, so večinoma rojeni v Sloveniji in so obiskovali slovenske šole. Poleg tega, da govorijo slovensko, poznajo tudi slovensko kulturo, zgodovino, zemljepis (odvisno od učenčeve starosti), pri dopolnilnem pouku gre v tem primeru za nadaljevanje učenja vsebin, ki so jih usvojili v slovenski šoli.¹³⁷

V Evropskih šolah s sedežem v Bruslju se slovenščino poučuje kot predmet od šolskega leta 2004/05 dalje. Te šole so namenjene predvsem otrokom uslužbencev evropskih institucij. Pouk slovenščine poteka na Evropski šoli Bruselj I (za šolsko leto 2007/08 je bilo vpisanih več kot petdeset slovenskih učencev), na Evropski šoli Luksemburg II (več kot dvajset slovenskih otrok). Posamezni slovenski otroci obiskujejo tudi Evropsko šolo v Alicanteju (Španija) in v Bergnu (Nizozemska); slovenščine se učijo na daljavo. Potekajo tudi dejavnosti za ustanovitev Slovenske jezikovne sekcije v Evropski šoli Bruselj.¹³⁸

Sicer pa tudi zadnji, posodobljeni in potrjeni učni načrt za predmet slovenščina upošteva vključitev Slovenije v Evropsko unijo z npr. sledečimi določili:

---

¹³⁴ *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* 2008: 88.

¹³⁵ *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* 2008: 88.

¹³⁶ *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* 2008: 88.

¹³⁷ *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* 2008: 88.

¹³⁸ *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* 2008: 88.

- Pri splošni opredelitvi predmeta slovenščina je navedeno, da je slovenščina ključni splošnoizobraževalni predmet, pri katerem se učenci/učenke usposablajo za učinkovito govorno in pisno razumevanje v slovenskem jeziku, razvijajo zavest o pomenu materinščine in slovenščine, o slovenščini kot uradnem in državnem jeziku, o njenem položaju v **Evropski uniji** /.../¹³⁹
- Pri standardih znanja ob koncu drugega triletja (6. razred) naj bi učenec predstavil položaj slovenščine v organih **Evropske unije**.¹⁴⁰
- Pri splošnih ciljih pouka književnosti naj bi branje učencem nudilo priložnost za oblikovanje osebne in narodne identitete, širjenje obzorja ter spoznavanje svoje kulture drugih v **evropskem kulturnem prostoru** in širše.¹⁴¹

Pri snovanju zadnjega učnega načrta za predmet slovenščina avtorji upoštevajo priporočila **Evropskega parlamenta** – prim. priporočila za razvijanje digitalne zmožnosti.¹⁴²

5.4 PREDMETNA STOPNJA

Predmetna stopnja v tej nalogi zajema razrede osnovne šole, ko posamezne predmete poučujejo učitelji določenih predmetnih področij.

V času osemletne osnovne šole je bilo to od petega do osmega razreda, sedaj, v devetletki pa od šestega do devetega razreda. Razlika je v tem, da v 6. razredu učence poučuje učitelj predmetnega pouka, lahko pa tudi učitelj razrednega pouka; v tretjem triletju osnovne šole poučujejo učitelji predmetnega pouka.¹⁴³

5.4.1 ORGANIZACIJA IN PROGRAM POUKA

V 6. in 7. razredu se delo pri pouku organizira kot temeljni in nivojski pouk, pri čemer se lahko nivojski pouk organizira le pri matematiki, slovenščini in tujem jeziku, in sicer največ v

---

¹³⁹ *Učni načrt . Slovenščina*. Redakcijsko neurejeno in nelektorirano gradivo 2011: 5.

¹⁴⁰ *Učni načrt . Slovenščina*. Redakcijsko neurejeno in nelektorirano gradivo 2011: 66.

¹⁴¹ *Učni načrt . Slovenščina*. Redakcijsko neurejeno in nelektorirano gradivo 2011: 6.

¹⁴² *Učni načrt . Slovenščina*. Redakcijsko neurejeno in nelektorirano gradivo 2011: 98.

¹⁴³ 38. člen *Zakona o osnovni šoli*.

obsegu ene četrtine ur namenjenih tem predmetom (fleksibilna diferenciacija). Temeljni pouk poteka na eni ravni zahtevnosti, nivojski pouk pa poteka na dveh ali več ravneh zahtevnosti.

V 8. in 9. razredu se pri slovenščini in italijanščini ali madžarščini¹⁴⁴ na narodno mešanih območjih ter pri matematiki in tujem jeziku pouk lahko organizira:

- z razporeditvijo učencev v učne skupine,
- s hkratnim poučevanjem dveh učiteljev,
- kot nivojski pouk,
- kot kombinacija oblik diferenciacije iz prejšnjih alinej tega odstavka.¹⁴⁵

Obseg ur, namenjenih izvajanju diferenciacije v 8. in 9. razredu, mora biti enak, ne glede na to, katera oblika diferenciacije se izvaja. Če zaradi majhnega števila učencev ni mogoče organizirati pouka v skladu z navedenim, pri pouku poteka samo notranja diferenciacija.¹⁴⁶

Odločitev o izvajanju oblik diferenciacije pri slovenščini in italijanščini ali madžarščini na narodno mešanih območjih ter pri matematiki in tujem jeziku v drugem in tretjem obdobju, na predlog ravnatelja sprejme svet šole praviloma za eno šolsko leto. Pred odločitvijo svet šole pridobi mnenje učiteljskega zbora in sveta staršev.

Nivojski pouk iz tega člena poteka na dveh ali več ravneh zahtevnosti. Učenci se razporedijo po ravneh zahtevnosti ob koncu 7. razreda.

17. člen *Zakona o osnovni šoli*¹⁴⁷ predpisuje, da poleg obveznih predmetov: slovenščine in italijanščine ali madžarščine na narodno mešanih območjih, tujega jezika, zgodovine, zemljepisa, državlanske vzgoje in etike, matematike, kemije, biologije, fizike, likovne vzgoje, glasbene vzgoje, športne vzgoje, tehnične vzgoje in gospodinjstva¹⁴⁸ mora osnovna šola za učence 7., 8. in 9. razreda izvajati pouk iz izbirnih predmetov družboslovno-humanističnega sklopa in naravoslovno-tehničnega sklopa.

---

¹⁴⁴ *Zakon o osnovni šoli* navaja predmete slovenski jezik, italijanski jezik in madžarski jezik, vendar se imenujejo slovenščina, italijanščina, madžarščina, in sem jih tako navajala tudi sama.

¹⁴⁵ 40. člen *Zakona o osnovni šoli*.

¹⁴⁶ 40. člen *Zakona o osnovni šoli*.

¹⁴⁷ <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=353>.

¹⁴⁸ 16. člen *Zakona o osnovni šoli*.

Šola mora ponuditi pouk najmanj treh izbirnih predmetov iz posameznega sklopa. V okviru družboslovno-humanističnega sklopa mora šola ponuditi pouk tujega jezika, nekonfesionalni pouk o verstvih in etiki ter pouk retorike. Učenec med izbirnimi predmeti izbere tri predmete, od tega največ dva predmeta iz posameznega sklopa. Ne glede na določbo prejšnjega odstavka pa lahko učenec v 7., 8. in 9. razredu izbere le dva izbirna predmeta, od tega enega iz družboslovno-humanističnega in enega iz naravoslovno-tehničnega sklopa.¹⁴⁹

5.4.2 NACIONALNO PREVERJANJE ZNANJA

Ob koncu drugega in tretjega obdobja se znanje učencev preverja z nacionalnim preverjanjem znanja, s katerim se preverjajo standardi znanja, določeni z učnim načrtom (v nadaljevanju: nacionalno preverjanje znanja).¹⁵⁰

Ob koncu drugega obdobja je nacionalno preverjanje znanja za učence prostovoljno, ob koncu tretjega obdobja pa je za vse učence obvezno.

Ob koncu drugega obdobja osnovna šola po predpisanem postopku sama izvede nacionalno preverjanje znanja iz slovenščine ali italijanščine oziroma madžarščine na narodno mešanih območjih, matematike in tujega jezika.

Ob koncu tretjega obdobja osnovna šola po predpisanem postopku v sodelovanju z zunanjimi ocenjevalci izvede nacionalno preverjanje znanja iz slovenščine ali italijanščine oziroma madžarščine na narodno mešanih območjih, matematike in tretjega predmeta.

Dosežki nacionalnega preverjanja znanja so dodatna informacija o znanju učencev.

5.4.3 NAPREDOVANJE UČENCEV

Medtem ko učenci v 6. razredu razreda ne ponavljajo, učenci v tretjem obdobju napredujejo v naslednji razred, če so ob koncu šolskega leta pozitivno ocenjeni iz vseh predmetov.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ 17. člen *Zakona o osnovni šoli*.

¹⁵⁰ 64. člen *Zakona o osnovni šoli*.

¹⁵¹ 69. člen *Zakona o osnovni šoli*.

6 NAČRTOVANJE POUKA (KNJIŽEVNOSTI)

6.1 UČNI NAČRTI

Načrtovanje pouka je v samem začetku potekalo brez formalnih učnih načrtov, priprav ipd. Pri starih Grkih so bili načrti določeni z izbiro posameznih šol, v teku stoletij pa se je pojavil učni načrt kot posebno izdelan ali določen red šole. Razcvet je doživel v dobi prosvetljene pedagogike, ko so se posamezni deželni gospodje z veliko vnemo lotili pisanja učnih priprav. Do srede 18. stoletja so bili šolski načrti zasnovani progresivno: novo snov se je obdelovalo, ko se je staro obdelalo; sledila je koncentrična razporeditev učne snovi: poučuje se večje število med seboj neodvisnih predmetov. Omenjeni način se je ohranil, razvijal ga je že Amos Komensky¹⁵², do popolne veljave pa je prišel v 18. stoletju, kljub temu da je povzročil večanje števila predmetov in kvarjenje njihove notranje strukture.¹⁵³ Kljub temu da številni teoretiki in praktiki po vojni zagovarjajo pomen in potrebo po učnih načrtih, so bili mnogi učitelji mnenja, da ne potrebujejo učnih načrtov. Nekateri so celo trdili, da so škodljivi, saj naj bi ubijali učiteljev pedagoški eros in mu jemali svobodo. Pavel Flere¹⁵⁴ pravi, da mora biti učni načrt urejevalec in ne predpisovalec učiteljevega dela; enako naj bi se razlikovala priprava učnih načrtov za stvarne predmete (domoznanstvo, prirodopisje in zgodovina) – pri teh predmetih naj bi učitelju dopuščali več maneverskega prostora – kot pri ostalih predmetih (čitanje, računstvo in jezikovni pouk v slovnici).

Temeljni elementi učnega načrta, ki predstavljajo njegovo didaktično strukturo, so:

- cilji (splošni, operativni),
- vsebine,
- didaktična priporočila (metode in oblike dela).¹⁵⁵

---

¹⁵²Velja za utemeljitelja moderne pedagogike in glavnega protagonista šolskih in vzgojnih reform, ki so bile uperjene proti zastareli sholastični pedagogiki. Mnoge ideje o vzgoji in izobraževanju, ki si jih je zamislil in jih tudi prvi sistematiziral, veljajo še danes, npr. vzgoja vsesplošnega izobraževanja, zahteve po šolskem letu, šolskem tednu, učni uri, letnih počitnicah, telesnih vajah, o razredu kot zaključeni delovno-učni enoti idr. (Žlebnik 1959: 83-96).

¹⁵³ Petra Kodre 2008: 20.

¹⁵⁴ Petra Kodre 2008: 21.

¹⁵⁵ Slava Pevec Grm 2001: 20.

Učni cilji in vsebine: Učni načrt določi cilje in vsebine določenega predmeta na določeni stopnji šolanja, njihovo razporeditev in globino ter tako opravi makroartikulacijo učne snovi. Odnos med učnimi cilji in vsebinami je soodvisen, vendar so bistvenega pomena jasno izraženi cilji, kajti ti že nosijo zaželeno psihofizične kvalitete, npr. določene vednosti, sposobnosti, spretnosti, lastnosti ipd., ki naj jih pouk z ustreznimi vsebinami čim boljje uresničuje.¹⁵⁶

Cilji so pomemben vhodni parameter, ki soodloča o izboru vsebin, predvsem pa je taksonomija ciljev pomembna pri razvrščanju vprašanj in nalog v učbenikih in drugih učnih načrtih. Njihova strukturiranost kaže, katero znanje naj učitelj oz. pisec učbenika razvija pri učencih. V učnem načrtu so ponavadi navedeni splošni in operativni cilji. V učnem načrtu za predmet slovenščina iz leta 1998 se operativni cilji delijo na funkcionalne (cilj je razvoj sporazumevalne zmožnosti) in izobraževalne (usvajanje znanja)¹⁵⁷; v učnem načrtu iz leta 2009 (2010) pa na operativne cilje¹⁵⁸, nadalje na razvijanje recepcijske zmožnosti z branjem, poslušanjem (gledanjem uprizoritev) umetnostnih besedil in govorjenjem, pisanjem o njih.

Učna vsebina je pomemben element znotraj učnega načrta, še bolj pa znotraj učbenika. Odgovarja na vprašanje, kaj poučevati, da bi dosegli zastavljene cilje in bi učenci pridobili določeno znanje. Pomembni kriteriji za izbor učne snovi so: učni cilji, ki jih učne vsebine udejanjajo; znanstvena in strokovna veljavnost; psihološka in didaktična primernost uporabniku.

Didaktična priporočila so pomemben element učnega načrta, saj razkrivajo poti in metode udejanjanja ciljev in pridobivanja znanja. Pri didaktičnih priporočilih imamo v mislih vlogo učenca in učitelja ter interakcijo med njima ter didaktična načela, metode in oblike dela.¹⁵⁹

V pričujoči nalogi so analizirani trije učni načrti, in sicer učni načrt iz leta 1984 (*Program življenja in dela osnovne šole*, 2. zvezek, jezikovno-umetnostno vzgojno izobraževalno področje), iz leta 1998 (*Učni načrt, program osnovnošolskega izobraževanja, slovenščina*) ter

---

¹⁵⁶ Slava Pevec Grm 2001:21.

¹⁵⁷ Slava Pevec Grm 2001: 21–23.

¹⁵⁸ V UN 2009 so operativni cilji poimenovani procesnociljni sklopi, v zadnji verziji (2010) pa gre ponovno za operativne cilje.

¹⁵⁹ Slava Pevec Grm 2001: 26.

iz leta 2009 (*Učni načrt. Slovenščina*)¹⁶⁰. Vsi učni načrti določajo število ur, namenjenih književnemu pouku, učne cilje, ki naj bi se pri pouku dosegali, ter učno snov, preko katere bi te cilje dosegali – v različnem obsegu.

Prvi analizirani učni načrt, potrjen s stani Strokovnega sveta SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje, je stopil v veljavo 1984. Sprejet je bil kot del programa o življenju in delu osnovne šole, ki obsega obvezni predmetnik in učni načrt osnovne šole. Oba se uvajata postopno. Posamezna predmetna področja tega učnega načrta uvajajo vzgojno-izobraževalni smotri in naloge; za pouk slovenščine so navedeni v sedemnajstih alineah. Manjše dopolnitve in spremembe učnega načrta so bile sprejete leta 1990; 1991 je Slovenija postala samostojna država, in je tudi v šoli in pri pouku književnosti izzvalo spremembe. V učnem načrtu so vidni popravki predvsem kar se tiče krajšanja seznama avtorjev. Nekoliko je popravljena tudi vloga književne vzgoje¹⁶¹, vendar pa ljudsko slovstvo z vsebinami in cilji v spremembe ni bilo zajeto.

Temeljni načrt v naši osnovni šoli je iz leta 1998, ko je Predmetna kurikularna komisija za slovenščino leta 1997 za svoje področje pripravila osnutek novega učnega načrta za devetletno osnovno šolo. Ponovno prenovljeni učni načrt iz leta 2009 se navezuje na učni načrt iz leta 1998, z nekaj dopolnitvami, enako tudi tik pred oddajo pričujoče disertacije objavljena redakcijsko neurejena in nelektorirana verzija iz decembra 2010, s katero je bil Strokovni svet za splošno izobraževanje seznanjen 17. februarja 2011 in jo potrdil (na spletu objavljena aprila 2011), v veljavo pa naj bi stopil s šolskim letom 2011/2012.

---

¹⁶⁰ Na mestih, ki posodablajo vsebine/cilje/priporočila v zvezi z ljudskim slovstvom pa sem upoštevala zadnjo, redakcijsko neurejeno in nelektorirano verzijo zadnje dopolnjenega učnega načrta.

¹⁶¹ Petra Kodre 2008: 41–43.

6.1.1 LJUDSKO SLOVSTVO V UČNIH NAČRTIH

5. RAZRED 8-LETKE/6. RAZRED 9-LETKE					
UN %	Obvezna besedila LS	Priporočene besedila LS	Priporočila za DB ¹⁶² /DP ¹⁶³ /GN ¹⁶⁴	◦ Vzgojno-izobraževalne vsebine	Didaktična priporočila, cilji
1984 11,5	◦ <i>Peter Klepec</i> ◦ pregovori ◦ <i>Stoji tam v gori partizan</i>	/	◦ DB – <i>Tisoč in ena noč</i> ◦ DP: Obravnava pravljic: <i>O zlatih jabolkih in O vetrovih</i>	◦ pravljica ◦ pripovedka ◦ pregovor ◦ rek ◦ ljudska pesem in pripoved	◦ Poglobitev, ◦ kaj je, značilnosti.
1998 3,9		◦ <i>Desetnica</i>		◦ poezija	◦ Zaznavanje in doživljanje rabe okrasnih pridevkov; opazovanje in doživljanje posebnosti skladnje besedila (dolžina stavkov, ponavljanja večjih sklopov);

¹⁶² Domače branje.

¹⁶³ Dodatni pouk.

¹⁶⁴ Govorni nastop.

		<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Tisoč in ena noč</i> ◦ <i>Antične pripovedke</i> 		<ul style="list-style-type: none"> ◦ proza ◦ proza 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ spoznavanje tujih ljudskih pravljic z značilnimi motivi; ◦ poslušanje pravljic drugih narodov sveta in primerjanje njihovih značilnosti z značilnostmi slovenskih ljudskih pravljic; ◦ pisanje okvirnih pravljic, pri tem posnemanje sloga npr. arabskih pravljic in vanje vpletanje elementov, značilnih zanjo (npr. leteča preproga, duh v steklenici, 'sezam'). ◦ Pripovedovanje ljudske proze, pri tem razvijanje lastnosti zanimivega, doživetega, na naslovnika usmerjenega pripovedovanja.
2009 3,5	/	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Desetnica</i> ◦ <i>Tisoč in ena noč+film</i>¹⁶⁵ 		<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>poezija</i> ◦ <i>pravljice</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Zaznavanje take značajske lastnosti, ki se zdi v nasprotju z njeno splošno značajsko oznako (npr. negativno lastnost pri sicer pozitivni osebi); ◦ razvijanje zmožnosti sledenja dogajanja na več dogajalnih prostorih/časih hkrati; ◦ čustveno in domišljjsko doživljanje bogastva pesniškega jezika; ◦ zaznavanje rabe in ugotavljanje vloge okrasnih pridevkov v besedilu; ◦ opazovanje in doživljanje posebnosti besedila, nenavaden besedni red, dolžina povedi, ponavljanje besed/besednih zvez. ◦ Prepoznavanje značilnosti (formalni začetek in konec, prepovedi, zapovedi in prerokbe, pravljicična števila, tipične pravljicične osebe ...); ◦ sprejemanje in prepoznavanje klasične slovenske ljudske pravljice

¹⁶⁵ Odebeljeno označena pisava je verzija učnega načrta 2010.

			GN	<p>(slovenske pravljичne osebe, pravljični motivi, pravljična struktura);</p> <ul style="list-style-type: none"> ◦ spoznavanje značilnosti pravljic drugih narodov sveta in primerjanje njihovih značilnosti z značilnostmi slovenskih ljudskih pravljic. ◦ Pišejo pravljice (tipični začetek in konec pravljice, preteklik, pravljična števila, zapovedi, prerokbe, tipične pravljične osebe); ◦ pišejo »tipično slovenske pravljice« (pravljični motivi, tipično slovenske pravljične osebe, npr. rojenice, sojenice, povodni mož, bela kača s kronico). ◦ Obiščejo starejše ljudi v svojem kraju in zapišejo njihove resnične zgodbe iz preteklosti/pravljice, ki so jih slišali kot otroci. ◦ Predstavitev nadaljevanja pravljice, narobe pravljica, primerjava dveh pravljic
--	--	--	----	---

Tabela 1: Primerjava učnih načrtov za 5. razred 8-letke oz. 6. razred 9-letke

6. RAZRED 8-LETKE/7. RAZRED 9-LETKE					
UN %	Obvezna besedila LS	Priporočena besedila LS	Priporočila za DB ¹⁶⁶ /DP ¹⁶⁷ /GN ¹⁶⁸	ViZ ¹⁶⁹ vsebine	Didaktična priporočila, cilji
1984 6,7	/	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Tam čez jezero</i> ◦ <i>Partizanske anekdote</i> 	DP: poustvarjanje ustnega slovstva v delu posameznih avtorjev	lirska pesem	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Ustno slovstvo – poglobitev. <p><i>Pri jezikovnem pouku: Določanje ljudskih fraz in rekel.</i></p>
1998 15					<ul style="list-style-type: none"> ◦ Tiho in interpretativno branje daljših književnih besedil (avtorska in ljudska) (FC).

¹⁶⁶ Domače branje.

¹⁶⁷ Dodatni pouk.

¹⁶⁸ Govorni nastop.

¹⁶⁹ Vzgojno-izobraževalne .

	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Pegam in Lambergar</i> 170 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Pegam in Lambergar</i> ◦ <i>Gor čez izaro</i> ◦ <i>Volkodlak</i> ◦ <i>Ajda in Slovenci</i> ◦ <i>Kralj Matjaž</i> ◦ <i>Peter Klepec</i> 		<ul style="list-style-type: none"> ◦ poezija ◦ poezija ◦ proza ◦ proza ◦ proza ◦ proza 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Zaznavanje in doživljanje ZVOČNOSTI pesniškega jezika (IC); ◦ opažanje ponavljanja glasov in zvočnega slikanja (onomatopoiija, sklopi glasov, ki vzbujajo podobe); ◦ zaznavanje in doživljanje pesemskih slik oz. MOTIVOV; ◦ zaznavanje učinkov besedila na čustva in tako doživljajo razpoloženja pesmi; ◦ razumevanje TEME pesemskega besedila. ◦ Razlaganje razlike med ljudsko in umetno prozo ter opisovanje vrst ljudskih pripovedi. ◦ Pisanje fantastične zgodbe na osnovi ljudskih pripovedi in antičnih mitov.
<p>2009</p> <p>14</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Pegam in Lambergar</i> 171 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Gor čez izaro</i> 		<ul style="list-style-type: none"> ◦ poezija ◦ poezija 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Ločevanje glavnih in stranskih književnih oseb in utemeljevanje svojih ugotovitev; zaznavanje, primerjanje ter presojanje ravnanj in govorjenj/mišljenj oseb; ◦ najdenje književne osebe, ki jim je blizu (značaj, ravnanje, način

¹⁷⁰ Besedilo *Pegam in Lambergar* je v seznamu tako obveznih besedil kot predlaganih.

¹⁷¹ Besedilo zaradi vključenosti (eno izmed sedmih obveznih besedil) med obvezno izpade med predlaganimi, ga pa pri izračunu deležev prav tako upoštevam.

					<p>razmišljanja, zunajliterarni razlogi); do osebe vzpostavitev tudi kritične razdalje;</p> <ul style="list-style-type: none"> ◦ vživljanje se v književno osebo, ki je drugačna od njih, in kritična distanca od nje; ◦ zaznavanje značilnosti socialnega položaja književnih oseb; poskušanje razumeti tudi psihološke in etične lastnosti posamezne osebe; ◦ ozaveščanje značilnosti književnih oseb v trivialnih/zabavnih besedilih in primerjanje z osebami v drugih besedilih; ◦ opazovanje vzročno-posledičnih in časovnih razmerij med dogodki v besedilu (zgodba/fabula); ◦ kronološko razvrščanje dogodkov, tudi ko gre za analitično oziroma retrospektivno dogajalno zgradbo; ◦ ločitev glavnega in stranskega dogajanja ter dogajanja v različnih časih in na različnih krajih; ◦ obnavljanje/povzemanje dogajanja (podrobno in strnjeno); ◦ spoznavanje značilnosti dogajanja v trivialnem/zabavnem besedilu (klišeiziranost); ◦ zaznavanje (glavnih) motivov v književnem besedilu; ◦ doživljanje pesemske slike in zavedanje njihovega učinka na bralca (razpoloženjskost, čustveni odzivi v povezavi z jezikovno rabo); ◦ zaznavanje, opazovanje in poimenovanje pretiravanja;
--	--	--	--	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Kralj Matjaž</i> ◦ <i>Ajda in Slovenci</i> ◦ <i>Peter Klepec</i> ◦ <i>Volkodlak</i> ◦ <i>Anekdote o književnikih</i> ◦ <i>Stvarjenje sveta</i> 		<ul style="list-style-type: none"> ◦ proza ◦ proza ◦ proza ◦ proza 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ zaznavanje, opazovanje ter kasneje poimenovanje stopnjevanja in refrena (pripeva); ◦ zaznavanje, opazovanje govorniškega vprašanja, ob koncu triletja tudi poimenovanje le-tega. ◦ Prepoznavanje snovi (npr. zgodovinski dogodki) in opazovanje njenega preoblikovanja v besedilno stvarnost; ◦ značilnosti pripovednih vrst: opazovanje in izpostavljanje pri primerjanju in vrednotenju književnih besedil iste vrste; ◦ razvijanje zmožnosti razumevanja in prepoznavanja pripovednih vrst, s pisanjem izvirnih besedil in pri tem upoštevanje žanrskih določil teh vrst; ◦ upoštevanje tudi značilnosti pripovedne zgradbe, sloga in sporočevalnega postopka; ◦ ugotavljanje zgodovinskega, mitološkega ozadja razlagalne/zgodovinske pripovedke ali bajke ter prepoznavanje vloge bajeslovnih bitij/likov v besedilu. ◦ pisanje/zapisovanje (izbirno 1 enota): <ul style="list-style-type: none"> – basen/bajko, pripovedke, bajke (skupinsko zbiranje in zapis ustnega izročila). <p>Učenci/učenke poznajo in uporabljajo naslednje strokovne izraze in njih znajo opisati: basen, pripovedka, bajka.</p>
--	--	--	--	--	--

Tabela 2: Primerjava učnih načrtov za 6. razred 8-letke oz. 7. razred 9-letke

7. RAZRED 8-LETKE/8. RAZRED 9-LETKE				
UN	Obvezna besedila LS	Priporočena besedila LS	Vzgojno-izobraževalne vsebine	Didaktična priporočila, cilji
1984 6,9	<i>Kurent</i>	◦ <i>Galjot</i>	◦ balada	<i>Nobenih eksplicitno navezujočih na ljudsko slovstvo.</i>
1998 7		◦ <i>Galjot</i> ◦ <i>Oblaki so rdeči</i> ◦ <i>Kalevala</i> <small>172</small> (odlomek) ◦ <i>Vedomec</i>	◦ poezija ◦ poezija ◦ poezija ◦ proza	◦ Zaznavanje RITMA pesmi in razumevanje povezav s sporočilnostjo; ◦ razumevanje rabe določene SOPOMENKE v besedilu glede na časovno in čustveno slogovno zaznamovanost; ◦ zaznavanje in razumevanje BESED S PRENESENIM POMENOM: metafora, komparacija, poosebitev in stalni okrasni pridevek.
2009 6,7		◦ <i>Oblaki so rdeči</i> ◦ <i>Galjot</i>	◦ poezija ◦ poezija	◦ Ritem pesmi — povezujejo ritem z besedilno stvarnostjo in s sporočilnostjo. ◦ Jezikovna »uresničitev« pesmi (pomenska in estetska raven); ◦ zaznavajo učinek posebne jezikovne rabe na bralca (doživljanje); ◦ razumejo besede/besedne zveze z več pomeni v sobesedilu; ◦ zaznavajo in poimenujejo besede/besedne zveze s prenesenim pomenom oziroma posebnosti na

¹⁷² Ep *Kalevala* štejem med predlagane enote, čeprav gre za finsko ljudsko besedilo.

		<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Kalevala</i>¹⁷³ (odlomek) ◦ <i>Vedomec</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ poezija ◦ proza 	<p>ravni rabe: primera, poosebljenje/poosebitev, okrasni pridevek in nagovor/ogovor;</p> <ul style="list-style-type: none"> ◦ opazujejo in razumevajo pesniško sredstvo in ugotavljajo njegovo vlogo na pomenski ravni konkretne pesmi (pomenotvorna vloga); ◦ zaznavajo estetski učinek pesniškega sredstva; ◦ zaznavajo in opazujejo rabo določenih slogovnih sredstev (sopomenke, nadpomenke, tvorjenke ...) v pesmi glede na časovno in čustveno zaznamovanost. ◦ Razvijajo zmožnost razumevanja in prepoznavanja pripovednih vrst, tako da pišejo izvirna besedila in pri tem upoštevajo žanrska določila teh vrst; upoštevajo tudi značilnosti pripovedne zgradbe, sloga in sporočevalnega postopka. Napišejo/zapišejo (izbirno 1 enota) fantastično zgodbo (osnova: ljudske pripovedi/antični miti).
--	--	---	--	---

Tabela 3: Primerjava učnih načrtov za 7. razred 8-letke oz. 8. razred 9-letke

¹⁷³ Glej prejšnjo opombo.

8. RAZRED 8-LETKE/9. RAZRED 9-LETKE					
UN	Obvezna besedila LS	Priporočena besedila LS	Priporočila za DB ¹⁷⁴ /DP ¹⁷⁵ /GN ¹⁷⁶	Vzgojno-izobraževalne vsebine	Didaktična priporočila, cilji
1984 5,2	<i>Lepa Vida</i>	◦ <i>Neusmiljena gospoda</i>	DP: stilemi iz ljudskega izročila v delu posameznih avtorjev	◦ epska pesem ◦ lirska pesem	◦ Snov, motiv, zgradba, osebe. ◦ Verz, ritem, metaforika.
1998 1,54		◦ <i>Pesem nosačev žita</i>			
2009 1,5		◦ <i>Pesem nosačev žita</i>			

Tabela 4: Primerjava učnih načrtov za 8. razred 8-letke oz. 9. razred 9-letke

¹⁷⁴ Domače branje.

¹⁷⁵ Dodatni pouk.

¹⁷⁶ Govorni nastop.

6.1.1.1 Splošna razprava glede na Tabela 1

1. Predvideno razmerje književnega pouka v vseh učnih načrtih je 40 % v nasprotju s 60 % jezikovnega pouka.

Predvideno razmerje poezije, proze in dramatike v vseh učnih načrtih in v vseh razredih je 30 : 50 : 20.

2. V učnem načrtu iz leta 1984 je za 5. razred za književno vzgojo predvidenih 44 ur. Učni načrt iz leta 1984 nato predvideva 48 ur književnega pouka v 6. razredu, 48 ur v 7. razredu in 50 ur v 8. razredu.

3. Učni načrt iz leta 1998 za slovenščino za 6. razred 9-letne osnovne šole predvideva skupaj 175 ur, od tega 70 ur književnega pouka. Enako razporejenost ur predvideva tudi učni načrt iz leta 2009. Učni načrt iz leta 1998 v 7. in 8. razredu predvideva po 56 ur letno, v 9. razredu pa 51 ur.

4. V učnem načrtu iz leta 2009 je za zadnje triletnje skupaj predpisanih 420 ur, kar naj bi pomenilo v vsakem razredu po 4 ure tedensko, navaja pa tudi, da je razporeditev ur lahko tudi drugačna.¹⁷⁷ Od tega naj bi bilo v vsakem razredu zadnjega triletja književnemu pouku namenjenih 56 ur.

UN	5./6. razred	6./7. razred	7./8. razred	8./9. razred
1984	44	48	48	50
1998	70	56	56	51
2009	70	56	56	56

Tabela 5: Primerjava števila ur književnega pouka med posameznimi učnimi načrti na določen razred

5. Učni načrt iz leta 2009 predvideva razmerje 70 : 30 med splošnimi in posebnimi znanji, s tem da so splošna znanja namenjena vsem učencem in jih mora učitelj

---

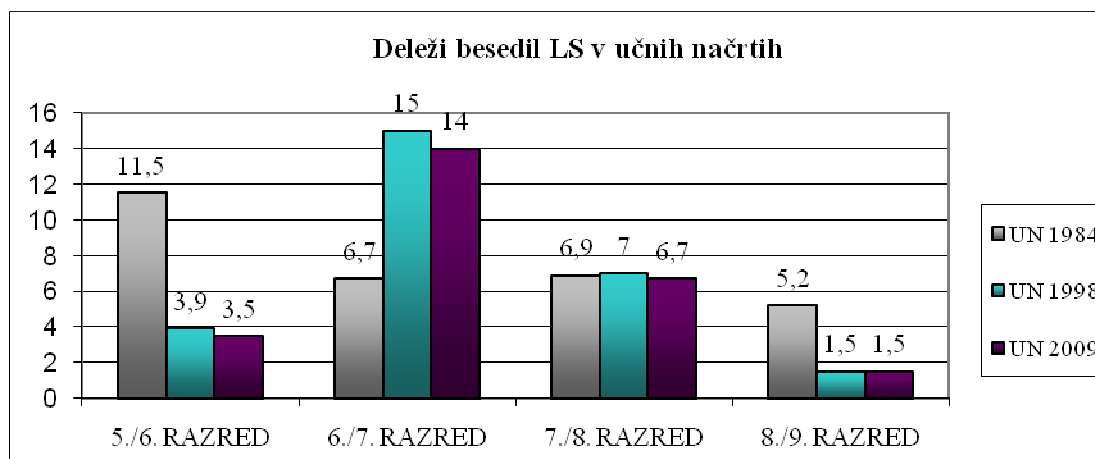
¹⁷⁷ UN 2009: 99.

obvezno obravnavati, posebna znanja pa so dodatna ali poglobljena znanja, ki jih učitelj lahko obravnava po lastni presoji.¹⁷⁸

6. Učni načrt 1984 predpisuje tako obvezna kot priporočena besedila za obravnavo. Med obveznimi so v 5. razredu tri ljudska besedila, kar predstavlja 11,5 % glede na vsa navedena besedila, v 6. razredu znaša delež 6,7 %, v 7. razredu 6,9 % in v 8. razredu 5,2 %.
7. Učni načrt iz leta 1998 predpisuje le tri obvezne vsebine za vsak razred, ostala besedila so za uresničevanje ciljev le predlagana oziroma je seznam žanrsko, sporočilno in razpoloženjsko odprt. Enako je tudi v učnem načrtu iz leta 2009. Pri obeh učnih načrtih (1998 in 2009) pa med obvezna besedila v 7. razredu sodi ljudska romanca *Pegam in Lambergar*.
8. Učni načrt iz leta 1998 v 6. razredu predvidi 3,9 %, načrt iz leta 2009 pa 3,5 %. V 7. razredu naj bi bilo po učnem načrtu 15 % (UN 1998) oz. 14 % (UN 2009) besedil ljudskega slovstva, v 8. razredu 7 % (UN 1998) oz. 6,7 % (UN 2009), v 9. razredu pa delež močno upade, in sicer je pri obeh učnih načrtih (1998 in 2009) 1,5 %.
9. Iz grafa je razvidno, da je predvidenih več besedil ljudskega slovstva v učnem načrtu iz leta 1984 za 5. (6.) in 8. (9.) razred, v 7. (prej 6.) razredu več besedil predvideva učni načrt iz leta 1998, medtem ko je predvideno število besedil ljudskega slovstva v 7. razredu 8-letke oz. 8. razredu 9-letke v vseh učnih načrtih približno enaka.
10. V zadnjem učnem načrtu se delež besedil ljudskega slovstva v primerjavi z učnim načrtom 1998 zmanjša, vendar zgolj zaradi večjega števila besedil v splošnem.

---

¹⁷⁸ UN 2009: 8.

Graf 1: Deleži besedil ljudskega slovstva v učnih načrtih

11. V učnem načrtu iz leta 1984 med splošnimi cilji pouka ljudsko slovstvo ni omenjeno; med vzgojno-izobraževalnimi vsebinami pa zasledimo naslednje vsebine, ki kažejo na ljudsko slovstvo: *Pravljica – poglobitev. Pripovedka. Pregovor, rek. Ljudska pesem in pripoved – kaj je, značilnosti* (5. razred), *ustno slovstvo poglobitev* (6. razred), *usvajanje književnih pojmov: snov, motiv, zgradba, osebe; verz, ritem, metaforika* (8. razred). V istem načrtu za 7. razred pri določitvi jezikovnih ciljev, pri sporočanju, najdemo: *Določanje ljudskih rekel in fraz.*

12. Glede na predpisano obvezno obravnavo besedil ljudskega slovstva je v učnem načrtu iz leta 1984 tudi pojasnjeno, da so /.../ navedena besedila le jedro branja za književno in osebnostno vzgojo, ki naj ga učitelj poveže z letnim načrtom obravnave drugih besedil.¹⁷⁹ Obravnava vsakega besedila mora ostati v učenčevem doživetju tudi kot iskanje, potrjevanje in razmišljanje o moralnih, etičnih vrednotah njegove razvijajoče se osebnosti. To vrednoto je treba z učenci odkrivati, jih osmišljati s primeri iz življenja in dela učencev ter uzaveščati brez didaktičnega, verbalnega moraliziranja. S tem ohranijo tudi starejša besedila, kot so *Brodnik, Desetnica, Peter Klepec* in druga iz okvirnega seznama svojo trajnost in svežnost, svojo ožjo književno in širšo estetsko vrednost. Med pojasnili najdemo tudi: *Poleg etične osnove značilnosti pravljice naj učenci spoznavajo njene pomenske premike (od ljudske k sodobni knjižni tvorbi) in 'pravljično' kot posebno, naivno oceno sveta.*

¹⁷⁹ UN 1984: 42.

Omenjeno je tudi 'ljudsko ustvarjanje' kot eden izmed faktorjev pri nastajanju slovenskega (knjižnega) jezika.¹⁸⁰

13. Učni načrt iz leta 1984 poleg priporočenega domačega branja v zvezi z ljudskim slovstvom podaja tudi smernice za dodatni pouk, in sicer v 5. razredu predvidi obravnavo pravljic *O zlatih jabolkih* in *O vetrovih*, v 8. razredu pa iskanje stilemov iz ljudskega izročila v delu določenega avtorja (prim. Svetlana Makarovič).

14. Posebnost učnega načrta iz leta 1998 je v zelo natančni določitvi in razčlenitvi splošnih, funkcionalnih in izobraževalnih ciljev za posamezna triletja osnovne šole. Ti cilji se dodatno delijo glede na obravnavo umetnostnih in neumetnostnih besedil. Kot pomanjkljivost bi navedla dejstvo, da o ljudskem slovstvu med splošnimi cilji pouka književnosti v učnem načrtu 1998 ni govora. Pri navedbi operativnih ciljev se med funkcionalnimi cilji v 7. razredu omeni ljudsko slovstvo: *tiho in interpretativno branje daljših književnih besedil (avtorska in ljudska)*; določeni izobraževalni cilji pa se pojavijo pri posameznih besedilih, npr. *zaznavanje in doživljanje zvočnosti pesniškega jezika* (pri kanonski pesmi *Pegam in Lambergar*). Slovenska ljudska besedila so navedena v priporočilnem seznamu besedil v prvem, tretjem, šestem, sedmem in osmem razredu, kar očitno kaže na diskontinuiteto zastopanosti ljudskega slovstva v celotnem sistemu osnovne šole. V devetem razredu je predlagano samo ljudsko besedilo (staroegipčanska) *Pesem nosačev žita*, ki jo zaradi (neznane) avtorstva sicer štejem za eno enoto ljudskega slovstva. Razvidno je, da se omenjena pesem pojavlja v vseh učnih načrtih, in ker niti ne sodi v sistem slovenskega ljudskega slovstva, v modelu nadgradnje učnega načrta predstavim možnost zamenjave (dopolnitve).

15. Ljudsko slovstvo se v učnem načrtu iz leta 2009 v navedbi operativnih ciljev nahaja pri več kategorijah, in sicer pri *razvijanju recepcijske zmožnosti z branjem, poslušanjem umetnostnih besedil in govorjenjem, pisanjem o njih* (navedbe v tabeli), kar kaže na bolj poglobljeno razdelanost ciljev/vsebin. Vse navedene smernice se

---

¹⁸⁰ UN 1984: 61.

navezujejo na obravnavo predlaganih ljudskih besedil. Ljudska besedila, ki so priporočena v tem učnem načrtu, so enaka kot v učnem načrtu iz leta 1998. Vendar pa za razliko od učnega načrta 1998 učni načrt 2009 (sicer ista) ljudska besedila omeni večkrat, tako v razdelkih poezije kot proze.

16. V učnem načrtu iz leta 2009 v razdelku *Govorni nastopi* so lahko vključeni tudi elementi ljudskega slovstva, se pa izrecno nanj ne navezuje.

17. Učni načrt iz leta 2009, za razliko od prejšnjih dveh, vsebuje še razdelek *Medpredmetne povezave* in zadnja posodobitev¹⁸¹ *Razvijanje digitalne zmožnosti pri pouku slovenščine*, kamor pa ljudsko slovstvo neposredno ni vključeno.

18. Učna načrta 1998 in 2009¹⁸² navajata tudi *Standarde znanja* ob koncu posameznega triletja, tj. po 6. in po 9. letu šolanja. V učnem načrtu iz 1998 naj bi po 6. razredu učenec doživel in prepoznal slovensko ljudsko pravljico, kar dokaže tako, da *samostojno pripoveduje/piše pravljico in pri tem upošteva značilnosti, tipične za slovensko pravljico*. Ob koncu šolanja naj bi naštel in razložil razlike med ljudskim in umetnim slovstvom.¹⁸³ V učnem načrtu iz leta 2009 naj bi učenec po drugem triletju, eksplicitno v povezavi z ljudskim slovstvom, ločil ljudsko književno besedilo od umetnega, tako da navede avtorja, ter prepoznal in doživel pravljico, kar dokaže tako, da ob upoštevanju znanih/obravnavanih značilnosti: *pripoveduje/piše pravljico/nadaljevanje pravljice ali predzgodbo/narobe pravljico/kombinacijo dveh pravljic/živalsko pravljico/pravljico z značilnostmi slovenske ljudske pravljice*. Po tretjem triletju v istem učnem načrtu v navedbi pričakovanih rezultatov izrecno ljudsko slovstvo ni nikjer navedeno, so pa navedeni posamezni elementi le-tega, npr. pri doživetju, razumevanju in vrednotenju proze, prim. *ob izbranem besedilu učenec izpostavi značilnosti pripovedne vrste in jih primerja z znanimi značilnostmi te vrste besedila (basen, pripovedka, bajka ...)*.

---

¹⁸¹ Učni načrt 2010.

¹⁸² Učni načrt, delovna verzija 2010 ponovno uporabi termin Standardi znanja; v verziji iz 2009 so bili Pričakovani rezultati (povzeto po drugih evropskih učnih načrtih).

¹⁸³ To velja kot srednji, temeljni cilj.

6.2 UČBENIKI ZA KNJIŽEVNOST OZ. BERILA

6.2.1 RAZLAGA POJMOV

Konkretizacija učnih ciljev in določil v učnem načrtu v veliki meri temelji tudi na uporabnosti didaktičnih pripomočkov, v našem primeru učbenikov za pouk književnosti. Učne knjige za pouk književnosti so uporabljale različne vrstne oznake, Zoran Božič jih navaja po abecednem redu od leta 1850 kot berilo, cvet, cvetje, cvetnik, čitanka in učbenik. Izraz cvetje je uporabil samo Ivan Macun v knjigi *Cvetje slovenskiga pesništva* (1850), izraz cvet samo Anton Janežič v knjigi *Cvet slovenske poezije* (1861), izraz cvetnik pa imata samo Anton Janežič 1867, 1868 in 1870 ter Andrej Budal 1928 in 1946. Izrazi so sopomenke.¹⁸⁴ V mojem primeru je smiselna razlaga terminov učbenik in berilo¹⁸⁵, ostali prej navedeni izrazi so se uporabljali pred obdobjem, ki ga vključujem v svojo raziskavo.

Temeljno razlago/definicijo učbenika nam ponuja *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, zato navajam bistvene dele geselskih sestavkov:

berilo: učbenik s krajšimi sestavki za jezikovni pouk: izdati berila za osnovno šolo; slovensko berilo za šesti razred¹⁸⁶

učbenik: knjiga s predpisano snovjo za učenje: izdati, napisati učbenik; matematični učbenik; osnovnošolski, univerzitetni učbenik.

Slovarske definicije kažejo, da je beseda učbenik pomensko širši pojem, saj pomeni katero koli učno knjigo in je zato izraz berilo v podpomenskem odnosu, torej samo vrsta učbenika.¹⁸⁷

Podobno definicijo za učbenik poda tudi *Enciklopedija Slovenije*, ki pa razloži izraz učbenik, berilo pa ne, pač pa razloži, po mnenju Zorana Božiča iz nerazumljivih vzrokov, izraz čitanka.¹⁸⁸

---

¹⁸⁴ Zoran Božič 2010: 16.

¹⁸⁵ Izrazu berilo je sopomenka tudi čitanka (tako *Slovar slovenskega knjižnega jezika*); Breznikov pravopis dovoljuje rabo obeh besed, tudi Žerjav razume sopomenskost obeh izrazov, a naj bi bil izraz čitanka starejši, izraz berilo pa prevzet od Hrvatov. Zaradi današnje splošne razširjenosti ima izraz berilo primarno poimenovalno vlogo (Kodre 2008: 48).

¹⁸⁶ **Čitanka:** učbenik s krajšimi sestavki za jezikovni pouk; berilo: slovenska čitanka; čitanka za drugi razred

¹⁸⁷ Zoran Božič 2010: 17.

¹⁸⁸ Zoran Božič 2010: 17.

Geselski članki v *Enciklopediji Slovenije* podajajo sledečo razlago:

čitanka, tudi berilo, učbenik s krajšimi sestavki za splošno izobrazbo, vzgojo, jezikovni pouk;
učbenik, knjiga s predpisano učno vsebino, ki učencem na pregleden način predstavlja znanje;

učbeniki slovenske književnosti, didaktično strukturirana literarnozgodovinska dela, namenjena izobraževanju o slovenski književnosti. Sprva so nalogo učbenikov slovenske književnosti opravljale tudi zbirke krajših besedil in odlomkov, v katerih so postopoma začela prevladovati leposlovna besedila (→**Čitanka**).

Definiciji izrazov čitanka in učbenik v primerjavi s *SSKJ* ne prinašata nič novega, pač pa je po Gregorju Kocijanu, avtorju geselskega članka, učbenik za književnost drugačen od običajnega berila oz. čitanke kot zbirke leposlovnih besedil zaradi "didaktične strukturiranosti" in "literarnozgodovinske" namembnosti. Po Gregorju Kocijanu, ki poleg izraza učbenik književnosti uporablja še izraza 'berilo učbenik' in 'učbeniški model beril', so se tovrstne učne knjige začele uporabljati v sedemdesetih letih 20. stoletja.¹⁸⁹

6.2.1.1 Učbenik

Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje učbenik kot knjigo, s predpisano snovjo za učenje,¹⁹⁰ kar je najsplošnejša definicija; v didaktiki pa je definiran kot osnovna šolska knjiga, ki sledi učnemu načrtu in v kateri so strokovnoznanstvene vsebine usklajene s cilji, stopnjo razvoja in načinom motivacije učencev ter šolskim programom. Učbenik naj bi bil most med učnim načrtom in neposrednim poukom. Pogosto naj bi bil tudi vodilo učiteljem, saj se nanj opirajo bolj kot na učni načrt in od njega torej zavisijo tudi kvaliteta pouka.¹⁹¹ Učbenik za pouk književnosti vsebuje z učnim načrtom usklajeno učno snov za pouk književnosti. Učbenik je vir književnega znanja in dejavnega učenja, sredstvo za pridobivanje književne kulture in duhovnega razvoja, motivacijsko sredstvo za razvoj književnih sposobnosti ter ustvarjanje čustveno angažiranega odnosa do izobraževanja kot stalne in trajne človekove dejavnosti.¹⁹²

---

¹⁸⁹ Zoran Božič 2010: 18.

¹⁹⁰ 1995: 1441.

¹⁹¹ Boža Krakar, Jerica Vogel 2004: 142.

¹⁹² Alenka Žbogar 2005: 1.

Učbenik je knjiga, ki didaktično transportira znanost ali določeno stroko skladno s posebnimi nalogami izobraževanja in šole. Učbenik je osnovna šolska knjiga, izdana za posebne potrebe šolskega izobraževanja, to je za pouk, je nenadomestljiva šolska knjiga. Lastnosti učbenika:

- namenjen je učnemu procesu,
- je standard opreme,
- nastanek in opremo določajo predpisi,
- združuje naj multimedijško opremo,
- je vodnik do drugih virov znanja,
- je motivator učnega procesa,
- je vir za nadzor izobraževalnih vsebin na določeni stopnji izobraževanja.¹⁹³

Skladno s sodobnimi koncepti poučevanja in učenja se kaže tendenca razvoja učbenika od informativne vloge, ki jo je imel učbenik v preteklosti, k vplivanjski, motivacijski in usmerjevalni vlogi, ki izpostavljajo tiste elemente v učbenikih, ki povečujejo motivacijo za učenje, krepijo udeležbo učenca pri izobraževalnem delu, njegovo avtonomijo ter razvijajo odgovornost, uveljavljajo diferenciacijo in individualizacijo, razvijajo ustvarjalnost, kritično mišljenje in razvoj metakognitivnih sposobnosti, učijo učiti se.¹⁹⁴

Na tem mestu pa naj opozorim na nekaj, kar pri načrtovanju in sestavi učbenikov velja upoštevati. Internet je razširil dostop do informacij. Odstranil je omejitve tako učitelja kot tudi učenca do nabora izobraževalnih gradiv. Izobraževanje ni več omejeno z omejitvami učitelja, učbenikov in gradiva v šolski knjižnici. Lahko bi rekli, da je omejeno edino z interesom učenca samega. Internet v naše domove in šole prinaša dostop do vseh svetovnih knjižnic. Tehnologija je pospešila rast in razširila definicijo netradicionalnega učenca.¹⁹⁵

---

¹⁹³ Josip Malić 1992: 33–40.

¹⁹⁴ Slava Pevec Grm 2001: 19–20.

¹⁹⁵ *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri* 2008: 122.

6.2.1.2 Berilo¹⁹⁶

Kot je bilo že omenjeno, je učbenik nadpomenka berilu. Učbenik ima neke splošne lastnosti (določilnice), skupne učbenikom za vse predmete, ter nekatere specifične lastnosti (določilnice), povezane s poukom književnosti.¹⁹⁷

Pravilnik o učbenikih opredeljuje berilo kot zbirko besedil, izbranih v skladu s cilji učnega načrta in opremljenih z ustreznim didaktičnim instrumentarijem¹⁹⁸. Po namenu in kakovosti so se berila spreminjala in vsebinsko izboljševala. Skoraj petdeset let so služila ne samo jezikovnemu oziroma književnemu pouku, ampak tudi pouku realij, za katere dlje časa ni bilo posebnih priročnikov za učence. Zaradi tega so morale biti enciklopedična in kot taka so se pri nas ohranila skoraj do leta 1900, ko so se spremenila v zbirke leposlovnih sestavkov.

Igor Saksida pravi, da je berilo zbirka besedil slovenske in svetovne književnosti in da zajema odlomke iz daljših (proznih) besedil. Berilo je učbenik, vodilo pri sestavi pa je:

- v berilu so celovita daljša in krajša besedila;

---

¹⁹⁶ Razvoj poimenovanja berila v osnovni šoli: leta 1834 je izšlo Metelkovo *Berilo za male šole na kmetih* in izraz berilo se je dosledno uporabljalo do leta 1902, ko je izšla Schreinerjeva in Hubadova *Čitanka za obče ljudske šole*. Izraz čitanka pa ni zamenjal prejšnjega poimenovanja, saj sta se do konca prve svetovne vojne enakovredno, po šestkrat uporabljala izraza čitanka in berilo (Božič 2010: 21). Zoran Božič (2010: 22) je v svoji znanstveni monografiji izdelal tudi preglednico uporabe izrazov, sicer v srednji šoli, in sicer se najpogosteje uporabi berilo (26x), sledijo čitanka (20x), učbenik (4x), cvetnik (1x), cvet (1x), cvetje (1x) in brez oznake (2x). Po namenu in kakovosti so se čitanke počasi spreminjale in vsebinsko izboljševale. Skoraj petdeset let so služile ne samo jezikovnemu in književnemu pouku, ampak tudi pouku realij, za katere dlje časa ni bilo priročnikov za učence. Zaradi tega so čitanke morale biti enciklopedične in kot take so se pri nas ohranile skoraj do leta 1900, ko so se spremenile v zbirke leposlovnih sestavkov. Po prvi svetovni vojni je bilo treba rešiti vprašanje novih čitank za naše šole. Spremenili so se vzgojni smotri, ki naj se izražajo tudi v učnih knjigah prvega poveljnega obdobja. Poleg državne založbe so učbenike smele izdajati tudi zasebne založbe, da bi se vrzeli čim hitreje odpravile. Po letu 1935 je med sestavljavci čitank veljalo prepričanje, da novih beril ne kaže izdajati prej, dokler ne izide pravilnik k učnemu načrtu za ljudske šole oz. dokler ne dobimo novih učnih načrtov. Nekaj let pred drugo svetovno vojno sta se dve skupini šolnikov vsaka po svojih vidikih odločili za nove čitanke (Kodre 2005: 127–131). Po letu 1945 je nova družbena ureditev, za katero so značilni spremenjeni produkcijski in družbeni odnosi med ljudmi, od čitank in beril terjala drugačno vsebino, kot so jo imele prejšnje čitanke. Spremenili so se ne le vzgojni smotri, temveč tudi načela moralne vzgoje v šolah. Odpraviti je bilo treba star odnos do ročnega in duševnega dela, učencem posredovati pridobitve osvobodilnega boja in revolucije, utrjevati humane odnose med vsemi delavnimi ljudmi ter mladi rod vzgajati v aktivne pripadnike in zagovornike socialističnega družbenega reda. V tem duhu bi morala biti sestavljena tudi šolska berila in čitanke (Kodre 2005: 133). Ko je bila oktobra 1959 uzakonjena enotna obvezna osemletna šola, kar po četrtem letu šolanja pomeni konec izbire med višjo osnovno šolo in gimnazijo in posledično tudi enotne učbenike za vse učence (Kodre 2005: 133). Med leti 1987 in 1991 so nastala nova berila za višje razrede osnovne šole; po letu 1991 pa, ko je Slovenija postala samostojna država, se je zopet pojavila potreba po novih učbenikih. Nanjo so se najprej odzvali šele 1996, ko so iz stare izdaje črtali besedila v srbohrvaščini, bolj temeljito pa 1999 z novimi berili (Kodre 2005: 134).

¹⁹⁷ Alenka Žbogar 2000: 38.

¹⁹⁸ Boža Krakar Vogel 2004: 142.

- odlomki iz daljših besedil so izbrani po dveh merilih: biti morajo kolikor toliko zaključeni, ob tem pa naj otroka spodbujajo za nadaljevanje branja in s tem na branje celovitega besedila;
- berilo je bogato likovno opremljeno;
- znano : neznano – ponuditi nekaj znanih in nekaj neznanih avtorjev;
- klasično : sodobno – bistvena je sporočilna raznolikost – ponuditi množico predstavno in razpoložensko enakih besedil;
- zvrsti – upoštevane so vse literarne zvrsti – pripovedništvo, pesništvo in dramatika.¹⁹⁹

6.2.2 SESTAVA/ZGRADBA UČBENIKOV ZA POUK KNJIŽEVNOSTI OZ. BERIL

Čeprav učni načrt za slovenščino iz leta 1998 ne navaja virov oz. teorije, na osnovi katere eksplicitno aplicira komunikacijski model književnosti, horizont pričakovanj, nedoločena mesta v književnem besedilu, dialoškost in medbesedilne povezave, in ker nekateri učbeniki upoštevajo določene faze šolske analize/obravnave literarnega dela, le-te vključujem tudi na to mesto oz. se takšnega modela pri analizi držim tudi sama. Še pred tem predstavim njegove temeljne komponente. Sredstva didaktičnega oblikovanja imenujemo didaktični instrumentarij (razlage besedil, stvarna pojasnila, vprašanja, slike, preglednice ipd.)²⁰⁰ Ta je namenjen predvsem učencem, ki branje obvladajo že do te mere, da lahko samostojno delajo z besedilom, in posameznikom, saj omogoča poglobljanje prvotnega literarnoestetskega doživetja vsakemu učencu posebej. Hkrati nekatere naloge spodbujajo delo v skupinah ali dialoško reševanje literarnega problema, spodbujajo pa tudi pogovor med učenci in odraslimi.²⁰¹

Književni pouk v devetletki temelji na komunikacijskem modelu poučevanja književnosti po metodičnem sistemu šolske interpretacije književnih besedil, tj. na učnem načrtu šolske interpretacije umetnostnega besedila: uvodna motivacija, napoved besedila, umestitev in interpretativno branje, premor po branju, izražanje doživetij ter analiza, sinteza in vrednotenje, ponovno branje in nove naloge²⁰² prav tako pa tudi na osnovi didaktičnega

---

¹⁹⁹ Saksida, Mihajlovska in drugi v Mateja Jankovič Čurič 2008: 79.

²⁰⁰ Boža Krakar Vogel 2004: 142.

²⁰¹ Mateja Jankovič Čurič 2008: 80.

²⁰² Milena Blažič: www.svetizbesed.com.

instrumentarija: uvodna motivacija, napoved besedila in umestitev, interpretativno branje, premor po branju in izražanje doživetij, razčlenjevanje besedila, sinteza in vrednotenje ter faza novih nalog.²⁰³

A pouk književnosti brez literarnega besedila²⁰⁴ ni mogoč in smiseln. Književno besedilo je vedno postavljeno v kontekst določene kulture, avtorja in individualnega bralca. Literarna besedila avtorji (pesniki, pisatelji, dramatik) ustvarjajo z drugačnimi nameni, bralci pa sprejemajo na drugačen način kot neumetnostna besedila. Literarna (umetnostna) besedila namreč posredujejo predvsem sporočila za bralčevo domišljijo, čustva, čute, etiko, manj pa preverljive podatke o resničnem svetu.²⁰⁵

V dejavnosti pred branjem sodi kratka uvodna motivacija: predstavitev besedila, umestitev odlomka, kratek povzetek celotnega besedila do odlomka oz. motivacija za nadaljnje branje celotnega besedila. Cilj te faze je tudi razvijanje strategij pred branjem, ko učenci aktivirajo predznanje o vsebini, ki jo bodo brali in/ali poslušali. Na osnovi dejavnosti pred branjem sestavljajo napovedi v zvezi s tematiko besedila in so osredotočeni na cilj branja.²⁰⁶ Učitelj to fazo zasnuje na podlagi izkušenj učencev, njihovega znanja, in pričakovanih doživetij, zaznav ter domišljijских predstav, ki jih utegnejo vzbuditi prvine besedila. Glede na to, na katere dejavnosti učencev se pri tem najbolj opre, govorimo o več tipih uvodne motivacije: ponovitev književnega ali drugega znanja kot uvodna priprava na obravnavo nove snovi; doživljajsko izkušnjska motivacija in domišljijško problemska motivacija.²⁰⁷

Stvarna pojasnila: Del, ki spremlja besedilo. Sem sodijo pojasnila neznanih in manj znanih besed, stvarna pojasnila, ki so včasih natisnjena na robu, zemljevidi ipd.²⁰⁸

Razlaga manj in neznanih besed prikaže upoštevanje recepcijskih zahtev in sposobnosti ter jezikovno-slogovno vrednost učbenika.²⁰⁹

---

²⁰³ Boža Krakar Vogel 2004: 78–105.

²⁰⁴ O ljudskem slovstvu kot zapisanem besedilu govori podpoglavje 4.2.

²⁰⁵ Boža Krakar Vogel 2004: 16.

²⁰⁶ Milena Blažič: www.devletka.net.

²⁰⁷ Boža Krakar Vogel 2004: 79–80.

²⁰⁸ http://www.devletka.net/resources/files/doc/test/OS_slovenscina/7.%20razred/Prirocniki_priprave/sib_7-9.pdf.

²⁰⁹ Alenka Žbogar 2000: 42.

Dejavnosti po branju

Strokovnjaki priporočajo, naj se interpretativno branje izteče v nekaj trenutkov tišine. To so sekunde, v katerih učenci urejajo vtise, ki jim jih je zapustilo branje, učitelj pa opazuje njihove reakcije in vzdušje po izteku besedila.²¹⁰

Pri tem učenci razmišljajo, pridobivajo nove izkušnje, osmišljajo besedilno stvarnost s ponovnim branjem in razvijajo metabesedilne sposobnosti, tj. opisovanje književnosti, sprejemanje in tvorjenje (po)ustvarjalnih in metabesedil (kritika, esej, ocena ...). Z izražanjem vtisom, mnenj, predstav, občutij se estetsko doživljanje besedila usmeri prek individualne komunikacije z besedilom k razmišljujočemu bralcu.²¹¹

Ob vprašanjih in nalogah za doživljanje, razumevanje in interpretacijo je premik od doživljanja k poglobljenemu zaznavanju, razmišljanju. Naloge usmerjajo k obnavljanju, povzemanju, spraševanju, citiranju – razumevanju besedila in k razčlenjevanju (književne osebe, čas, prostor, dogajanje, motivi; tema pesmi, zvočnost, ritem, rima, metafora, nagovor; govor dramskih oseb, navodila oz. didaskalije, junak, nasprotnik, dejanje, prizor ...).²¹²

Izražanje doživetij je lahko nebesedno (npr. likovno, gibalno) ali besedno. Besedno je nadalje lahko dvogovorno ali enogovorno, pisno ali ustno, ter opisno ali po/ustvarjalno.²¹³

V fazi razčlenjevanja besedila spodbujamo vse ravni bralnega razumevanja: razumevanje posameznih besed, skladijsko in pomensko razumevanje (tj. razumevanje medsebojnih odnosov med stavčnimi členi in odnosov med posameznimi pojmi) ter bralčevo konstrukcijo pomena celotnega besedila na podlagi znotraj- in zunajbesedilnih dejavnikov.²¹⁴

Šolska analiza literarnega besedila sestoji iz, po Bloomovi taksonomiji, sledečih ravnin:

- analiza posameznosti,
- analiza odnosov in
- analiza struktur.²¹⁵

---

²¹⁰ Po Boža Krakar Vogel 2004: 89.

²¹¹ Milena Blažič: www.svetizbesed.com.

²¹² Milena Blažič: www.svetizbesed.com.

²¹³ Boža Krakar Vogel 2004: 90.

²¹⁴ Po Boža Krakar Vogel 2004: 91.

²¹⁵ Boža Krakar Vogel 2004: 95.

Pri analizi posameznosti je glavna dejavnost iskanje, prepoznavanje, opisovanje, ugotavljanje pomenov, razlaganje in poimenovanje posamičnih literarnih sestavin v besedilu – znakov njegove večpomenskosti, posebne oblikovanosti, časovne pripadnosti idr. Je spoznavno razmeroma nezahteven postopek.²¹⁶

Na stopnji analize odnosov učenec ugotavlja (razlaga), kakšni so odnosi med opazovanimi sestavinami, npr. med poglobitvijo in izbiro stilnih sredstev, med upodobitvijo osebe in slogovnimi postopki ...²¹⁷

Najzahtevnejša raven analize je analiza struktur in organizacijskih načel, saj mora učenec zelo dobro razumeti besedilo, da izpelje posplošitve o glavnem strukturnem principu, ki vse sestavine spaja v višjo pomensko enoto in jih funkcionalno družijo.²¹⁸

(Po)ustvarjalno pisanje, ki spodbuja k ponovnemu branju književnega besedila in poglobljanju doživetja z metodo ustvarjalnega pisanja. Pri metodi (po)ustvarjalnega pisanja – poleg ponovnega branja besedila skozi pisanje in razvijanja ustvarjalnih sposobnosti – razmišljujoči bralci razvijajo tudi svojo sporazumevalno in metabesedilno sposobnost, tako da sprejemajo in tvorijo različne vrste besedil (poustvarjalna, ustvarjalna; esejistična ...), pri tem pa opazujejo sebe in vrstnike ter razčlenjujejo, primerjajo, presojujejo ... besedilo, ki ga je napisal kdo drug ali oni sami.²¹⁹

Ustvarjalno pisanje je pretvarjanje zamišljenega besedila v zapisano izvorno besedilo.

Značilnosti ustvarjalnih besedil so: prvine (dejstva, dogodki) niso preverljive, govorijo o izmišljenem svetu, nimajo praktičnega namena, njihov cilj je razvijati ustvarjalnost učencev, vloga izvirnosti je zelo pomembna.²²⁰

---

²¹⁶ Boža Krakar Vogel 2004: 95.

²¹⁷ Boža Krakar Vogel 2004: 99.

²¹⁸ Boža Krakar Vogel 2004: 99.

²¹⁹ http://www.devletka.net/resources/files/doc/test/OS_slovenscina/7.%20razred/Prirocniki_priprave/sib_7-9.pdf.

²²⁰ http://www.devletka.net/resources/files/doc/test/OS_slovenscina/7.%20razred/Prirocniki_priprave/sib_7-9.pdf.

(Multi)medijske predelave: Sem sodijo dejavnosti, kot so poslušanje, gledanje, pisanje, govorjenje, snemanje, ki obravnavano besedilo ali avtorja (čas in prostor) obravnavajo v medijski predelavi oz. ga bogatijo z medijskimi predelavami (tisk, radio, TV, medmrežje, prenos, slika, glasba, zvok ...). Medijske predelave zajemajo, denimo, govorni posnetek besedila, odlomek na videokaseti, intervju s pisateljem, predstavitev kraja in časa, obisk knjižne klepetalnice (npr. na spletni strani Bralne značke Slovenije ali delovnih zvezkov *Svet iz besed* <http://www.svetizbesed.com/index.php>).²²¹

Literarnoteoretične definicije: gre za celotno žanrsko razporeditev in umestitev posameznih enot ljudskega slovstva, kajti posamezna znanja je namreč treba, po Kornhauserjevi, združevati v sisteme znanj, pogoj za sistemsko strukturiranje podatkov pa je njihovo zadostno število. Učbenik mora nuditi učencu toliko podatkov, da lahko ob njihovem urejanju prepozna glavne parametre, njihove relacije in hierarhijo v določenem sistemu, pri strukturiranju zaznava hierarhično urejenost (t. i. drevesasta struktura znanja) ter jih strukturira v pojmovne mape.²²²

Vprašanja in napotki učence spodbujajo, da definicije in pojasnila opazujejo določen pojav, za katerega lahko tudi sami tvorijo nekaj primerov (metafore ...), kar pomaga k poglobljanju znanja in premiku od sprejemanja k tvorjenju.²²³

Spoznanja iz literarne vede naj bi bila vključena v pouk v skladu s cilji za določeno populacijo učencev, v vsakem primeru pa po načelih temeljnosti, sodobnosti, znanstvene preverjenosti in strokovne utrjenosti. Temeljna so tista spoznanja, brez katerih na posamezni stopnji ni mogoče dosežati ciljev, sodobna so tista, ki izvirajo iz (še) aktualnih znanstvenih usmeritev, preverjena tista, ki so 'prestala' preizkušnjo v znanstveni komunikaciji, utrjena pa tista, ki so že prodrli v strokovno in širšo kulturno komunikacijo.²²⁴

Biblio- in biografske opombe. Le-te pokažejo delež literarnozgodovinskih informacij v učbeniku.²²⁵

---

²²¹ Milena Blažič: www.devetletka.net.

²²² Alenka Žbogar 2005: 2.

²²³ http://www.devetletka.net/resources/files/doc/test/OS_slovenscina/7.%20razred/Prirocniki_priprave/sib_7-9.pdf.

²²⁴ Boža Krakar Vogel 2004: 18.

²²⁵ Alenka Žbogar 2000: 42.

K literarnovednemu instrumentariju poleg bio- in bibliografskih podatkov, razlage besed in besednih zvez, slovarčka književnih pojmov sodijo tudi **kazala** (vsebinsko, stvarno, imensko in kazalo slikovnih prilog).²²⁶ To pokaže tudi, kakšna je dodatna strokovna opremljenost učbenika.²²⁷

Ilustracije: Ustrezna likovno-grafična oblikovanost učbenika preprečuje t. i. komunikacijski šum, naslovniku lajša in spodbuja komunikacijo z informacijami (vsebinno), ki jih zajema. Učbenik tako postaja estetsko privlačna knjiga. Poleg spodbujanja in lajšanja komunikacije z naslovniki z všečno in estetsko oblikovano likovno-grafično podobo, se lahko ustrezna tehnična in slikovna oprema učbenika funkcionalno povezuje z informacijami oz. vsebinami, ki jih obsega učbenik.²²⁸

Tisk: format, grafična/barvna ločljivost (velikost črk, razmaki med črkami in besedami).

V raziskavi sem analizirala vsa berila, ki sovpadajo z učnimi načrti od 5. razreda 8-letne in kasneje 6. razreda 9-letne osnovne šole do 8. razreda 8-letne in 9. razreda 9-letne osnovne šole in so bila oz. so na voljo na založniškem trgu, torej dostopna tako učiteljem kot učencem. Pri tem so analizirana berila presojana glede na sodobni, komunikacijski pouk književnosti, in tako (morebiti) starejša berila ne bodo zadostila tem kriterijem.²²⁹

---

²²⁶ Alenka Žbogar 2000 : 13.

²²⁷ Alenka Žbogar 2000: 42.

²²⁸ Alenka Žbogar 2000: 42.

²²⁹ Tradicionalni pouk književnosti je temeljil na hierarhičnem pogledu odraslih na mladinsko književnost in ni upošteval bralnih interesov mladih bralcev in njihovih interpretacij. V ospredju tradicionalnega pouka književnosti je bila književnost poučevana monološko, s poudarkom na življenju in delu avtorja. Književnost je temeljila na eni prevladujoči interpretaciji odraslih bralcev in na pouku, osredotočenem na učitelja (Žbogar 2004: 37).

6.2.3 BERILA NA PREDMETNI STOPNJI OSNOVNE ŠOLE²³⁰

Na podlagi raziskovanja in pregledovanja virov, sem prišla do ugotovitve, da so se v slovenski osnovni šoli glede na analizirane učne načrte uporabljala berila, ki jih prikazuje tabela.

NASLOV	AVTORJI	ZALOŽBA	LETNICA
5. razred 8-letke/ 6. razred 9-letke			
1. <i>Pozdravljeno, zeleno drevo</i>	Gregor Kocijan, Stanko Šimenc	Mladinska knjiga	1991–2007 ²³¹
2. <i>Kdo se skriva v ogledalu?</i>	Berta Golob, Vida Medved Udovič, Miha Mohor, Igor Saksida.	Mladinska knjiga	1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008
3. <i>Branje za sanje</i>	Majda Cirman, Gregor Kocijan, Stanko Šimenc	DZS	2001, 2004, 2005, 2006, 2008, 2009
4. <i>Svet iz besed 6</i>	Milena Blažič, Neža Cigüt, Jakob J. Kenda, Drago Meglič, Mateja Seliškar, Peter Svetina	Rokus	2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008
5. <i>Sledi do davnih dni</i>	Metka Kordigel, Vida Medved Udovič, Igor Saksida	Izolit	2004, 2008
6. razred 8-letke/ 7. razred 9-letke			
1. <i>O domovina, ti si kakor zdravje</i>	Gregor Kocijan in Stanko Šimenc	Mladinska knjiga	1990, 1992, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 2000
2. <i>Sreča se mi v pesmi smeje</i>	Miha Mohor, Vida Medved Udovič, Igor Saksida, Berta Golob	Mladinska knjiga	1997–2004, 2006–2010
<i>Ta knjiga je zate</i>	Majda Cirman, Lidija Golc, Gregor Kocijan, Majda Potrata in Stanko Šimenc	DZS	2001, 2002, 2003, 2004, 2007, 2008, 2009, 2010
<i>Svet iz besed 7</i>	Milena Blažič, Blanka Bošnjak, Jakob J. Kenda, Peter Svetina in Marica Žveglič	Rokus Klett	2003–2008, 2010, 2011
<i>Novi svet iz besed 7</i>	Milena Mileva Blažič, Blanka Bošnjak, Jakob J. Kenda, Peter Svetina, Alenka Žbogar in Marica Žveglič	Rokus Klett	2010
7. razred 8-letke/ 8. razred 9-letke			

²³⁰ Skupne značilnosti beril, katerih sestavljavci so isti oz. so izšli pri isti založbi in imajo enak koncept/zasnovo, čeprav gre za berila različnih razredov, navajam le pri opisu za najnižji razred predmetne stopnje, tj. 5. razred 8-letne in 6. razred 9-letne osnovne šole.

²³¹ Berilo je izšlo oz. je bilo (po)natisnjeno vsako leto med leti 1991 in 2007.

<i>Vezi med ljudmi</i>	Gregor Kocijan in Stanko Šimenc	DZS	1987, 1988, 1990, 1991, 1992, 1994, 1995, 1997–2000
<i>Dober dan, življenje</i>	Mojca Honzak, Vida Medved Udovič, Miha Mohor, Nataša Pirih	Mladinska knjiga	1999–2006, 2009, 2010
<i>Spletaj niti domišljije</i>	Majda Cirman, Lidija Golc, Gregor Kocijan, Majda Potrata, Stanko Šimenc	DZS	2000, 2004, 2007, 2010
<i>Svet iz besed 8</i>	Milena Blažič, Marica Žveglič, Jakob J. Kenda, Peter Svetina	Rokus	2003–2007, 2009
8. razred 8-letke/ 9. razred 9-letke			
<i>V nove zarje</i>	Gregor Kocijan in Stanko Šimenc	DZS	1989, 1990, 1991, 1992, 1994, 1996–1999
<i>Skrivno življenje besed</i>	Mojca Honzak, Vida Medved Udovič, Miha Mohor, Nataša Pirih	Mladinska knjiga	2001, 2002, 2003, 2005, 2006, 2008, 2009, 2010
<i>Z roko v roki</i>	Majda Cirman, Lidija Golc, Gregor Kocijan, Majda Potrata, Stanko Šimenc	DZS	2002, 2005
<i>Svet iz besed 9</i>	Milena Blažič, Blanka Bošnjak, Jakob J. Kenda, Peter Svetina, Marica Žveglič	Rokus	2004, 2005, 2007, 2008, 2009

Tabela 6: Analizirana berila

Na tem mestu navajam osnovne in opisne značilnosti posameznih beril: njihove avtorje/sestavljavce, izdajatelje, letnice izida, njihovo zgradbo (členjenost na poglavja), število vseh besedil kot tudi besedil ljudskega slovstva in v skladu s tem upoštevanje učnega načrta. Pri tem navajam tudi mnenja strokovnjakov za didaktiko oz. recenzije posameznih beril, ki jih je bilo mogoče zaslediti.

Berila so predstavljena v časovnem zaporedju njihovega izhajanja.

Sicer pa bi tudi berila, kakor učne načrte, lahko razvrstili v tri časovne sklope, čeprav bom kasneje – glede na projekt izdajanja – prvi in drugi sklop iz spodaj navedenih alinej združila:

- berila, ki so bila v uporabi v obdobju, ko smo bili še del Jugoslavije²³²;

²³² Gre za obdobje tik pred razpadom Jugoslavije (1946–1991).

- berila, ki so v uporabi v samostojni Sloveniji (prej pa ne);
- berila, ki izhajajo (še) danes, so v uporabi v devetletki ter je njihova uporaba prepuščena izboru učiteljev – pluralnost učbenikov za isto predmetno področje na trgu.

6.2.3.1 Berila 1987–1991

To je skupina beril za višje razrede, ki so nastala med leti 1987 in 1991, in sicer na pobudo Zavoda za šolstvo. Gre za analizirana berila:

- *Pozdravljeno, zeleno drevo* (5. razred),
- *O domovina, ti si kakor zdravje* (6. razred),
- *Vezi med ljudmi*. (7. razred),
- *V nove zarje* (8. razred).²³³

Navedena berila sodijo v projekt vsebinske preнове beril za višje razrede osnovnih šol, ki sta ga v letih 1987–1991 uresničila Gregor Kocijan in Stanko Šimenc. Berila so sicer nastala v nenavadnem zaporedju, najprej berilo za sedmi razred²³⁴, potem za osmi, nato za šesti in nazadnje za peti razred.²³⁵

Omenjeno skupino beril bi lahko postavili ob bok razvitejšim učbeniškim produkcijam. In to po poglavitnem strokovno didaktičnem merilu: v pretežni meri namreč omogočajo odprt pouk književnosti, učenčevo komunikacijo z njemu pretežno dostopnimi besedili in učenca brez očitne pedagoške prisile 'učijo' brati. S tem pa uspešno uresničujejo temeljno nalogo pouka književnosti – vzgojo bralca.²³⁶

---

²³³ Berili *Vezi med ljudmi* in *V nove zarje* sta bili v uporabi na začetku samostojne države Slovenije in sta hkrati berili, ki sta bili v uporabi že leta prej.

²³⁴ Zadeva je bila sprva mišljena bolj kot zgolj posodobitev zastarelega sedmega berila in je šele kasneje preraščala v širši projekt, ki je imel, kar je tudi nenavadno, a za nas kar simptomatično tudi vsebinske spremembe učnega načrta (Boža Krakar, Jerica Vogel 1992: 18).

²³⁵ Boža Krakar, Jerica Vogel 1992: 18.

²³⁶ Boža Krakar, Jerica Vogel 1992: 18.

Besedila v berilih so izbrana avtorsko in so glede na prejšnja berila precej prenovljena, tako glede izbora besedil kot tudi avtorjev.²³⁷ S takšnimi berili/učbeniki se je začelo učbeniško obdobje v književnem izobraževanju v osnovni šoli.²³⁸

Berila sodijo v vezani tip berila, saj upoštevajo normativni del učnega načrta. Je pa v primerjavi z učnim programom v berilih več besedil, kot jih lahko učitelj obdela. Učitelji imajo zato možnost izbire besedila v skladu s svojim obveznim in dodatnim programom.²³⁹

Kriteriji, po katerih sta avtorja izbirala avtorje, so: strokovnost, kakovost, estetska vrednost in učenčeva recepcija. Skušala sta se ogniti ideološkosti in v ospredje postaviti estetsko recepcijo in spoznavanje slogov, smeri, literarnih del in ustvarjalcev.²⁴⁰

6.2.3.2 Berila 1999–

Od leta 1997 so začela nastajati inovativna berila, imenovana tudi alternativna. Nova berila so temeljila na porajajočem kurikulu za književnost v osnovni šoli, predvsem so upoštevala cilje in standarde znanja za književnost ob koncu devetletne osnovne šole.²⁴¹

Danes je na učbeniškem trgu mogoče izbirati, izbrati ali pa tudi ne med berili različnih založb. Pomembno je le, da so izbrana gradiva potrjena. Na podlagi 25. člena *Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*²⁴² in *Pravilnika o potrjevanju učbenikov*²⁴³ učbenike potrjuje Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje.²⁴⁴ Sodobna osnovnošolska berila se bolj usmerjajo k razvijanju književnih interesov in bralne kulture

---

²³⁷ Boža Krakar, Jerica Vogel 1992: 18.

²³⁸ Vida Medved Udovič 2006: 49.

²³⁹ Milena Blažič 1993: 45.

²⁴⁰ Milena Blažič 1993: 45.

²⁴¹ Vida Medved Udovič 2006: 51.

²⁴² *Uradni list RS*, št. 115/03 – ZOVFI-UPB3.

²⁴³ *Uradni list RS*, 57/06.

²⁴⁴ Postopek potrjevanja učnih gradiv izvaja Komisija za učbenike. Pristojni strokovni svet potrdi učno gradivo, ki je skladno s cilji sistema vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji, določenimi v 2. členu *Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja* po ciljnih, standardnih znanja in vsebinah usklajeno z veljavnim učnim načrtom oziroma s katalogi znanja; skladno s sodobnimi spoznanji stroke oziroma strok, ki opredeljujejo predmet ali poklicno področje; metodično-didaktično ustrezno; v skladu z normativi in merili, ki jih sprejme Zavod Republike Slovenije za šolstvo, pripravljeno tako, da prispeva k znižanju teže šolskih torbic in primerno razvojni stopnji in starosti udeležencev izobraževanja. Pridobljeno na:
<http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=12&pID=54&rID=524>

mladih bralcev kot k antološki predstavitvi umetnostnih besedil. Šele proti koncu osnovne šole postajajo reprezentativna tudi glede na literarni kanon.²⁴⁵

V šestem razredu so na voljo za pouk književnosti štiri berila oz. učbeniki za pouk slovenščine – književnosti,²⁴⁶ v sedmem razredu štiri, v osmem in devetem razredu pa po tri berila oz. učbeniki za pouk slovenščine – književnosti različnih založb.

Učitelj sme izbrati kateri koli učbenik, ki je v *Katalogu učbenikov*; lahko se odloči tudi, da učbenika ne bo uporabljal.

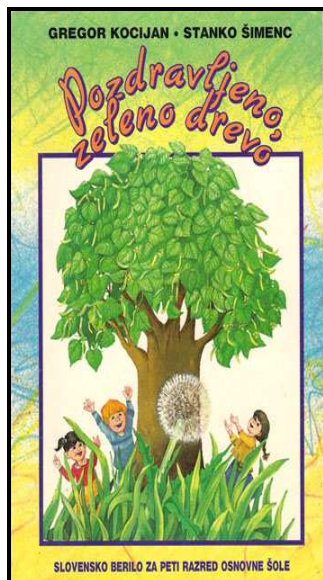
²⁴⁵ Vida Medved Udovič 2006: 49.

²⁴⁶ Tako so imenovani v *Katalogu učbenikov*:

http://www.zrss.si/pdf/UCB_Katalog%20učbenikov%20za%20osnovno%20šolo%202010.pdf.

6.2.4 ANALIZIRANA BERILA ZA 5. RAZRED 8-LETNE IN 6. RAZED 9-LETNE OSNOVNE ŠOLE

1. Gregor Kocijan, Stanko Šimenc: *Pozdravljeno, zeleno drevo*

Slika 2: Naslovnica berila *Pozdravljeno, zeleno drevo*

Berilo *Pozdravljeno, zeleno drevo*, s podnaslovom Slovensko berilo za peti razred osnovne šole sta pripravila Gregor Kocijan (zadolžen za slovensko književnost) in Stanko Šimenc. Izšlo je pri Mladinski knjigi leta 1991, potem pa je bilo ponatisnjeno še vsako leto do 2007; leta 1997 je bila izdana 2. izdaja beril²⁴⁷. Po mnenju sodobnih slovenskih književnikov izbira besedil za omenjeno berilo ni dobra, vendar je Boža Krakar Vogel njihove očitke zavrnila, češ da je izbira glede vseh aspektov, ki jih je potrebno pri sestavi beril upoštevati, solidna.²⁴⁸

V berilu je osemindesetih književnih besedil, ki pa niso členjena na poglavja. Od tega je osem besedil ljudskega slovstva, in so uvrščena na sam začetek²⁴⁹, torej razporeditev zadosti literarnozgodovinskemu načelu. Najprej so tri ljudske pesmi, dve izpovedni: *Škrjanček poje*, *žvrgoli* ter *En hribček bom kupil* in ena pripovedna, balada *Desetnica*. Sledijo ljudska zgodovinska pripovedka *Peter Klepec* in razlagalna pripovedka *Rabeljsko jezero*, v kateri so tudi sestavine legende, ljudska čudežna pravljica *Železni prstan* in realistična pravljica *Trap*.

---

²⁴⁷ Pri analizi upoštevam zadnje izdaje beril, sicer pa se izdaje glede besedil ljudskega slovstva med seboj niso razlikovale.

²⁴⁸ 1992: 18.

²⁴⁹ pred njimi je le pesem Srečka Kosovela.

Ob koncu sklopa ljudskega slovstva so *Ljudski pregovori* (štejem jih za eno enoto), vseh navedenih je osemintrideset.

Informacijska vrednost je glede na žanrsko zastopanost v berilu, kakor tudi Boža Krakar Vogel, zadovoljiva: delež lirike in pripovedništva je sorazmeren, pojavijo se celo pregovori, kot ena izmed najkrajših enot ljudskega slovstva.

V skladu z učnim načrtom 1984 analizirano berilo tako upošteva priporočilo za pripovedko *Peter Klepec* in ljudske pregovore, ni pa ljudske pesmi *Stoji tam v gori partizan*. Verjetno zaradi spremenjenih družbenih razmer oz. tematike pesmi.

Didaktični instrumentarij pri vseh berilih, izdanih leta 1987–1991, je zgrajen enotno²⁵⁰, tako da ne prihaja do nedoslednosti, in sicer si za besedilom sledijo elementi:

- literarnovedni in literarnoestetski podatki,
- didaktična navodila,
- sporočilne spodbude,
- (popravljenе izdaje pa so vsebovale tudi) vaje.²⁵¹

---

²⁵⁰ Razumljivo je, da se zgradba v berilih za posamezni razred iste založbe ne razlikuje, saj s tem dosežemo doslednost, hkrati pa se učenci navadijo na način dela – vedo, kje najdejo kakšne podatke, kaj se v posameznem delu pričakuje od njega ipd. (Mateja Jankovič Čurič 2008: 107).

²⁵¹ Vida Medved Udovič 2006: 49.

2. Berta Golob, Vida Medved Udovič, Miha Mohor, Igor Saksida: *Kdo se skriva v ogledalu?*

Slika 3: Naslovnica berila *Kdo se skriva v ogledalu?*

Berilo *Kdo se skriva v ogledalu* s podnaslovom Berilo za 6. razred 9-letne osnovne šole in 5. razred 8-letne osnovne šole je prav tako izšlo pri založbi Mladinska knjiga, pod avtorstvom Berte Golob, Vide Medved Udovič, Miha Mohorja in Igorja Saksida.

Berilo je izšlo 1997 in bilo ponatisnjeno v letih 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007 in 2008 (2. prenovljena izdaja).

Tudi to berilo zaradi zadovoljevanja normativnega dela učnega načrta sodi med vezane tipe beril²⁵². Od skupno štiriinpetdesetih besedil so tri besedila ljudskega slovstva, kar predstavlja 5,6 % in od tega dve slovenski (3,7 %) (*Trap*, *Železni prstan*) ter eno tuje. Besedila v berilu *Kdo se skriva v ogledalu?* so razporejena po tematskih sklopih, torej po literarno snovnem načelu:

- Pravljic ni nikoli preveč,
- Na veliki cesti življenja,
- Besede zvenijo, dišijo in se bleščijo.

---

²⁵² Vendar jih zaradi možnosti izbiranja in prilagajanja izbora besedil iz berila zmožnostim učencev tako lahko imenujemo le pogojno (Boža Krakar Vogel 2004: 142).

Omenjene enote ljudskega slovstva sodijo v sklop 'Pravljic ni nikoli preveč'.

Didaktični instrumentarij pri berilu za šesti razred *Kdo se skriva v ogledalu* kot tudi pri ostalih berilih te založbe je zgrajen enotno, tako da ne prihaja do nedoslednosti, in sicer si za besedilom sledijo elementi:

- Razlaga neznanih besed,
- Raziskujmo besedilo (metodična sredstva za razumevanje besedila: vprašanja in naloge za vzpostavljanje doživljajsko-spoznavnega konteksta za sprejemanje besedila, vprašanja o vsebini),
- Potujmo v svet književnosti razlaga strokovnih sestavin besedila (npr. zgradba, literarni pojmi),
- Kaj vem o pisatelju – najosnovnejši podatki in zanimivosti o ustvarjalcih.

Ena od avtoric berila *Kdo se skriva v ogledalu* navaja, da je didaktični instrumentarij sistematičen, s poudarkom na spodbujanju pripovedovanja in ustvarjalnega pisanja, predlagan je pravljlični projekt, da učenci usvojijo pravljlično shemo.²⁵³

Didaktični instrumentarij je ob vseh besedilih sistematičen in nagovarja mladega bralca s strokovno še neobremenjenim jezikom, vendar je hkrati natančen in živ, saj spodbuja učenčeve dejavnosti k individualnemu nadgrajevanju besedilnih svetov in k usvajanju temeljnega književnega znanja,²⁵⁴ pravi Medved Udovičeva.²⁵⁵

---

²⁵³ Vida Medved Udovič 2006: 50.

²⁵⁴ Enako tudi pri berilih *Sreča se mi v pesmi smeje, Dober dan, življenje, Skrivno življenje besed*.

²⁵⁵ Vida Medved Udovič 2006: 52.

3. Majda Cirman, Gregor Kocijan, Stanko Šimenc: *Branje za sanje*

Slika 4: Naslovnica berila *Branje za sanje*

Berilo, ki ga je izdala DZS v avtorskem sestavu Majde Cirman, Gregorja Kocijana in Stanka Šimenca *Branje za sanje*, s podnaslovoma Berilo za šesti razred devetletne osnovne šole in Berilo za peti razred osemletne osnovne šole, se zdi tako po avtorski plati kot vsebinski nadaljevanje berila *Pozdravljeno, zeleno drevo* ali pa vsaj največji približek temu izmed vseh primerjanih beril.²⁵⁶ Stvarni podatki, ki pričajo temu v prid, bodo navedeni v podrobnejši analizi.

Berilo je izšlo leta 2001 in bilo ponatisnjeno v letih 2004, 2005, 2006, 2008, vse le v eni izdaji.

Izbor besedil je večinoma narejen po predlogih učnega načrta, delno pa po preudarku sestavljavcev berila.²⁵⁷

Berilo je sestavljeno iz osemnajstih pesmi, dvajsetih pripovedi (oz. odlomkov), dveh basni, pregovorov (šteti za eno enoto), dveh stripov in štirih odlomkov dramskih del – vse skupaj je

---

²⁵⁶ O tem tudi avtorji sami: /.../ smo iz prejšnjega berila (*Pozdravljeno,, zeleno drevo*) /.../ (*Branje za sanje* 2004: 6).

²⁵⁷ Majda Cirman, Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 2004: 6.

razvrščeno v deset tematskih sklopov, torej je razporeditev snovi literarno snovna. Ljudsko slovstvo je zastopano v dveh sklopih s štirimi besedili: v sklopu Zdravilno jabolko, ki je ime dobil po istoimenski pravljici, s slovensko ljudsko pravljico *Zdravilno jabolko* in pripovedno pesmijo *Desetnica*; v drugem sklopu Sreča je opoteča pa je arabska ljudska pravljica iz cikla *Tisoč in ena noč*; posebno mesto med prvim in drugim pravljичnim sklopom pa imajo *Pregovori* (vseh je devetnajst). Informacijska vrednost izbranih besedil je z visokim deležem (8,5 %) ljudskega slovstva tudi glede na žanrsko raznolikost, pojavijo se celo pregovori, ki jih ne zasledimo v nobenem drugem sodobnem berilu, zelo dobra. Enako je zadovoljena tudi potreba po vpetosti deleža svetovne književnosti (arabska ljudska). Ob tem pa avtorji navajajo, da vseh besedil ni mogoče obdelati v predvidenem šolskem letu, in naj bo izbor čim bolj premišljen in učencem blizu.²⁵⁸

Didaktični instrumentarij je zgrajen enotno²⁵⁹, tako da ne prihaja do nedoslednosti, in sicer si za besedilom sledijo elementi:

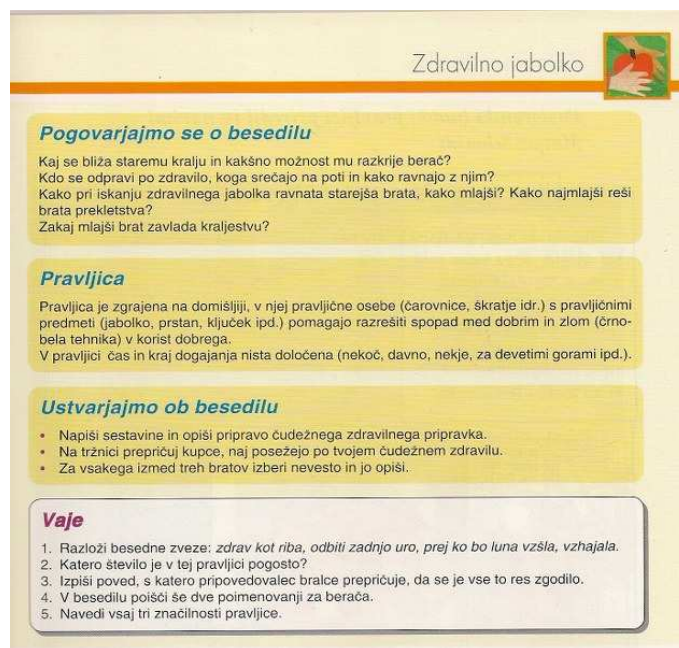
- Razlaga neznanih besed,
- Besedilo ti pove (metodična sredstva za razumevanje besedila: vprašanja in naloge za vzpostavljanje doživljajsko-spoznavnega konteksta za sprejemanje besedila, vprašanja o vsebini),
- Vedež te vabi: razlaga strokovnih sestavin besedila (npr. zgradba, literarni pojmi),
- Beseda je tvoja: ustvarjalne in raziskovalne naloge,
- Vaje: reprodukcijske naloge za zapomnitev književnega znanja.

Ob koncu berila je še Leksikon pisateljev (osnovni biografski podatki o avtorjih, ki jih obravnava berilo) in Kazalo književnoteoretskih pojmov (navedena stran, kjer je določen pojem razložen).

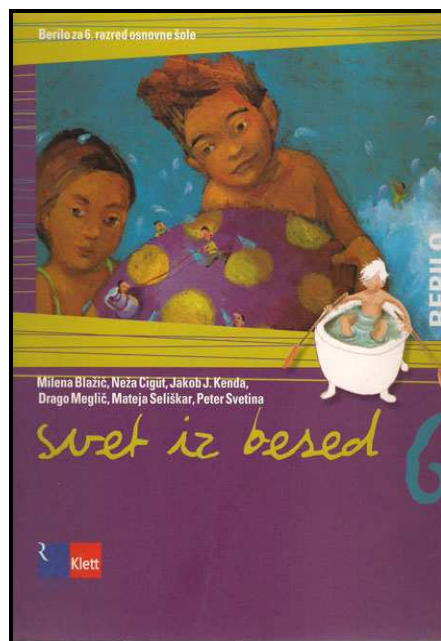
²⁵⁸ *Branje za sanje* 2004: 12.

²⁵⁹ Enako tudi v berilih *Ta knjiga je zate*, *Spletaj niti domišljije*, *Z roko v roki*.

Slika 5: Stran iz berila *Branje za sanje*

4. Milena Blažič, Neža Cigüt, Jakob J. Kenda, Drago Meglič, Mateja Seliškar, Peter Svetina: *Svet iz besed 6*

Slika 6: Naslovnica berila *Svet iz besed 6*

Berilo oz. delovni zvezek za branje je izšel pri založbi Rokus, pod avtorstvom Milene Blažič, Neže Cigüt, Jakoba J. Kende, Draga Megliča, Mateje Seliškar in Petra Svetine.

Berilo je s ponatisi izšlo v prvi izdaji v letih 2002, 2003, 2004, 2005, 2006 in v drugi izdaji 2007, 2008, 2009.

Berila *Svet iz besed* so, po Boži Krakar Vogel²⁶⁰, antologijskega tipa²⁶¹, saj v izboru odstopajo od predlogov v učnem načrtu. Tako namesto predlagane ljudske pesmi *Desetnica* predstavijo slovensko ljudsko pesem *Lisica*, poleg pa se pojavi še ljudska pripoved iz zbirke *Tisoč in ena noč*, *Mlada lunica*. Vendar pa se zdi, da je ravno izbor besedil, ki izstopajo od predlogov v učnem načrtu, za nekatere učitelje ovira, da ne posegajo po omenjenem berilu. Razlog je preprost: izogib novitetam in vztrajanje na komfortnosti/'varnosti' ter domačnosti – varnejša in bolj zanesljiva je uporaba tistega, kar že poznajo.

Od dvainštiridesetih besedil sta dve ljudskega slovstva, kar predstavlja 4,8 %. Berila *Svet iz besed* temeljijo na izpolnjevanju učnega načrta glede upoštevanja informacijske vrednosti besedil v sorazmernem zastopanju poezija, proza in dramatika. Taki, nedvoumni so tudi naslovi tematskih sklopov:

- Poezija,
- Proza,
- Dramatika.

To pomeni, da gre za literarnozvrstni princip razvrščanja besedil. Iz omenjenega razloga tudi besedili ljudskega slovstva nista na skupnem mestu, temveč ločeni, z izborom besedil ljudskega slovstva je zadoščeno tudi enakomerni žanrski zastopanosti poezije in proze.

V berilih *Svet iz besed* so uvrščene vsebinske novosti iz starejše, novejše in sodobne mladinske književnosti. Upoštevano je bilo merilo nediskriminacije oz. kakovostni avtorji, ne glede na spol, raso, barvo kože, narodno pripadnost ali socialno poreklo. To so ljudska ali avtorska besedila iz različnih kultur, npr. ameriške, arabske, avstralske, avstrijske, danske, britanske, češke, eskimske, finske, francoske, hrvaške, indijanske, italijanske, madžarske, nemške, nizozemske, romske, ruske, švedske, tatarske in, seveda, slovenske.²⁶² Vse to se

---

²⁶⁰ 2004: 142

²⁶¹ Vsebuje poleg besedil, predpisanih v normativnem delu učnega načrta, še širši izbor reprezentativnih literarnih besedil.

²⁶² Milena Blažič: www.devletka.net.

odraža tudi pri izboru ljudskega slovstva. Ljudska pesem *Lisica* je slovenska, medtem ko je ljudska pravljica orientalskega izvora. In posledično v berilu pod avtorstvom navedejo poleg ljudska tudi označevalec 'slovenska', kar npr. pri besedilih iz berila *Pozdravljeno, zeleno drevo* zaradi zgozlj slovenskih besedil ni bilo potrebno.

Književni pouk v devetletki temelji na komunikacijskem modelu poučevanja književnosti po metodičnem sistemu šolske interpretacije književnih besedil tj. na učnem načrtu šolske interpretacije umetnostnega besedila: uvodna motivacija, napoved besedila, umestitev in interpretativno branje, premor po branju, izražanje doživetij, ter analiza, sinteza in vrednotenje, ponovno branje in nove naloge²⁶³ prav tako pa tudi na osnovi didaktičnega instrumentarija: uvodna motivacija, napoved besedila in umestitev, interpretativno branje, premor po branju in izražanje doživetij, razčlenjevanje besedila, sinteza in vrednotenje ter faza novih nalog.²⁶⁴ Temu konceptu pa sledi didaktični instrumentarij beril *Svet iz besed*²⁶⁵, torej tudi obravnavano berilo za 6. razred.

Za besedilom si sledijo naslednji elementi didaktičnega instrumentarija:

- Razlaga neznanih besed,
- Raziskujemo besedilo: metodična sredstva za razumevanje besedila (vprašanja in naloge za vzpostavljanje doživljajsko-spoznavnega konteksta za sprejemanje besedila, vprašanja, ki se navezujejo na vsebino, kreativne, raziskovalne in reprodukcijske naloge – najprej so zapisana enostavna vprašanja o vsebini, sledijo kompleksnejše naloge),
- Potujmo v svet književnosti: razlaga strokovnih sestavin književnega besedila,
- Kaj vem o pesniku (kratka bibliografija avtorjev).

Zaradi takšne zgradbe je berilo tudi v precejšnjo pomoč pri dnevni učni pripravi, saj učitelju olajša pripravo vseh faz obravnave besedila.

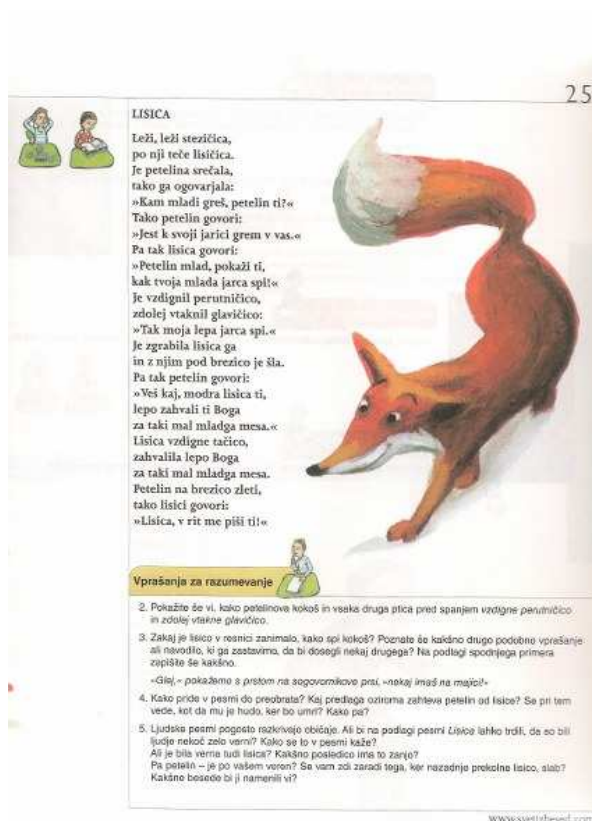
---

²⁶³ Milena Blažič: www.devletka.net.

²⁶⁴ Boža Krakar Vogel 2004: 78–105.

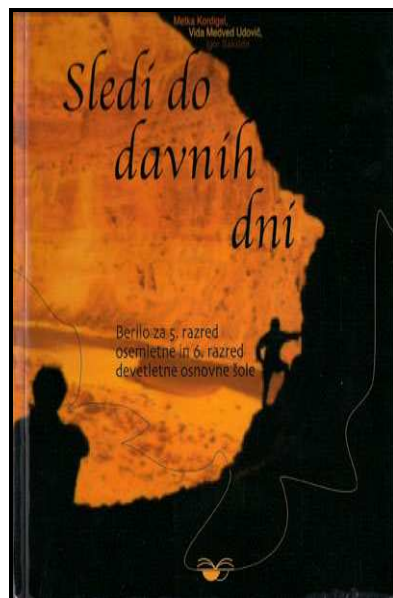
²⁶⁵ Milena Blažič: www.devletka.net.

Slika 7: Stran iz berila *Svet iz besed 6*

5. Metka Kordigel, Vida Medved Udovič, Igor Saksida: *Sledi do davnih dni*.

Slika 8: Naslovnica berila *Sledi do davnih dni*

Berilo *Sledi do davnih dni* s podnaslovom Berilo z 5. razred osemletne in 6. razred devetletne osnovne šole je izšlo pri založbi Izolit. Njegovi avtorji so Metka Kordigel, Vida Medved Udovič in Igor Saksida. V isti izdaji je izšlo leta 2004 in bilo ponatisnjeno 2008.

Berilo *Sledi do davnih dni* je zbirka kakovostnih besedil slovenske in svetovne književnosti.²⁶⁶ Izbor besedil tako daje ustrezen poudarek kanonskim avtorjem, v opaznem delu pa prevzema predloge učnega načrta, deloma pa avtorska skupina poznavalsko in konceptualno prepričljivo uvaja dela po lastnem premisleku.²⁶⁷ Iz slednjega razloga lahko berilo prištevamo k antologijskemu tipu beril; v izboru besedil namreč odstopa od učnega načrta. In tudi sami avtorji berilo poimenujejo kot 'didaktična antologija', tj. reprezentativni in didaktično dopolnjeni izbor kanonskih in sodobnih, za otroka zanimivih besedil.²⁶⁸

Od devetinpetdesetih besedil jih k ljudskemu slovstvu uvrščamo devet, kar predstavlja 15,3 % vseh besedil. Številka je (glede na ostala berila in tudi na predloge v učnem načrtu) presenetljivo visoka, še večje pa je presenečenje ob vsebnosti tujega ljudskega slovstva (88,9 %). To avtorji utemeljujejo s tem, da se slovensko ljudsko izročilo nahaja v berilu za 5. razred devetletne osnovne šole. V tem berilu pa so si avtorji postavili za cilj, da mladi bralci zaznavajo in vrednotijo medkulturne vzporednice in razlike. V berilu se torej v zadnjem sklopu, Prisluhni pravljicam iz davnih dni. Kdo v njih živi? In kaj se kralju, ptici in desetnici godi? nahajajo naslednja besedila ljudskega slovstva: slovenska ljudska pesem (balada) *Zarika in Sončica* in sklop tujih pravljic: indijanska ljudska *O miški, ki je pela*; valižanska pravljica *Pergrin in morska deklica*; židovska ljudska *Teliček*; argentinska ljudska pravljica *Jaguar in kirkinčo*; črnska²⁶⁹ ljudska *Dekle in ženin*; južnokitajska *Žabji cesar*; arabska ljudska *Aladin in njegova čudežna svetilka* in grška bajka *Deklica z morja*.

Glede na sklop pravljic (tj. pripovednega besedila) v razmerju do slovenske ljudske, tako kot za sorazmerno zastopanje slovenskega ljudskega izročila v primerjavi s tujim, ne moremo trditi tudi za žanrsko enakomerno zastopnost – pojavi se le eno pesemsko besedilo. Glede na to, da berilo tvorijo tematski razdelki, govorimo o literarno snovni razporeditvi besedil.

---

²⁶⁶ Igor Saksida 2007: I.

²⁶⁷ Marjana Kobe 2007: II.

²⁶⁸ Igor Saksida 2007: 19.

²⁶⁹ Tako je poimenovana v berilu.

Didaktični instrumentarij pri vseh besedilih v tem berilu zgrajen enotno:

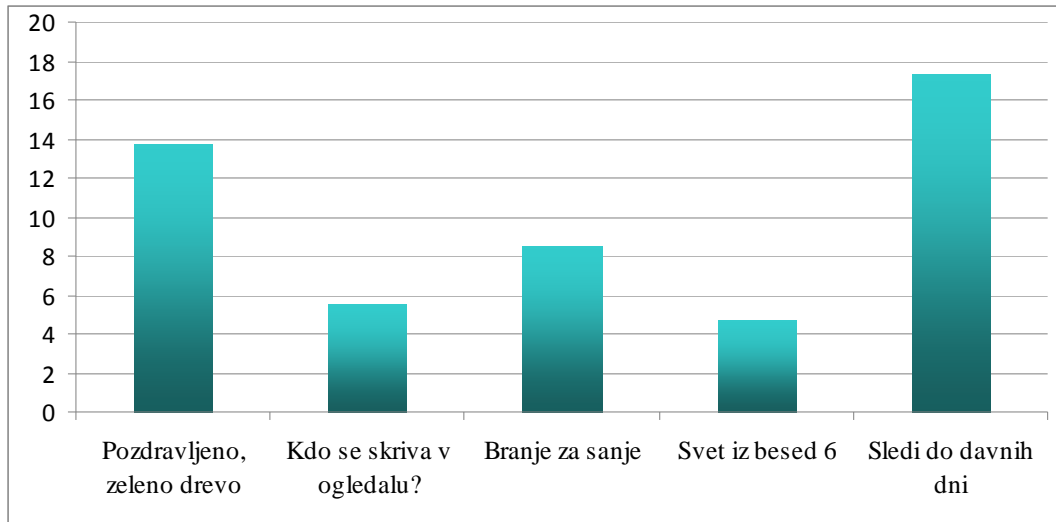
- En, dva, tri – odgovori ti,
- Nič lažjega,
- Mali vseved,
- Knjižnica, prihajamo!

Avtorji poudarjajo, da berila nikakor ni potrebno brati od prve do zadnje strani in zasnova ni in ne more biti 'navodilo' časovne razporeditve ur oziroma vsebin.²⁷⁰

Slika 9: Stran iz berila *Sledi do davnih dni*

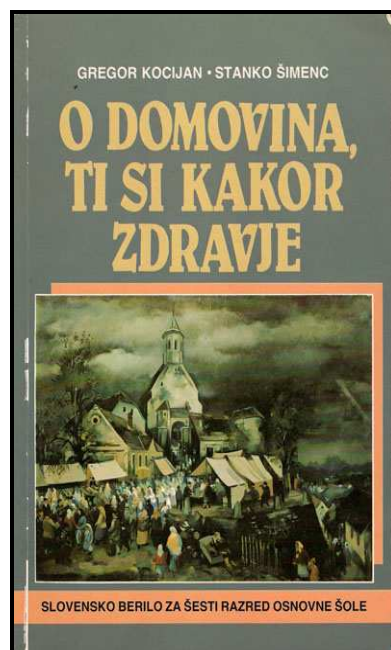
²⁷⁰ Igor Saksida 2007: 19.

Graf 2: Delež besedil ljudskega slovstva glede na vsa besedila v posameznih berilih za 5. oz. 6. razred

6.2.5 ANALIZIRANA BERILA ZA 6. RAZRED 8-LETNE IN 7. RAZRED 9-LETNE OSNOVNE ŠOLE

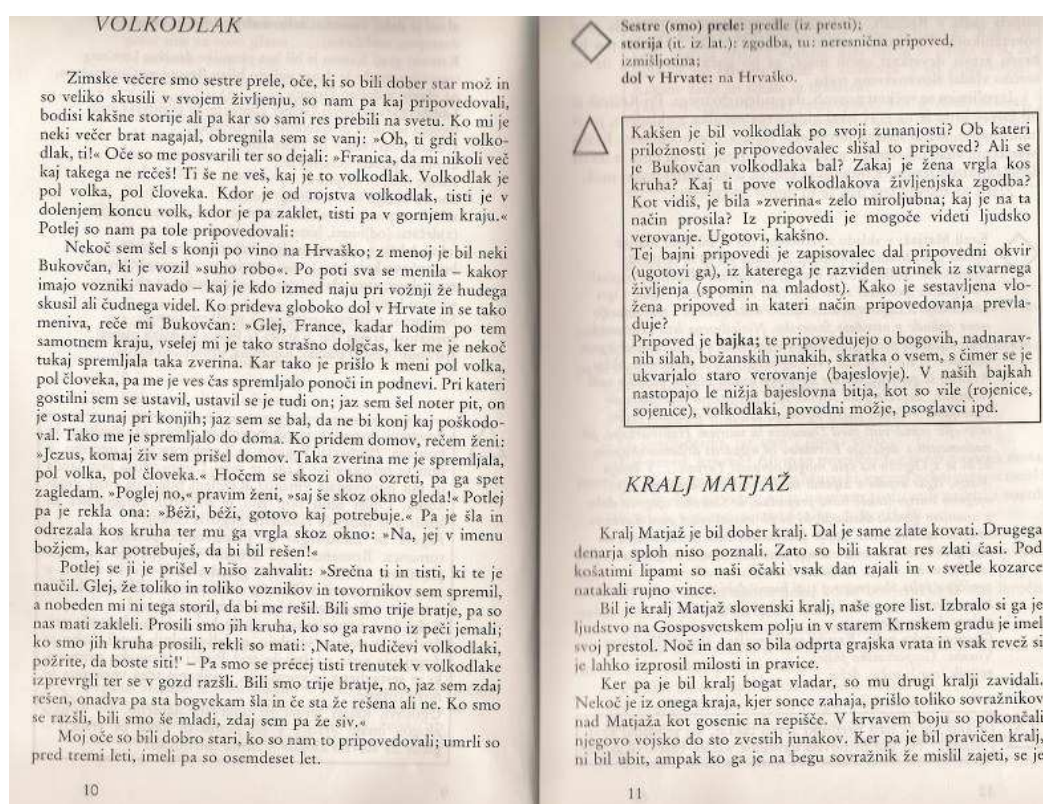
1. Gregor Kocijan in Stanko Šimenc: *O domovina, ti si kakor zdravje*

Slika 10: Naslovnica berila *O domovina, ti si kakor zdravje*

Berilo *O domovina, ti si kakor zdravje* je berilo, ki sodi v sklop beril, izdanih med leti 1987 in 1991. Do leta 1996 je bilo vsako leto ponatisnjeno, druga, skrajšana izdaja pa je izšla leta 1997. V tej izdaji je bilo natisnjeno še 1998; leta 2000 pa kot 3. natis v 1. izdaji.

1. Berilo ni členjeno na poglavja, v njem pa je šest besedil ljudskega slovstva, tri pesniška (*Tam čez jezero, Oblaki so rdeči, Pegam in Lambergar*) in tri pripovedna (*Volkodlak, Kralj Matjaž, Ero z onega sveta*), kar zadovolji načelu razmerja med liriko in epiko. Besedilo *Ero z onega sveta* je besedilo tujega ljudskega slovstva.

Slika 11: Strani iz berila *O domovina, ti si kakor zdravje*

2. Miha Mohor, Vida Medved Udovič, Igor Saksida, Berta Golob: *Sreča se mi v pesmi smeje*

Slika 12: Naslovnica berila *Sreča se mi v pesmi smeje*

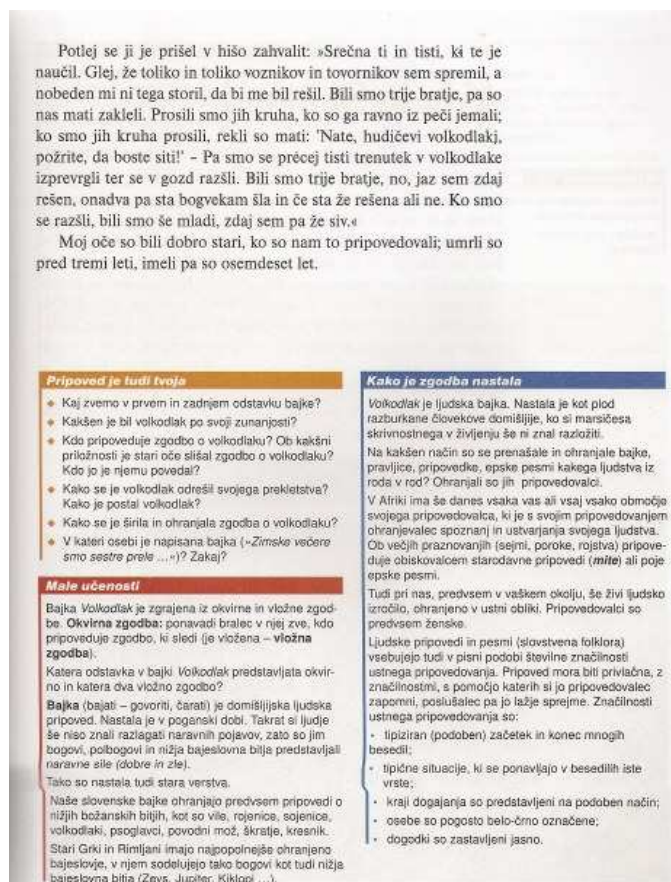
Berilo *Sreča se mi v pesmi smeje* je prvič izšlo pri Mladinski knjigi leta 1997, potem pa je bilo natisnjeno vsako leto do 2010, z izjemo leta 2005. Izdaja leta 2010 je bila druga, prenovljena, ki se od prve izdaje loči po krajšem obsegu. Njegovi sestavljavci so Miha Mohor, Vida Medved Udovič, Igor Saksida in Berta Golob. Predgovor k berilu je napisala mladinska pisateljica Janja Vidmar.

Berilo je členjeno na tri sklope:

- Odisej sem, doma na Itaki!
- Meni dišiš najlepše ti,
- V svetu skrivnosti in sanj.

Berilo *Sreča se mi v pesmi smeje* vsebuje tri prozna besedila (*Ajda in Slovenci*, *Kralj Matjaž*, *Volkodlak*) in tri pesniška (*Gor čez izaro*, *Pegam in Lambergar*, *Pri lončarju*) od tega eno tuje (*Pri lončarju*). Ljudska *Pegam in Lambergar* je uvrščena v prvi sklop, ostala besedila ljudskega slovstva pa v sklop *V svetu skrivnosti in sanj*.

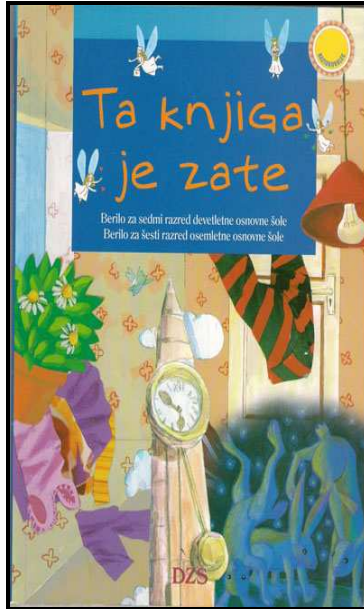
Kratek pogled v to berilo in tudi v berili za 8. in 9. razred iste založbe kaže, da je tudi v njih praviloma upoštevan izbor umetnostnih besedil iz učnega načrta za slovenščino, besedila so razvrščena po tematskem in zvrstno-vrstnem principu. Svoje mesto imajo kanonska besedila od antike do sodobnosti, vendar so pri njihovem izboru sestavljavci upoštevali predvsem zmožnost učenčeve identifikacije s književnimi osebami v izbranih besedilih in zahtevnost slogovnih postopkov in filozofskih, idejnih izhodišč besedil.²⁷¹

Slika 13: Stran iz berila *Sreča se mi v pesmi smeje*

²⁷¹ Vida Medved Udovič 2006: 51.

3. Majda Cirman, Lidija Golc, Gregor Kocijan, Majda Potrata in Stanko Šimenc: *Ta knjiga je zate*

Slika 14: Naslovnica berila *Ta knjiga je zate*

Berilo *Ta knjiga je zate*: berilo za sedmi razred devetletne osnovne šole in Berilo za šesti razred osemletne osnovne šole je izšlo leta 2001, nato pa bilo natisnjeno še leta 2002, 2003, 2004, 2007, 2008, 2009 in 2010. Vsi natisi so bili v eni (prvi) izdaji.

Sestavljeno je (20 pesmi, 22 pripovedi oz. odlomkov in 4 odlomki dramatskih del) iz sledečih poglavij:

- Gor čez izaro,
- Prisluhnimo bajkam,
- Poglejmo v knjigo pravljic,
- Martin Krpan z Vrha,
- Pred močnimi je slabič vedno kriv,
- Ko nisi sam,
- Mladost je pač mladost.

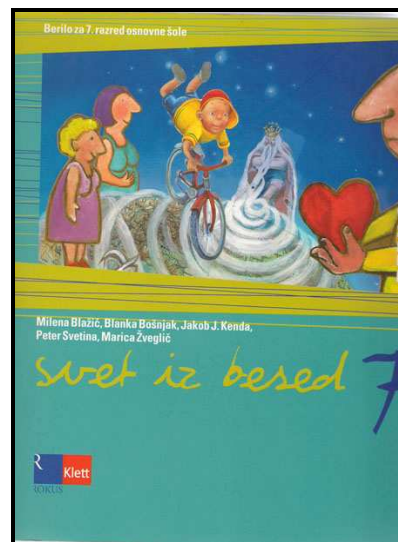
Berilo vsebuje dve pesniški besedili (*Gor čez izaro*, *Pegam in Lambergar*) in tri pripovedna besedila (*Kralj Matjaž*, *Peter Klepec*, *Ajda in Slovenci*) ljudskega slovstva. Vsa besedila so

slovenska in vsa v razdelku Gor čez izaro, čeprav je sam naslov tega poglavja verz znane ljudske pesmi, in bi bilo pričakovati, da so v tem poglavju pesniška besedila. Vsega sicer ne bo mogoče prebrati v šoli, podrobno obravnavo pa naj bi si zaslužila ljudska romanca.²⁷²

Sestavljavci berila navajajo, da so izbrali nekaj manj pripovednih besedil ljudskega slovstva²⁷³, ker so menili, da se na tej stopnji ni treba toliko ukvarjati z ljudskim izročilom in da ob primerih, ki so uvrščeni, učenci in učenke lahko obnovijo znanje iz preteklih let oz. zadostijo učnemu načrtu, ki zahteva poznavanje in razumevanje pripovednih vrst, kot sta pripovedka in bajka.²⁷⁴ V podporo motivom ljudskega slovstva pa so sestavljavci izbrali Dahlovo *Rdečo kapico in volka*, ki naj bi jo sedmošolci/sedmošolke sprejeli z navdušenjem in odobravanjem.²⁷⁵ Pri tem se zastavlja vprašanje, ali je motivno podporo potrebno iskati zunaj ljudskega slovstva oz. gre res že za korak naprej in učenci spoznajo, kako prvine ljudskega slovstva prehajajo v avtorska dela.

4. Milena Blažič, Blanka Bošnjak, Jakob J. Kenda, Peter Svetina in Marica Žvegljč: *Svet iz besed 7*

Slika 15: Naslovnica berila *Svet iz besed 7*

---

²⁷² Sivec 2001: 10.

²⁷³ Kot predlaga učni načrt.

²⁷⁴ Sivec 2001: 7.

²⁷⁵ Sivec 2001: 6.

Berilo pod avtorstvom Milene Blažič, Blanke Bošnjak, Jakoba J. Kende, Petra Svetine in Marice Žveglič je prvič izšlo 2003, takrat še kot samostojni delovni zvezek za branje v 7. razredu. V isti izdaji je bilo natisnjeno še leta 2004, 2005, 2006 in 2007; v letu 2009 in 2010 pa tudi kot berilo.

Izbor književnih besedil v berilu *Svet iz besed 7* ustreza primarnemu merilu za izbor v začetku tretjega triletja osnovne šole, tj. literarni kakovosti in primernosti besedil učenčevi stopnji osebnostnega in bralnega razvoja. Berilo vsebuje vsa kanonska besedila (in avtorje), ki jih predpisuje učni načrt, nekatera druga v učnem načrtu predlagana besedila, del besedil pa je po načelu aktualnosti, zanimivosti in estetske vrednosti izbran še dodatno. Zastopana so dela klasikov in besedila iz sodobne književnosti, domači in tuji avtorji, vključene so vse tri književne zvrsti, opazna pa je tudi velika tematska in motivna raznolikost besedil.²⁷⁶

Berilo *Svet iz besed 7* je členjeno na poglavja po literarnozgodovinskem načelu, vendar v obratnem zaporedju:

- Sodobna književnost (po letu 1975),
- Novejša slovenska književnost (19. in 20. stoletje do leta 1975),
- Umetno in ljudsko slovstvo (do 19. stoletja).

Vsako teh poglavij se začne z literarnim citatom: »V takšni samoti vse sije od sanjarij ...« (Niko Grafenauer: *Samota*); »In vsi otroci slišijo pesem ...« (J. Prevert: *Šolska vzgoja*); »Iz njega raste lilija, iz nje pa raste vrtnica ...« (Ljudska: *Graščakov vrtnar*).

Taka razvrstitev besedil že zaznamuje postopen prehod od razvrstitve besedil po tematskem ključu do razvrstitve po obdobjih in smereh, predvidene v devetem razredu.²⁷⁷

Berilo *Svet iz besed 7* izmed vseh beril vsebuje največ besedil ljudskega slovstva, sedem, dve pesniški (*Pegam in Lambergar*, *Graščakov vrtnar*) in pet pripovednih (*Ajda in Slovenci*, *Volkodlak*, *Kako je Peter Klepec nagnal Turke*, *Kralj Matjaž*, *Vesoljni potop in Kurent*). Vsa navedena besedila so v zadnjem sklopu (Umetno in ljudsko slovstvo). Pri tem ponudi

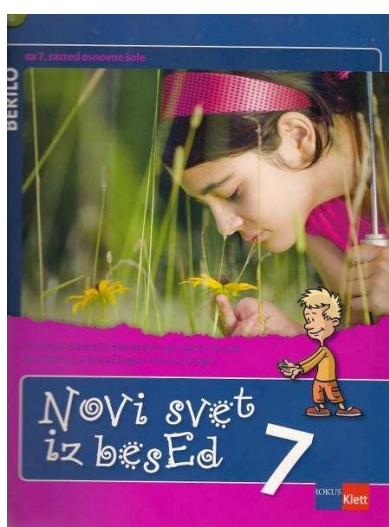
---

²⁷⁶ Nataša Špolad Manfreda v recenziji učbenika, pridobljeno na: www.devetletka.net.

²⁷⁷ Nataša Špolad Manfreda v recenziji učbenika, pridobljeno na: www.devetletka.net.

odstotkovno več besedil kot ostala berila *Svet iz besed* (za druge razrede osnovne šole) in v primerjavi z ostalimi berili za isti razred. Besedila ljudskega slovstva se nahajajo v sklopu 'Iz njega raste lilija, iz nje pa raste vrtnica ...', Umetno in ljudsko slovstvo (do 19. stoletja). Kot vsa berila *Svet iz besed* se tudi to berilo drži modela sodobnega komunikacijskega pouka s predvideno didaktično zasnovo učne ure.

5. Milena Mileva Blažič, Blanka Bošnjak, Jakob J. Kenda, Peter Svetina, Alenka Žbogar in Marica Žvegljč: *Novi svet iz besed 7*

Slika 16: Naslovnica berila *Novi svet iz besed 7*

Novi svet iz besed 7 je prenovljeni in dopolnjeni naslednik berila *Svet iz besed 7*, ki je izšel leta 2010, skoraj v isti avtorski ekipi. Berilo je zgrajeno na načelih metodično-didaktične zasnove, praktičnega in sodobnega pristopa. Od transmisijsko usmerjenega pouka prehaja v transformacijski model in na ta način učenca postavlja kot iskalca, raziskovalca in izzivalca novega znanja.²⁷⁸ Receptijski pristop je nadgrajen še s kronološkim pristopom (berilo je opremljeno s časovnim trakom, ki naj bi bil učencem v pomoč pri ustvarjanju časovnih predstav in predstav o razvoju književnosti).

Berilo *Novi svet iz besed 7* je členjeno na poglavja po literarnozgodovinskem načelu (in tako tudi poimenovana), vendar v obratnem zaporedju. Besedila slovenske in svetovne književnosti so med seboj ločena:

- Svetovna književnost po letu 1950,

---

²⁷⁸ http://www.devletka.net/resources/files/doc/test/recenzije/2010/Novi_svet_iz_besed_7.pdf.

- Slovenska književnost po letu 1950,
- Svetovna književnost 19. in prve polovice 20. stoletja,
- Slovenska književnost 19. in prve polovice 20. stoletja,
- Starejša svetovna književnost,
- Starejša slovenska književnost.

Temu pa sledita še:

- Kazalo literarnoteoretičnih pojmov in
- Bibliografija.

Tudi pri tem berilu se vsako teh poglavij začne z literarnim citatom iz obdobja, ki ga uvaja, prim.: »Iz njega raste lilija, iz nje pa raste vrtnica ...« (Ljudska: *Graščakov vrtnar*) za poglavje Starejša slovenska književnost.

Je prvo berilo, ki ima priloženo bibliografijo uporabljenih virov in literature, čeprav bi bila navedba le-teh zaželena tudi znotraj berila. Nekateri misli, anekdote jih sicer imajo, povečini pa ne.

Tudi v tem berilu je sedem slovenskih ljudskih besedil, tri pesniška (*Alenčica, sestrica Gregčeva, Graščakov vrtnar, Pegam in Lambergar*) in štiri pripovedna (*Ajda in Slovenci, Kako je Peter Klepec nagnal Turke, Kralj Matjaž, Volkodlak v Ribnici*). Povečini, z eno izjemo, gre za ista besedila kot v berilu *Svet iz besed 7*, se pa z novim izborom besedil – glede razmerja med poezijo in prozo – berilo bolj kot *Svet iz besed 7* drži učnega načrta, saj je namesto pripovednega besedila vključena junaška pesem. Je pa tu skupno nekaj več besedil, zato pade delež zastopanosti ljudskega slovstva.

Slika 17: Stran iz berila *Novi svet iz besed 7*

6.2.5.1 Razprava glede na analizirana berila za 7. razred

Ker gre v berilih za 7. razred 9-letke oz 6. razred 8-letke za besedila z zgodovinsko snovjo, se v vseh nahajajo navedbe zgodovinskih podatkov in kulturnega izročila. Nekaj več pri romanci *Pegam in Lambergar* kot pri *Kralju Matjažu*, kjer so sestavljavci beril prezrli določene segmente mitološkega izročila, npr. *Kralj Matjaž spi pod kozmično goro, na njem sloni ves svet, pred goro pa raste suho drevo, ki bo ozelenelo, ko se bo Matjaž prebudil. Tudi suhi križ na gori Golgoti, kjer je pokopan Adam, ponovno ozeleni.*²⁷⁹ Vendar pa na mestu očitke upravičeno zavrnamo z upoštevanjem dejstva o starosti besedilnih sprejemnikov in o predlogih obravnavane učne snovi v učnem načrtu. Navedene so tudi splošne značilnosti kulturne zgodovine Slovencev, prim. verovanja. Se pa zastavi vprašanje, ali bi bilo potrebno že v učne načrte poleg določenih literarnovednih pojmov vključiti tudi medpredmetne

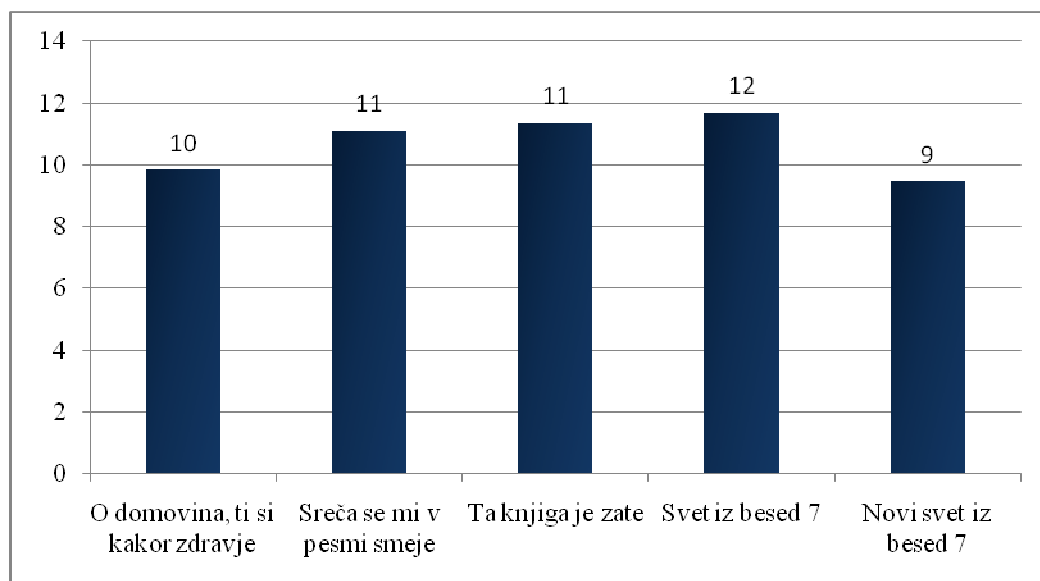
²⁷⁹ Monika Kropelj 2002: 67

povezave, ki bi npr. pri zgodovini povezale zgodovinske osebnosti in njihove pojavitve v ljudskem slovstvu oz. pri npr. gospodinjstvu uporabo ajde (ajdove moke ipd.) z njenim izvorom in ljudskim ustvarjanjem.

Vsa berila skladno z učnim načrtom upoštevajo podane smernice v povezavi z literarnovednimi pojmi ljudskega slovstva (najmanj berilo *Ta knjiga je zate*), medtem ko berilo starejšega datuma (*O domovina, ti si kakor zdravje*) z današnjega gledišča ne zadovolji načelom sodobnega komunikacijskega pouka in aktivne vloge učenca pri pouku. Motivno arhetipsko se naveže berilo *Sreča se mi v pesmi smeje* pri pesmi *Pegam in Lambergar*. Splošno berila za 6. razred 8-letke in 7. razred 9-letke precej bolj obširno predstavijo posamezne žanre ljudskega slovstva in njihovo vpetost v celotni sistem kot pri berilih za 5. razred 8-letke in 6. razred 9-letke oz. je prednost v tem, da je vsebnost besedil ljudskega slovstva v teh berilih več kot enkrat večja (npr. *Svet iz besed 6* dve besedili, *Svet iz besed, Novi svet iz besed 7* sedem besedil). Ne zdi pa se mi smiselno, da berila vsebujejo besedila samo zato, ker so predlagana v učnem načrtu, didaktični instrumentarij ob njih pa je zelo skromen, npr. *Gor čez izaro (Ta knjiga je zate)*.

Izmed analiziranih beril za omenjeni razred vsem kriterijem, tako glede vsebnosti besedil, literarnovednih pojmov, navedbe kulturnozgodovinskih značilnosti kot tudi upoštevanja načel sodobnega pouka, najbolj zadosti in poudari ljudsko slovstvo berilo *Svet iz besed 7* in njegova nadgradnja *Novi svet iz besed 7*, v katerem so ljudske pripovedke (bajke, razlagalne, zgodovinske in junaške) obširno predstavljene v primerjavi z ljudskimi pravljicami, ki jih učni načrt predvideva v 6. razredu. V berilu *Svet iz besed 6* namreč ni nobene slovenske ljudske pravljice.

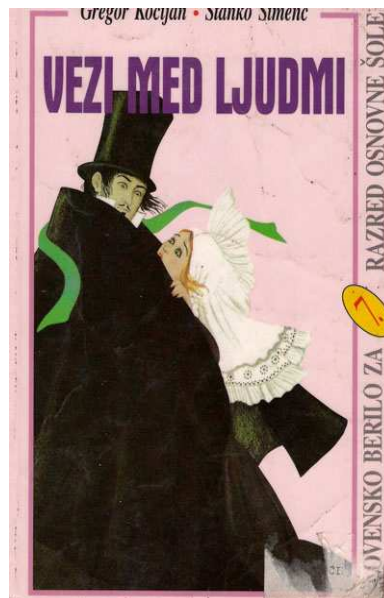
Hipoteza o zapostavljanju ljudskega slovstva se torej v 7. razredu lahko ovrže, proučiti pa bi bilo potrebno, ali bi bila bolj smotrna večja razpršenost ljudskega slovstva po vseh razredih predmetne stopnje.

Graf 3: Delež besedil ljudskega slovstva glede na vsa besedila v posameznih berilih za 6. oz. 7. razred

6.2.6 ANALIZIRANA BERILA ZA 7. RAZRED 8-LETNE IN 8. RAZED 9-LETNE OSNOVNE ŠOLE

1. Gregor Kocijan in Stanko Šimenc: *Vezi med ljudmi*

Slika 18: Naslovnica berila *Vezi med ljudmi*

Berilo *Vezi med ljudmi* je prvič izšlo leta 1987, nato pa je bilo (po)natisnjeno še v letih 1988, 1990, 1991, 1992, 1994 (popravljen izdaja), 1995 in v letih 1997–2000. Prvotna zastarela oblika, s slikovnimi prilogami in 270 strani težkega papirja, po mnenju Milene Blažić, gotovo ni bilo blizu naslovnikom, učencem. Verjetno je bilo zato prvo iz sklopa beril, izdanih med 1987 in 1991, deležno prenove. To so zahtevale tudi politične spremembe in opravljena anketa, ki naj bi tudi povzročila spremembo izdaje od prvega (leta 1987) do sedmega natisa, leta 1993. Tako so bili reducirani 'jugoslovanski' avtorji ter za 30 % skrčen obseg.

Besedila naj bi bila prej tudi preizkušena v praksi, do česar pri prejšnjih izdajah ni prišlo.²⁸⁰

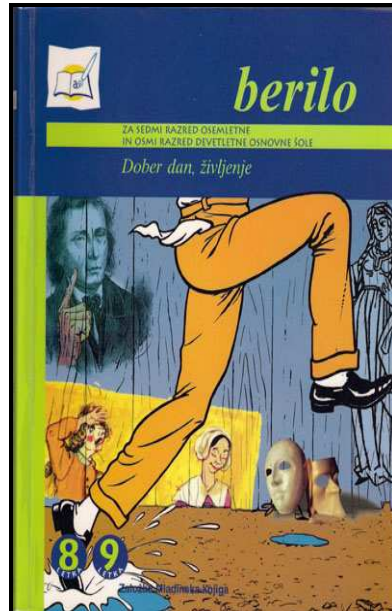
Nobena izdaja berila *Vezi med ljudmi* ni členjena na poglavja. Izmed 59 besedil so v njem tri besedila ljudskega slovstva, vsa tri pesniška (*Galjot*, *Je pa davi slan'ca pala*, *Vsi so prihajali*).

---

²⁸⁰ Milena Blažić 1993: 45.

2. Mojca Honzak, Vida Medved Udovič, Miha Mohor, Nataša Pirih: *Dober dan, življenje*

Slika 19: Naslovnica berila *Dober dan, življenje*

Berilo *Dober dan, življenje* je izšlo pri Mladinski knjigi, njegovi avtorji so Mojca Honzak, Vida Medved Udovič, Miha Mohor, Nataša Pirih. Izšlo je leta 1999 in bilo (po)natisnjeno v letih 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2009 (7. ponatis, 1. dotis) in 2010.

Uvodni nagovor osmošolcu je napisal mladinski pesnik Tone Pavček. Berilo se namreč imenuje po istoimenski pesnikovi pesmi. Tudi vsako izmed spodaj navedenih poglavij nosi nek predgovor²⁸¹.

Berilo je členjeno na štiri sklope:

1. Ljubezen kot pesem,
2. Da videl bom čez vse ljudi,
3. Težke misli misli Abduraman!
4. Spominjam se.

---

²⁸¹ Navajam predgovor poglavja, v katerem se pojavi ljudsko besedilo: *Koga boš srečal(a) v besedilih, ki so zajeta v tvoje sedmo berilo? Različne ljudi: junake, krvoločne lovce in nesrečne galjote, učenjake, vesoljce in »navadne« zemljane ... Kdo med njimi je najbolj podoben tebi?* (2002: 115). Predgovor pa pokaže, da so ustvarjalci berila oz. založniki v izdaji, ki jo analiziram, spremenili samo podnaslov berila, ostalih delov, kjer se nahaja poimenovanje berilo, pa ne. Na tem mestu bi morali dodati tudi 'tvoje osmo berilo'.

Slovensko ljudsko besedilo (*Galjot*) se nahaja v tretjem sklopu.

3. Majda Cirman, Lidija Golc, Gregor Kocijan, Majda Potrata, Stanko Šimenc: *Spletaj niti domišljije*

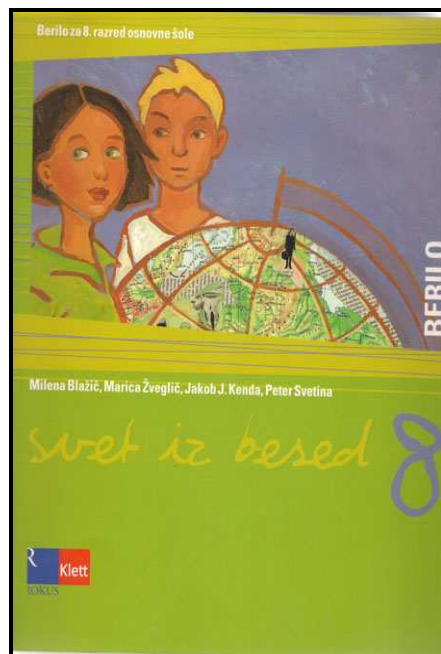
Slika 20: Naslovnica berila *Spletaj niti domišljije*

Berilo *Spletaj niti domišljije* je izšlo leta 2000 in bilo ponatisnjeno še v letih 2004, 2007, 2010, vse v eni izdaji. Členjeno je na sklope:

- Pesem z mano gre,
- Ti povej nam,
- Dvignimo zaveso.

V berilu so tri slovenska ljudska besedila: pesniški *Galjot* in *Oblaki so rdeči* ter pripovedno *Vedomci*.

4. Milena Blažič, Marica Žveglič, Jakob J. Kenda, Peter Svetina: *Svet iz besed 8*

Slika 21: Naslovnica berila *Svet iz besed 8*

Berilo *Svet iz besed 8* je izšlo pod avtorstvom Milene Blažič, Marice Žveglič, Jakoba J. Kende in Petra Svetine leta 2003, ponatisnjeno je bilo leta 2004, 2005, 2006; 2007 je bilo izdano v 2. izdaji in bilo ponovno natisnjeno leta 2009. Zasnovano je kot učbenik in po literanozgodovinskem načelu členjeno na tri sklope:

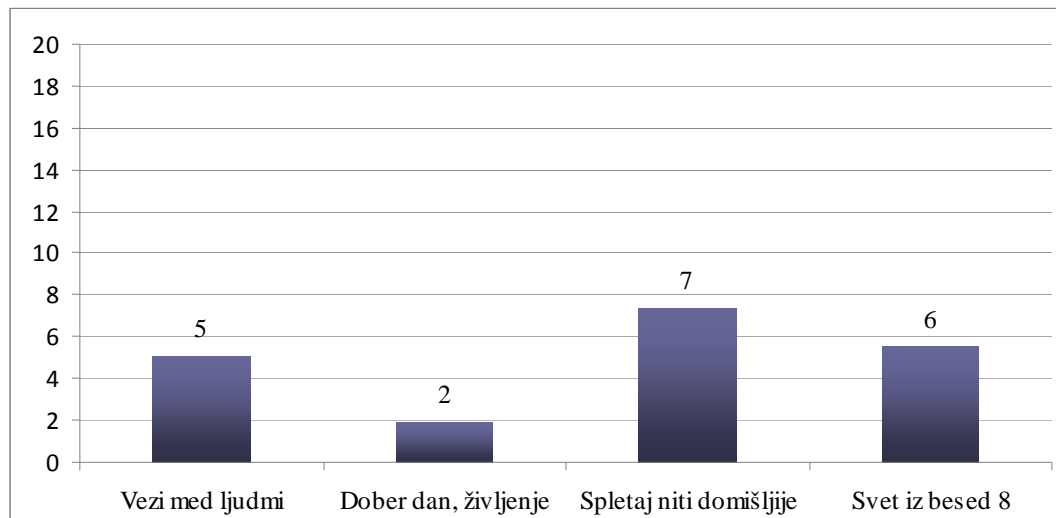
1. Sodobna književnost (po 1975),
2. Novejša književnost 19. in 20. stoletja (do 1975),
3. Starejše ljudsko in umetno slovstvo (do 19. stoletja).

S tem je že nakazano razvrščanje besedil po obdobjih in smereh, ki je značilno za pouk književnosti v devetem razredu. Izbor književnih besedil v berilu *Svet iz besed 8* ustreza literarni kakovosti in primernosti besedil učenčevi stopnji osebnostnega in bralnega razvoja. Nekatera od teh besedil omogočajo tudi iskanje prehodov in povezav med visoko in trivialno književnostjo.²⁸² Besedila (slovenskega) ljudskega slovstva (*Kresnice*, *Spevaj nama Katica* in *Vedomci*) se, kot ime razdelka že samo pove, nahajajo v tretjem sklopu.

---

²⁸² Nataša Šplad Manfreda:

http://www.devletka.net/resources/files/doc/test/recenzije/svet_iz_besed_8_splad_manfreda.pdf.

Graf 4: Delež besedil ljudskega slovstva glede na vsa besedila v posameznih berilih za 7. oz. 8. razred

6.2.6.1 Razprava glede na analizirana berila za 7./8. razred

Pri analiziranih berilih za 7. razred 8-letke in 8. razred 9-letke je očiten upad zastopanosti besedil ljudskega slovstva, predvsem proznih.

Splošno najbolj celovito žanrski sistem ljudskega slovstva povzame berilo *Svet iz besed 8*, ki ima tudi največji delež besedil ljudskega slovstva v berilu in prav tako primerjavo s tujimi ljudskimi besedili. Do povzetka vseh značilnosti naj bi v največji meri prišel učenec sam, v oporo so določena dejstva, navedena v berilu, vsekakor pa je na tem mestu vidna in pomembna vloga učitelja, da je povzetek res vseobsegajoč in pravilen. Na tem mestu lahko omenim tudi sugestije učiteljem v k berilu pripadajočem priročniku.

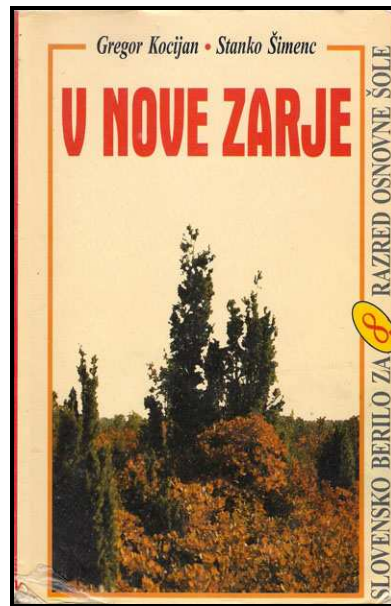
Izmed analiziranih beril načelom sodobnega komunikacijskega pouka (kreativnost, doživljanje in ne zgolj branje ...) zadosti berilo *Svet iz besed 8*, na primeru ljudske balade *Galjot* pa tudi berilo *Spletaj niti domišljije*; enako omenjeno berilo pove tudi o razporeditvi besedila v žanrski sistem ljudskega slovstva (pripovedna, epska pesem, ljudska balada). Razložen je tudi čas nastanka ljudskih balad in podana primerjava z umetnimi baladami. Zgodovinska dejstva o galjotih/galejeh so navedena v razlagi besed, vendar skromno. Do več zgodovinskih dejstev naj bi učenci prišli s samostojnim delom – predvideno v berilih *Dober*

dan, življenje in Spletaj niti domišljije. To je tudi najbolj predvideno v berilu *Spletaj niti domišljije*, ko je učenec usmerjen na iskanje zgodovinskih knjig, medtem ko se v berilu *Dober dan, življenje* naloga naveže na učencu že (s)poznana dejstva (kolikor pač so). Berilo *Spletaj niti domišljije* je pomanjkljivo – ne predvideva nalog za celovit povzetek vseh značilnosti in žanrskega sistema ljudskega slovstva.

Z vsebinsko analizo je najbolj skromno berilo *Vezi med ljudmi*, prednost pa je predvsem pri usmeritvi učenca na iskanje (še) drugih balad v zbirki ljudskih pesmi. Podobno iskanje in najdenje po drugih virih je pri berilu *Svet iz besed 8: Poznate še katero literarno delo, v katerem nastopajo vedomci? Poglejte v slovensko virtualno knjižnico ali kam drugam*.

6.2.7 ANALIZIRANA BERILA ZA 8. RAZRED 8-LETNE IN 9. RAZED 9-LETNE OSNOVNE ŠOLE

1. Gregor Kocijan in Stanko Šimenc: *V nove zarje*

Slika 22: Naslovnica berila *V nove zarje*

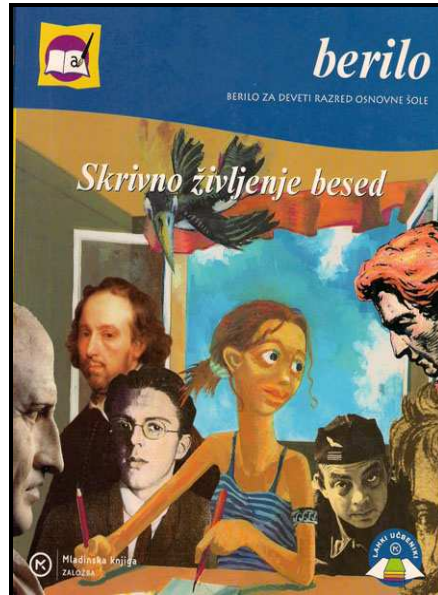
Berilo *V nove zarje* je zadnje v sklopu beril, ki sta ga pripravila Gregor Kocijan in Stanko Šimenc. Izšlo je leta 1989, bilo ponatisnjeno v letih 1990, 1991, 1992. Prvič je bilo skrajšano v 2. izdaji leta 1994 in nato ponovno natisnjeno 1996, 1997; njegov obseg se je ponovno skrčil leta 1998, v takšni izdaji je natisnjeno še leta 1999.

Kot ostala berila tega sklopa (istih avtorjev, založbe in pobude) ni členjeno na poglavja. Zadnja izdaja vsebuje 66 besedil, med njimi ni besedila slovenskega ljudskega slovstva, pač pa je v berilo umeščena *Pesem nosačev žita*.²⁸³

---

²⁸³ Pesmi v nadaljevanju vsebinsko nisem posebej analizirala, analizo pa sem naredila pri didaktičnem instrumentariju, če oz. v kakšni meri se le-to navezuje na slovensko ljudsko slovstvo.

2. Mojca Honzak, Vida Medved Udovič, Miha Mohor, Nataša Pirih: *Skrivno življenje besed*

Slika 23: Naslovnica berila *Skrivno življenje besed*

Berilo *Skrivno življenje besed* so sestavili Mojca Honzak, Vida Medved Udovič, Miha Mohor, Nataša Pirih. Izšlo je v letih 2001 in bilo (po)natisnjeno v letih 2002, 2003, 2005, 2006, 2008, 2009 in 2010, vse v isti, prvi izdaji. Sestoji iz 46 besedil, razdeljenih na štiri tematska poglavja:

1. Si ti res jaz? Sem jaz res ti?
2. Romeo in Julija,
3. V daljavi motni, v poljani tihi, v človeškem srcu,
4. Vendar peti on ne jenja.

Berilo ne vsebuje nobene enote slovenskega ljudskega slovstva, vsebuje pa staroegipčansko pesem *Pesem nosačev žita*, in sicer v prvem razdelku: Si ti res jaz? Sem jaz res ti?.

Uvod v berilo in predgovor devetošolcem je napisala pisateljica Desa Muck z naslovom *Branje se spleča!*

3. Majda Cirman, Lidija Golc, Gregor Kocijan, Majda Potrata, Stanko Šimenc: *Z roko v roki*

Slika 24: Naslovnica berila *Z roko v roki*

Berilo *Z* naslovom *Z roko v roki* so sestavili Majda Cirman, Lidija Golc, Gregor Kocijan, Majda Potrata in Stanko Šimenc. Izšlo je leta 2002, leta 2005 je bilo ponovno natisnjeno. S svojo sestavo sledi literarnozgodovinskemu načelu tudi pri poimenovanju posameznih razdelkov, in sicer:

- brez naslova²⁸⁴,
- Reformacija in barok,
- Razsvetljenstvo,
- Romantika,
- Realizem,
- Moderna,
- Med obema vojnama in med drugo svetovno vojno,
- Po 2. svetovni vojni.

Pri tem berilu se pokaže razlika v zgradbi v primerjavi z beriloma iste založbe za 6., 7. in 8. razred, saj so v tem berilu besedila razporejena literarnozgodovinsko, torej si sledijo

---

²⁸⁴ Prostor, kjer se pri ostalih poglavjih nahaja naslov, je prazen, kar kaže na nedoslednost pri urejanju berila.

kronološko, kar je tudi razumljivo, saj učni načrt za slovenščino v 9. razredu predvideva med izobraževalnimi cilji, da učenci spoznajo literarnozgodovinska obdobja in smeri, zato je dobrodošlo, da na ta cilj opozarja že razporeditev vsebine v berilu, s čimer je dodatno upoštevano načelo nazornosti.²⁸⁵

Med 56 besedili ni nobenega primera slovenskega ljudskega slovstva, pač pa v prvem razdelku, ki ne nosi naslova, staroegipčansko ljudsko pesem.

4. Milena Blažič, Blanka Bošnjak, Jakob J. Kenda, Peter Svetina, Marica Žvegljč: *Svet iz besed 9*

Slika 25: Naslovnica berila *Svet iz besed 9*

Avtorji berila *Svet iz besed 9* so Milena Blažič, Blanka Bošnjak, Jakob J. Kenda, Peter Svetina, Marica Žvegljč. Izšlo je leta 2004, bilo leta 2005 ponatisnjeno, leta 2007 je izšlo v 2. izdaji, ki je bila ponatisnjena v letih 2008 in 2009. Razdeljeno je na tri sklope, in sicer po literarnozgodovinskem kriteriju²⁸⁶:

- Sodobna književnost (po letu 1975),
- Književnost 19. in 20. stoletja (do 1975) ter

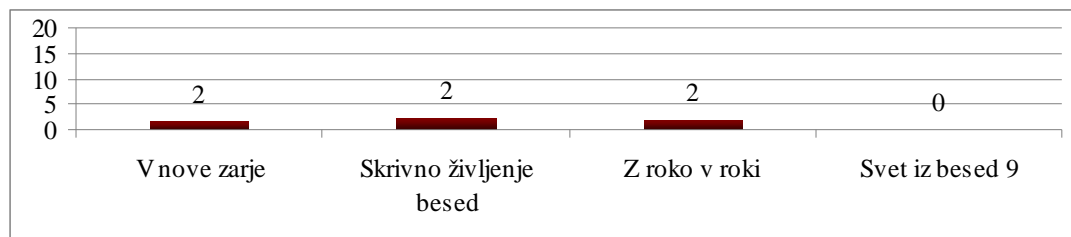
²⁸⁵ Mateja Jankovič Čurič 2008: 107.

²⁸⁶ Takšno delitev za deveto leto šolanja predvideva tudi učni načrt iz leta 2009.

- Starejša književnost (do 19. stoletja).

Berilo vsebuje vsa kanonska besedila (in avtorje), ki jih predpisuje učni načrt, nekatera druga v učnem načrtu predlagana besedila, del besedil pa je po načelu aktualnosti, zanimivosti in estetske vrednosti izbran še dodatno. Izmed 49 besedil v berilu *Svet iz besed 9* ni nobenega primera ne slovenskega ne tujega ljudskega slovstva, kar je slabost, saj to pomeni izgubo kontinuitete ljudskega slovstva na predmetni stopnji osnovne šole.

Berilo *Svet iz besed 9* je, po mnenju recenzentke²⁸⁷, zelo dobra popotnica učencem ob prehodu iz osnovne v srednjo šolo.

Graf 5: Delež besedil ljudskega slovstva glede na vsa besedila v posameznih berilih za 8. oz. 9. razred

---

²⁸⁷ Nataše Špolad Manfreda.

7 ANALIZA POSAMEZNIH BERIL Z VIDIKA BESEDIL LJUDSKEGA SLOVSTVA

Analiza obsega ocenjevanje tako informacijske kot didaktične vrednosti obravnave besedil ljudskega slovstva. Ob koncu, da ne bi motilo razprave o didaktični in informacijski vrednosti beril, navajam tudi terminologijo predmeta proučevanja – ljudskega slovstva – kot je v posameznih berilih uporabljena.

Informacijsko vrednost bom presojala glede na likovno-grafično oblikovanost učbenika, saj le-ta naslovniku lajša (in spodbuja) komunikacijo z informacijami (vsebino), ki jih zajema glede na konceptualno zasnovanost beril – kakšna je razporeditev²⁸⁸ in obseg snovi; kakšen je literarnovedni instrumentarij (bio-in bibliografski podatki, razlaga neznanih besed in besednih zvez, slovarček književnih pojmov in kazal (vsebinsko, kazalo slikovnih prilog, stvarno in imensko kazalo)). Vse to kaže, kakšna je dodatna strokovna opremljenost beril.²⁸⁹ Na podlagi pregledanih beril bom skušala določiti posamezne komponente informacijske vrednosti besedil ljudskega slovstva v posameznih berilih.

Pri analizi didaktičnega instrumentarija nameravam določiti posamezne metode dela in cilje, ki jih pri izbranih besedilih (tj. besedilih ljudskega slovstva) omogoča berilo dosegati. Ves didaktični sestav bom ugotavljala z analizo nalog. Upoštevala bom tudi zadovoljevanje prenosniških dejavnosti: govorjenje, pisanje, branje in poslušanje ter spoznavno-sprejemnih: doživljanje, razumevanje z analizo, sinteza z vrednotenjem in utrjevanje ter uporaba znanja.

Na podlagi analiziranega nameravam oceniti, katero izmed beril ima najboljši informacijski in didaktični sestav izbranih besedil ljudskega slovstva in s tem omogoča s pomočjo omenjene zvrsti književnosti dosegati čim več ciljev književnega pouka.

Pred samo analizo predvidevam, da se je spreminjala zavest o pomenu razvijanja dejavnega stika med ljudskim slovstvom in učenci oz. da imajo tudi danes različna berila različne prioritete tako v informacijskih kot didaktičnih instrumentarijih.

---

²⁸⁸ Literarnozgodovinska ali literarno snovna.

²⁸⁹ Po Alenka Žbogar 2000: 41–42

7.1 BERILA ZA 5. RAZRED 8-LETKE IN ZA 6. RAZRED 9-LETKE

BERILO	Ljudsko pesništvo	Ljudsko pripovedništvo	Kratke enote	Didaktični instrumentarij + terminologija ljudskega slovstva	Vsebinske in didaktične posebnosti ob ljudskih besedilih
1. <i>Pozdrav ljeno, zeleno drevo</i>	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Škrjanček poje, žvrgoli</i> ◦ <i>En hribček bom kupil</i> ◦ <i>Desetnica</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Peter Klepec</i> ◦ <i>Rabeljsko jezero</i> ◦ <i>Trap</i> ◦ <i>Železni prstan</i> 	<i>Ljudski pregovori</i> (38)	<p>Uvodna motivacija /</p> <p>Stvarna pojasnila ✓</p> <p>Razlaga besed ✓ (ob koncu besedila)</p> <p>Dejavnosti po branju (naloge za samostojno delo učencev: 'poišči, ugotovi' in 'ugotovi, poišči' 'Obnovi pesem' 'Odgovori na vprašanja' in 'Vprašanja – odgovori' 'Spomni se')</p> <p>(Po)Ustvarjalno pisanje /</p> <p>Medijske predelave /</p> <p>Literarnoteoretične definicije ima v sklopih ('preberi razlago', 'ne preskoči razlage', 'ne pozabi prebrati', 'Kaj je pripovedka?', 'kaj je pravljica?')</p>	<p>Predvsem narečne besede.</p> <p>Prevladujoča spoznavno-sprejemna dejavnost; zapostavljeno doživljanje.</p> <p>Pomanjkljiva celotna razporeditev in umestitev posameznih enot ljudskega slovstva.</p>

				<p>'Tudi to je pravljica')</p> <p>Bio- in bibliografski podatki ✓</p> <p>Kazalo avtorjev ✓</p> <p>Kazalo vsebine ✓</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih pojmov ✓</p> <p>Kazalo slik /</p> <p>Ilustracije 3, barvne</p> <p>Termin: ustno slovstvo in ustnoslovstvena enota; pripovedka; različica.</p>	<p>Visok delež (49 %) tistih, ki se navezujejo na ljudsko slovstvo.</p>
<p><i>KDO SE SKRIVA V OGLEDALU ?</i></p>	/	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Trap</i> ◦ <i>Železni prstan</i> ◦ <i>Pravljica o treh lovcih</i> 	/	<p>Uvodna motivacija /</p> <p>Stvarna pojasnila ✓</p> <p>Razlaga besed ima (ob besedilu)</p> <p>Dejavnosti po branju ima v sklopu 'Pravljica je tudi tvoja'</p>	<p>Lažje razumevanje.</p> <p>Navezava na prebrano besedilo, tudi primerjanje z drugimi besedili, zapostavljanje doživljanja.</p> <p>Z navodili Stvarna pojasnila spodbujajo utrjevanje/uporabo znanja.</p>

				<p>(Po)Ustvarjalno pisanje ima v sklopu 'Pravljica je tudi tvoja'</p> <p>Medijske predelave /</p> <p>Literarnoteoretične definicije ima pri <i>Železnem prstanu</i> (Male učenosti)</p> <p>Bio- in bibliografski podatki ✓ (Kaj vem o pisatelju?)</p> <p>Kazalo avtorjev ✓</p> <p>Kazalo vsebine ✓</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih definicij ima</p> <p>Kazalo slik /</p> <p>Ilustracije vse barvno, tudi večkrat, različne tehnike</p> <p>TERMIN: (čudežna/realistična) ljudska pravljica; ljudsko slovstvo</p>	<p>Razlaga žanrov ni zadovoljiva, bolje pri posameznih značilnostih LS.</p> <p>Pri ljudskem slovstvu ni potrebno.</p> <p>+ razdelek 'Iz berila v knjižnico' (reference).</p> <p>Skromno.</p> <p>Kvantitativno zelo dobro, nekaj pa težje predstavljenih in vrinjenih med besedilo.</p> <p>Pojavi se pri razlagi umetnega slovstva, a pri ljudskem slovstvu manjka usmeritev.</p>
<i>Svet iz besed</i> 6	◦ <i>Lisica</i>	◦ <i>Pravljica iz zbirke Tisoč in ena noč</i>	/	<p>Uvodna motivacija ✓</p> <p>Stvarna pojasnila ✓ (ob besedilu)</p> <p>Razlaga besed ima (ob besedilu)</p>	<p>Povezava s poslušanjem.</p> <p>Tudi slike, fotografije.</p> <p>Skromna.</p>

				<p>Dejavnosti po branju ✓</p> <p>(Po)Ustvarjalno pisanje ✓</p> <p>Medijske predelave ✓</p> <p>Literarnoteoretične definicije ✓ (razdelek literarnoteoretične definicije)</p> <p>Bio- in bibliografski podatki ✓</p> <p>Kazalo avtorjev ✓</p> <p>Kazalo vsebine ✓</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih pojmov ✓</p> <p>Kazalo slik /</p> <p>Ilustracije ✓</p> <p>Termin: posamično: ljudska pesem, ljudska pravljica, pripovedka, običaji</p>	<p>Tudi izražanje mnenj, občutij, naloga konkretiziranja.</p> <p>Tudi govorjenje – pripovedovanje ostalim; spodbujanje tako kreativnosti kot uporabe znanja.</p> <p>Novost! inovativno, a na mestih preobširno.</p> <p>Tudi učenci sami tvorijo definicije; a ljudsko slovstvo premalo zastopano.</p> <p>Naslovnici knjižnih zbirk.</p> <p>+ popestritev z anekdotami, grafiti, aforizmi, mislimi ...</p>
<i>Branje za</i>	◦ <i>Desetni</i>	◦ <i>Zdravilno</i>	Pregovori	Uvodna motivacija /	

<p><i>sanje</i></p>	<p><i>ca</i></p>	<p><i>jabolko</i> ◦ <i>Pravljica iz zbirke Tisoč in ena noč</i></p>	<p>(19)</p>	<p>Stvarna pojasnila /</p> <p>Razlaga besed ima, na dnu strani, jih je veliko</p> <p>Dejavnosti po branju ima v sklopih 'pogovarjajmo se o besedilu' in 'vaje'</p> <p>(Po)Ustvarjalno pisanje ima v sklopu 'ustvarjajmo ob besedilu'</p> <p>Medijske predelave /</p> <p>Literarnoteoretične definicije ima v sklopu 'Vedeži'</p> <p>Bio- in bibliografski podatki ✓</p> <p>Kazalo avtorjev ✓</p> <p>Kazalo vsebine ✓</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih pojmov /</p> <p>Kazalo slik /</p> <p>Ilustracije vsa besedila ilustrirana</p>	<p>Enake kot v <i>Pozdravljeno, zeleno drevo</i>.</p> <p>Ni vprašanj o prvotnem vtisu, občutkih; 'vaje' spodbujajo domače delo.</p> <p>Spodbujajo raznolike prenosniške dejavnosti, kreativnost + uporaba znanja.</p> <p>Pomanjkljivo, celo brez pridevnika 'ljudski', nikjer niso razložene značilnosti ljudskega slovstva.</p> <p>Kaže na skromnost literanovednega instrumentarija.</p> <p>Moderen slog, kljub siljenju med besedilo niso moteče.</p> <p>Prvič uporaba termina folkloren, a brez</p>
---------------------	------------------	--	-------------	---	---

				Termin: pravljica, pripovedne pesmi, folklorne/ljudske, ljudski pregovori, folkloren	razlage.
<i>Sledi do davnih dni</i>	◦ Zarika in sončica	◦ O miški, ki je pela (indijanska ljudska) ◦ Pergrin in morska deklica (valižanska pravljica) ◦ Teliček (židovska) ◦ Jaguar in kirkinčo (argentinska pravljica) ◦ Dekle in ženin (črnska ljudska) ◦ Žabji cesar (južnokitajska) ◦ Aladin in njegova	/	Uvodna motivacija ima v razdelku ('nagovori') Stvarna pojasnila ✓ (za besedilom) Razlaga besed ✓ (za besedilom) Dejavnosti po branju ima v razdelku 'en, dva tri – odgovori ti.' (Po)Ustvarjalno pisanje ima v razdelku 'nič lažjega!' Medijske predelave ima, če upoštevamo likovno ustvarjanje (glej (po)ustvarjalno pisanje) Literarnoteoretične definicije ima v razdelku 'mali vseved', a le pri dveh besedilih – kar določa učni načrt) Bio- in bibliografski podatki ima v razdelku 'knjižnica prihajamo' Kazalo avtorjev /(ima pa kazalo ilustratorjev in kazalo založb, kjer so besedila izšla)	Predzgodbe, medkulturne napovedi ... Otežuje recepcijo, ker ni ob besedilu. Spodbujanje tudi dejavnosti doživljanja, poslušanja. Poleg pisanja tudi likovno oblikovanje, ilustriranje. Splošno skromno, a pri dveh besedilih se pojavi v uvodni motivaciji; pozitivna primerjava tujih pravljicnih motivov z domačimi. Pozitivno – poudarek na bibliopedagoški vlogi knjižnice. Zaradi odsotnosti kazala avtorjev in kazala literarnovednih pojmov je literarnovedni instrumentarij pomanjkljiv.

		<p>čudežna svetilka (arabska ljudska)</p> <p>◦ Deklica z morja (grška bajka)</p>	<p>Kazalo vsebine ima (kot kazalo posameznih sklopov) + kazalo posameznih simbolov v berilu</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih definicij /</p> <p>Kazalo slik /</p> <p>Ilustracije ima, tudi iz originalnih izdaj; so zelo raznolike (simboli, nitka avtorjev, nonsensne ilustracije, montaže podob)</p> <p>Termin: ljudska pesem, ljudske pravljice, ljudsko izročilo, ljudsko pripovedovanje, ljudske pripovedi, duhovna kultura; opisno razložen pojem variiranja, ljudska živalska pravljica, ljudsko slovstvo, mit (bajka), pripovedka</p>	<p>Raznoliko vizualno gradivo prevladuje nad verbalnim.</p>
--	--	--	--	---

Tabela 7: Primerjava beril glede na zastopanost besedil, didaktičnega instrumentarija ter vsebinskih in didaktičnih posebnosti ob ljudskih besedilih v berilih za 5. oz. 6. razred

7.1.1 RAZPRAVA GLEDE NA TABELO 7

V razpravi so prikazani povzetki tabelarne primerjave didaktičnega instrumentarija ter vsebinskih in didaktičnih posebnosti posameznih besedil ljudskega slovstva v analiziranih berilih.

Dejavnosti pred branjem: V berilu *Svet iz besed 6* ljudsko pesem *Lisica* uvede paralelna primerjava značilnosti lisice v ljudskih pravljicah in sugestija na poslušanje uglasbene različice, kar pomeni, da od (komunikacijsko) prenosniških dejavnosti ni v ospredju le branje z razumevanjem, temveč tudi poslušanje. In to pri učencih pospešuje sprejemanje besedil.

Pri berilu *Sledi do davnih dni* pa se v prvem razdelku 'Nagovori' pojavijo motivacije za doživljanje besedila, ki naj bi povezovala otrokov predstavnost in čustveni svet s sporočilnostjo besedila. Tu se nahajajo tudi povzetki 'predzgodb', nujnih za razumevanje sporočilnosti odlomka ali napovedi, povezane z značilnimi strukturnimi oz. tematskimi stalnicami literarne vrste. Zasledimo tudi medkulturne napovedi, primerjave med pripovedjo in filmom ter povezave s prejšnjimi literarnoestetskimi doživetji. Pri besedilih ljudskega slovstva nas tako pri črnski ljudski *Dekle in ženin* 'uvede' z motivacijo za zaznavanje posebnosti pravljice izročila neevropskih literarnih besedil: *Črnska²⁹⁰ stara kultura se v marsičem loči od evropske, vendar po svoji izpovedni moči nikakor ne zaostaja za evropsko. /.../ Ljudske pripovedi imajo med afriškimi prebivalci velik pomen /.../*. Daljšo uvodno motivacijo ima tudi južnokitajska ljudska pravljica, ki se navezuje tudi na pretekla literarna doživetja: */.../ ta motiv smo že večkrat srečali, ko smo brali evropske pravljice. /.../* Ali pa so uvodi kratki, vendar učenca ravno tako napeljejo na branje besedila: *Čarobni prstan, grahovo zrno, zlati ključek. In kaj še? (Aladin in njegova čudežna svetilka)*

Stvarna pojasnila vsebuje večina beril, pri berilu *Svet iz besed 6* pa so za lažje razumevanje tudi slike, fotografije.

---

²⁹⁰ Označevalec 'črnski' kaže na politično nekorektnost.

Razlaga manj in neznanih besed se pri berilih *Pozdravljeno, zeleno drevo, Branje za sanje* in *Sledi do davnih dni* nahaja po besedilu oz. na dnu strani, kar menim, da otežuje recepcijo književnega besedila.

Polovica analiziranih beril (*Pozdravljeno, zeleno drevo; Kdo se skriva v ogledalu?; Branje za sanje*) pri **dejavnostih po branju** med spoznavno-sprejemnimi dejavnostmi zapostavlja doživljanje, saj nobeno vprašanje ne sprašuje učencev o prvotnem vtisu, ki se jim je porodil med branjem odlomka. Pri berilu *Svet iz besed 6* pa se npr. na tem mestu pojavi naloga konkretiziranja: ljudska pesem naj bi razkrivala način življenja ljudi (nekoč). Pri tem učenci razmišljajo, pridobivajo nove izkušnje, osmišljajo besedilno stvarnost s ponovnim branjem in razvijajo metabesedilne sposobnosti, tj. opisovanje književnosti, sprejemanje in tvorjenje (po)ustvarjalnih in metabesedil (kritika, esej, ocena). Učenec naj bi z gibom pokazal svoje doživljanje prebranega besedila: *Pokažite, kako petelinova kokoš in vsaka druga ptica pred spanjem vzdigne perutničico in zdolej vtakne glavičico*. Pri berilu *Sledi do davnih dni* implicitno sklepam na dejavnost poslušanja pri *Deklici z morja: Na glas preberi besedilo* ter sprejemno dejavnost gledanja pri arabski ljudski *Aladin in njegova čudežna svetilka: Zgodbo o Aladinu in njegovi čudežni svetilki so posneli tudi na filmski trak. /.../ Izposodite si risanko na videokaseti in si jo oglejte. Vam je všeč? Z zadnjo povedjo je poudarjena tudi dejavnost doživljanja, izražanja občutkov*.

(Po)ustvarjalnega pisanja, ki spodbuja k ponovnemu branju književnega besedila in poglobljanju doživetja z metodo ustvarjalnega pisanja, ni edino v berilu *Pozdravljeno, zeleno drevo*. Pri nekaterih (*Kdo se skriva v ogledalu; Svet iz besed 6; Branje za sanje*) poleg kreativnosti tovrstne naloge pri besedilih ljudskega slovstva spodbujajo tudi uporabo znanja, *Sledi do davnih dni* pa tudi likovno oblikovanje, ilustriranje.

Kar se tiče **medijskih predelav** izstopa *Svet iz besed 6*. Vendar omenjenega sklopa ni pri vseh besedilih, kar je razumljivo. Pojavi se pri pripovedi iz zbirke *1001 noč: S pomočjo spleta in raznih priročnikov pripravite v razredu predstavitev – razstavo o življenju na Vzhodu*. Omenjene naloge so zastavljene precej inovativno, na mestih pa se zdi, da skoraj preveč idealistično, za realizacijo učne ure in časa, ki ga ima učitelj na voljo, in četudi niso prisotne pri vseh besedilih, preobširne. Ravno razstava o življenju na vzhodu, v katerem naj bi učenci

predstavili bivališča, oblačila, hrano, običaje, praznike, je precej projektno in medpredmetno zastavljena, na kar bi, za dobro izvedbo, morali angažirati tudi učitelje drugih predmetov. O odprti široki možnosti medpredmetnih povezav pa v recenziji berila *Svet iz besed 6* ugotavlja tudi Podlesnikova.²⁹¹

Pri več berilih v sklopu **literarnoteoretičnih definicij** opažam pomanjkljivo celotno žanrsko razporeditev in umestitev posameznih enot ljudskega slovstva. Pri tistih (npr. *Svet iz besed 6*), ki vsebujejo narečno različico besedil ljudskega slovstva, pogrešam razlago variantnosti kot ene izmed značilnosti ljudskega slovstva, le-ta je opisno razložena v *Pozdravljeno, zeleno drevo* in *Sledi do davnih dni*. Pozitivno pa je pri slednjem to, da se v posameznih razdelkih pojavlja povezava tujih pravljčnih motivov s slovenskimi motivnimi različicami – tuja živalska pravljica (*Jaguar in kirkinčo*) npr. s slovenskimi pravljicami (*Boter petelin in njegova zgodba, Tri botre lisičice*), tuje bajke (*Deklica z morja*) s slovenskimi (*Škratovemu fantku razbijejo skledico*) itd. Na ta način naj bi mladi bralci zaznavali in vrednotili medkulturne vzporednice in razlike, hkrati pa spodbuja sintezo pridobljenega znanja. Okrasni pridevek, kakor predvideva učni načrt, je razložen v berilih *Svet iz besed 6* in *Sledi do davnih dni*, ne pa v berilu *Branje za sanje*, čeprav to berilo upošteva vsebinski predlog učnega načrta glede izbora ljudske pesmi, na podlagi katere bi bila ta literarno-teoretična definicija podana.

Biblio- in biografske opombe so v vseh berilih. Predvidevali bi, da zaradi izvora ljudskega slovstva ni podatkov, pa npr. berilo *Svet iz besed 6* predstavi naslovnici knjižnih zbirk: *Mlada Breda (Izbor ljudskih pesmi)* in *Najlepše pripovedke Tisoč in ene noči*, v berilu *Sledi do davnih dni* pa razdelek Knjižnica, prihajamo! nevsiljivo opozarja na bibliopedagoško vlogo knjižnice, v kateri je kratka predstavitev življenja in temeljnih del ustvarjalca (pri ljudskem slovstvu je to izvzeto) ter motivacijsko, prim. *Še več ljudskih pesmi lahko prebereš v zbirkah Slovenska pripovedna pesem in Slovenske ljudske pesmi. Le o čem govorijo besedila Mlinar in smrt, Kralj Matjaž, Lepa Vida? (Zarika in Sončica); S svetom mitov in pripovedk se srečaš v knjigi Amaru. Zgodbe se opirajo na ljudsko izročilo Indijancev, pa tudi na evropsko pravljčarstvo (Jaguar in Kirkinčo); Prva zbirka črnkega²⁹² ljudskega slovstva je izšla pred približno 140 leti, od tedaj pa je izšlo že nekaj tisoč črnkih pripovedi; V slovenščini lahko*

---

²⁹¹ www.devletka.net

²⁹² Glej opombo št. 290.

prebereš zanimive Črnske pravljice (Dekle in ženin). Berilo *Sledi do davnih dni* ni edino, ki opozarja na knjižne izdaje besedil, je pa edino, ki poudari vlogo knjižnice.

Kazala: Vsebinsko kazalo imajo vsa analizirana berila, kazala avtorjev nima *Sledi do davnih dni*. Slednje ima kazalo ilustratorjev in kazalo simbolov (slik), druga berila pa ne. Kazala literarnovednih pojmov ni pri *Branju za sanje* in *Sledeh do davnih dni*, skromno pa je pri berilu *Kdo se skriva v ogledalu?* V kazalu literarnovednih pojmov berila *Pozdravljeno, zeleno drevo* pa je kar 49 % pojmov, ki se navezujejo na ljudsko slovstvo.

Pri vseh berilih pogrešam navedbo virov in literature za posamezna besedila oz. literarnoteoretične definicije.

Ilustrirana so vsa berila, s številom in tehnikami ilustriranja pa raznoliko. Recepcijo besedil predvsem (s svojo agresivnostjo in vrivanjem med besedilo) motijo ilustracije v *Sledeh do davnih dni* in nekaj pri *Kdo se skriva v ogledalu?*

Poleg navedenih komponent didaktičnega instrumentarija se za popestritev pri berilu *Svet iz besed 6* ob besedilu pojavijo anekdote, aforizmi, misli.

Vsa sodobna berila so tiskana na formatu B5, *Pozdravljeno, zeleno drevo* pa na A5. Slednje je tudi prostorsko zelo strnjeno.

Za boljšo grafično ločljivost so uporabljani različni nabori črk, barvne ločljivosti ipd. Berilo *Svet iz besed 6* je edino, ki s svojo zasnovo (tudi kot delovnega zvezka) temelji na uri šolske interpretacije in je zato precej razgibano. To pa nekatere učitelje, ki so vajeni starejših čitank in beril za branje, moti, kar utemeljujejo s tem, da je 'berilo knjiga za branje in ne zvezek za risanje, pisanje'.²⁹³

---

²⁹³ To sem ugotovila sama, po pogovoru z več učitelji.

Če se v tem razdelku navežem še na uporabo terminologije, ki se uporablja v analiziranih berilih, izstopa uporaba termina 'ljudsko slovstvo'. Slovstvo s pridevnikom ljudski²⁹⁴ se pojavi v vseh sodobnih berilih, kar je skupno 80 %, in s tako visokim deležem je podkrepljena tudi raba termina v tem delu. Termin 'ustno slovstvo' se pojavi le v berilu *Pozdravljeno, zeleno drevo*. V berilu *Branje za sanje* je uporabljen tudi izraz folklorno/folkloren, vendar brez kakršne koli razlage; iz lastnih izkušenj vem, da današnji učenci ta izraz povezujejo s plesno folkloro, zato bi lahko prišlo do nejasnosti.

---

²⁹⁴ V berilih se označevalec 'ljudski' pojavlja vse od 40. let 20. stoletja do danes. Izjema je le delovni zvezek za izbirni predmet šolsko novinarstvo za 7., 8. in 9. razred devetletne osnovne šole, ko se pojavi izraz slovstvena folklor in znotraj operativnih ciljev njene izpeljanke (Kodre 2008: 491).

7.2 BERILA ZA 6. RAZRED 8-LETKE IN 7. RAZRED 9-LETKE

BERILO	Ljudsko pesništvo	Ljudsko pripovedništvo	Didaktični instrumentarij + terminologija ljudskega slovstva	Vsebinske in didaktične posebnosti ob ljudskih besedilih
SREČA SE MI V PESMI SMEJE	<i>Gor čez izaro</i> <i>Pegam in Lambergar</i> <i>Pri lončarju (perzijska)</i>	<i>Ajda in Slovenci</i> <i>Kralj Matjaž</i> <i>Volkodlak</i>	Uvodna motivacija / Stvarna pojasnila ✓ (ob besedilu) Razlaga besed ✓ (ob besedilu) Dejavnosti po branju ima v sklopu 'Pravljica/Pesem je tudi tvoja' (Po)Ustvarjalno pisanje ima v sklopu 'Ustvarjajmo ob besedilu' Medijske predelave / Literarnoteoretične definicije ima v sklopu 'Male učenosti' Bio- in bibliografski podatki ima (Kaj vem o pisatelju?) Kazalo avtorjev ✓	Nudi pa možnost poslušanja literarnega besedila. Lažje razumevanje, sledenje besedilu. V pomoč tudi zgodovinske fotografije, ilustracije. Navezava na prebrano besedilo, tudi primerjanje z drugimi besedili, vprašanja tudi po razpoloženju – spodbujanje doživljanja. Spodbujajo raznolike prenosniške dejavnosti, kreativnost + uporaba znanja. Dobro. Najprej je vsako besedilo umeščeno v žanrski sistem, nato razloženi posamezni pojmi. Pri ljudskem slovstvu ni potrebno. + razdelek 'Iz berila v knjižnico'

			<p>Kazalo vsebine ✓</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih pojmov ✓</p> <p>Kazalo slik /</p> <p>Ilustracije vse barvno, tudi večkrat, različne tehnike</p> <p>TERMIN: ljudska lirski pesem, zgodovinska pripovedka, razlagalna pripovedka, bajka, pripovedna pesem, romanca, pripovedka, ustno pripovedništvo/slovstvo, ustno izročilo, slovstvena folklor</p>	<p>(reference).</p> <p>V razdelku 'Kje so literarnoteoretični pojmi': pojem, navedba avtorja in besedila, kjer se nahaja, in stran v berilu.</p> <p>+ Seznam okrajšav 'Kaj pomeni'</p> <p>Slogovna pestrost</p> <p>Tudi navajanje splošnih značilnosti ljudskega slovstva: nepoznan avtor, stalna ljudska števila.</p> <p>Pogrešam razlago termina slovstvena folklor, ker se uporabi prvič.</p>
<p>SVET IZ BESED 7</p>	<p><i>Pegam in Lambergar</i></p> <p><i>Graščakov vrtnar</i></p>	<p><i>Ajda in Slovenci</i> <i>Volkodlak</i> <i>Kako je Peter Klepec nagnal Turke</i> <i>Kralj Matjaž</i> <i>Vesoljni potop in Kurent</i></p>	<p>Uvodna motivacija ✓</p> <p>Stvarna pojasnila ✓ (ob besedilu ali na koncu besedila)</p>	<p>Že uvodne motivacije pri posameznih besedil učence seznanijo ali z določenimi kulturnozgodovinskimi dejstvi.</p> <p>Tudi fotografije za lažjo predstavljenost</p> <p>Bolj skromno, brez slovarskih kvalifikatorjev.</p>

			<p>Razlaga besed ✓ (ob besedilu ali na koncu besedila)</p> <p>Dejavnosti po branju ✓</p> <p>(Po)ustvarjalno pisanje ✓</p> <p>Medijske predelave ✓</p> <p>Literarnoteoretične definicije ima v razdelku 'Literarnoteoretične definicije'</p> <p>Bio- in bibliografski podatki ✓</p> <p>Kazalo avtorjev ✓</p>	<p>Navezava na kulturnozgodovinske značilnosti. Naloge, ki predvidevajo učenčevo povezovanje z že spoznano snovjo, ter naloge, ki se navezujejo na vsebinsko analizo besedil.</p> <p>Tudi govorjenje – pripovedovanje ostalim; spodbujanje tako uporabe znanja kot lastne kreativnosti.</p> <p>Zanimiv primer prenosa starega, ljudskega v sodoben svet, čeprav je določene naloge težje izvesti (snemanje filma).</p> <p>Pogrešam razlage določenih vrst pripovedk (zgodovinska, junaška). Že v razdelku 'Dejavnosti po branju' učenci lahko sami pridejo do določenih značilnosti ljudskega slovstva.</p> <p>Tudi naslovnice knjižnih izdaj.</p>
--	--	--	--	---

			<p>Kazalo vsebine ✓</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih pojmov ✓</p> <p>Kazalo slik /</p> <p>Ilustracije ✓</p> <p>TERMIN: pripovedke, razlagalna pripovedka, ljudsko pripovedništvo, bajke, balada, romanca, ljudska pesem</p>	<p>Raznoliko: fotografije, moderne ilustracije + anekdote, grafiti, aforizmi, misli ... morda boljša vsebinska povezava z besedili.</p> <p>Tudi posamezne značilnosti ljudskega slovstva: kako nastajajo pripovedi, jezik .</p>
<p>NOVI SVET IZ BESED 7</p>	<p><i>Pegam in Lambergar</i></p> <p><i>Graščakov vrtnar</i></p> <p><i>Alenčica, Gregčeva sestrice</i></p>	<p><i>Ajda in Slovenci</i></p> <p><i>Volkodlak v Ribnici</i></p> <p><i>Kako je Peter Klepec nagnal Turke</i></p> <p><i>Kralj Matjaž</i></p>	<p>Uvodna motivacija ✓</p> <p>Stvarna pojasnila ✓ (ob besedilu ali na koncu besedila)</p> <p>Razlaga besed ✓ (ob besedilu ali na koncu besedila)</p> <p>Dejavnosti po branju ✓</p>	<p>Povezave tudi s predznanjem, zabavne naloge, ki učence dodatno motivirajo.</p> <p>Tudi fotografije za lažjo predstavljenost in misli, anekdote.</p> <p>Brez slovarskih kvalifikatorjev.</p> <p>Navezava na kulturnozgodovinske značilnosti.</p> <p>Naloge, ki se navezujejo na vsebinsko analizo besedil, spodbujanje aktivacije učenčevega predznanja, utemeljevanja</p>

			<p>(Po)ustvarjalno pisanje ✓ Medijske predelave ✓</p> <p>Literarnoteoretične definicije ima v razdelku 'Literarnoteoretične definicije'</p> <p>Bio- in bibliografski podatki ✓</p> <p>Kazalo avtorjev ✓</p> <p>Kazalo vsebine ✓</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih pojmov ✓</p> <p>Kazalo slik /</p> <p>Ilustracije ✓</p>	<p>in izražanja lastnih občutij/doživetij. Primerjava z avtorskimi deli.</p> <p>Skupno: 'Medijska ustvarjalnica', poseben in didaktično bogat razdelek, ki se naveže tudi na druge narode, zgodovino, motive ... kot značilnosti sodobne družbe (zagovarjanje na sodišču, uporaba IKT-tehnologije, predstavitev Urada za enake možnosti ...), povezava z jezikovnim poukom (opis kraja).</p> <p>Nadgradnja berila <i>Svet iz besed</i> 7, npr. razlaga zgodovinske, junaške pripovedke.</p> <p>Tudi naslovnice knjižnih izdaj.</p> <p>+ Kazalo bibliografije</p> <p>Raznoliko: fotografije, zabavne ilustracije. (Pre)močna vizualna podoba posameznih razdelkov.</p> <p>+</p>
--	--	--	---	--

			<p>TERMIN: pripovedke, razlagalna pripovedka, junaška pripovedka, zgodovinska pripovedka, bajka, balada, romanca, ljudska pesem</p>	<p>anekdote, grafiti, aforizmi, misli ... popravljena (glede na <i>Svet iz besed 7</i>) vsebinska povezava z besedili</p> <p>Tudi posamezne značilnosti ljudskega slovstva: kako nastajajo pripovedi, jezik, variante ali inačice/različice</p>
--	--	--	--	---

Tabela 8: Primerjava beril glede na zastopanost besedil, didaktičnega instrumentarija ter vsebinskih in didaktičnih posebnosti ob ljudskih besedilih v berilih za 6. oz. 7. razred

7.2.1 RAZPRAVA GLEDE NA TABELO 8

Dejavnosti pred branjem:

Kot vsa berila *Svet iz besed* tudi berili (*Novi*) (*s*)*Svet iz besed 7* sledita modelu sodobnega komunikacijskega pouka s predvideno didaktično zasnovno učne ure. Že uvodne motivacije, ki jih druga berila ne predvidevajo, pri posameznih besedilih učence seznanijo ali z določenimi kulturnozgodovinskimi dejstvi: *Preberite zgodbo Ajda in Slovenci in izvedeli boste, kako je kulturna rastlina prišla med naše prednike; Ali se kdaj vprašate, kako so si naši predniki razlagali svet, človeške usode, kako so razmišljali in čustvovali (Volkodlak)* ali z značilnostmi ljudskega slovstva: *Vse to in še več odseva iz številnih ljudskih pripovedi (Volkodlak); Zgodba o vesoljnem potopu kot kazni za človeštvo ima poleg svetopisemske še druge različice (Vesoljni potop in kurent)* ali pa učence 'uvede' v besedilo z njimi bližjo vsebino, ki pa na nek način tudi postaja sodobna ljudska: *Kdo ne pozna Supermana, Batmana in drugih sodobnih filmskih junakov, ki s svojo silno močjo obvladujejo svet? Ali veste, da tudi v slovenski domišljiji zakladnici živijo takšne osebe? Ena izmed njih je Peter Klepec ali: Poznate kakšen film ali risanko, v kateri je opaziti motiv junaške deklice? (Alenčica, Gregčeva sestra)*. Berilo *Novi svet iz besed 7* predvideva kot dejavnosti pred branjem tudi kreativno zabavne naloge: *Poskusite tvoriti moška imena k imenom Ana, Ema, Maša, Špela, Tjaša, Živa (Alenčica, Gregčeva sestra)*.

Stvarna pojasnila vsebujejo vsa berila, berila *Sreča se mi v pesmi smeje*, *Svet iz besed 7*, *Novi svet iz besed 7* pa imajo za lažje razumevanje vključene tudi slike, fotografije z vsebinsko navezavo na besedilo.

Razlago manj in neznanih besed ima berilo *Sreča se mi v pesmi smeje* ob samem besedilu, pri drugih berilih pa se nahaja po besedilu oz. na dnu strani, kar menim, da otežuje recepcijo književnega besedila. Pri berilih *Svet iz besed 7* in *Novi svet iz besed 7* pogrešam slovarske kvalifikatorje.

Dejavnosti po branju:

Na to mesto pri vseh berilih sodijo naloge, ki se navezujejo na vsebinsko analizo besedil. Naloge, ki predvidevajo učenčevo povezovanje z že spoznano snovjo, so v največji meri

zastopane v berilih *Svet iz besed 7* in *Novi svet iz besed 7*, prim. Ali poznate še kakšno književno delo o turških vpadih na slovenska tla (*Svet iz besed 7*), Vas dvoboj med Pegamom in Lambergerjem spomni na še katero književno besedilo (*Novi svet iz besed 7*), pa tudi razmišljanje, ki se navezuje na kulturnozgodovinske, mitološke značilnosti Slovencev in drugih narodov, prim. Ali se strinjate, da pravzaprav Peter Klepec predstavlja Slovence? Kaj menite, zakaj se je v slovenskem ljudskem izročilu ohranila ravno vinska trta? Katera rastlina bi po vašem mnenju prevladovala v italijanskih, nemških, madžarskih ljudskih pripovedih? (*Kurent in vesoljni potop*); Razmislite in povejte, zakaj je prišlo do selitev. (op. naših prednikov)? Izpeljite sklep, kaj je ajda pomenila našim prednikom. (*Ajda in Slovenci*), V književnosti se motiv junaških deklic pojavlja že od grških časov. Raziščite, kdo so bile Amazonke. (*Alenčica, Gregčeva sestrica*).

Ta sklop v treh berilih (*Sreča se mi v pesmi smeje, Svet iz besed 7, Novi svet iz besed 7*) predvideva tudi dejavnost, v kateri učenci sami pridejo do določenih značilnosti ljudskega slovstva, prim. *Razložite besedno zvezo ljudska pripoved; Povejte, kako so te pripovedi nastale. Kdo in kako jih je prenašal iz roda v rod? (Vesoljni potop in Kurent); Ustavimo se še pri jeziku pripovedke. Se vam zdi umetelen ali preprost? (Kako je Peter Klepec pregnal Turke); Napišite svoje osebno mnenje, ali je ta ljudska pesem balada ali romanca. Zakaj? Napišite nekaj značilnosti ljudskih pesmi, ki so v tem besedilu. (Graščakov vrtnar)* oz. predvideva dejavnost primerjanja z drugimi besedili. Učenec naj bi tako med seboj primerjal besedila po vrsti, avtorstvu in določenih vsebinskih potezah.

(Po)ustvarjalnega pisanja, ki spodbuja k ponovnemu branju književnega besedila in poglobljanju doživetja z metodo ustvarjalnega pisanja, ni edino v berilu *O domovina, ti si kakor zdravje*. Pri nekaterih berilih (*Ta knjiga je zate*) poleg kreativnosti naloge pri besedilih ljudskega slovstva spodbujajo tudi sposobnost govorjenja/dramatiziranja. Vsa berila, ki so danes na trgu, navezujejo (po)ustvarjalne dejavnosti z navezavo na predhodno znanje.

Kar se tiče **multimedijskih predelav** ponovno izstopata berili *Svet iz besed 7* in *Novi svet iz besed 7*, prim. *Petru Klepcu napišite pismo, v katerem mu predlagate, kako naj uporabi svojo moč (Peter Klepec); Napišite svoje mnenje o dvoboju kot kratki sms. V čem se razlikuje, če isto sporočilo napišete na papir? (Pegam in Lambergar)* in še drugi primeri medijskih

predelav: *Oblikujete kipec (in grad) kralja Matjaža. (Kralj Matjaž); Po zgodbi o volkodlaku napišite scenarij za 3-minutni film; Po scenariju, ki ste ga napisali, posnemite 3-minutni film o Volkodlaku. (Volkodlak)*. Medijske predelave so tudi v tem berilu zanimiv primer prenosa starega, ljudskega v sodoben svet, čeprav je določene naloge težje izvesti (snemanje filma). Vendar pa je lahko to tudi eden izmed predlogov za vključevanje učencev v delo pri dodatnem pouku, identificirano nadarjene učence ali morda tam, kjer so učenci razdeljeni v homogene skupine glede na raven znanja (3. raven). V podporo ljudskemu slovstvu je zanimiv primer naloge pri pripovedki *Ajda in Slovenci: Obiščite ljudi, ki znajo kakšno ljudsko pripoved, ali knjižnice, kjer imajo spravljene zbirke te neprecenljive ljudske ustvarjalnosti, in pripravite razredno zbirko ljudskih pripovedi. Boste za objavo izbrali klasične ali sodobne elektronske medije? Berilo novi Svet iz besed 7* se v didaktično bogatem razdelku (*Medijska ustvarjalnica*) naveže tudi na druge narode, zgodovino, motive ... kot značilnosti sodobne družbe (zagovarjanje na sodišču, uporaba IKT-tehnologije, predstavitev Urada za enake možnosti ...), ponudi tudi možnost povezave z jezikovnim poukom (opis kraja).

Vsa berila skladno z učnim načrtom upoštevajo podane smernice v povezavi z **literarnovednimi pojmi** ljudskega slovstva (najmanj berilo *Ta knjiga je zate*), medtem ko berilo starejšega datuma (*O domovina, ti si kakor zdravje*) z današnjega gledišča ne zadovolji načelom sodobnega komunikacijskega pouka in aktivne vloge učenca pri pouku. Motivno arhetipsko se naveže berilo *Sreča se mi v pesmi smeje* pri pesmi *Pegam in Lambergar*. Splošno berila za 6. razred 8-letke in 7. razred 9-letke precej bolj obširno predstavijo posamezne žanre ljudskega slovstva in njihovo vpetost v celotni sistem kot pri berilih za 5. razred 8-letke in 6. razred 9-letke oz. je prednost v tem, da je vsebnost besedil ljudskega slovstva v teh berilih več kot enkrat večja (npr. *Svet iz besed 6* dve besedili, *Svet iz besed 7* sedem besedil). Ne zdi pa se mi smiselno, da berila vsebujejo besedila samo zato, ker so predlagana v učnem načrtu, didaktični instrumentarij ob njih pa je zelo skromen, npr. *Gor čez izaro (Ta knjiga je zate)*.

Biblio- in biografske opombe so v vseh berilih. Najbolj skromno, samo navedba avtorstva ob koncu besedila, je v berilu *Ta knjiga je zate*. Vendar pa slednje ob koncu berila prinaša poglavje 'Leksikon pisateljev'. Vendar sem mnenja, da bi učenci, če niso vodeni, lahko te podatke zanemarili.

Berili *Svet iz besed 7* in *Novi svet iz besed 7* predstavita tudi naslovnice knjižnih izdaj ljudskega slovstva.

Kazala (vsebinsko, stvarno, imensko in kazalo slikovnih prilog): Vsebinsko kazalo in kazalo avtorjev imajo vsa analizirana berila. Kazala literarnovednih pojmov ni pri berilu *O domovina, ti si kakor zdravje*, pri ostalih pa se nahajajo npr. pod naslovom 'Kje so literarnoteoretični pojmi' (*Ta knjiga je zate*) oz. 'Kazalo književnoteoretskih pojmov' (*Sreča se mi v pesmi smeje*). Kazala slik nima nobeno berilo, pač pa ima berilo *O domovina, ti si kakor zdravje* Seznam slik. Nekatera berila podajajo ob koncu tudi razlage okrajšav oz. simbolov (*O domovina, ti si kakor zdravje*). *Novi svet iz besed 7* je edino, ki vsebuje kazalo bibliografije in so določeni bibliografski podatki navedeni tudi znotraj berila. Pri vseh ostalih berilih pogrešam navedbo virov in literature za posamezna besedila oz. literarnoteoretične definicije.

Ilustrirana so vsa berila, nekatera celo preveč. Število ilustracij in tehnike ilustriranja so raznolike. Pri berilu *O domovina, ti si kakor zdravje* ni povezave med vsebino besedil in ilustracijami. *Novi svet iz besed 7* z vizualno premočnimi posameznimi razdelki didaktičnega instrumentarija postavlja samo literarno besedilo v ozadje.

Poleg navedenih komponent didaktičnega instrumentarija se za popestritev pri berilih *Svet iz besed 7* in *Novi svet iz besed 7* ob besedilu pojavijo anekdote, aforizmi, misli. Pri berilu *Svet iz besed 7* pri določenih pogrešam vsebinsko navezavo le-teh na obravnavana besedila, vsebinska povezanost pa je v berilu *Novi svet iz besed 7*.

Vsa sodobna berila so tiskana na formatu B5, *O, domovina, ti si kakor zdravje* pa na A5.

Za boljšo grafično ločljivost so povsod uporabljeni različni nabori črk, barvne ločljivosti ipd.

Uporaba terminologije: vsa berila povečini uporabljajo termin 'ljudsko slovstvo' in tudi pri označbi žanrov pridevnik 'ljudski'. *Sreča se mi v pesmi smeje* uporabi različno terminologijo ljudskega slovstva: ljudsko/ustno slovstvo in slovstvena folklor. Morda bi se bilo na tem mestu bolje opredeliti za enega od terminov ali pa učencem ponuditi razlago uporabljene

terminologije. *Ta knjiga je zate* pa poleg termina pripovedka uporabi tudi termin povedka, pri čemer bi bila tudi tu na mestu razlaga dvojnosti poimenovanja.

Izmed analiziranih beril za omenjeni razred, tako glede vsebnosti besedil, literarnovednih pojmov, navedbe kulturnozgodovinskih značilnosti kot tudi upoštevanja načel sodobnega pouka, najbolj upoštevatata in poudarita ljudsko slovstvo berili *Svet iz besed 7* in predvsem berilo *Novi svet iz besed 7*, v katerem so ljudske pripovedke (bajke, razlagalne, zgodovinske in junaške) obširno predstavljene v primerjavi z ljudskimi pravljicami, ki jih učni načrt predvideva v 6. razredu. V berilu *Svet iz besed 6* namreč ni nobene slovenske ljudske pravljice. Za učence zelo zanimiv in dobrodošel je razdelek (Medijska) ustvarjalnica, preko katerega se učenec poda v svet medijskih predelav in ustvarjalnih nalog. V njih svoje znanje povezuje z drugimi področji in znanji, pogloblja svojo domišljjsko-čutno percepcijo besedilne stvarnosti, predvsem pa književnost, tudi ljudsko slovstvo, sprejema v širšem družbenem kontekstu.²⁹⁵

Hipoteza o zapostavljanju ljudskega slovstva se v 7. razredu pri vseh analiziranih berilih lahko ovrže, proučiti pa bi bilo potrebno, ali bi bila bolj smotrna večja razpršenost ljudskega slovstva po vseh razredih predmetne stopnje.

---

²⁹⁵ http://www.devletka.net/resources/files/doc/test/recenzije/2010/Novi_svet_iz_besed_7.pdf

7.3 BERILA ZA 7. RAZRED 8-LETKE IN 8. RAZRED 9-LETKE

BERILO	Ljudsko pesništvo	Ljudsko pripovedništvo	Didaktični instrumentarij + terminologija LS	Vsebinske in didaktične posebnosti ob ljudskih besedilih
<i>VEZI MED LJUDMI</i>	<i>Vsi so prihajali</i> <i>Je pa davi slan'ca pala</i> <i>Galjot</i>		Uvodna motivacija / Stvarna pojasnila ✓ Razlaga besed ima (ob koncu besedila) Dejavnosti po branju (Po)ustvarjalno pisanje / Medijske predelave ✓ Literarnoteoretične definicije ✓ Bio- in bibliografski podatki ✓ Kazalo avtorjev ✓ Kazalo vsebine ✓ Kazalo literarnoteoretičnih pojmov ✓ Kazalo slik /	Tudi slovarski kvalifikatorji. Naloge za samostojno delo učencev, vsebinska analiza, tudi izražanje občutij. Predlog igranja ljudskih pesmi na inštrument, recital ljudskih pesmi. Razlaga posameznega žanra, ne pa uvrstitev v celotni sistem LS, pomanjkljivo. Tudi naloge za učenčevo ugotavljanje. Poleg tega tudi navedba knjižne izdaje zbirke ljudskih pesmi. Ob koncu berila ima tudi seznam okrajšav in pojasnilo grafičnih znakov ob besedilih. 'Kazalo slovstvenoteoretskih pojmov (razlaga)' Malo, vendar so raznolike: črno bele, barvne ilustracije, fotografije ..., tematsko vezane na

			<p>Ilustracije ✓</p> <p>TERMIN: ljudska ljubezenska pesem, fantovska pesem, dekliška pesem, ljudsko izročilo, ustno pesništvo</p>	<p>besedila.</p> <p>Tudi posamezne značilnosti ljudskega slovstva: čas nastanka, ponavljanja, stalna števila, primere, pretiravanja ...</p>
<p>DOBER DAN, ŽIVLJENJE</p>	<p><i>Galjot</i></p> <p><i>Kalevala (finska)</i></p>		<p>Uvodna motivacija /</p> <p>Stvarna pojasnila ✓ (ob besedilu)</p> <p>Razlaga besed ✓ (ob besedilu)</p> <p>Dejavnosti po branju ima v sklopu 'Raziskujmo besedilo'</p> <p>in</p> <p>'Potujmo v svet književnosti'</p> <p>(Po)ustvarjalno pisanje /</p> <p>Medijske predelave /</p> <p>Literarnoteoretične definicije ✓ v sklopu 'Potujmo v svet književnosti'</p> <p>Bio- in bibliografski podatki ✓ (Kaj</p>	<p>Lažje razumevanje in sledenje. Vendar ni slovarskih kvalifikatorjev.</p> <p>Vsebinska navezava na prebrano besedilo. Značilnosti ljudskega slovstva-</p> <p>Sicer pri drugih besedilih da.</p> <p>Na tri načine:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navedene značilnosti LS, - vodeno iskanje (s pomočjo tabele) - učenci sami poiščejo. <p>Vse skupaj zelo obširno.</p> <p>Pri ljudskem slovstvu ni potrebno.</p>

			vem o pisatelju?) Kazalo avtorjev ✓ Kazalo vsebine ✓ Kazalo literarnoteoretičnih pojmov ✓ Kazalo slik / Ilustracije vsa besedila ilustrirana barvno, tudi večkrat TERMIN: ljudska pesem, balada	+ razdelek 'Dober dan knjižnica!' (reference). V razdelku 'Kje so literarnoteoretični pojmi'. Različne tehnike Posamezne značilnosti ljudskega slovstva: pomanjševalnice, okrasni pridevki, stalna števila.
SPLETAJ NITI DOMIŠLJIJE	<i>Oblaki so rdeči</i> <i>Galjot</i> <i>Kalevala (finska)</i>	Vedomci	Uvodna motivacija / Stvarna pojasnila ✓ (na dnu strani) Razlaga besed ima (na dnu strani) Dejavnosti po branju ima v sklopih 'Besedilo ti pove' in 'Vaje' (Po)ustvarjalno pisanje ima v razdelku	Tudi slovarski kvalifikatorji: nar., star., nem. Pri vsebinski analizi pesmi postavi vprašanja, s podvprašanji. Spodbuja tudi doživljanje. Tudi naloga, ki spodbuja sposobnost primerjanja z avtorskimi besedili. Spodbujena tudi likovna kreativnost.

			<p>'Beseda je tvoja'</p> <p>Medijske predelave /</p> <p>Literarnoteoretične definicije ✓ (razdelek 'Vedež te vabi')</p> <p>Bio- in bibliografski podatki ✓</p> <p>Kazalo avtorjev ✓</p> <p>Kazalo vsebine ✓</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih pojmov ✓</p> <p>Kazalo slik /</p> <p>Ilustracije vse</p> <p>TERMIN: posamično: ljudska pesem, ljudska balada, ljudsko slovstvo, ljudska vojaška pesem</p>	<p>Ob koncu pa ima 'Razširi si obzorje z branjem in gledanjem.</p> <p>Dobro razloži posamezen žanr ljudskega slovstva, ki ga tudi primerja z enakim neljudskim žanrom.</p> <p>Med besedili samo navedba avtorstva, obširni podatki o le-teh so na koncu berila 'Leksikon pisateljev'. Tudi seznam okrajšav.</p> <p>'Kazalo književnoteoretskih pojmov'</p> <p>Ima pa seznam ilustratorjev in njihova dela. Moderen slog + popestritev z anekdotami, grafiti, aforizmi, mislimi ...</p> <p>Tudi navajanje splošnih značilnosti ljudskega slovstva: preprost, rahlo obarvan narečni jezik, ponavljanja, stalna ljudska števila, pretiravanja ...</p>
SVET IZ BESED 8	<i>Kresnice</i> <i>Spevaj nama, Katica</i>	<i>Vedomci</i>	<p>Uvodna motivacija ✓</p> <p>Stvarna pojasnila ✓ (po besedilu)</p>	<p>Pri enem besedilu se naveže na ljudsko izročilo, pri drugem pa že poda razlago žanra.</p> <p>Pomanjkljivo.</p>

	<p><i>Pesem o Nibelungih (nemški ep)</i></p> <p><i>Zakleta kraljična (španska romanca)</i></p>		<p>Razlaga besed ✓ (po besedilu)</p> <p>Dejavnosti po branju ✓</p> <p>(Po)ustvarjalno pisanje ✓</p> <p>Medijske predelave ✓</p> <p>Literarnoteoretične definicije ima v sklopu 'Literarnoteoretične definicije'</p> <p>Bio- in bibliografski podatki ✓</p> <p>Kazalo avtorjev ✓</p> <p>Kazalo vsebine ✓</p> <p>Kazalo literarnoteoretičnih pojmov ✓ 'Slovarček literarnovednih pojmov'</p> <p>KS /</p>	<p>Tako vsebinska analiza kot tudi uporaba (pred)znanja glede ljudskega slovstva</p> <p>Poleg pisanja še ilustriranje, petje.</p> <p>Ne tako obsežno kot pri katerih drugih besedilih tega berila, le predelava v drugo zvrst pesmi, dramtizacija.</p> <p>Zelo dobro, tako glede posameznih žanrov kot celotnega sistema ljudskega slovstva. Od uvodne motivacije naprej berilo učenca vodi k spoznavanju, ponavljanju, utrjevanju značilnosti ljudskega slovstva.</p> <p>Pri ljudskem slovstvu ni potrebno, se pojavi naslovnica knjižne izdaje. + popestritev z anekdotami.</p> <p>Zelo različni tipi ilustrativnega gradiva:</p>
--	--	--	---	---

			<p>I vsa besedila, večkrat</p> <p>TERMIN: ljudsko slovstvo, ljudske pesmi, ustno izročilo (kot tip komunikacije), ljudsko izročilo, ljudska pravljica, ljudska pripoved, bajka</p>	<p>fotografije, črno-bele, barvne ilustracije, risbe – moderen slog + popestritev z grafiti.</p> <p>Tudi posamezne značilnosti ljudskega slovstva: avtorstvo, ponavljanje, stopnjevanje, preprost narečni jezik, raba stalih števil ...</p>
--	--	--	--	---

Tabela 9: Primerjava beril glede na zastopanost besedil, didaktičnega instrumentarija ter vsebinskih in didaktičnih posebnosti ob ljudskih besedilih v berilih za 7. oz. 8. razred

7.3.1 RAZPRAVA GLEDE NA TABELO 9

Dejavnosti pred branjem:

Pri vseh besedilih v berilu *Svet iz besed 8* se že uvodna motivacija usmeri na poznavanje in celotno shemo zvrstno-vrstnega sistema ljudskega slovstva – kot bi šlo za nekakšen povzetek spoznanega v osnovni šoli: *Brali boste ljudsko pripovedno besedilo o vedomcih. Pred tem se v manjših skupinah pogovorite, kaj o slovenskem ljudskem slovstvu, predvsem o ljudskem pripovedništvu že veste. Ugotovitve primerjajte in izdelajte preglednico vseh vrst ljudskega slovstva. (Vedomci).* Enako pri pesmi *Spevaj nama, Katica* v uvodu učenca ponovno seznanj z ljudskimi pesmimi, vrstami le-teh ter značilnostmi: *Ljudska pesem je pesem, ki jo je ljudstvo po ustnem izročilu, s petjem iz spomina, sprejelo za svojo, najprej pelo, hkrati pa spreminjalo in prilagajalo svojemu okusu in slogu.* Ostala berila dejavnosti pred branjem, uvodne motivacije ne predvidijo.

Stvarna pojasnila vsebujejo vsa berila, ob strani se nahajajo le pri berilu *Dober dan, življenje*, pri ostalih pa na koncu oz. ob dnu strani.

Razlaga manj in neznanih besed ima berilo *Dober dan, življenje* ob samem besedilu, pri drugih berilih pa se nahaja po besedilu oz. na dnu strani, kar menim, da otežuje recepcijo književnega besedila. Pri berilu *Svet iz besed 8* in *Dober dan, življenje* pogrešam slovarske kvalifikatorje.

Dejavnosti po branju:

Sem pri vseh berilih sodijo naloge, ki se navezujejo na vsebinsko analizo besedil, naloge, ki predvidevajo učenčevo povezovanje z že spoznano snovjo, znanjem. Z vsebinsko analizo je najbolj skromno berilo *Vezi med ljudmi*, prednost pa vidim pri usmeritvi učenca na iskanje (še) drugih balad v zbirki ljudskih pesmi. Podobno iskanje in znajdenje po drugih virih je pri berilu *Svet iz besed 8: Poznate še katero literarno delo, v katerem nastopajo vedomci? Poglejte v slovensko virtualno knjižnico ali kam drugam.*

(Po)ustvarjalnega pisanja, poustvarjanja, ki spodbuja k ponovnemu branju književnega besedila in poglobljanju doživetja z metodo ustvarjalnega pisanja, ni v berilu *Vezi med ljudmi*. Ostala berila predvidijo različne vrste kreativnosti: npr. *Spremeni konec v baladi*, ali *Po svoji domišljiji prikaži ladje – galeje in življenje mornarjev, galjotov na njih*. Ob tem se naveže tudi na zgodovinska dejstva, *Poišči popise resničnih ladij in resničnega življenja na njih; Primerjaj oba popisa; Poskusi ilustrirati pesem. Pesem ti omogoča, da narišeš celo pravi strip* (vse *Spletaj niti domišljije*); *Vaša naloga je, da ljudsko pripoved Vedomci preoblikujete tako, da boste vnesli kresnika in poleg vedomca vsaj še eno človeku sovražno bitje. Kaj se bo zgodilo; Sestavite vabilo na poroko žlahtnega gospoda in deklice; ilustrirajte pesem* (*Svet iz besed 8*). Berilo *Dober dan*, življenje ne predvideva kreativnega/poustvarjalnega pisanja, pač pa je predvidena naloga branja/poslušanja: *Pesem glasno preberi. Glede na vsebino narašča in pada tudi hitrost pripovedovanega. Znaš poiskati, slišati ta mesta v pesmi?*

Kar se tiče **medijskih predelav** ponovno izstopa berilo *Svet iz besed 8*, vendar pa tudi berilo *Spletaj niti domišljije* ob koncu predvidi medijske 'prenose' v razdelku 'Razširi si obzorje z branjem in gledanjem.'

Literarnovedni pojmi: Splošno žanrski sistem ljudskega slovstva najbolj celovito povzame berilo *Svet iz besed 8*, ki ima tudi največji delež besedil ljudskega slovstva in prav tako primerjavo s tujimi ljudskimi besedili. Do povzetka vseh značilnosti naj bi v največji meri prišel učenec sam, v oporo so določena navedena dejstva, vsekakor pa je tu vidna in pomembna vloga učitelja, da je povzetek res vseobsegajoč in pravilen.

Biblio- in biografske opombe so v vseh berilih. Samo navedba avtorstva ob koncu besedila je v *Spletaj niti domišljije*. Vendar pa slednje ob koncu berila prinaša poglavje 'Leksikon pisateljev'. Tudi tu podajam subjektivno mnenje, da bi učenci, če niso vodeni, lahko te podatke zanemarili. Berilo *Svet iz besed 8* ponovno predstavi tudi naslovnico knjižnih izdaj ljudskega slovstva.

Kazala (vsebinsko, stvarno, imensko in kazalo slikovnih prilog): Vsebinsko kazalo in kazalo avtorjev imajo vsa analizirana berila, prav tako pa vsem manjka kazalo slik. Kazalo literarnovednih pojmov imajo prav tako vsa berila, sicer z drugačnim poimenovanjem:

'Kazalo slovstvenoteoretskih pojmov (razlaga)' (*Vezi med ljudmi*), 'Kje so literarnoteoretični pojmi' (*Dober dan, življenje*), 'Kazalo književnoteoretskih pojmov' (*Spletaj niti domišljije*) in 'Slovarček literarnovednih pojmov' (*Svet iz besed 8*). To kaže na terminološki pluralizem, ki bi ga veljalo uskladiti, da bi učenci ne glede na učiteljevo izbiro berila uporabljali enako terminologijo. Nekatera berila podajajo ob koncu tudi razlage okrajšav (*Svet iz besed 8*) oz. simbolov (*Vezi med ljudmi*). Pri vseh pa pogrešam navedbo virov in literature za posamezna besedila oz. literarnoteoretične definicije.

Ilustrirana so vsa berila, s številom in tehnikami ilustriranja pa raznoliko.

Svet iz besed 8 ob besedilu ponovno učencem poda anekdote, aforizme, misli.

Vsa sodobna berila so tiskana na formatu B5, *Vezi med ljudmi* pa na A5.

Za boljšo grafično ločljivost so povsod uporabljeni različni nabori črk, barvne ločljivosti ipd.

Uporaba terminologije: Vsa berila uporabijo termin ljudsko slovstvo in nadalje razlago/omembo posameznih žanrov s pridevnikom 'ljudski'. *Svet iz besed 8* kot tip prenosa oz. komunikacije ljudskega slovstva uporabi tudi izraz ustno izročilo. *Spletaj niti domišljije* in *Dober dan, življenje* ne prinašata sinonimnih poimenovanj ljudskega slovstva, tako kot berili istih založb za nižje razrede. Tako je omemba v enem preteklih let še bolj neutemeljena.

7.4 UČBENIKI ZA 8. RAZRED 8-LETKE IN 9. RAZRED 9-LETKE

Pri analizi učnega načrta oz. beril za 9. razred se pokaže nedoslednost, saj že učni načrt, ki je podlaga za zasnovo učbenikov oz. beril, ne predvideva slovenskega ljudskega slovstva v 9. razredu osnovne šole. To upoštevajo tudi vsi avtorji beril. V analiziranih berilih za 8. razred 8-letke oz. 9. razred 9-letke namreč ni besedil slovenskega ljudskega slovstva²⁹⁶. To kaže na pomanjkljiv koncept tako učnega načrta kot beril, preko katerih bi bilo učencem ljudsko slovstvo dosledno in kontinuirano, razvojni stopnji učencev primerno predstavljeno, hkrati pa

---

²⁹⁶ V vseh berilih do začetka do 80. let 20. stoletja za 8. leto šolanja se besedila ljudskega slovstva pojavijo. Poleg najkrajših, 'obrazcev', med katerimi prevladujejo pregovori in uganke, so najpogostejše ljudske pesmi, nekoliko manj je ljudskih pripovedi, med katerimi prevladujejo pripovedke (Kodre 2008: 491).

v zadnjem, 9. razredu ponovitev snovi v zvezi z ljudskim slovstvom ne prepuščena le angažiranosti posameznih učiteljev.

7.5 SKLEPNA RAZPRAVA GLEDE NA VSA ANALIZIRANA BERILA

Analiza obravnavanih beril kaže,²⁹⁷ da pri sodobnih učbenikih med notranjo zgradbo instrumentarija očitnih razlik v kvantiteti ni. Tu edino lahko opozorim na pomanjkanje uvodne motivacije, dejavnosti pred branjem, saj je le-ta potem še toliko bolj odvisna od učitelja samega in njegove izvirnosti.

Tako po notranji kot zunanji zgradbi so si sicer nekoliko podobnejša berila *Branje za sanje*, *Spletaj niti domišljije*, *Ta knjiga je zate*, *Z roko v roki*²⁹⁸ in berila *Dober dan*, *življenje*, *Kdo se skriva v ogledalu*, *Skrivno življenje besed* in *Sreča se mi v pesmi smeje*,²⁹⁹ ki jih veže tudi nekoliko starejša letnica izida. Novejša so berila (*Novi*) (*s*)*Svet iz besed*, ki se malenkostno od prej navedenih razlikujejo po zgradbi in notranji strukturiranosti (koncept učne ure), in berilo *Sledi do davnih dni*.

V splošnem tudi ni precejšnih razlik glede notranje oblikovanosti. Vsa besedila sledijo učnemu načrtu, tako da so sestavljena tako iz besedila kot iz slikovnega gradiva, ki berilo bogati in dopolnjuje. Slikovno gradivo pri vseh berilih, z izjemo beril *Sledi do davnih dni* in *Novi svet iz besed 7*, ne prevladuje nad verbalnim in skorajda ne prihaja z drugih predmetnih področij – v glavnem gre za ilustracije vsebin in fotografije avtorjev, kar ponuja možnost izboljšave recepcije besedila. Pri berilih *Sledi do davnih dni* in *Novi svet iz besed 7* pa je subjektivno mnenje, da so vizualno gradivo dominira nad verbalnim; branje potemtakem ni osrednja dejavnost.

Vsa berila imajo skorajda enako število literarnih del in poglavij.

Vsa berila razlagajo neznane besede, literarnovedne pojme in bio- ter bibliografske podatke, kazala so enakih vrst, le njihova mesta v berilih so različna. Berila *Svet iz besed* ponudijo dodaten tip nalog, viden že na prvi pogled, in sicer Medijske predelave in *Novi svet iz besed 7* (Medijska) ustvarjalnica, ki jih učenci lahko objavijo tudi na spletni strani: <http://www.svetizbesed.com>.

---

²⁹⁷ To je ugotavljala v svojem delu tudi Mateja Jankovič Čurič 2008: 105–106.

²⁹⁸ Berila založbe DZS.

²⁹⁹ Berila založbe Mladinska knjiga.

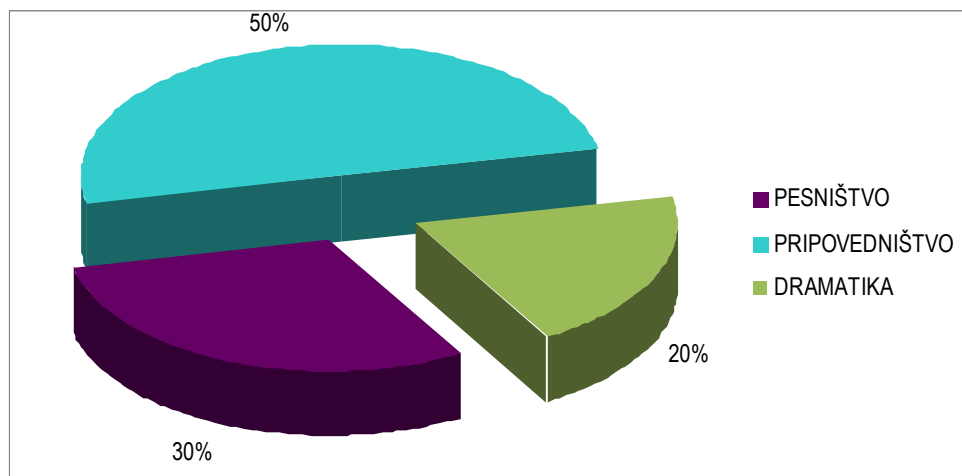
Vsa berila so s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjena za daljše časovno obdobje.

Razlike se kažejo pri kakovosti posameznih elementov didaktičnega instrumentarija v splošnem, saj le berila *Svet iz besed* s slikovnimi ikonami kažejo, katera sporazumevalna dejavnost je pri določeni nalogi predvidena. Ta predvidevajo tudi načelo individualizacije.

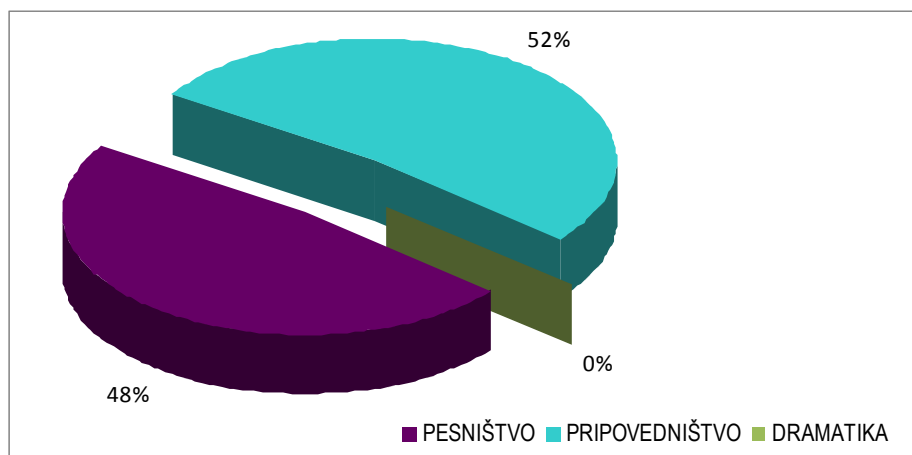
Več razlik opazim pri didaktičnem instrumentariju pri besedilih ljudskega slovstva, ki je predmet tega dela, sam izbor (število) enot ljudskega slovstva, ki jih berila ponudijo učiteljem/učencem v branje/obravnavo, ni tako različen. Največje število besedil ljudskega slovstva skozi celotno predmetno stopnjo, se pravi v štirih letih šolanja, prinašajo berila založbe Mladinska knjiga, ki je izdajala berila 'generacije' 1987–1991, osemnajst besedil ljudskega slovstva. Na današnjem trgu pa je zastopanost ljudskega slovstva v berilih podobna, in sicer DZS s štirinajstimi besedili, enajst jih vsebujejo berila založbe Mladinska knjiga, založba Rokus (*Svet iz besed*) pa učencem predstavi dvanajst besedil. Je pa potrebno poudariti, da berila Mladinske knjige, ki so izhajala v letih 1987–1991, ponujajo splošno nekaj več vseh besedil, kot jih je v današnjih berilih.

Berilo založbe Izolit se mi zdi nerelevantno za to oceno, saj se pojavi samo v šestem razredu, potem pa ne več, in se morajo učenci kot učitelji privaditi sistemu, kot ga ponuja novoizbrano berilo, enako tudi berilo *Novi svet iz besed 7*, ki se (zaenkrat) pojavi le v 7. razredu. Je pa pri zadnjem navedenem za ostale razrede možnost izbrati stara besedila *Svet iz besed*, ki so si z novimi podobna.

Med berili in učnim načrtom prihaja do razhajanj v deležih zvrsti besedil (ljudskega slovstva), ki naj bi bile zastopane v berilih, se pravi razmerje pesništvo, pripovedništvo, dramatika. Različno razmerje prikazujeta navedena grafa.

Graf 6: V učnem načrtu predvideno razmerje posameznih literarnih zvrsti

Graf 7: V berilih zastopano razmerje posameznih literarnih zvrsti

Res pa je, da predvidenemu razmerju v berilih zadosti posamezno berilo kot celota in ne le besedila ljudskega slovstva, zato kritika beril na račun zanemarjanja določene zvrsti besedil ljudskega slovstva ni povsem utemeljena.

Končna ocena hipotetično pridobljenega znanja s stališča učencev, ki končujejo osnovno šolo, oz. učitelja, ki je te učence poučeval, in če pri tem zanemarim zmožnosti posameznih učencev in dejavnosti učiteljev, bo temeljila na upoštevanju berila/učbenika kot temeljne učne knjige, s pomočjo katere naj bi uresničili cilje učnega načrta za neki predmet³⁰⁰ in učbenika kot

³⁰⁰ Leopoldina Plut Pregelj 2003: 8.

osnovnega učnega gradiva za doseganje vzgojno-izobraževalnih ciljev in standardov znanja, opredeljenih v učnem načrtu oziroma katalogu znanja.³⁰¹

Zato v aplikaciji lastnega modela ljudskega slovstva (v nadaljevanju) podajam predlog dodatne obravnave/vključitve v berila besedilo ljudskega slovstva še v zadnjem, devetem razredu obveznega šolanja.

---

³⁰¹ 3. člen *Pravilnika o potrjevanju učbenikov*.

8 APLIKACIJA RAZLIČNIH TEORIJ IN PRVINE MOTIVNIH ELEMENTOV NA DOLOČENA BESEDILA LJUDSKEGA SLOVSTVA

BERILO	PESNIŠTVO	PRIPOVEDNIŠTVO
<i>Pozdravljeno, zeleno drevo!</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Desetnica</i> 2. <i>En hribček bom kupil</i> 3. <i>Škrjanček poje, žvrgoli</i> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Peter Klepec</i> 2. <i>Pregovori</i> 3. <i>Rabeljsko jezero</i> 4. <i>Trap</i> 5. <i>Železni prstan</i>
<i>Kdo se skriva v ogledalu?</i>		<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Pravljica o treh lovcih (fr.)</i> 2. <i>Trap</i> 3. <i>Železni prstan</i>
<i>Svet iz besed 6</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Lisica</i> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Tisoč in ena noč</i>
<i>Sledi do davnih dni</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Zarika in Sončica</i> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Aladin in njegova čudežna svetilka (arabska ljudska)</i> 2. <i>Dekle in ženin (črnska³⁰² ljudska)</i> 3. <i>Deklica z morja (grška bajka)</i> 4. <i>Jaguar in kirkinčo (argentinska ljudska pravljica)</i> 5. <i>O miški, ki je pela (indijanska ljudska)</i> 6. <i>Pergrin in morska deklica (valižanska pravljica)</i> 7. <i>Teliček (židovska ljudska)</i> 8. <i>Žabji cesar (južnokitajska)</i>
<i>Branje za sanje</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Desetnica</i> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Zdravilno jabolko</i> 2. <i>Iz Tisoč in ena noč</i>

Tabela 10: Besedila v posameznih berilih za 5. razred 8-letke oz. 6. razred 9-letke

³⁰² Politično nekorektna opredelitev v samem berilu.

BERILO	PESNIŠTVO	PRIPOVEDNIŠTVO
<i>O domovina, ti si kakor zdravje</i>	1. <i>Oblaki so rdeči</i> 2. <i>Pegam in Lambergar</i> 3. <i>Tam čez jezero</i>	1. <i>Ero z onega sveta</i> 2. <i>Kralj Matjaž</i> 3. <i>Volkodlak</i>
<i>Sreča se mi v pesmi smeje</i>	1. <i>Gor čez izaro</i> 2. <i>Pegam in Lambergar</i> 3. <i>Pri lončarju</i> (perzijska)	1. <i>Ajda in Slovenci</i> 2. <i>Kralj Matjaž</i> 3. <i>Volkodlak</i>
<i>Svet iz besed 7</i>	1. <i>Graščakov vrtnar</i> 2. <i>Pegam in Lambergar</i>	1. <i>Ajda in Slovenci</i> 2. <i>Kako je Peter Klepec nagnal Turke</i> 3. <i>Kralj Matjaž</i> 4. <i>Vesoljni potop in Kurent</i> 5. <i>Volkodlak</i>
<i>Ta knjiga je zate</i>	1. <i>Gor čez izaro</i> 2. <i>Pegam in Lambergar</i>	1. <i>Ajda in Slovenci</i> 2. <i>Kralj Matjaž</i> 3. <i>Peter Klepec</i>
<i>Novi svet iz besed 7</i>	1. <i>Alenčica, sestrice Gregčeva</i> 2. <i>Graščakov vrtnar</i> 3. <i>Pegam in Lambergar</i>	1. <i>Ajda in Slovenci</i> 2. <i>Kako je Peter Klepec nagnal Turke</i> 3. <i>Kralj Matjaž</i> 4. <i>Volkodlak v Ribnici</i>

Tabela 11: Besedila v posameznih berilih za 6. razred 8-letke oz. 7. razred 9-letke

BERILO	PESNIŠTVO	PRIPOVEDNIŠTVO
<i>Vezi med ljudmi</i>	1. <i>Galjot</i> 2. <i>Je pa davi slan'ca pala</i> 3. <i>Vsi so prihajali</i>	
<i>Dober dan, življenje</i>	1. <i>Galjot</i> 2. <i>Kalevala</i> (finska)	
<i>Spletaj niti domišljije</i>	1. <i>Galjot</i> 2. <i>Kalevala</i> (finska) 3. <i>Oblaki so rdeči</i>	1. <i>Vedomci</i>
<i>Svet iz besed 8</i>	1. <i>Kresnice</i> 2. <i>Pesem o Nibelungih</i> (nemški ep) 3. <i>Spevaj nama, Katica</i> 4. <i>Zakleta kraljična</i> (španska romanca)	1. <i>Vedomci</i>

Tabela 12: Besedila v posameznih berilih za 7. razred 8-letke oz. 8. razred 9-letke

8.1 EPSKA BESEDILA

8.1.1 SLOVENSKE LJUDSKE PRAVLJICE *ZDRAVILNO JABOLKO, TRAP, ŽELEZNI PRSTAN*

Pravljica *Zdravilno jabolko*: Na osnovi Lüthijeve literarne analize pravljice bi lahko rekli, da so besedila slovenskega ljudskega slovstva enodimenzionalna, da se torej dogajajo na ravni čudeža, v njih prevladujeta nedoločen čas in prostor (nekoč, nekje ...), čudežni rekviziti so znani (jabolko), opazen je zakon dvojnosti/trojnosti (dva vrana/trije brati), literarni liki so tipizirani (brat). Etična osnova je večinoma črno-bela polarizacija likov in dejanj (zlo je na koncu kaznovano, dobro je poplačano).³⁰³ Po Proppovi strukturalistični teoriji pravljice pa imajo številna slovenska ljudska besedila znanih 31 funkcij in 7 književnih likov,³⁰⁴ v pravljici *Zdravilno jabolko* sicer lahko najdemo 6 književnih likov (kralj/oče, berač, služabnik, najstarejši sin, srednji sin, najmlajši sin) in 1 ključni predmet (zdravilno jabolko), skupaj 7.

Motivno-tematsko lahko pravljico *Zdravilno jabolko* primerjamo tudi s stališča Aarne-Thompson–Uthrove komparativne klasifikacije, kjer zasledim motivno prvino preizkusa oz. preizkušnje. Pravljico bi uvrstili v skupini³⁰⁵ F in H³⁰⁶. Velika skupina motivov so čudeži (skupina F), ki ima številne podskupine /.../ čudežni prostori in stvari (jabolko). Tematska skupina H z naslovom Preizkušnje, ki je predstavljena s številnimi podskupinami, in sicer identitetna preizkušnja, preizkus resnice, preizkus moči z nalogami ... in drugi preizkusi (vzdržljivost, preživetje, značaj ...).³⁰⁷

Če pravljico analiziramo z vidika feministične teorije Marie Tartar, je jasno, da so ženske v domestikálni vlogi oz. jih (v pravljici *Zdravilno jabolko*) sploh **ni**.³⁰⁸

---

³⁰³ Milena Blažič 2007: 118.

³⁰⁴ Milena Blažič 2007: 118.

³⁰⁵ Številne pravljice nimajo čistega ali enega motiva, ampak gre v njih za skupine različnih motivov ali le prvin motivov (Milena Blažič 2009: 325).

³⁰⁶ V AaTh/ATU motivnem katalogu pravljic so motivi označeni s črkami angleške abecede, od A do Z.

³⁰⁷ Milena Blažič 2009: 326.

³⁰⁸ Milena Blažič 2007:119.

Če primerjamo vlogo čarobnega rekvizita v slovenski ljudski pravljici *Zdravilno/Zlato jabolko* in pomen ter vlogo jabolka v evropski kulturi (jabolko spora, jabolko v Bibliji, jabolko pri Sneguljčici, granatno jabolko pri Oscarju Wildu itn.) odkrijemo nekatere podobnosti in razlike: enako funkcijo čarobnega rekvizita na primer opravljajo druge rastline in sadeži v različnih kulturah (v japonski pravljici kaki, v kitajski bambus, proso ipd.)³⁰⁹ Po Jeleazarju Meletinskem se v pravljici, ki govori o iskanju zdravila za bolnega očeta, zlivata tradiciji zgodb:

- o pridobivanju (kraji) nenavadnih stvari in čudežnih predmetov, ki izvirajo iz mitov kulturnih junakov, in
- pravljice, ko gre junak v 'druge svetove', da bi tam osvobodil ujetnice, saj spominjajo na mite in legende o potovanjih šamanov ali čarovnikov, ki iščejo dušo bolnega ali umrlega.³¹⁰

Ljudska pravljica *Trap* je bolj realistična; v njej sta pomembni junakova iznajdljivost in pridnost. Po ATU-klasifikaciji bi to pravljico lahko uvrstili v največjo skupino pravljič z motivom pametni in neumni³¹¹ in sodi v skupino J, ATU ad³¹² 1204. Po Bettelheimnu pa bi pravljico lahko uvrstila k tistim, v katerih je najmlajši otrok kot 'tepko'. Čeprav je junak s strani drugih kategoriziran kot neumen, nazadnje zmaga. Zasmehovanje 'preprostega' brata, tistega, ki ostaja blizu svojim naravnim temeljem, on pa kasneje zmaga, nam pove, da zavest, ki se je odtrgala od svojih nezavednih izvorov, vodi na kriva pota. Pravljični motiv otroka, s katerim grdo ravna ali ga zavračajo, je znan v vsej zgodovini pravljič, predvsem v različicah *Pepelke*. Vendar pravljica *Trap* (v svetovni književnosti pa npr. *Tri peresa*), pripoveduje drugačno zgodbo; ne omenjajo, da bi bil 'neumni' otrok nesrečen. Da velja za neumnega, je omenjeno kot življenjsko dejstvo in zdi se, da ga to pretirano ne skrbi. Kadar pravljični junak ni edinec, ampak eden izmed otrok, je skoraj vedno tretji otrok, tako tudi v *Trapu*. Razlaga števila tri v pravljičah izhaja iz otroka samega v odnosu do obeh staršev, ne pa do bratov in sester. Kadar je otrok v pravljici tretji, se poslušalec z njim zlahka identificira, kajti v najosnovnejši družinski razporeditvi je otrok tretji po vrsti; samo v primerjavi s starši je razumljivo, da je 'tretji', se pravi otrok, sprva tako nesposoben in len, pravi tepček, in ko

---

³⁰⁹ Milena Blažič 2009: 329.

³¹⁰ Milena Blažič 2006:210.

³¹¹ Milena Blažič 2009: 328.

³¹² Objavljena pravljica v berilu ni povsem identična z mednarodnim pravljičnim katalogom.

odrašča to razliko veličastno nadoknadi samo nasproti njim.³¹³ V različnih junakovih lastnostih (pri nas Trapovih) pa se skriva tudi globok ritualno-mitološki pomen, čeprav se zavestno poudarja prav njegova brezpravnost. Kar izražajo številne revne sirote v izročilu Melanezijcev, gorskih tibetansko-burmanskih plemen, Eskimov, Paleoazijcev, severnoameriških Indijancev ipd., na primeru evropskih pravljic aplicirajo zapostavljeni mlajši bratje,³¹⁴ npr. Trap.

Pravljica *Železni prstan* je čudežna pravljica, saj v njej nastopa čudežni predmet, zato bi jo po mednarodni klasifikaciji lahko uvrstili v skupino D oz. ATU 560, tj. obsežna tematska skupina z več podskupinami: čarobni rekviziti (lastniki rekvizitov, različni rekviziti, funkcije in značilnosti rekvizitov). Ta skupina je tudi druga najbolj pogosto zastopana.³¹⁵ Sicer pa so prvine pravljice *Železni prstan* precej moralnega značaja. Kdor je dober in usmiljen, pa čeprav reven, bo prejel plačilo za svojo dobroto (tu lahko prepoznamo vplive krščanske vere). V ospredju je motiv bogastva, ki celo nadvlada motivu ljubezni. Na koncu je junak namreč srečen, čeprav ostane brez neveste. Nasprotno je nevesta predstavljena kot oškodovana, kljub temu da je uresničila svojo ljubezen. S tega vidika lahko pogledamo tudi vlogo kače v primerjavi s svetopisemskim motivom, kjer kača zavede Evo: železni prstan kot darilo kače (jabolko), ne more vzpostaviti popolne sreče (raja), ima razdiralni učinek.

Zanimiv je odnos med junakom in njegovo materjo. V vseh linijah pravljice se vrne k njej, tudi nevesto pripelje domov. Eden od motivov izhaja iz zgodbe o kralju Ojdipu, kjer se Ojdip nevede oženi z lastno materjo. Kot v večini pravljic je ideal dečka samo, da bi on in njegova mati za vedno živela sama in drug za drugega, za vse njune potrebe in želje pa bi bilo poskrbljeno.³¹⁶

---

³¹³ Milena Blažič 2002: 149–154

³¹⁴ Jelezar Maletinski 2006:212

³¹⁵ Milena Blažič 2009: 326, 328

³¹⁶ Bruno Bettelheim 2002: 162

8.1.2 ZGODOVINSKA PRIPOVEDKA *KRALJ MATJAŽ*

Ime je ljudski junak kralj Matjaž dobil po madžarskem kralju Matiji Korvinu,³¹⁷ Marc Antonio Nicoletti pa poroča v *Patriarcato aquileiese di Filippo d'Alenconio*, da so Tolminci peli in pripovedovali o njem že sredi 16. stoletja. Slovenske ljudske pripovedi o kralju Matjažu pripovedujejo predvsem o njegovem boju z Bogom, ko ga pred uničenjem skupaj z vojsko zagrne gora. Zdaj spi za kamnito mizo, okoli katere se mu ovija brada, in skupaj s svojimi vojaki čaka, da pride spet ven izpod gore Pece, Postojnske jame, Krima, Donačke gore, Triglava ipd.

Spečega Matjaža obišejejo naključni popotniki in zgodi se, da Matjaž prišleke povpraša, npr. če še lazijo mravljičice na tri vrhove, kar pomeni, ali romarji še hodijo na svete hribe, ko ne bodo več, bo Matjaž vzdignil črno vojsko in vrnil na zemljo red. V gori, kjer spi, so tudi zakladi; včasih kakšen popotnik, ki zaide v jamo, nabere notri listja, ki se pozneje spremeni v zlato. Pred votlino, v kateri spi kralj Matjaž, raste lipa, suho drevo, ki ozeleni za božič, o polnoči pa tudi vzcveti, a se nato spet posuši. Ko se bo nekoč na jurjevo kralj Matjaž ponovno prebudil ter obesil svoj ščit na suho lipo, bo lipa ozelenela in Matjaževa vojska bo oživela. Kralj Matjaž bo priboril ljudem zlati vek. Po drugih pripovedih pa bo takrat kralj Matjaž dvignil strašno vojsko in z njo bo pokončal pokvarjeni svet.

Kralj Matjaž torej spi pod kozmično goro, na njem sloni ves svet, pred goro pa raste suho drevo, ki bo ozelenelo, ko se bo Matjaž prebudil. Tudi suhi križ na gori Golgoti, kjer je pokopan Adam, ponovno ozeleni. Gora in drevo sta v Matjaževem izročilu alegoriji kozmične gore in drevesa življenja in predstavljata svetovno os. V zgodbah o kralju Matjažu se med drugim skrivajo krščanske predstave o apokalipsi, koncu sveta, Antikristu pa tudi o rešitelju, Mesiji. Podobni junaki, ki spijo v gori, so še bretonski kralj Artur, ki naj bi počival v gori Etni, danski Holger, češki Vaclav, ciganski Penga, Karel Veliki, Friderik Barbarosa in Friderik II. Tudi Atilov grob naj bi bil pod goro v središču sveta.³¹⁸

---

³¹⁷ 1458–1490.

³¹⁸ Monika Kropelj 2002: 67.

8.1.3 RAZLAGALNI PRIPOVEDKI *AJDA IN SLOVENC* TER *RABELJSKO JEZERO*

V obeh pripovedkah gre ob pomoči bujne ljudske domišljije za razlago določenega naravnega pojava, v prvi, *Ajda in Slovenci* za razlago dogajanja v naravi: zakaj Slovenci sploh sejejo ajdo in zakaj je ajda na Slovenskem tako priljubljena.³¹⁹ Poleg tega pripoved na svojstven način razlaga, kako nujno je bilo, da so se naši predniki selili, in kako to, da so se naselili na današnjem ozemlju.³²⁰

V pripovedki *Rabeljsko jezero* pa gre za ljudsko razlago nastanka Rabeljskega jezera, jezera ob rudarskem mestu Rabelj, južno od Trbiža v Kanalski dolini. Tja so hodili tudi slovenski delavci – rudarji iz Soške doline kopat svinčeno in cinkovo rudo.³²¹ To pripovedko zato imenujemo krajevna razlagalna pripovedka. Ima nekaj značilnosti legende (v njih nastopajo svetopisemske osebe). Pripovedovalci so si po vsej verjetnosti predstavljali, da je bila ženska z otrokom Devica Marija z Jezuščkom (Ko se starček zbudi, ju že ni več; pozornost zbuja beseda dete, ki spominja na besedno zvezo božje dete; tudi konec pripovedke kaže upoštevati: »/.../ vse drugo je bog ...«).³²²

8.1.4 BAJKE *VOLKODLAK*, *VOLKODLAK V RIBNICI*, *VESOLJNI POTOP IN KURENT*, *VEDOMCI*

Pripovedki *Volkodlak* in *Volkodlak v Ribnici* sodita med bajčne pripovedke oz. bajke, ki so tematsko najstarejše. V bajkah *Volkodlak* in *Volkodlak v Ribnici* lahko zasledimo nekaj izmed funkcij Vladimirja Proppa, ki jih je predstavil v *Morfologiji pravljice*. Deček, ki se ob prekletstvu matere spremeni v volkodlaka, je prisiljen, da zapusti hišo. Ne sme se več vrniti, dokler se zopet ne spremeni v človeka. Brez doma hodi po svetu in išče svojega rešitelja. Ljudje se ga izogibajo, ker izgleda podoben volku in s tem vzbuja strah. V resnici hoče volkodlak le kos kruha, ki ga mora pojesti, da bi postal zopet človek. Največkrat poskuša srečo pri potnikih in trgovcih (Bukovčan, ki je vozil 'suho robo' (*Volkodlak*) in voznik iz

---

³¹⁹ Miha Mohor 2006: 167

³²⁰ *Branje za sanje* 2004: 21.

³²¹ Stane Mihelič 1978: 33.

³²² *Pozdravljeno zeleno drevo* 1991: 14.

Dolenje vasi pri Ribnici (*Volkodlak v Ribnici*)), vendar ga ti le odganjajo in se ga izogibajo, ker ne vedo, kaj hoče od njih. Čez mnogo let volkodlak le dobi odrešitelja. To je ženska, ki mu da kos kruha. Od vseh likov v delu je samo ena ženska in ta je volkodlakov odrešenik. S tem, da se spremeni iz volkodlaka v človeka, dobi spet staro podobo in je rešen vseh tegob, ki so ga spremljale v telesu volkodlaka.

V berilih gre za varianti bajke, s tem da je bajka *Volkodlak* zgrajena iz okvirne in vložne pripovedi (in morda za razumevanje učencev nekoliko težja). Zapisovalec je dal pripovedni okvir, iz katerega je razviden utrinek iz stvarnega življenja (spomin na mladost). Pripoveduje o tem, s čimer se je ukvarjalo staro verovanje (bajeslovje). Iz pripovedi je razvidno ljudsko verovanje; volkodlak je eno izmed nižjih bajeslovnih bitij.³²³

V tretji bajki, *Vesoljni potop in Kurent*³²⁴ nastopa bajeslovno bitje Kurent, eden izmed staroslovanskih bogov. Z vesoljnim potopom se v mitih pogosto konča neka civilizacija, voda ponovno preplavi svet, toda na površju ostane človek, ki postane praoče novemu rodu in se zaradi tega dvigne med bogove.³²⁵ V omenjeni bajki pa je rešitelj Slovencev pred vesoljnim potopom Kurent. Slovenec naj bi namreč v begu pred vodo splezal po vinski trti, katere zaščitnik (kot tudi ajde) je bil prav Kurent. Od takrat je moral Slovenec v zahvalo spoštovati trto in ajdo, v spomin na srečni dogodek pa se še danes na pustni torek časti kurenta.³²⁶ Sicer v ljudskih pripovedih nastopa kot slovenski bog veselja in vina, a Milko Matičetov trdi, da v izročilu za to ni opore. Davorin Trstenjak mu je pripisoval sorodstvo z indijskim Šivo in starogrškim Dionizom. Po Grafenauerju se kažejo v njem praslovanske poteze z nomadsko pastirsko kulturo; po Bezlaju gre za božanstvo totemskega kulta s pomenom »ustvarjajoč, ustanavljajoč, snujoč«. Milko Matičetov pa poudarja, da Kurent ni mitična figura temveč pravljični junak šaljivec, soroden podobnim osebam v pravljicah drugih evropskih narodov.³²⁷ Podobnost lahko zasledimo v svetopisemski zgodbi o Noetu in njegovi barki. Vendar pa pravljica o Noetu in njegovi barki tudi ni edina verzija te zgodbe. Vse večje civilizacije

---

³²³ Gregor Kocijan, Stanko Šimenc 1990: 11.

³²⁴ Na Slovenskem je pripovedko zapisal Janez Trdina, po njegovem pripovedovanju pa sta zgodbo zapisala dva njegova učenca iz reške Gimnazije, Janez Bilc in Vinko Stubelj. Vanjo, kot v del ljudskega izročila, je podvomil Milko Matičetov, vendar v prvih štirih zgodbah resnično lahko sledimo sestavinam ljudskega izročila, ki so pisatelja navdihovale pri pisanju teh zgodb (Monika Kropelj 2008: 35).

³²⁵ Monika Kropelj 2008: 35.

³²⁶ Klemen Lah 2002: 216.

³²⁷ Marija Stanonik 1999: 219.

poznajo zgodbo o veliki poplavi, ki so jo preživeli le redki izbranci: sumerska mitologija – *Utnapištin*, babilonska mitologija – *Ep o Gilgamešu* in grška mitologija – *Zgodba o Devkalionu* itd.³²⁸

Pripovedka *Vedomci* sodi med bajčne pripovedke, se pa, po Moniki Kropej, vedomci pojavljajo kot različna bajeslovna bitja: kot bitje, ki privzema živalsko ali polživalsko podobo; človek s čarovniškimi sposobnostmi, ki se v nočeh okrog božiča, kresa ali v kvatrnih tednih preganja naokrog; duša pred krstom umrlega otroka, ki se prikazuje kot lučka, in škrat. Kot višje bajeslovno bitje naj bi bil Vedomec ali Vidovina Kresnikov nasprotnik; s profanizacijo bajeslovja pa je prevzel v slovenskem ljudskem izročilu vlogo čarovnika.³²⁹ Tako kot kresniki in čaravniki se tudi vedomci lahko gibljejo s posebno hitrostjo. Bojevali so se pod starim drevesom ali na gori, pogosto v podobi rdečega in črnega vola ali prasca, lahko pa tudi v levji, jelenji, medvedji ali polmedvedji podobi.³³⁰ Vse te lastnosti imajo tudi vedomci v obravnavanem besedilu. Vedomstva se je dalo rešiti, (v primeru obravnavane pripovedke) če so ga na shajališču trikrat udarili z letoraslimi leskami.

8.1.5 JUNAŠKA PRIPOVEDKA *PETER KLEPEC/KAKO JE PETER KLEPEC NAGNAL TURKE*

Pripovedko lahko uvrščamo tudi med zgodovinske, saj naj bi bil Peter Klepec izpričana oseba in naj bi živel okrog leta 1700 v Osilnici pri Čabru, oz. med junaške zaradi njegovih lastnosti. Zgodba o njem je bila prvič zapisana leta 1846. S svojim nezakonskim rojstvom izpričuje svojo izjemnost, kot npr. Gilgameš, Mojzes ali Ojdip.³³¹ Druge zgodbe povedo še, da je svojo moč, ki je tesno povezana s šibo, dobil od vola na kresno noč. Po zmagovitem dvoboju s turškim silakom mu kralj zapiše pravico do plemstva, lova, oproščen pa je tudi davkov. V ljudski pripovedi je Peter Klepec sprva šibak mladenič, ki postane silak. Ker ga vrstniki radi zbadajo, prosi boga za moč in jo tudi dobi. Vrstniki se ga bojijo, a Peter Klepec se ne maščuje

---

³²⁸ Pridobljeno na http://sl.wikipedia.org/wiki/Vesoljni_potop_in_Kurent.

³²⁹ Monika Kropej 2008: 293.

³³⁰ Monika Kropej 2008: 293–294.

³³¹ **Ojdip** je bil tebanski kralj, sin Laja in Jokaste, izpostavila sta ga zaradi usodne prerokbe ob njegovem rojstvu. **Mojzes** je bil sin Hebrejcev (verjetno rojen kot zakonski v hebrejski družini). Mati ga je (da bi ga rešila, ker so Egipčani zatirali Hebrejce) v košarici spustila po reki Nil, kjer ga je našla Faraonova hči. **Gilgameš** je bil sumerski kralj, sin boga (mati je bila smrtnica). Izjemnost navedenih oseb se torej kaže v njihovi izpostavljenosti, ta pa ima (kot tudi izgon) v pravljicah za junaka poseben pomen.

nikomur, saj je dobrega srca. Ko začne po deželi razsajati »ošabni Turek« in pristane na možnost, da se vojna odloči na podlagi dvoboja, obupani cesar po vsej deželi išče dovolj pogumnega junaka. Javi se Peter Klepec. Kljub svoji drobni postavi prepriča cesarja, ko v »eni roki kakor kos kruha« zdrobi sedem konjskih podkev. Tudi turški silak se mu posmehuje, a Peter Klepec odločno premaga še njega in celo turško vojsko – vse to »na tešče zjutraj zarana«. Turek si od takrat ni več upal v našo deželo.³³² V primerjavi z drugimi osebami slovenskega ljudskega izročila (Kurent, Kralj Matjaž, Lepa Vida ...) je izvor Petra Klepca mlajši in manj gotov. Lika Petra Klepca v ljudskih pesmih ne zasledimo.³³³

---

³³² Klemen Lah 2002: 330.

³³³ Milena Blažič 2007: 235.

8.2 LIRSKA BESEDILA

8.2.1 LIRSKE PESMI *EN HRIBČEK BOM KUPIL, ŠKRJANČEK POJE, ŽVRGOLI*

Pesem *En hribček bom kupil* sodi med pesmi interesnih skupin in že samo ime pove, da so to pesmi, ki označujejo posamezne skupine. Nastale so lahko naključno, lahko pa so bolj trdne in stalne. Pesem *En hribček bom kupil* uvrščamo med pivske pesmi in te utrjujejo pivsko družabnost, zato je razumljiv njihov prešerno veseli značaj. Najpogostejše so zdravice oz. napitnice, ki povečujejo vinsko trto in vino ali neposredno pospešujejo pitje vina.³³⁴ Pesem nekateri pripisujejo Antonu Martinu Slomšku, a je po vsej verjetnosti k njemu prišla v 'popravilo' iz kakšne od številnih zidanic na Dolenjskem ali Štajerskem. Tako je priljubljena, da jo prepevajo tudi na Gorenjskem, čeprav si tam ne moreš kupiti vinorodnega griča.³³⁵

Škrjanček poje, žvrgoli sodi med lirske pesmi življenjskega kroga, in sicer med ljubezenske. Po izvoru so to predvsem pesmi podeželske mladine, vendar so zaradi razpona doživljajske lestvice ljubezni v njenih raznovrstnih fazah splošno razširjene v vseh družbenih plasteh. Pesem sodi v izrazito izpovedno, subjektivno skupino fantovskih pesmi.³³⁶ Fantovske so bolj čutno razgibane, dekliške bolj trpno razpoložene. Njihov ton – posebno fantovskih – je dokaj lahkoten, mladostno radoživ. Resnična prizadetost se bolj skriva kot razkazuje in pesniška sredstva so po večini skromna, vendar je prav v njih bolj kot v drugih lirskih vrstah opazno iskanje novega izraza, ustreznega razgibanemu čustvu.³³⁷

8.2.2 ŽIVALSKA PESEM *LISICA*³³⁸

Uvrščamo jo med pripovedne pesmi, balade, natančneje živalske. Marija Stanonik³³⁹ pravi, da te pesmi še niso dovolj raziskane, zato je mogoče reči le to, da se v njih pod živalsko preobleko pogosto skrivajo človeške lastnosti, kolikor ne gre za igrivo pravljíčnost. Marjetka Golež Kaučič pa pove, da v slovenski pesemski tradiciji poznamo cel ciklus živalskih

---

³³⁴ Marija Stanonik 1999: 198–199.

³³⁵ Jasna Vidakovič 2003: 227.

³³⁶ Boris Merhar 1961: 156.

³³⁷ Marija Stanonik 1999: 181.

³³⁸ V Štrekljevi zbirki ljudskih pesmi varianta pesmi z naslovom *Lisica in petelin*.

³³⁹ 1999: 171.

pripovednih pesmi in da se živali v ljudski pesmi pojavljajo prav v vseh zvrsteh ljudskih pesmi, od zgodovinskih, bajeslovnih, legendarnih in otroških.³⁴⁰ Žival je v baladah tista, s katero ustvarjalec ustvari ločnico med naravo in kulturo, hkrati ne izraža samo ljudskega pesnika, pač pa nosi simbolične in metaforične razsežnosti. V slovenskih živalskih baladah imajo najpomembnejšo vlogo prav domače živali (še posebno tiste, ki so človeku koristne), to izvira iz življenja naših prednikov v večinoma kmečkih okoljih in enako tudi velja za večino Evrope, saj, kot meni Leander Petzolt, so bile divje živali (medved, volk in lisica) večinoma človekovi sovražniki in zato nastopajo večinoma v negativni vlogi, navaja Marjetka Golež Kaučič.³⁴¹ Monika Kropelj dodaja, da je *Lisica (in petelin)* basen.³⁴²

V omenjeni pesmi, ki je napisana na šalji način, gre za razmerje med predstavnikoma različnih živalskih vrst. Petelin je v krščanski tradiciji emblem čuvanja in budnosti, v slikarstvu je njegova upodobitev vedno zraven sv. Petra, ob psu in konju je ena tistih živali, ki spremljajo dušo, je t. i. psihopomp. Tradicionalno je lisica simbol zvitosti in pretkanosti, v krščanski umetnosti pa simbolizira hudiča, zlo, predstavlja protislovja, ki so lastna človeški naravi, jih odseva kot ogledalo. Vsebina pesmi je zelo znana. Lisica je srečala petelina in ga zgrabila tako, da ga je vprašala, kako njegova jarica spi. Ko je vtaknil glavo pod perutničko, ga je zgrabila. Petelin je nato lisici dejal, naj se zahvali Bogu za tako lep kos mesa. Ko je lisica to storila in petelina izpustila, je odletel na brezo, ji ušel in se ji seveda posmehoval. Ta t. i. basenski motiv nam kaže, da gre v baladi za prenos človeških lastnosti v živalski svet.³⁴³

Pesem naj bi izvirala že iz srednjeveške literarne tradicije in je kot sestavni del živalskega latinskega epa *Ysengrima* (okoli l. 1150); uvrščena je pod pripovedni tip AaTh/ATU 61.³⁴⁴

8.2.3 BALADI ZARIKA IN SONČICA IN DESETNICA

Zarika in Sončica sodi med pripovedne pesmi, balade. Ta balada je bila pri na Slovenskem zapisana zgolj na Gorenjskem, glede na mednarodno motiviko in tuje 'laško' okolje pa je

---

³⁴⁰ Marjetka Golež Kaučič 2002: 24.

³⁴¹ Marjetka Golež Kaučič 2002: 29–30.

³⁴² Monika Kropelj 2007: 125.

³⁴³ Marjetka Golež Kaučič 2002: 34–35.

³⁴⁴ Monika Kropelj 2007: 125–126.

nastala pod tujimi pripovednimi vplivi.³⁴⁵ Z motivom ugrabitve je podobna *Lepi Vidi*. Ivan Grafenauer postavlja njen izvir v sredozemski kulturni prostor. Mlajši motiv Turkov je le zamenjava starejših saracenskih plenilcev. Osnovni motiv pesmi je znan tudi v evropskem pesemskem izročilu. Balada in vse njene variante – v nemškem, hrvaškem, srbskem, bolgarskem okolju – sicer res izhajajo iz različnih kulturnih prostorov, vendar jih med seboj povezuje arhetipska zgodba in bazično čustvo. Z mitološkega vidika bi lahko razložili sovraštvo Zarike in Sončice tako, da s svojimi imeni simbolizirata sonce in jutranjo zarjo. Zarja se mora posloviti, ko vzide sonce, torej je v usedlini tudi zakrito mitološko ozadje. Po Frommu gre za tekmovalno ljubosumje med dvema tekmicama; morda je v pesem vdrla muslimanska navada mnogoženstva, ali pa je španski car arabskega rodu, saj vemo, da je bila Španija kar nekaj let pod mavrsko oblastjo. Prav tako se lahko vprašamo, kaj simbolizirajo kačice in ali gre res za kačji strup ali pa gre za strup, ki deluje z magijo, torej za neko čarovno kuhanje, za obredno smrt.³⁴⁶ Balada *Zarika in Sončica* je ena redkih pripovednih pesmi, kjer je dogajanje postavljeno tudi v tujino.

Motivno-tematska prvina *Desetnice* temelji na starodavnem prepričanju, da desetina oz. vse deseto od tega, kar človek pridela, priredi ali upleni, kakor tudi deseti otrok istega spola pripada bogovom (bogu). Domnevajo, da so ponekod sprva res žrtvovali tudi otroke, kar so pozneje nadomestili z izgnanstvom ali z oddajo desetega otroka cerkvi. Čeprav je *Desetnica* po snovi uvrščena med bajčne in pravljичne pesmi, je po obliki balada. Prvotno je bila to plesna pesem, zdaj pa je besedilo z mračno, tragično, lahko tudi fantastično vsebino; dogodki so podani zgoščeno in le v skopih obrisih, z veliko dialoga očrtuje in včasih samo nakazuje razvoj dejanja. Zadržano, nesentimentalno oziroma suho stvarno ubeseduje pretresljive usode upovedenih oseb.³⁴⁷ Deseti, deveti, dvanajsti, trinajsti pa tudi sedmi otrok istega spola naj bi bil po ljudskem izročilu bodisi božanstvo, demonsko bitje, jasnovidec ali vrač, hkrati pa tudi žrtev, desetina, namenjena nekemu boštvu. V slovanskih ljudskih pesmih morata desetnica oz. desetnik po svetu. Usoda desetega otroka, namenjenega božanstvu, ki odloča o rojstvu in o smrti, je, da tava po gozdu in po tujih krajih. V slovenskem pripovednem izročilu s Pohorja deseto sestro imenujejo kar smrt. Na Gorenjskem so ji dali ime rojenica, desetemu bratu pa

---

³⁴⁵ Boris Merhar 1961: 162.

³⁴⁶ Marjetka Golež Kaučič 2007: 464–465.

³⁴⁷ Marija Stanonik 1999: 104–105.

rojenjak. Zaradi popotništva so desetnike ljudje imeli tudi za potujoče barde in rapsode. Desetnik in desetnica sta se do danes ohranila v ljudskem izročilu Slovanov, Baltov in Ircev.

Kot rečeno, je Desetnici usojeno, da pripada boštvu, ki je povezano z usodo in skrbi za rojstvo in smrt, torej za ciklično obnovo. Te lastnosti so imela božanstva, povezana s kultom rodovitnosti, kot so bile v antiki Hekate, Diana, Artemida, keltska Dé Ane, slovanska Mokoš, Pehtra ipd. Izročilo o desetnici spominja na grški mit o Ifigeniji, ki je bila namenjena boginji Artemidi. Ta je namreč zahtevala njeno smrt, da bi se maščevala zaradi Agamemnonove žalitve, vendar jo je na žrtveniku zamenjala s košuto in jo odpeljala za svojo svečenico na Tavrido. Raziskave ljudskega bajeslovnega pesemskega in pripovednega izročila so nadalje pokazale, da je kot desetnik zaznamovan tudi Zeleni Jurij, boštvo, ki naj bi prineslo pomladno obnovo in rodovitnost, kot desetnica nastopa tudi njegova sestra Marjetica, posvečena ženskemu boštvu rodovitnosti in smrti. Lik desetnika in desetnice, kakor tudi devetega brata v slovanskem in baltskem izročilu ima, kot sta ugotovila Radoslav Katičič in po njem tudi Vitomir Belaj, pomembno vlogo v praslovanskem rodovitnostnem ritualu oz. praslovanskem mitu o dvoboju med bogom gromovnikom in zmajem.³⁴⁸

Sicer pa evropsko izročilo pozna desetništvo le v prozni obliki, edino Slovenci smo motiv upesnili. Zato je naša *Desetnica* toliko dragocenejša.³⁴⁹

8.2.4 LIRSKI PESMI *GOR ČEZ IZARO (TAM ČEZ JEZERO) IN OBLAKI SO RDEČI*

Pesem *Gor čez izaro* oz. varianta *Tam čez jezero* je spomin na dom in mater, na minule mladostne dni. V tej pesmi prevladuje čustvo nad pripovedjo, zato je lirski. Ljudsko različico pesmi *Gor čez jezero* je zapisal Franc Treiber iz Roža na Koroškem.³⁵⁰ To dokazuje, da pri zamejcih slovenska ljudska pesem še vedno potrjuje njihovo pripadnost slovenskemu narodu in jim pomeni stik z matično domovino. Sicer pa se različici razlikujeta tudi v številu kitic, *Gor čez izaro* vsebuje tri kitice, *Tam čez jezero* pa dve.

Lirski pesem *Oblaki so rdeči* je primer vojaške pesmi, kakršno so npr. mladeniči peli ob odhodu k vojakom ali ko so se odpravljali na vojsko. Skozi hrupnost fantovskega obnašanja je

---

³⁴⁸ Monika Kropelj 2000: 87–88.

³⁴⁹ Marko Terseglav 1996: 17.

³⁵⁰ Stane Mihelič 1978: 112.

v pesmi izražena stiska, poraja se dvom, fant je žalosten, ker ga kliče vojaški boben.³⁵¹ Tudi v tej vojaški ljudski pesmi se največ poje o slovesu od doma, o samem vojaškem življenju pa ne. Morda krepkejši ton pesmi kaže na znamenje mlajše pesmi (ko je olajševalno vplivala odprava dosmrtno vojaške službe leta 1802). Opazno je tudi prevzeto besedišče, saj je vojaška služba v tujejezičnem okolju zapustila vidne sledove (prim. kosarna (it.), marširati (fr.), glih (nem).)³⁵² Za razliko od več vojaških pesmi pesem *Oblaki so rdeči* ni tudi ljubezenska pesem, saj omenjeno čustvo ni poudarjeno.

8.2.5 ROMANCI PEGAM IN LABREGAR IN ALENČICA, SESTRA GREGČEVA

Pesem o boju domačega junaka Lambergarja s tujim izzivalcem Pegamom je ne samo prva objavljena slovenska pripovedna pesem, ampak tudi ena naših najbolj znanih posvetnih narodnih pesmi. O njej so poročali zgodovinski viri, še preden je bila zapisana.³⁵³ Vsebinsko jedro te pesmi je boj med vitezom in velikanom nadčloveške moči.³⁵⁴ Pesem je prvotno utegnila prikazovati boj kakega domačega junaka s tujim velikanom, proti koncu 15. stoletja pa sta njuni vlogi dobila kranjski plemič Lamberg in nepojasnjeni Pegam. Ustalilo se je mnenje, da je bil to češki husit Jan Vitovec, vojskovodja celjskih grofov. Na Kranjskem je zapustil slab spomin zaradi ropanja in požiganja po Gorenjskem leta 1458 ob odločilnih bojih za celjsko dediščino. Lambergar je zgodovinska oseba Gašper Lamberg z gradu Kamen pri Begunjah. Slovel je zaradi svojega junaštva in spretnosti na viteških turnirjih. Med njegovimi turnirskimi nasprotniki sta bila tudi neki Wolfgang Polheim in Weyckart Polham, tako da imena Pegam ne moremo izvajati le iz nemške oblike imena Čeh = Behaim (pri Trubarju Peam). Pesmi s podobno vsebino poznajo tudi drugi narodi, zato ni nujno, da bi bilo ozadje slovenske različice resničen dogodek.³⁵⁵ Pesem je sicer res junaška in povezana z zgodovinsko izpričanim junakom, v vsebini pa variira znana mednarodna (in biblijska) tema o boju z velikanom (David in Goljat).³⁵⁶

---

³⁵¹ *Pozdravljeno zeleno drevo* 1991: 6.

³⁵² Milko Matičetov 1956: 100–103.

³⁵³ Prim. Janez Vajkard Valvasor leta 1689, Johan Ludwig Schönleben leta 1674.

³⁵⁴ Marjetka Golež Kaučič 2003: 135.

³⁵⁵ Marija Stanonik 1999: 160.

³⁵⁶ Marko Terseglav 1996: 19.

Alenčica, sestrica Gregčeva je primer turške romance z motivom deklice vojaka, ki sega v zgodnjefevdalno izročilo in so posledica stoletnega boja s Turki. Gre za eno izmed pesmi, ki pojo o tem, kako se je po smrti brata Gregca, ki je padel v boju s Turki, njegova sestra Alenčica oblekla in oborožila prav tako kot Gregec in odšla na Turško, kjer se je izkazala enako junaška kakor Gregec, da se je sultan čudil, ko je videl, kako Gregec (Alenčica), za katerega so mu bili sporočili, da je padel, zdaj tako strašno zdeluje njegove vojščake.³⁵⁷ Motiv je prenesen v vedro ozračje viteškega turnirja, preoblačenja in prešerne izzivalnosti s primesmi erotičnosti (*Junaško bližej cara gre, /pokaže črni kiti dve,/ dva lepa bela cuzika: »Ima take tvoja carinja?/Ima take tvoja carinja?«/.../*). Sicer pa je dogajanje v celotni romanci prikazano igrivo in razposajeno.

Slovenska pesem o preizkušnjah, ki jih mora prestati v vojaka preoblečena deklica, ima sorodnice na Balkanskem, Apeninskem in Iberskem polotoku. V Sloveniji so prve variante prišle na dan v petdesetih letih devetnajstega stoletja.³⁵⁸

8.2.6 BALADI GRAŠČAKOV VRTNAR IN GALJOT

Pesem *Graščakov vrtnar* prinaša snov, ki je bila precej odmevna med ljudmi, saj govori o ljubezni med socialno neenakima in o smrti kot kazni za tako ljubezen.³⁵⁹ Je socialna balada z mednarodno poznanim motivom. Zanimivo, da take variante, kot jo je objavil Karel Štrekelj, danes ljudski pevci ne poznajo več, pač pa po celi Sloveniji pojejo Jenkovo prepesnitev te pesmi – *Knezov zet*. Štrekljeva (v berilu objavljena) varianta kaže, da je pesem najbrž precej stara, saj še omenja javno kaznovanje – obglavljenje, ki ga v avstrijskih deželah že dolga stoletja niso več izvrševali.³⁶⁰ Srednjeveško kazensko pravo je bilo v takih primerih strogo in prepuščeno samovolji fevdalca. O tem pričajo narodne pesmi, saj nobena ne opeva pravične sodbe svetnih sodišč, pač pa se v večini kaže krutost sodnega postopka. V baladi graščak obdolži vrtnarja, da ljubi njegovo hčerko, in mu že pred obsodbo določi kazen. V resnici sodba sploh ni potrebna, ker je usoda vrtnarja – tlačana že zapečaten. Ljudska pesem, ki izraža ljudsko miselnost, prisoja smrt velikim grešnikom, zato smrt ne more biti kazen za

---

³⁵⁷ Niko Košir 1958: 332.

³⁵⁸ Slovenske ljudske pesmi 1997: 55–63.

³⁵⁹ Marko Teresežlav 1977: 18.

³⁶⁰ Marko Teresežlav 1993: 19.

graščakovo hčer. Ljudski pevec ne konča pesmi pri smrti, ki je konec vsega zemeljskega, ampak doda pogosto uporabljeni motiv združitve cvetlic, rastočih iz groba. Tako se za zaljubljenca, ki na tem svetu nista mogla priti skupaj, vse poravna na onem svetu.³⁶¹

Baladna snov o usmrtitvi mladeniča zaradi ljubezni do gospodove hčerke obstaja v izročilu številnih evropskih narodov (nemškem, skandinavskih, francoskem, italijanskem, katalonskem), vendar je različno oblikovana. Na slovenskih tleh je torej žrtev socialne diferenciacije grofov paž ali graščakov vrtnar.³⁶² Milko Matičetov jo zaradi socialnih osnov označi kot novelistično balado, ki prikazuje tragično zgodbo o ljubezni med socialno neenakorodnimi člani fevdalne družbe. Ljubezen plebejca do plemkinje se krvavo kaznuje: fanta usmrtijo, pa tudi dekle od žalosti umre.³⁶³ Krivični sodniki in samopašnost na eni strani, na drugi strani pa ljubezen, so gotovo motivi, ki so vplivali na razširjenost ljudske pesmi o graščakovem vrtnarju. Kljub temu da se balade hitro izgublajo, je pripovedna pesem z obravnavo vprašanja človeških odnosov, strasti, zablod, ena tistih, ki se najuspešneje upirajo pozabi.³⁶⁴

Galjot je družbena, družinska balada, kjer gre za nekakšno samožrtvovanje za srečo galjotove družine. Galjot je izvirna slovenska balada. Galjoti so bili veslači na galejah, vojaških ladjah, uporabljale pa so jih od 14. do 17. stoletja zlasti sredozemske države. Iz zgodovinskih virov vemo, da so Slovenci lahko služili na ladjah, ki so jih imeli različni lastniki v pristaniščih, kot so Koper, Trst in Piran. Prav tako je znano, da so na njih lahko služili kot galjoti.³⁶⁵ Galeje so imele po petindvajset in več vesel na vsaki strani, ob vsakem veslu so bili trije ali štirje moške, na novejših, večjih beneških tudi po osem. Veslači so bili kaznjenci ali sužnji oziroma vojni ujetniki in tudi prostovoljci. Najtežavnejši je bil položaj galjotov kaznjencev, ki so bili stalno, številni dosmrtno, priklenjeni k svojim klopem. Med njimi niso bili le hudodelci, temveč tudi krivoverci in vseh vrst puntarji. K veslanju so galjote priganjali s silo in zlasti nad kaznjenci je neusmiljeno pel paznikov bič.³⁶⁶

---

³⁶¹ Marko Terseglav 1977: 18.

³⁶² Marija Stanonik 1999: 108.

³⁶³ 1956: 70.

³⁶⁴ Zmaga Kumer 1958:137.

³⁶⁵ Marjetka Golež Kaučič 2007: 541.

³⁶⁶ Marija Stanonik 1999: 106–107.

8.2.8 KOLEDNIŠKA PESEM *KRESNICE*

Lirska pesem *Kresnice* sodi med obredno-običajne pesmi, natančneje kresne pesmi. Le-te so nastale v sklopu največjega poletnega praznika, še iz poganske zgodovine podedovanega kresa, ki pa ga je krščanstvo uspešno prekrilo z likom Janeza Krsnika, Šentjanža. Kljub temu pa je iz kresnih običajev še vedno viden njihov prvotni, jurjevanju soroden smisel – obramba pred čarovnicami in zlimi duhovi, ki so utegnili biti usodni v času tik pred žetvijo spet hudo nevarno. V tem svojem bistvu se je kresovanje najbolje ohranilo v Beli krajini, od koder izhaja tudi pretežna večina naših kresnih pesmi. Posebnost belokranjskega kresovanja je bila tudi v tem, da so kresne pesmi, sicer podobne jurjevim, pele predvsem tako imenovane kresnice, dekleta, ki je njihov s pečo zakrinkani obraz in celonočno kresno petje opozarjalo na nekdanji obredni, čarovno obrambni značaj tega opravila.³⁶⁷

V ljudski pesmi med kresovanjem kresnice obišče žlahtni gospod. Obljubi, da se bo poročil s tisto, ki zna najlepše peti. Štiri kresnice, hči ferboltarja (oskrbnika), hči šribarja (pisarja), hči rihtarja (sodnika) in hči purgarja (meščana), se pohvalijo, da znajo lepo peti, le peta, sirota, prizna, da poje slabo. Gospod se odloči za siroto.³⁶⁸ Po Merharju³⁶⁹ je osnova pesmi bajeslovna (ženitev sončnega boga s človeško ženo), vendar so *Kresnice* v tej obliki pravljicična pesem in je podobno zgodbo najti tudi v znameniti arabski zbirki pravljic *Tisoč in ena noč*.

8.2.9 LIRSKI LJUBEZENSKI PESMI *JE PA DAVI SLAN'CA PALA IN VSI SO PRIHAJALI*

Navedeni pesmi sodita med lirske (izpovedne) pesmi, natančneje med ljubezenske. V njih se izpoveduje fant ali dekle. Glede na to jim pravimo dekliške ali fantovske. Za fantovske ljubezenski pesmi je značilno, da so ponavadi bolj mladostno radožive, sproščene, vesele in tudi lahkomišelnost, medtem ko so dekliške polne hrepenenja, pričakovanja, trenutne žalosti, ker ni fanta, ali trajne žalosti, ker je fant odšel na vojsko, je umrl itd.³⁷⁰

---

³⁶⁷ Ivan Grafenauer 1956: 78–79.

³⁶⁸ Klemen Lah 2002: 212.

³⁶⁹ 1961: 162.

³⁷⁰ *Vezi med ljudmi* 2000: 6.

Pesem *Je pa davi slan'ca pala* sodi med fantovske pesmi; lahko bi jo uvrstili v drugo, manjšo 'objektivno' skupino.³⁷¹ V pesmi najdemo nekaj stalnih, za izražanje ljudskega pesnika pogostih besednih zvez: zeleni travniki, žlahtne rožice, svetle solze ... Pesem s svojimi variantami sodi med najbolj razširjene in priljubljene ljudske napeve med Slovenci, doživela pa je tudi veliko priredb za solistično ansambelsko in zborovsko zasedbo³⁷²

Lirsko pesem *Vsi so prihajali* uvrščamo med dekliške ljubezenske, v kateri je vidno udržano dekliško kopnenje v kamrici.³⁷³ Pesem sodi med izrazito izpovedne, subjektivne.³⁷⁴

8.2.10 LIRSKA PESEM *SP(J)EVAJ NAMA, KATICA*

Gre za prekmursko lirsko ljubezensko pesem, ki s preprosto izpovednostjo spregovori o ljudeh, ki so ustvarjali, ohranjali ali spreminjali pesemsko izročilo Prekmurja. Je primer pesmi, ki razgrinja pogled na stiske in radosti preprostega prekmurskega vsakdanjika. Njegovo podobo je stoletja določalo življenje na obrobju, zavezano predvsem obdelovanju zemlje. Prekmurje se je z Muro ozemeljsko ločevalo od drugih slovenskih pokrajin; do konca prve svetovne vojne je to ločitev poudarjala tudi politično-upravna pripadnost ogrski kroni. Tako zaznamovano obrobnost je bilo čutiti v bistveno skromnejši razvitosti, kar je oblikovalo tudi podobo ljudske kulture. Na kulturno podobo pokrajine je močno vplival protestantizem, ki ga je sprožila podložnost ogrskim fevdalcem. Oblikovanje lastne prekmurske književnosti, ki ji je sledilo, je odsevalo tudi v pesemskem izročilu.

Narečna književna besedila so se od 18. stoletja naprej vedno bolj približevala prekmurski pokrajinski nadnarečni podobi. Pogostnost ljubezenskih pesmi opozarja na to, da so te v Prekmurju najpogostejše³⁷⁵ hkrati pa ponazarjajo vedno znova porajajoče se življenje. Občutena ljubezenska pesem *Spejvaj nama, Katica* je pretresljiv oris nemoči dekleta v patriarhalni družbi, hkrati pa govori o bolečini slovesa od ljubega in o moči nesebične ljubezni. Tragika se je s prenašanjem omilila: v starejši varianti je namreč dekle sirota. Podobe sonca, meseca in zvezd, s katerimi želi Katica okrasiti mladeničevo srajco, róbačo,

---

³⁷¹ Boris Merhar 1961: 156.

³⁷² Jasna Vidakovič 2003: 23.

³⁷³ Ivan Grafenauer 1956: 94.

³⁷⁴ Boris Merhar 1961: 156.

³⁷⁵ Josip Dravec 1957: XLVIII.

pesmi dajejo simbolni pomen³⁷⁶, so motivi, ki so v ljudskem pesništvu pogosti (prim. Lepa Vida).

---

³⁷⁶ Marija Klobčar 2011: 2.

9 AVTORSKI PREDLOG MODELA POUČEVANJA LJUDSKEGA SLOVSTVA

9.1 UPORABLJENE METODE PRI PRIPRAVI IN IZVEDBI AVTORSKEGA PREDLOGA MODELA

Na pedagoškem področju je zelo razširjena oblika raziskovanja tudi akcijsko raziskovanje. Zamisel o akcijskem raziskovanju izvira iz dela socialnega psihologa Kurta Lewina, ki ga je opisal kot niz korakov v spirali, katerih vsak sestoji iz načrtovanja, akcije in ocene doseženega rezultata.

Akcijsko raziskovanje, kot ga izvajam tudi sama, bi lahko opisali z naslednjimi značilnostmi³⁷⁷:

- 1) Izvajajo ga tisti, ki jih določena situacija neposredno zadeva, ki v njej živijo in delujejo in so osebno motivirani, da bi to situacijo proučili in izboljšali (npr. učitelji); pri raziskovanju si praktiki lahko pomagajo tudi z zunanjim svetovalcem, z mentorjem za vsebinska in metodološka vprašanja.³⁷⁸
- 2) Poteka v skladu s cilji in okoliščinami institucije, v kateri se izvaja (npr. konkretne šole).
- 3) Ker je cilj akcijske raziskave proučiti konkretno situacijo oz. izboljšati konkretne razmere v tej situaciji, se akcijska raziskava običajno odvija na manjših vzorcih (npr. en razred, ena šola).
- 4) Pri akcijskem raziskovanju ne gre za statistično posplošljivost ugotovitev, ampak za prenosljivost ugotovitev po analogiji; z dobro študijo primera dobijo bralci model, kako so udeleženci proučevali neko konkretno situacijo, reševali dileme in izboljšali ravnanje ter tudi okoliščine; kritični bralec lahko ob upoštevanju značilnosti svoje situacije prenese v svojo prakso to, kar je mogoče, tisto, kar je potrebno, pa prilagodi značilnostim konkretne situacije.

---

³⁷⁷ Janez Vogrinc, Iztok Devetak 2002: 201 po Carr in Kemmis, 1986; Kemmis in McTaggart, 1990; Marentič Požarnik, 2001; Reason in Bradbury, 2006.

³⁷⁸ Raziskovanje bi tudi v konkretni situaciji izpeljala sama, vendar sem zaradi enoletne (porodniške) odsotnosti vključila kolega, s čimer sta se strinjala tudi sama. Zato sem v raziskovanje vnesla še metodo intervjuja.

- 5) Akcijsko raziskovanje je participativna oblika raziskovanja, je način medsebojnega povezovanja ljudi in spodbujanja timskega dela; nujno potrebno je, da vsi vključeni, tudi vodstvo, raziskavo podpirajo.
- 6) Merilo uspešnosti akcijskega raziskovanja je prispevek k izboljšanju dela v konkretnih situacijah, v katerih osebe, ki so izvedle raziskavo, delajo (npr. izboljšanje izobraževanja v šolah), seveda pa morajo biti potek akcijske raziskave in doseženi rezultati objavljeni javno, saj šele s tem, ko je akcijsko raziskovanje predloženo kritični presoji širše strokovne javnosti, pridobi atribut znanstvenosti.
- 7) Akcijsko raziskovanje v šolah je dejavnik učiteljevega profesionalnega razvoja; s pomočjo raziskovalnega dela si učitelji pridobivajo nova znanja in s tem profesionalno napredujejo.

Načrt pedagoške raziskave sem oblikovala na podlagi teoretičnih izhodišč in dosedanjih raziskav na začetku raziskovalnega procesa. Raziskovalni proces sem tako pričela z opredelitvijo raziskovalnega problema. Raziskovalni problem je široko, splošno vprašanje, ki si ga raziskovalec zastavi in ki ga želi s pomočjo raziskave razrešiti³⁷⁹ (v mojem primeru nameravam preveriti učinke obravnave besedila ljudskega slovstva v 9. razredu na raven razumevanja/odnosa do ljudskega slovstva v celoti). Dokončni raziskovalni problem sem lahko oblikovala šele po tem, ko sem spoznala teoretično ozadje proučevanega pojava, ko sem torej proučila ustrezno literaturo o ljudskem slovstvu oz. vključenosti le-tega v načrtovanje pouka književnosti, in se seznanila z raziskavami, ki so že bile narejene na to temo, oz. z ugotovitvami, do katerih sem prišla z analizo beril in učnih načrtov za pouk slovenščine na predmetni stopnji osnovne šole.

V svoji raziskavi v konkretni šolski praksi sem uporabila različne metode akcijskega raziskovanja, in sicer eksperiment, ki mu je s časovnim zamikom sledil vprašalnik (eksperimentalne in kontrolne skupine), in intervju učiteljev praktikov, ki so eksperiment izvedli.³⁸⁰ Pluralizem raziskovalnih pristopov, tehnik zbiranja podatkov in njihovo

---

³⁷⁹ Janez Vogrinc, Iztok Devetak 2007: 202.

³⁸⁰ Janez Sagadin 1994: 202.

medsebojno kombiniranje nam namreč lahko omogoči, da ugotovitve o posameznih pojavih ali vidikih povežemo v smiselno celoto.³⁸¹

9.1.1 EKSPERIMENTALNA METODA

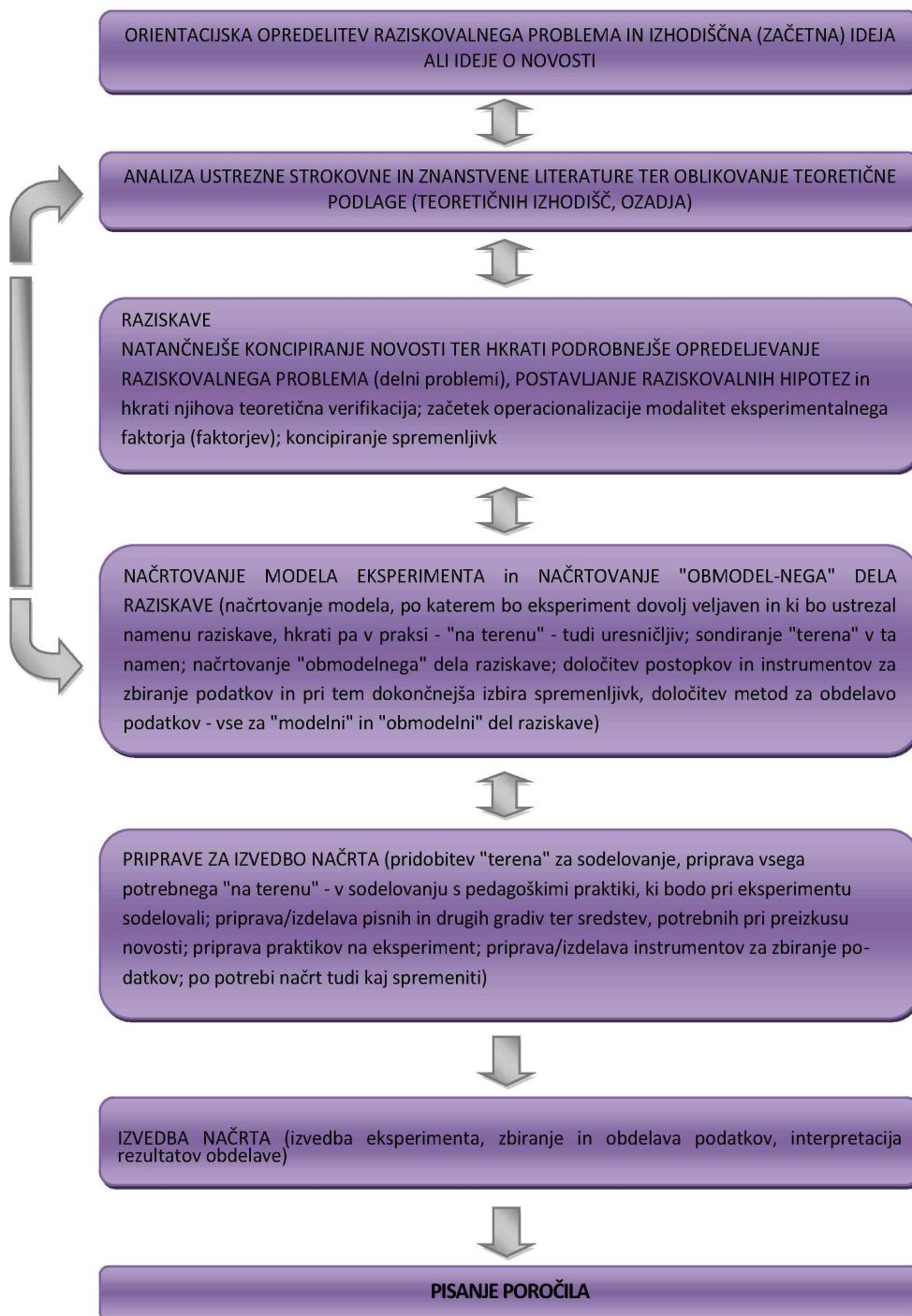
Za samo učinkovitost vpeljave avtorskega modela poučevanja sem uporabila eksperimentalno metodo. Eksperimentalne pedagoške raziskave so glede osnovne strukture v marsičem podobne neeksperimentalnim (predvsem) kvantitativnim raziskavam. Razlike med obema oblikama raziskav pa izhajajo predvsem iz tega, da pri eksperimentalnih raziskavah ugotavljamo učinkovitost novosti, ki jo/jih vpeljujemo v pedagoško prakso.³⁸² Kot piše Janez Sagadin³⁸³ je novost lahko v načinu (metodah, oblikah ...) ali/in v vsebini izobraževalno-vzgojnega dela. Hkrati pa novost ne pomeni samo nečesa docela novega, temveč tudi ko gre za le za ponovitev že opravljenega dela. V avtorskem primeru gre tako za povezavo enega kot drugega, in sicer vpeljavo slovenskega ljudskega besedila v 9. razred, seznanjanje z novo vrsto ljudskega slovstva kot tudi za pregledno ponovitev že spoznanega v preteklih letih.

---

³⁸¹ Janez Vogrinc, Iztok Devetak 2007: 214.

³⁸² Janez Vogrinc, Iztok Devetak 2007: 205.

³⁸³ Janez Sagadin 1994: 201.

Slika 26: Shema akcijskega raziskovanja

Faze 1–2 eksperimentalnega dela sem opravila že pred načrtovanjem modela eksperimenta, tj. z analizo ustrezne strokovne in znanstvene literature, analizo primarnih virov.

Sledilo je natančnejše koncipiranje novosti, postavljanja hipotez. Pri tem menim, da sem teoretično utemeljeno sklepala, v čem bo prednost in učinkovitost vpeljave novosti v obstoječo prakso. Glede na možnosti za izvedbo sem sondirala in pridobila teren, in sicer štiri skupine učencev 9. razreda. Eksperiment sta v dveh različnih osnovnih šolah izvajala dva učitelja praktika. V vsaki šoli je bila ena kontrolna in ena testna skupina, skupine pa so bile tipični šolski oddelki, kakršni so, neodvisno od moje raziskave. V vsakega je bilo uvedenih več modalitet eksperimentalnega faktorja. Pri tem sem dobesedno uvedla tiste modalitete, ki je eksperimentalni 'tretma', modalitete, ki so kontrolni 'tretma', pa je stara vsebina dela v kontrolni skupini oz. oddelku, tako da ni potrebno ničesar na novo uvesti.

Eksperimentalni del v mojem primeru sestoji iz sledečih modalitet:

- uvedba/obravnavna besedila slovenskega ljudskega slovstva,
- seznanjanje z novo vrsto le-tega ter
- ponovitev znanja, ki se navezuje na ljudsko slovstvo.

Pripravo na eksperiment sem za učitelja, ki sta ga izvedla, pripravila sama, ob upoštevanju morebitnih predlogov strokovnjakov za določena področja, katerim sem predlog pokazala. Tako sem načrt vmes po potrebi spremenila. Pri konstruiranju predloga modela poučevanja ljudskega slovstva sem upoštevala naslednja dejstva, do katerih sem prišla z analizo vseh beril, ki so danes na voljo, in teoretskimi izhodišči.

- 1.) V 9. razredu v nobeno izmed beril (kot tudi v učni načrt) ni vključeno slovensko ljudsko slovstvo. Glede na to, da gre za zadnji razred obveznega osnovnošolskega izobraževanja, se mi zdi pomembno, da učenci ponovijo snov, ki so se je v preteklih letih šolanja naučili. Poleg tega učenci ob koncu šolskega leta pišejo nacionalno preverjanje znanja, ki da podatek, v kakšni meri so učenci znanje usvojili. Iz lastnih izkušenj pa vem, da učenci bolje rešijo naloge, vprašanja, ki vključujejo snov oz. ponovitev le-te v zadnjem letu šolanja.

Aplikacija modela je bila zato uvrščena v 9. razred osnovnega šolanja.

2.) Na podlagi pregleda in analize stanja glede zvrstne zastopanosti beril, kot predvideva učni načrt za predmet slovenščina (50 % pripovedništvo, 30 % pesništvo in 20 % dramatika), sem ocenila, da pri besedilih glede prej opisanega razmerja na račun dramatike, ki je v ljudskem slovstvu ohranjena le v obliki daljših verskih iger, pridobi delež pesništva. Lirika pa se v tem mladostniškem obdobju umakne v ozadje njihovih interesov in je v ospredju pripovedna proza.³⁸⁴

V model je bilo vključeno pripovedno besedilo.

3.) Natančna analiza vseh besedil ljudskega slovstva, ki so vključena v berila, pokaže, da nekateri izmed žanrov sploh niso zastopani, npr. legenda³⁸⁵, povedka s socialno vsebino³⁸⁶. Nikjer ni zastopana nobena od kratkih oblik ljudskega slovstva (uganke, pregovori, uroki, smešnice). Učencem ni predstavljena nobena izmed oblik sodobnega ljudskega slovstva, in predvidevam, da učenci ne vedo, da obstaja tudi sodobno ljudsko slovstvo, katerega medij prenosa je npr. medmrežje.

Pri izboru besedila je bila uporabljena legenda z vsebinsko podobno (sodobno) smešnico, pridobljeno na spletu.³⁸⁷

4.) Upoštevana so bila načela sodobnega komunikacijskega pouka in obravnava literarnega besedila je bila pripravljena po tem načelu (uvodna motivacija, interpretativno branje besedila ...).

5.) Pri tvorbi posameznih nalog oz. dejavnosti učencev sem se držala ugotovitev in priporočil različnih strokovnjakov za posamezne faze obravnave literarnega besedila.

6.) Predlog vključuje različne metode prenosniških in spoznavno-sprejemnih dejavnosti.

7.) V predlog so vključeni vsi elementi didaktičnega kot literarnovednega instrumentarija.

---

³⁸⁴ Miha Mohor 2006: 62.

³⁸⁵ Npr. legende o svetem Petru.

³⁸⁶ Npr. pripovedke o pripadnikih določenega poklica (prim. knapi), odnosih med možem in ženo ...

³⁸⁷ V avtorskem modelu sem zaradi optimalizacije dela predlagala le dve besedili. Ker bi kvantiteta besedil ljudskega slovstva morala biti večja, le-to predlagam v nadgradnji učnega načrta oz. beril.

- 8.) Avtorski model vključuje načela pedagoškega govora: odnosni govor, s katerim so podana navodila, pobude, in spoznavni govor, ki je vezan na spoznavanje nove snovi.

Konkretizacijo posameznih elementov nekaterih prej navedenih točk v predlogu obravnave besedila razložim v naslednjih podpoglavjih.

Gostilniški prizor
[Čebelarški muzej Radovljica].

Slovenska ljudska: DOLENJSKI GOSTILNIČAR

Uvodna motivacija

Kaj si predstavljaš pod pojmom »legenda«?

Na spletni strani <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> ali s pomočjo programa ASP skupaj s sošolci poiščite razlago v Slovarju slovenskega knjižnega jezika

Katera razlaga se po vašem navezuje na pouk književnosti?

Pred teboj je legenda, ki sodi v SSKJ pod prvo oznako: *1. literarno: pripoved, v kateri nastopa Kristus, Marija ali svetniki.*

Branje

Bodi pozoren na branje zapisanega polglasnika.

RAZLAGA NAREČNIH IZRAZOV

ad – od
atroke – otroke
Bugø – Bogu
Dalenc – Dolenjec
dama – doma
gølfija – goljufija
kako – kako
nabenøga – nikogar
nebeška – nebeška
nej mogu bët – ni mogel biti
od kuod – od kod
pravøš – praviš
predajov – prodajal
pretejpal – pretepal
sa – so
taku – tako
umru – umrl
vejš – veš
vin – vino
vmejs – vmes
žihør – lahko, zaželjeno

DALENSKI GOSTILNIČAR

Dalenski gostilničar je umru in je pred nebieska vrata pøršu. Pa prav svietmu Pietrø: »V nebiesa bø šu.«

Pa prav: »Kaku? Kar taku ne? Kdu pa sø, ne?«

»Ja, pøršu søm, ne.«

»Ja, kaj s biv po poklice?«

Prav: »Gostilničar.«

»Ja kej?«

»Na Dolenskøm.«

»Ja,« prav, »čakej, ni taku enostavnø tu, ne. Bova šla vprašat. Kaku pa kaj, ne.«

Pa grie pa prav Bugø sviet Pietrø: »En gostilničar bi rad nuotø pøršu. Pa tu ne grie, ne.« Prav: »On je predajov tistø vinø, ne. Pa sa možje se napili, pijani dama pretejpal žene pa otroke, ne. Vse družine sa trpele.«

Pa prav: »Od kuod pravøš, dø je?«

»Z Dalenske.«

Prav: »Vejš kaj, tista voda, k je ta dalenc predajov, nej nabenøga upijanla. Kar spustø ga.«

Voda dajeja vmejs. Tu je zatu. Tuk je vode blu vmejs, dø nej mogu bët pijan nabøn ad tistga. Na ta račun. Ja. V nebiesa je šu žihør, ker je blu majši grejh gølfija iz voduo, køkø b žena pretejpov pa atroke.

Vir: Ivana Novak, Zaboršt, objavljeno v: Kaku se kej narod rihta, 2000.

STVARNA POJASNILA:

Sv. Peter: v rimokatoliški cerkvi eden izmed svetnikov;

nebesa: v krščanstvu onostranstvo, kraj, kjer prebivajo Bog in svetniki, zveličani

Ali si od besedila pričakoval to? Si mislil, da bo vsebina bolj verska in resna?

Dejavnosti po branju

Odgovori na vprašanja

1. Kdo je avtor besedila?
2. O katerem dogodku govori besedilo?
3. Kaj bi označili kot dogajalni prostor? Ali je samo eden? Opišite, kako si (ga) predstavljate?
4. Kdo v besedilu nastopa? Kakšne vloge imajo posamezni nastopajoči? Kako misliš, da se je gostilničar počutil v času čakanja na odločitev?
5. Besedilo je zapisano v dolenskem narečju. Kakšen se ti zdi jezik besedila: zapleten, preprost?
6. Ali bi gre za daljšo ali krajšo pripovedno vrsto?
7. Ali pripoved vsebuje kakšen nauk, moralno načelo?
8. Ob kateri priložnosti misliš, da je besedilo nastalo?
9. Ali v vsakdanjem življenju lahko še naletiš na takšno besedilo? Če da, kdo ga pripoveduje?
10. Kje v besedilu najdeš podatek, da je besedilo slovenskega izvora?
11. Predstavljaš si, da se namesto gostilničarja znajde v takem položaju oseba z drugim poklicem, npr. učiteljica. Opiši ta dogodek.
12. Legendo, ki si jo prebral, zapiši v knjižnem jeziku.
13. Ali bi lahko besedilo uvrstili k ljudskemu slovstvu? Pomagaj si z določenimi odgovori na gornja vprašanja (avtorstvo, jezik besedila ...).
14. Poskusi dopolniti literarnoteoretično oznako legende:

*Legendo uvrščamo med _____, in sicer ljudsko pripovedništvo. Poznamo tudi legende v pesmih.
Legendo od drugih zvrsti ljudskega slovstva loči to, da v njej nastopa(jo) _____.*

15. Preberi še sledeče besedilo.

Pred nebeškimi vrati stoji tip in vpije:

- Pa kaj je to? Kaj jaz počnem tukaj? Star sem 35 let, redno telovadim, ne kadim, ne pijem, zgodaj hodim spat in sedaj se najdem tukaj. Verjetno je to kakšna pomota! Prosim vas, dajte preveriti!
- Ne vem ... Še nikoli se nismo zmotili, - pravi sv. Peter - bom pa vsekakor preveril. Povejte ime in priimek.
- Klobučar, Janez Klobučar.
- Kaj ste pa po poklicu?
- Avtomehanik.

Sv. Peter nekaj časa brska po knjigi in reče:

- Aha, našel sem vas! Po naših podatkih ste umrli od starosti.
- To je nemogoče! Poslušajte, star sem 35 let!
- Ne vem, - reče sv. Peter - mi smo sešteli vse ure, ki ste jih zaračunali strankam in ko smo sešteli, je izpadlo nekaj več kot 106 let ...

Vir: <http://vojportal.si/>

Vir: <http://www.wpcipart.com>

17. Ali misliš, da bi lahko tudi to besedilo uvrstili med ljudsko slovstvo; zakaj da in zakaj ne?
18. Poleg tega, da je besedilo (sodobna) legenda, je tudi smešnica. Ali si kdaj pomislili na to, da tudi te enote lahko sodijo med ljudsko izročilo?
19. Navedi nekaj dejstev, zaradi katerih bi določene smešnice lahko uvrstili k ljudskemu slovstvu.

Šala, smešnica, vic: vrsta, v kateri je humor edina vezna sestavina. Vsebuje različne vrste humorja. To so v prvi osebi z vso resnostjo pripovedovani nemogoči doživljaji (npr. dogodivščine Pavliha), zabavljive zgodbe o prebivalcih posameznih krajev ipd. posameznih krajev (npr. domišljajske Butale).

Vir: Slovenski etnološki leksikon

Sodobno ljudsko slovstvo je vse, kar se pripoveduje v današnji družbi v obliki pripovedi in ima lahko značaj pripovedke, anekdote, spominske zgodbe, šaljivke, novice ali vica. Nekatere pripovedi so lahko tudi objavljene ali krožijo v medijih in na spletu.

20. Pripovedujte si smešnice. Vsak naj pove eno. Po poslušanju ocenite, katere so bile najbolj smešne.

Medijske predelave

21. Eno izmed prebranih besedil v razredu dramatizirajte, lahko izdelate tudi videoposnetek.
22. Legendo ali smešnico, ki si jo prebral, predelajte v strip.

Sklepni del

23. Dopolni spodnjo preglednico. Ob pregledovanju se poskušaj spomniti, katera besedila, ki ste jih obravnavali pri pouku, sodijo h kateri (z)vrsti.
24. S sošolci skupaj ponovite, kaj je za posamezno vrsto oz. zvrst ljudskega slovstva značilno.

Kratke vrste	Pripovedništvo				Dramatika
	PRAVLJICE	PRIPOVEDKE	Epsko (_____)	_____ (izpovedno)	
<ul style="list-style-type: none"> • reki • uganke • zagovori • smešnice • zmerljivke 	<ul style="list-style-type: none"> • živalske • _____ • čudežne • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • _____ • legende • _____ • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • _____ • romance • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • otroške pesmi • vojaške pesmi • nabožne pesmi • obredne pesmi • stanovske pesmi • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • ljudske verske igre

Za pojem 'ljudsko slovstvo' je (bilo) v uporabi več poimenovanj 'ustno slovstvo,' slovstvena folklor,' za posamezne vrste ljudskega slovstva se danes namesto pridevnika 'ljudski' uporabljajo pridevniki 'sodobno', 'urbano', 'e-', npr. e-zgodba.

25. Ljudsko slovstvo so v svoje umetniško ustvarjanje vnesli številni (slovenski) besedni ustvarjalci, npr. Primož Trubar, Janez Svetokriški, France Prešeren, Ivan Cankar ... Nekateri pa so se z njim ukvarjali in ga zbirali, npr. Valentin Vodnik, Stanko Vraz, Emil Koritko, Karel Štrekelj.

Slika 27: Avtorski/eksperimentalni model obravnave besedila ljudskega slovstva v berilu

9.1.1.1 Izbrano besedilo

Uporabljen žanr ljudskega slovstva – legenda

Kot že omenjeno, v nobenem izmed beril ni za literarno besedilo izbran žanr ljudske legende, tj. ljudske zgodbe s krščansko vsebino. Ker pa je tradicija krščanstva in z njim legende pri nas dolga že tisoč let in se prav tako v njej, kot tudi v drugih ljudskih pripovedih, odraža slovenska resničnost³⁸⁸, v predlog obravnave literarnega besedila uvrščam prav legendo. Poleg tega je v učnem načrtu za predmet slovenščina v 9. razredu predvidena obravnava obdobja protestantizma, reformacije in protireformacije, in značilnosti teh obdobja učencem pomagajo razumeti smiselnost legende v določenih literarnih obdobjih.

V evropskem kulturnem prostoru se je legenda med ljudstvo prenesla iz cerkve, vendar je ob njenem nastajanju samobitno, poustvarjala je sporočene verske resnice bolj ohlapno, po spominu, svojem doživljanju, jih tudi razlagala po svojih spoznavanjih, izkušnjah, upanju, hrepenenju po lepšem svetu.³⁸⁹

Že v 13. stoletju je imela vpliv na italijanske novele^{390, 391} čeprav renesansa in reformacija legendi nista bili naklonjeni; protireformacija in barok sta njeno snov ponovno aktualizirala, zlasti za potrebe jezuitskega gledališča.³⁹² Šele predromantika in romantika sta odkrili tudi poetično vrednost legend, iz njih sta jemali snov za balade in romance ter dramska dela³⁹³; podoben pomen so ohranjale v pripovedništvu, poeziji in dramatični nove romantike, dekadence in simbolizma^{394, 395}.

---

³⁸⁸ Prim. Petra Novak 2009: 55–77.

³⁸⁹ Martina Orožen 2006: 607.

³⁹⁰ Boccaccio je v zbirki Dekameron zapisal novelo *Prebrisani kuhar*.

³⁹¹ Andre Jolles 1978: 23.

³⁹² Leta 1597, triinštirideset let po ustanovitvi in sedeminpetdeset let potem, ko je papež Pavel III. z bulo *Regimini militantis ecclesiae* potrdil katoliški red Societas Jesu, Družba Jezusova, Ignacija Lojolskega, so jezuiti prišli tudi v Ljubljano. Skoraj dve stoletji (1597–1773) je deloval jezuitski kolegij pri cerkvi sv. Jakoba. Jezuiti so nastopili v času protireformacije, katoliške preнове in poznega humanizma. Njihovi kolegiji so bili duhovna, kulturna in verska središča takratne Evrope. Pridobljeno na:

http://www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/zgodovina_ul/jezuitsko_visje_visoko_solstvo.aspx

³⁹³ Prim. Johann Wolfgang von Goethe, Heinrich Heine.

³⁹⁴ Prim. Gustave Flaubert, Paul Claudel.

³⁹⁵ Enciklopedija Slovenije 1987: 117.

V legendi pa je kljub vsemu točno določeno mesto, ki jo od ostalih pripovedk ločuje, in sicer nastop svetnika/svetnice v zgodbi. Po tem kriteriju sem izbrala tudi legendo kot literarno besedilo ljudskega slovstva, primerno za obravnavo v 9. razredu. Ostale značilnosti izbrane legende potrjujejo že prej navedeno dejstvo, da so se prenesle iz cerkve v širši kulturni krog.

Izbrani besedili

Besedilo *Dolenjski gostilničar* bi sicer lahko uvrstili tako k šaljivi kot k razlagalni pripovedki, zaradi nastopa sv. Petra in Boga pa jo uvrščamo tudi k legendi. Po mednarodni tipski klasifikaciji bi jo uvrstili k tipu ATU 802A* (Njegova) vera v pravičnost.³⁹⁶ Ta tip klasifikacije govori, da Duhovnik (veren človek) gleda, kako se merijo njegova dobra in slaba dejanja. Njegova vera v Kristusa odloči o nagibu tehtnice v pozitivno smer, zato je rešen. V primeru izbrane legende pride v nebesa dolenjski gostilničar, in sprva mu sv. Peter pripiše odgovornost za upijanje ljudi ter posledično njih zla dejanja. Nato je le-ta ovržena, ker naj dolenjsko vino, po vsej verjetnosti gre za cviček, zaradi mešanice z vodo ne bi bilo, po vsebnosti alkohola, močno vino.

Vir besedila je monografija *Kaku se kej narod rihta* iz zbirke Glasovi, zapisala jo je Ida Doljšek, povedala pa Ivana Novak v Zaborštu na Dolenjskem.

Tudi drugo izbrano besedila, smešnica, je vsebinsko podobno, le da namesto gostilničarja nastopi avtomehanic, pridobljeno je na spletu in vsebuje še druge določene elemente sedanosti, npr. Klobučar, Janez Klobučar. Vir take navedbe, predstavitev so zagotovo filmi o Jamesu Bondu. Takšna formulacija predstavitve samega sebe pa tudi že velja za mednarodno ljudsko.

Za obravnavo enote smešnica sem se odločila zaradi dejstva, da mladostniki ob zaključku šolanja berejo predvsem trivialno literaturo in strip, vseč pa jim je tudi humor³⁹⁷. Hkrati pa če se učitelj odreče vnaprejšnjim odklonilnim stališčem, češ da je trivialna literatura razvoju bralca škodljiva, lahko ob nekaterih segmentih trivialne književnosti pogloblja mladostnikovo

---

³⁹⁶ Sicer pa gre za univerzalnost motiva o odločanju o dobrih in zlih dejanjih; najdemo ga pri drugih narodih, religijah, prim. v rimski mitologiji boginja pravice Justicija.

³⁹⁷ Miha Mohor 2006: 62.

sposobnost za razumevanje književnosti nasploh ter razvija ustvarjalne in domišljajske dejavnosti.³⁹⁸

Omenjeno besedilo zaradi navedenih kriterijev uvrščamo k sodobnemu (tj. kar najdemo še/tudi danes) ljudskemu slovstvu. Sodobno ljudsko slovstvo je vse, kar se pripoveduje v današnji družbi v obliki pripovedi in ima lahko značaj pripovedke, anekdote, spominske zgodbe (memorat), novice ali smešnice. Nekatero pripovedi so lahko tudi objavljene ali krožijo v medijih in spletu. Ob tem sta nastala dva nova žanra: sodobna zgodba (sodobna povedka)³⁹⁹ in urbana⁴⁰⁰ legenda.⁴⁰¹

---

³⁹⁸ Miran Hladnik 1983: 25.

³⁹⁹ Npr. lokalizacijske pripovedi, ki govorijo o tujcih na določenem ozmelju, v Sloveniji npr. o albanskih prodajalcih sadja in zelenjave, sladoleda, bureka ... (Kvartič 2010: 95–116).

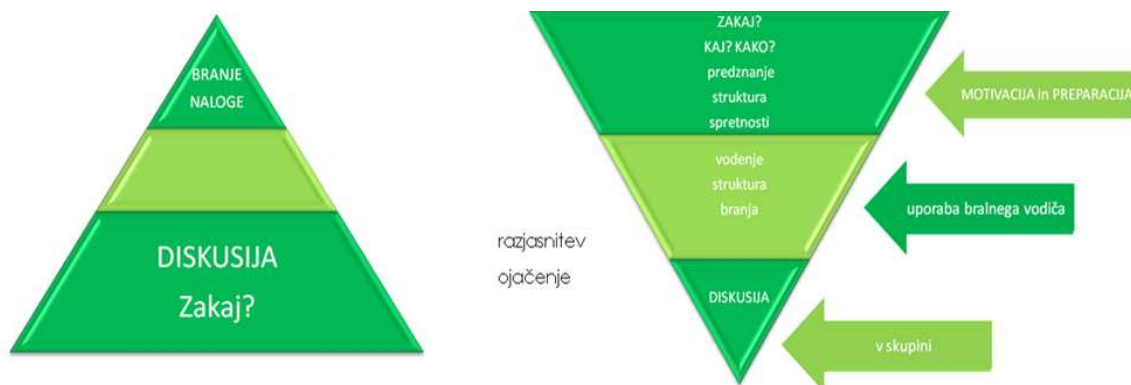
⁴⁰⁰ Čeprav sam termin kaže na določenost mesta, pa v resnici tudi vasi niso izvzete (Mirjam Mencej, e-sporočilo 17. 2. 2011), saj imajo tudi ljudje na podeželju dostop do svetovnega spleta in so v bistvu lahko kjer koli.

⁴⁰¹ Monika Kropelj, e-sporočilo, 3. 11. 2010.

9.1.1.2 Komunikacijski pouk

Uvodna motivacija

Pri uvodni motivaciji za doživljanje literarnega dela je poudarjena priprava učencev na branje. Poraba časa pri novem modelu (slika spodaj) je precej večja kot je bila v času tradicionalnega modela, vendar le ta ni sama sebi namen, temveč del postopka, ki vodi k čim ustrežnejšemu sprejemanju besedila.⁴⁰²

Slika 28: Tradicionalni in sodobni pristop uvodne motivacije

Pomembna je povezanost motivacije z besedilom in pri predlaganem modelu obravnave literarnega besedila legende sem se odločila za povezavo tipa predstavne motivacije in tipa motivacije z raziskovanjem slovarskega pomena besed, ki sodita k besednim oz. jezikovnim motivacijam. Predstavne motivacije so tiste domišljajske motivacije, ki presegajo pomenski krog ene same besede.⁴⁰³ Uporaba tega tipa je primerna, ker je legenda večpomenski pojem. Učenci si v samem začetku srečanja z obravnavo tvorijo različne predstave izraza 'legenda'. Slovarski pomen besede učenci iščejo za samo poimenovanje vrste ljudskega slovstva, legende.

---

⁴⁰² Igor Saksida 1994:5.

⁴⁰³ Metka Kordigel Aberšek 2008: 129–144.

Napoved besedila in umestitev

Potem ko je bilo pri učencih ustvarjeno zanimanje za sprejemanje, jih je potrebno seznaniti z nekaterimi stvarnimi določnicami novo obravnavanega besedila. To olajša razumevanje, odstrani spoznavne ovire pri celostnem estetskem doživljanju ob prvem branju in daje potrebne informacije o besedilu.⁴⁰⁴ V predlaganem modelu obravnave besedila ljudskega slovstva to fazo zavzemajo naslednja navedba: *Pred teboj je legenda, ki sodi v SSKJ pod prvo oznako: 1. literarno: pripoved, v kateri nastopa Kristus, Marija ali svetniki. Preberi narečno besedilo, v katerem nastopa sv. Peter. Bodi pozoren na branje zapisanega polglasnika.*

Premor po branju in izražanje doživetij

Gre za fazo, ko posamezniki izrazijo svoj odnos in odnos drugih do razumevanja besedila. Odnos do besedila lahko pokažejo nebesedno (likovno, gibalno) ali besedno.⁴⁰⁵ V predlaganem modelu predvidevam besedno izražanje, ko učenci odgovarjajo na vprašanje, ali je besedilo ustrezalo njihovim pričakovanjem: *Ali si od besedila pričakoval to? Si mislil, da bo vsebina bolj verska in resna?*

Razčlenjevanje besedila

Pri pripovedništvu je najpomembneje, da bralec razume, kdo pripoveduje zgodbo, o kom pripoveduje in s kakšnim podtonom (vloga pripovedovalca) ter kje in kdaj se zgodba dogaja.⁴⁰⁶ V predlaganem modelu obravnave besedila že prvih nekaj vprašanj določi razčlenbo, analizo posameznosti, kot jo predvideva Pezdirc Bartolova, in sicer:

- *Kdo je avtor besedila?*
- *O katerem dogodku govori besedilo?*
- *Kaj bi označil kot dogajalni prostor? Ali je samo eden? Opiši, kako si (ga) predstavljaš?*
- *Kdo v besedilu nastopa? Kakšne vloge imajo posamezni nastopajoči?*

---

⁴⁰⁴ Boža Krakar Vogel 2004: 85.

⁴⁰⁵ Boža Krakar Vogel 2004: 90, 91.

⁴⁰⁶ Mateja Pezdirc Bartol v Boža Krakar Vogel 2004: 96.

- *Kako misliš, da se je gostilničar počutil v času čakanja na odločitev?*

Sinteza in vrednotenje

Učenec naj bi v tej fazi generaliziral oz. sintetiziral svoja doživetja in spoznanja o besedilu na nov, njemu lasten način; organiziral naj bi jih v shemo, shranjeval v dolgoročni spomin in besedilo vrednotil.⁴⁰⁷ V predlaganem modelu obravnave ljudskega besedila, predvidevam, da učenec sintetizira svoja spoznanja ob vprašanjih, npr.: *Ali bi lahko besedilo uvrstili k ljudskemu slovstvu?* V tem primeru je predvideno poenotenje spoznanj v dialogu med učiteljem in učenci, medtem ko se pri nalogi *Poskusi dopolniti literarnoteoretično oznako legende*. oblikujejo v sklepni zapis. V nalogi: *Legendo, ki si jo prebral, zapiši v knjižnem jeziku*. predvidevam tudi izrazito povezovanje književnega in jezikovnega pouka. V tem primeru gre za vadenje pravilnega zapisa knjižnega jezika. In v eni izmed naslednjih nalog: *Legendo ali smešnico, ki si jo prebral, predelaj v strip*. svoje dožemanje prebranega izrazi ustvarjalno, z novim izvirnim besedilom ali v drugem umetniškem mediju – likovno. Kot tvorec novega izvirnega besedila se navezuje na prebrano s prenašanjem vsebine, pri čemer nastanejo poustvarjalna besedila. Prebrano besedilo je torej izhodišče za novo oblikovano besedilo, kar je v sodobni didaktiki književnosti zelo aktualno, v praksi pa s pedagoškega vidika uspešno početje.⁴⁰⁸

Faza vrednotenja je prisotna npr. v nalogi: *Ali misliš, da bi lahko tudi to besedilo uvrstili med ljudsko slovstvo; zakaj da in zakaj ne?* V navedenem primeru gre za notranje merilo, tj. značilnosti neke vrste, ljudskega slovstva, npr. namen, avtorstvo, izmišljenost (fiktivnost). Zunanje merilo – ocenjevanje z vidika osebne koristnosti, učinkovitosti, moralne vrednosti, kakor so ta merila prisotna v vrednostnem sistemu učenca,⁴⁰⁹ upoštevam pri nalogi: *Pripovedujte si smešnice. Vsak naj pove eno. Po poslušanju ocenite, katere so bile najbolj smešne*. Pri tovrstnem vrednotenju učenec ocenjuje na podlagi osebnih izkušenj.

---

⁴⁰⁷ Boža Krakar Vogel 2004: 100.

⁴⁰⁸ Boža Krakar Vogel 2004: 104–105.

⁴⁰⁹ Boža Krakar Vogel 2004: 101.

Nove naloge

Prejšnja faza, faza sinteze in vrednotenja, se že povezuje z fazo novih nalog. Pri tem učenec bralec po branju samostojno izrazi svoj odziv v novi obliki. Spoznavni krog izkušenskega učenja se tu sklone s ponovnim dejavnim preizkušanjem pridobljenih spoznanj v novi situaciji, najbolj ustrezno z branjem novega besedila.⁴¹⁰ V ta namen sem vključila v model tudi vsebinsko podobno novo, sodobno besedilo, smešnico.

Nove naloge je torej mogoče oblikovati tudi **ob že prebranem besedilu**, tj. preoblikovanje legende o dolenskem gostilničarju v knjižno besedilo in nato v strip, kot tudi **dejavnosti ob novem besedilu, to so tiste dejavnosti**, ki se navezujejo na novo priloženo besedilo, smešnico. Pri dejavnostih ob novem besedilu lahko učenec na podoben način besedilo analizira, primerja s pravkar prebranim po določenih sestavinah:⁴¹¹ *Poleg tega, da je besedilo (sodobna) legenda, je hkrati poleg tega še smešnica, vic. Ali si kdaj pomislil na to, da tudi te enote lahko sodijo med ljudsko izročilo? Navedi nekaj dejstev, ki dokazujejo, da tudi smešnice sodijo k ljudskemu slovstvu.*

---

⁴¹⁰ Boža Krakar Vogel 2004: 104.

⁴¹¹ Boža Krakar Vogel 2004: 105.

9.1.1.3 Jezikovne dejavnosti

Od jezikovnih dejavnosti, ki sem jih vključila načrtovanje modela poučevanja, sem upoštevala vse prenosniške kot tudi spoznavno-sprejemne dejavnosti. Od pasivnih dejavnosti, kakor jih razvršča Alenka Žbogar, zadovoljim tako poslušanje kot branje.

Poslušanje je temeljna, pogosta in pomembna sporazumevalna dejavnost, in je zato ena od bistvenih sestavin celovite sporazumevalne zmožnosti.⁴¹² Metodi, ki spodbujata poslušanje, sta pogovorna metoda in metoda (ustne) razlage.⁴¹³ Pogovorna metoda pride do izraza že v uvodni motivaciji, ko učenci povejo svoje rešitve, ideje možganske nevihte. Poslušanje eksplicitno podpira naloga, kjer naj bi si učenci pripovedovali smešnice. Nekaj vprašanj je prenosniško nedefiniranih, kar pomeni, da jih po učiteljevi presoji lahko rešijo ustno. Metodo ustne razlage uporabi učitelj v razlagi novega žanra, legende kot tudi ostalih dveh literarno-teoretičnih definicij, ki jih lahko podkrepi z več informacijami, kot jih je zapisanih v berilu.

Branje samo pomeni razpoznavati črke v pisani ali tiskani besedi, sprejemati informacije iz besedila, znake pisnega jezika spreminjati v slušne znake oz., po Boži Krakar Vogel, sposobnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja literarnih del. Znotraj branja je mogoče ločiti med interpretativnim branjem in branjem z razumevanjem.⁴¹⁴ Interpretativno branje na predlaganem modelu vključuje branje obeh priloženih besedil, legende in smešnice. Branje z razumevanjem pa vključuje npr. branje stvarnih pojasnil in literarnoteoretičnih razlag.

Pisanje, kot prva izmed t. i. aktivnih dejavnosti, vključuje pisanje metabesedil in ustvarjalno pisanje. Pisanju metabesedil oz. drugotnemu pisanju, ki je pisanje neumetnostnih besedil o prebranem delu, zadosti vprašanje *Kaj bi označil kot dogajalni prostor? Ali je samo eden? Opiši, kako si (ga) predstavljaš?* Naloga *Legendo, ki si jo prebral, zapiši v knjižnem jeziku.* vključuje aktivnost pisanja metabesedil, sledi pa še druga dejavnost, dejavnost poustvarjalnega pisanja: *Legendo ali smešnico, ki si jo prebral, predelaj v strip.* Le-to kot

---

⁴¹² Jerica Vogel 1999: 129–130.

⁴¹³ Jerica Vogel 1999: 135.

⁴¹⁴ Alenka Žbogar 2000: 107.

pretvarjanje zamišljenega besedila, nastalega po zgledu književnega besedila,⁴¹⁵ je predvideno tudi v nalogi *Predstavljaš si, da se namesto gostilničarja znajde v takem položaju oseba z drugim poklicem, npr. učiteljica. Opiši ta dogodek.*

Govorjenje, kot ga vključujem v predlog modela, je govorna interpretacija, kar pomeni govorno interpretiranje umetnostnega besedila: *Pripovedujte si smešnice. Vsak naj pove eno.* Predlog sicer ne predvideva dolge recitacije oz. deklamacije, pa vendar podpira sposobnost govorenja.

Od spoznavno-sprejemnih dejavnosti, kategorij mišljenja, ki jih učenec lahko aktivira pri reševanju določene vaje ali naloge, načrtujem sledeče:⁴¹⁶

- **Znanje:** Učenci določena spoznanja – dejstva, podatke, definicije, pa tudi kategorije, metode, teorije spominsko usvojijo, si jih zapomnijo in nato obnovijo v takšni obliki, kot so jih dojeli.⁴¹⁷ Najobsežnejša naloga, ki predvideva uporabo znanja, se navezuje na ponovitev zvrsti in vrst ljudskega slovstva: *Dopolni spodnjo preglednico. Ob pregledovanju se poskušaj spomniti, katera besedila, ki ste jih obravnavali pri pouku, sodijo h kateri (z)vrsti.*
- **Razumevanje:** Tu gre za zmožnost razumevanja smisla in bistva sporočila, ki je učencem posredovano. Ker je to najobsežnejša skupina smotrov med intelektualnimi spretnostmi, je tudi v predlaganem modelu obravnave več nalog/vprašanj tega tipa, npr. *O katerem dogodku govori besedilo? Kje v besedilu najdeš podatek, da je besedilo slovenskega izvora?*
- **Uporaba** je zmožnost reševanja novih problemov, gre za zmožnost prenosa naučenega v situacije, ki so vse bolj različne od prvotnih. V predlogu gre za uporabo, prenos znanja v 'dopolnitev' literarnoteoretične razlage.
- **Analiza** je sposobnost razstavljanja sporočila v sestavne dele. Analiza posameznih elementov, pri kateri učenec išče glavne dele v umetnostnem besedilu, je lahko konkretizirana v nalogi: *Kdo v besedilu nastopa? Kakšne vloge imajo posamezni nastopajoči? Katera nastopajoča oseba ima najvišjo funkcijo?*

---

⁴¹⁵Milena Blažič:

http://www.devletka.net/resources/files/doc/test/OS_slovenscina/7.%20razred/Prirocniki_priprave/sib_7-9.pdf.

⁴¹⁶ Spoznavno-sprejemne dejavnosti povzemam po Alenka Žbogar: 2000: 113–115.

⁴¹⁷ Barica Marentič Požarnik v Alenka Žbogar 2000: 114.

Primer analize strukture in organizacijskih načel (ki je hkrati prva stopnja za vrednotenje) je sklepanje na namen avtorja dela: *Ali je v pripovedi kakšen nauk, moralno načelo?*

- **Sinteza** je povezovanje, združevanje raznih elementov, ki jih učenec prej ni poznal, v novo celoto, ki jo dotlej še ni bilo. Končni produkt mora biti več kot le vsota posameznih elementov.⁴¹⁸ Primer sinteze, ki jo predvideva predlog obravnave, je sledeče vprašanje: *Ali bi lahko besedilo uvrstili k ljudskemu slovstvu? Pomagaj si z določenimi odgovori na gornja vprašanja (avtorstvo, jezik besedila ...).*
- **Vrednotenje** je lahko kvalitativno (notranji kriteriji) ali kvantitativno (zunanji kriteriji). Vprašanje *Ali misliš, da bi lahko tudi spodnje besedilo uvrstili med ljudsko slovstvo; zakaj da in zakaj ne?* predvideva vrednotenje literarnega dela glede na ustreznost njegove oblike in vsebine, torej gre za kvalitativno vrednotenje.

---

⁴¹⁸ Barica Marentič Požarnik v Alenka Žbogar 2000: 115.

9.1.1.4 Sestava modela

Informacijski instrumentarij: tehnična oprema

Za predlog obravnave besedila ljudskega slovstva predvidevam papir formata A4. Za lažje razločevanje in prehajanje med posameznimi deli besedila uporabim različne tipe črk (običajno, odebeljeno in poševno), dele literarnovednih definicij tudi osenčeno.

Slikovno gradivo vsebuje ilustracijo ene od nastopajočih oseb v smešnici ter sliko panjske končnice z gostilniškim prizorom. Motiv naj bi deloma podpiral vsebino legend, hkrati pa je 'medij', na katerem je le-ta upodobljen, tudi del ljudskega izročila Slovencev. Ob posameznih fazah obravnave besedila so slikovne ikone, ki kažejo, katera izmed dejavnosti šolske interpretacije sledi. V sklepnem delu je preglednica v vseh štirih letih obravnavanih zvrsti in vrst ljudskega slovstva.

Literarnovedni instrumentarij vključuje:

- **bibliografske podatke** oz. **stvarno pojasnilo** o svetem Petru, nebesih;
- **slovarček narečnih izrazov/besednih zvez**, ki se pojavijo v obravnavani legendi, saj je le-ta zapisana v dolenskem narečju;
- **književne pojme**, s katerimi se učenci prvič srečajo: legenda, sodobno ljudsko slovstvo, smešnica/vic, sinonimnost poimenovanja ljudsko slovstvo : ustno slovstvo : slovstvena folklor, sodobna poimenovanja posameznih vrst, ter sklepni povzetek o ljudskem slovstvu (v obliki naštevanja v tabeli);
- vse razlage oz. razloženi pojmi, ki sem jih po kom povzemala, vsebujejo tudi **navedbo vira**.

Kazalo zaradi predvidene obravnave samo enega besedila ni vključeno, ob vključitvi v berilo pa bi bilo predvideno kazalo vsebine, slik in literarnovednih pojmov.

9.1.2 INTERVJU

Po delu eksperimenta, tj. predstavitvi oz. obravnavi predlaganega modela, sem z učiteljema, ki sta obravnavala besedilo, izvedla intervju. Intervju je tehnika zbiranja podatkov s pogovorom, je pogovor med (dvema) osebama, od katerih ena sprašuje, druga pa nanje odgovarja. Intervju je obojestranski odnos med ljudmi, in navadno poteka tako, da je spraševalec v neposrednem stiku z vpraševano osebo.⁴¹⁹ Kvale⁴²⁰ razpravlja o intervjuju kot »inter view«, torej izmenjavi, soočanju pogledov, pri čemer intervjuist spodbuja in razvija v primernem obsegu pristen pogovor z intervjuvancem. Pomembno je, če je to potrebno, da posegamo z vprašanji podrobneje in globlje v opise ter pojasnjevanja, razlage, utemeljevanja, primerjave in vrednotenja raznih dogodkov, pojavov, ljudi z intervjuvančevih izkušenj in doživetij, na katere se nanašajo ključna vprašanja.⁴²¹ Raziskovalni intervju, katerega cilj je 'zbiranje podatkov oziroma informacij v raziskovalne namene', se uporablja v kvantitativnem in kvalitativnem raziskovanju, odvisno od vrste podatkov, ki jih zbiramo.⁴²²

Kljub temu da sem intevjuvala učitelja, ki sta bila udeležena v določeni situaciji, na katero se navezuje intervju, tj. obravnava predlaganega modela berila, in bi v tem primeru lahko šlo za osredotočeni intervju,⁴²³ sem uporabila tehniko delno strukturiranega oz. polstrukturiranega intervjuja. Tehnika z delno strukturiranim intervjujem velja za najpogostejšo tehniko zbiranja informacij v kvalitativnem raziskovanju in je med dvema skrajnostma (standardizirani in nestandardizirani intervju)⁴²⁴. Postavljanje kakovostnih vprašanj je ključnega pomena za pridobivanje pomembnih podatkov. Zato mora biti raziskovalec dovolj občutljiv, sposoben med intervjujem izkoristiti vsako priložnost, da bi dobil pomembne vpoglede in pomagal posameznikom raziskovati njihova lastna prepričanja.⁴²⁵ Pri individualnem intervjuju sem vnaprej pripravila ključna vprašanja, ki so se navezovala na izvedbo ure s predlaganim modelom obravnave besedila ljudskega slovstva. Z (določenimi) vprašanji odprtega tipa sem

---

⁴¹⁹ Janez Vogrinc 2007: 64.

⁴²⁰ Alenka Trnavčević 2001: 29.

⁴²¹ Janez Sagadin 1995: 314, 320.

⁴²² Janez Vogrinc 2007: 66–67.

⁴²³ Janez Sagadin 1995: 313–314.

⁴²⁴ Janez Vogrinc 2007: 67.

⁴²⁵ Monika Tratnik 2002: 53.

v primernem in zadovoljivem obsegu skušala razvijati pristen pogovor z intervjuvancem o dogodkih, na katere se nanašajo ključna vprašanja, tj. na obravnavo predlaganega modela.⁴²⁶

Ker nadaljnji/končni predlogi obravnave besedila v moji raziskavi temeljijo na uporabnosti v praksi, sem učiteljema zastavila večje število vprašanj z namenom, da ugotovim, kako se posamezni elementi predloga v dejanski situaciji obnesejo. Pri tem mi je, kakor zahteva Janez Sagadin,⁴²⁷ pomagala že prej opravljena analiza ustrezne strokovne in znanstvene literature.

Proces zbiranja podatkov je bil pri obeh osebah poenoten, ključna vprašanja odprtega tipa sem pripravila vnaprej in sem jih med samim intervjujem postavljala v taki obliki in zaporedju, kot sem jih razvrstila v vprašalnik. Stopnja standardizacije pa je zaradi postavljanja vmesnih vprašanj, sproščenega pogovora in manjše formalnosti precej nižja od skrajne,⁴²⁸ zato je bila oblika intervjuja le delno standardizirana oz. kot že prej omenjeno polstrukturirana. Da je bil spomin na celoten potek izvedbe še svež, sem intervju z obema učiteljema opravila le nekaj dni po izvedbi predlaganega modela obravnave ljudskega slovstva.

9.1.2.1 Vsebina intervjuja

Intervju, ki sem ga izvedla, kot opozarja tudi npr. Janez Sagadin⁴²⁹, je bil sestavljen iz uvodnega in poizvedovalnega dela. V uvodnem sem obema intervjuvancema predstavila namen (glavno temo) intervjuja, pomen in koristnost raziskave in intervjuja ter pomen in način sodelovanja osebe pri intervjuju. Predstavila sem časovni okvir poteka intervjuja, kako bo le-ta potekal, kdaj bo moja raziskava predvidoma končana in kako bo s sporočanjem o njenih rezultatih. Sebe osebno zaradi poznanstva z obema vprašanima nisem predstavljala.

Poizvedovalni del intervjuja je bil sestavljen iz več vprašanj, ki sem jih sproti brala:

- Zakaj ste se strinjali, da se pri pouku učencem predstavi tudi v 9. razredu besedilo slovenskega ljudskega slovstva, kljub temu da ga v berilu ni?

---

⁴²⁶ Janez Sagadin 1995: 314.

⁴²⁷ Janez Sagadin 1995: 314.

⁴²⁸ Janez Sagadin 1995: 102.

⁴²⁹ Janez Sagadin 1995: 107.

- Ali je morda tudi vaša lastna praksa – v letni učni načrt vključevanje še enega besedila ljudskega slovstva?
- Kakšne so bile reakcije učencev ob naslovu *Dolenjski gostilničar*?
- V uvodni motivaciji je predlagano iskanje po internetu oz. uporaba e-slovarja; ali vam je to povzročalo težave?
- Kako so učenci sprejeli definicijo legende?
- Besedilo je zapisano v narečnem jeziku. Kako ste se vi na to pripravili?
- Ste opazili, da je razlaga narečnih izrazov oz. stvarnih pojasnil pomanjkljiva?
- Je katero izmed vprašanj za analizo besedila bilo nejasno zapisano, so bile kje težave?
- So učenci znali sami dopolniti definicijo legende?
- Kakšne so bile reakcije učencev na priloženo drugo besedilo, smešnico?
- Kako so se strinjali s trditvijo, da je tudi to besedilo ljudsko slovstvo?
- Ali sta definiciji smešnice in sodobnega ljudskega slovstva za učence razumljivo napisani?
- Ste morda opazili, da so učenci nad sodobnim ljudskim slovstvom presenečeni?
- Pri medijskih predelavah naj bi učenci dramatizirali. Za katero besedilo so se odločili?
- So učenci sošolcem pokazali predelave v stripe?
- Kako bi ocenili dopolnjevanje preglednice o zvrsteh in vrstah ljudskega slovstva?
- Ali je kateri izmed učencev že poznal termin 'slovstvena folklor'?
- Kakšna bi bila vaša evalvacija učne ure?
- Ali se vam zdi, da ste z izpeljavo te ure tudi vi pridobili na področju profesionalnega oz. osebnostnega razvoja?

Pri enem vprašanju sem s pojasnilom oz. dodatnim vprašanjem zagotovila, da je intervjuvanec tudi na vprašanje, na katerega je prvotno odgovoril drugače, kot sem v zasnovi vprašalnika pričakovala, pravilno razumel. Pri nekaterih vprašanjih pa sem glede na odgovor intervjuvanca postavila še dodatno vprašanje.

9.1.2.2 Analiza intervjuja

Pri analizi in interpretaciji odgovorov intervjuvancev uporabljam tudi krajšavi U1 (prvi učitelj) in U2 (drugi učitelj). Izrazi, zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženske in moške.

Prvo vprašanje se je navezovalo na pripravljenost izvedbe eksperimenta. Izbira učiteljev je bila prepuščena moji presoji; za oba učitelja sem predvidevala pripravljenost za sodelovanje, kar je tudi temeljni pogoj za relevantnost rezultatov eksperimenta. Tudi odgovora intervjuvancev sta to potrdila, U1 npr. meni, da se je razveselil novega besedila, ki bi istočasno omogočalo usvajanje kompetenc⁴³⁰ učencem in je predvidel, da bi ponujeno besedilo lahko umestil v učni načrt v 9. razredu. U2 je ob tem povedal, da vsako leto v 9. razredu obnovijo slovensko ljudsko slovstvo, saj obravnavajo egipčansko ljudsko, potem pa slovenski protestantizem. Vmes se zaradi boljšega razumevanja in povezave navežejo na slovensko pismenstvo in ustno izročilo. Obenem se U2 zdi dobro, da se učenci zavedajo, da ljudsko slovstvo še vedno živi med nami, kar se je z izbranimi besedili dalo lepo prikazati. Tudi U1 je pogrešal slovensko ljudsko besedilo v 9. razredu, ob katerem bi lahko povzel vse elemente ljudskega slovstva, ki so jih učenci spoznali že v dosedanem šolanju in bi učenci istočasno spoznavali, doživljali in vrednotili novo besedilo.

Drugo vprašanje je posegalo na področje dosedanje prakse učiteljev – ali je bila njuna praksa že pred tem eksperimentom učencem dodatno predstaviti še katero besedilo slovenskega ljudskega slovstva. To bi namreč upravičevalo predlog umestitve obravnave besedila v učni načrt in berilo tudi v 9. razredu. U1 je poudaril, da so ljudska besedila učencem blizu, tako pri ponavljanju oz. obnavljanju obravnavanih besedil iz preteklih let ni težav. Učenci sprejemajo besedila tako, da z učiteljevo pomočjo obudijo predznanje o npr. ljudskem slovstvu v povezavi z napovedanim besedilom. Učenci namreč najbolje razvijajo zmožnosti in znanje prav z aktivnimi oblikami dela, ki jih izbere učitelj. To je mogoče tako, da učenec

---

⁴³⁰ Pouk slovenščine naj omogoča razvijanje osebne, narodne in državljanske identitete ter ključnih zmožnosti vseživljenjskega učenja. Tako naj učenci ohranjajo in razvijajo pozitiven odnos do branja različnih besedil. Stik z besedili je zanje potreba in vrednota, zato tudi v prostem času berejo/poslušajo besedila objavljena v raznih medijih. Besedila umeščajo v časovni in kulturni kontekst. S tem razvijajo in poglobljajo svojo kulturno in med kulturno zmožnost.

pokaže/dokaže zmožnost, doživljanja, razumevanja in vrednotenja besedila na različnih primerih besedil, in v devetem razredu sem izbirala različna ljudska besedila oz. besedila ljudskega slovstva prav vsako leto ob ponovitvi le-tega (ne glede ali so vključeni v učni načrt za pouk slovenščine ali ne), je povedal U1. Primeri, ki je U1 obravnaval v 9. razredu, so: *Galjot*, *Pegam in Lambergar* – ti dve so le obnovili, ker so ju učenci že poznali; novi v devetem razredu za obravnavo pa sta bili *Lepa Vida* ter *Neusmiljena gospoda*, ob teh besedilih so bili učenci aktivni, ker so reševali naloge (o značilnostih ljudskih pesmi) individualno s predznanjem o ljudskih pesmih, ki so pridobili v šestem, sedmem in osmem razredu.

Tudi U2 je ob ljudskem slovstvu v 8. razredu (ob *Galjotu*) in ponovitvi v 9. razredu vedno predstavil še dodatno besedilo slovenskega ljudskega slovstva. Pri tem je povedal, da so do sedaj izbirali poezijo; mogoče zaradi literarno teoretičnih značilnosti. Ampak meni, da kar se živosti tiče, sta predlagani besedili (legenda *Dolenjski gostilničar* in smešnica) primernejši.

U1 je poudaril avtonomijo učitelja, češ da se lahko samostojno odloči, s katerimi besedili bo uresničeval cilje književnega pouka. Tako je bilo v danem primeru, saj so lepo zaokrožili poznavanje ljudskega slovstva na novem primeru besedila. U1 je še dodal, da bi bil vesel novega besedila (predlaganega za uvrstitev v učni načrt), ker bi se razlikovalo tudi glede na zvrst (tako kot U2) in bi ob tem še razširili poznavanje ljudskih besedil pri učencih. U1 se namreč zaveda, da pouk slovenščine omogoča razvijanje osebne (stik z besedilom), narodne (ljudska besedila) in državljske identitete.

Sledila so vprašanja, ki so se navezovala eksplicitno na predlagan avtorski model obravnave besedila ljudskega slovstva. Naslov izbrane legende *Dolenjski gostilničar* po zatrjevanju U1 ni sprožil nobenih posebnih reakcij, čeprav jih je tudi sam učitelj pričakoval. U2 je povedal, da je naslov učence motiviral, z zanimanjem so začeli hitro branje. Pač pa je U1 opazil in zaznal ob pogledu na zapis besedila nekaj negotovosti pri učencih, saj narečnega zapisa besedil v berilih niso vajeni. U1 jih je že pred (prvim tihim) branjem na tak zapis opozoril.

O branju narečnega zapisa besedila sem učitelja povprašala tudi pri enem naslednjih vprašanj. U1 je povedal, da je bilo besedilo zahtevno in se je na branje pripravil tako, da je sam glasno bral in poskušal biti prepričljiv v dolenjskem narečju, čeprav ni prepričan, da mu je

popolnoma uspelo. U2 pa je najprej prebral sam. Ker ima na Dolenjskem svoje korenine, mu to narečje ni povzročalo posebnih težav. Najdalje je povedal, da so učenci večinoma radi poskušali, nekaterim je šlo zelo lepo, nekaterim slabše. U1 je dejal, da so učenci besedilo najprej prebrali tiho. Po opravljeni dejavnosti so na vprašanje, kdo bi glasno bral, v večini želeli glasno brati. U1 je poklical učenko, a ji je branje povzročalo težave. Zatem so učenci sami priznali, da je branje zahtevno. Nekateri učenci so učitelju priznali, da je jezik zapleten, ker jim je narečje tuje.

V pomoč pri branju oz. razumevanju besedišča izbranega narečja je tudi slovar izrazov. U1 je povedal, da razlaga le-teh ni pomanjkljiva, saj so učenci razumeli oz. niso dodatno nič spraševali, čeprav jim narečje ni domače. Sami so poiskali razlage neznanih besed ob besedilu. Po učiteljevem interpretativnem branju so poiskali bistvene podatke, tako da so besedilo obnovili, zatem so odgovarjali na vprašanja v rubriki dejavnosti po branju. Tudi U2 je povedal, da je razlaga narečnih izrazov oz. stvarnih pojasnil dobra.

V povezavi z uvodno motivacijo, ki predvideva tudi e-pismenost, je U1 povedal, da se zaveda, da splošni cilji predmeta slovenščine vključujejo kroskurikularne vsebine, ena izmed njih je IKT (razvijanje digitalnih zmožnosti),⁴³¹ ki jo učitelj sam uporablja kot vir za iskanje podatkov. Učenci so zelo spretni pri iskanju preko slovarja, naj si bo v knjižni obliki ali na spletu, je dodal U1. Čeprav se je sam težko sprijaznil s sodobno informacijsko in komunikacijsko tehnologijo, ugotavlja, da brez nje v današnjem času med mladimi ni več mogoče. Ker ima v učilnici LCD-projektor, ga uporablja, in so skupaj poiskali pomen besede legenda. Izbrani učenec je pomene glasno prebral in ugotovili so, kateri pomen bo ustrezal obravnavi. Sicer pa so se učenci sami najprej spomnili razlage, ki je v slovarju pod oznako 3. *knjiž., ekspr., navadno v povedni rabi, kdor zaradi nenavadnih, izrednih lastnosti vzbuja občudovanje.*

Pri U2 pa se je pokazal problem (ne)opremljenosti učilnic z IKT-tehnologijo. Povedal je namreč, da se mu zdi nepraktično, da za minuto in pol dela potrebujejo celo računalniško učilnico. Sam pogovor, branje in izpolnjevanje delovnih listov je primernejše v običajnem

---

⁴³¹ To predvideva tudi posodobljeni učni načrt 2010, in sicer v razdelku Razvijanje digitalne zmožnosti pri pouku slovenščine.

razredu. Sicer pa so učenci večji iskanja, je dodal U2. Uvodno motivacijo, kot sem jo predvidela, se lahko poenostavljeno izvede na način, kot ga je U2 izbral naknadno, U1 pa že v začetku: eden izmed učencev poišče v e-slovarju, kar se potem s pomočjo projektorja prenese na tabelsko sliko.

Po uvodni motivaciji in seznanitvi z besedilom pa so učenci pri U1 razlago legende skupno dopolnili in tudi odgovorili, da se z legendami srečujejo pri pridigah v cerkvi. Na vprašanje, če se spomnijo katere pridige, ki so jo brali, so odgovorili pravilno. U2 je povedal, da so drugo manjkajoče polje⁴³² v definiciji legende učenci brez težav dopolnili, medtem ko so za prvo⁴³³ predlagali več različnih rešitev, npr. ljudska besedila, prozna besedila. Sicer tudi druga navedena rešitev ni napačna, vendar če bi poved pred dopolnitvijo prebrali do konca, bi to možnost verjetneje izključili.

Prvi učitelj je povedal, da učenci pri nalogah za vsebinsko analizo besedila niso imeli težav, na nekatera vprašanja so odgovorili ustno, na druga pa pisno. Tudi pri U2 so učenci naloge reševali brez težav oz. v navodilu ni prihajalo do nejasnosti. Ob tem so učenci pokazali zmožnost doživljanja in razumevanja besedila, je povedal U1. Upovedovali so tudi domišljjsko-čutne predstave o domišljjskem kraju dogajanja (kako si predstavljajo nebesa).

U1 je povedal, da so učenci književno osebo opisali na različne načine, nekateri so bili bolj izvorni, drugi manj, a pri opisu niso imeli težav, ker je tudi U1 dopuščal več možnosti, npr. gostilničar je bil debel, bil je prevarant, sv. Peter je imel svetniški sij ... – nekatere označbe gostilničarja in v. Petra so se izkazale za stereotipne, in nadalje izpostavili značilnosti govora in ravnanja. Zatem so učenci ugotovili, da je besedilo slovenskega izvora in podatek o tem našli v besedilu. Pri podatku, da se v takem položaju znajde učiteljica, so se le nasmihali. Večjih težav pri prevodu v knjižni jezik učenci niso imeli, saj so se že pred tem glasno pogovorili o vsebini pripovedke, in so tudi skrbno pisali, je dodal U1, medtem ko je U2 dejal, da so manj sposobni učenci s prepisom v knjižni jezik imeli nekaj težav.

---

⁴³² svetniki/svetnice

⁴³³ **Legendo** uvrščamo med _____, in sicer ljudsko pripovedništvo.

Drugo priloženo besedilo je bilo sodobno ljudsko slovstvo, smešnica. Prvi učitelj je povedal, da se s trditvijo, da je to besedilo ljudsko slovstvo, učenci niso strinjali, saj so imeli pomisleke, češ da je ljudsko slovstvo le zgodovina oz. preteklost. Drugi učitelj pa je povedal povsem drugače – da so se s trditvijo popolnoma strinjali, saj so večkrat govorili že o tem, da šale in reki sodijo med ljudsko slovstvo. U1 je tudi povedal, da so učenci namreč navedli primer, da včasih niso poznali poklica avtomehnika. Sicer pa sta se oba intervjuvanca strinjala, da je bila prav zaradi priloženega besedila, smešnice, ura zelo zanimiva in za učence sproščujoča, saj so se smejali in tako ponazarjali svoje izkušnje s pripovedovanjem smešnic.

K literarnovednemu instrumentariju sodijo tudi razlage literarnovednih pojmov. V našem primeru sta bili to, poleg termina 'legenda', ki so ga dopolnili učenci sami, tudi razlagi 'smešnica' in 'sodobno ljudsko slovstvo'. U1 je povedal, da sta definiciji napisani razumljivo in tudi po pogovoru, katere elemente ima ljudsko slovstvo in katere smešnica, so se vsi strinjali, da ji pritiče pridevnik ljudsko. U2 pa je dejal, da je prva definicija (sodobno ljudsko slovstvo) napisana razumljivo, druga (smešnica) pa je pomanjkljiva, saj so jo sami tvorili naprej: *smešnost se lahko tvori tudi z rabo jezika, večpomenskosti karakterjev ...* Navedeno bi veljalo upoštevati ali z dopolnitvijo definicije ali z namigom, da je definicijo mogoče še nadgraditi.

Pri U1 so ob definiciji ponovili, kaj vse je za ljudsko slovstvo značilno. Učenci so sintetizirali in se sklicevali na besedilo (npr. pravljica), tako da so ob izbranem besedilu izpostavili značilnosti ljudskega slovstva. U1 je tudi povedal, da je sklepni del predlaganega modela obravnave besedila ljudskega slovstva zasnovan tako, da učenec s poznavanjem značilnosti ljudskega slovstva (o zvrsteh in vrstah) skladno s cilji učnega načrta pridobi literarnovedno znanje. U2 je povedal, da so preglednico dopolnili skupaj in naredili skupen povzetek znanja o ljudskem slovstvu. Po mnenju prvega intervjuvanega učitelja naj torej učenec po predhodnem branju in sintetiziranju elementov ljudskega slovstva z dopolnjevanjem preglednice ne bi imel težav.

Učenci so bili presenečeni tudi nad uporabo izraza slovstvena folklor, saj nihče zanj še ni slišal. Pod izrazom folklor, je povedal U1, so razumeli oz. razlagali pomen besede, kot je

ples npr, folklorni plesi, sicer jim je bila beseda neznana. Tudi pri U2 nobeden izmed učencev še ni slišal za termin 'slovstvena folklor'.

Medijske predelave oz. poustvarjalne dejavnosti so se navezovale na dramatizacijo besedil in predelavo v strip. Učenci pri U1 so se odločili za dramatizacijo obeh besedil, sami so tudi izbrali vloge (enako tudi pri U2), ki so jih potem zaigrali, pri tem, da je bila smešnica zaigrana bolj duhovito in z večjo mero zavzetosti kot legenda *Dolenjski gostilničar*. Besedila pri nobenem izmed učiteljev niso posneli. Ob tem naj poudarim, da avtorski model obravnave ni bil predviden pred začetkom šolskega leta, ampak smo se za izvedbo dogovorili naknadno. Bi pa U1 za naslednje šolsko leto priporočil, da se besedilo uvrsti v letni učni načrt za deveti razred. Mogoče bi snemanje izvedli medpredmetno (kroskurikularno) kot nadgradnjo obstoječega znanja ob izvedbi priložnostnega projekta. U2 pa je tudi povedal, da si učenci v tej skupini niti ne želijo takšnega izpostavljanja, da bi se potem, po posnetku gledali.

U1 je dejal, da so se učenci pri izdelavi stripov potrudili in delo opravili brez težav. Pripravili so tudi priložnostno razstavo v učilnici in učenci drugih (neeksperimentalnih) skupin so si jo z občudovanjem ogledali.⁴³⁴

Pred samim predlogom vpeljave avtorskega modela obravnave besedila ljudskega slovstva je potrebno vedeti in preizkusiti, koliko časa vzame obravnava. O tem sem povprašala tudi učitelja. U1 je povedal, da si je za obravnavo predlaganega besedila vzel dve šolski uri, sicer pa bi predlagal tri šolske ure, saj je bilo učencem besedilo zanimivo in so vsi hoteli še dodatno pripovedovati aktualne smešnice. U2 pa si je za obravnavo vzel tri šolske ure. Razlika je tudi v tem, kot je dejal U1, da je določene naloge učencem dal za domače delo, medtem ko so pri U2 vse reševali v šoli. Ob tem pa je U1 tudi povedal, da je na začetku imel pomisleke, kakšne bodo povedane smešnice, pa je bil prijetno presenečen, ker so bile zabavne in primerne za šolsko okolje. Vici so govorili o blondinkah, tudi o svetih osebah, bogu ter babici in treh vnukih, o policajih; očitno je, da so stereotipi v današnji družbi (še vedno) prisotni.

Sklepni dve vprašanji sta se navezovali splošno na evalvacijo učne ure ter na učiteljev profesionalni razvoj. U1 je povzel, da je bil cilj vsekakor dosežen, saj so učenci ob izbranem

---

⁴³⁴ Primer izdelanega stripa kakor tudi poustvarjalnega pisanja je v prilogi.

besedilu z vsemi štirimi sporazumevalnimi zmožnostmi (branjem, govorjenjem, pisanjem in gledanjem) dosegli, da je znanje o ljudskem slovstvu poglobljeno. Pridobljeno je tudi literarnovedno znanje v funkciji učenčevega poglobljenega doživljanja, razumevanja in vrednotenja izbranega besedila oz. obeh besedil. Metode in oblike so primerno izbrane, U1 bi se držal le priporočila, da besedilo najprej bere učitelj. U1 je samokritično ocenil, da pri izvedeni uri ni bilo najboljše, ker je najprej glasno brala učenka, a ker so bili učenci prepričani, da bo to branje lažje, je dovolil. Tega ne bi več ponovil. Priporočil pa bi tudi, da se izbrano besedilo uvrsti med predlagana besedila v učni načrt za slovenščino, saj je za obravnavo ustrezno in primerno.

U2 je pohvalil predlog obravnave, učni sklop je bil po njegovem mnenju kakovosten: dovolj živ (ustrezna kombinacija (po)govora, poslušanja in pisanja), dovolj ustvarjalnega dela, tema je bila zanimiva. Povedal je tudi, da je nekatere (predvsem učence s slabšim učnim uspehom) malo odvrnilo besedilo v narečju, čeprav je bilo zanimivo in koristno prevajanje v knjižni jezik. Ob koncu je še enkrat izpostavil iskanje po e-slovarju kako drugo uro, ko bi bilo več dela na računalniku. Tudi U2 se je navezal na načrtovanje pouka/letno pripravo v začetku šolskega leta, saj bi tako enoto lahko umestil na začetku leta v sklop ljudskega slovstva in pismenstva. Povedal pa je tudi, da bi zadnjo nalogo izpustil. Meni namreč, da zbirateljev ljudskega slovstva ni potrebno v tolikšni meri poznati.⁴³⁵ Sicer pa bo analiza ankete podala oceno (ne)smiselnosti te naloge.

Prvi učitelj se je zahvalil za ponujeni izziv izvedbe eksperimenta oz. obravnave dodatnega besedila, saj meni, da je temeljni pogoj za profesionalizacijo (profesionalno) znanje, ki loči pripadnika poklica od tistega, ki opravlja le poklic. Raziskovanje pa je pomemben del tega znanja. Šola se razvija, če se razvijajo tudi učitelji; raziskovanje sodi med razvoj; ravno tako znanja za obvladovanje sodobno informacijske-komunikacijske tehnologije. U1 torej meni, da je z izpeljavo ure raziskoval in iskal znanje tako pri sebi kot pri učencih. V učiteljskem poklicu so izzivi vedno dobrodošli, saj si tako nabiramo izkušnje in pridobivamo na odprtosti, pedagoških izkušnjah ter didaktiki. Vloga današnjega učitelja kot pobudnika sprememb v učnem načrtu ali pri ustvarjanju učne ure z novimi besedili, se je pokazala tudi v danem primeru koristna, je dodal U1. U2 pa je tudi sam spoznal, da obstajajo še druga zanimiva in

---

⁴³⁵ Sama na tem mestu lahko podam predlog vključitve le-tega v okviru tematskega projektne delo.

koristna in predvsem bolj živa ljudska besedila, ne samo poezija. Obenem je pohvalil sodelovanje z drugimi strokovnimi delavci izven svoje šole, ki je bilo potrebno, da je bil eksperiment izveden.

9.1.2.3 Razprava

Po izvedenih urah, v katerih sta učitelja obravnavala predlagan model obravnave besedila slovenskega ljudskega slovstva, in pogovoru z obema učitelja lahko povzamem nekaj glavnih dejstev.

Izbrano besedilo oz. besedili sta bili tako za učitelja kot učence novi, in zaradi svoje živosti tudi zanimivi. Obenem so učenci obravnavali dve vrsti ljudskega slovstva, ki ju do tedaj še niso.

Stvarna pojasnila, slovar narečnih izrazov in naloge za vsebinsko analizo besedila, ki jih predlagani model predvideva, so jasno zastavljene. Učenci z razumevanjem niso imeli (večjih) težav, res pa so besedilo skupaj interpretirali. Eden izmed učiteljev je opozoril na potrebo po opremljenosti učilnic s sodobno informacijsko-komunikacijsko tehnologijo. Večina šol se takšni opremljenosti približuje, za vsak primer pa je tudi na vzorcu učnih listov (berila) napisana slovarska razlaga določenega termina (kot jo sicer predvideva iskanje po e-slovarju).

Pred samim predlogom modela sem razmišljala, ali je smotrna predstavitev besedila v narečnem jeziku. Glede na to, da učni načrt v 9. razredu v sklopu jezikovnega pouka predvideva glasove slovenskega knjižnega jezika, ko učenci spoznajo tudi v tem besedilu zapisan polglasnik, in glede na to, da je narečni jezik ena izmed značilnosti ljudskega slovstva, sem se odločila, da bo zapis v narečnem jeziku. Oba učitelja sta to odločitev pohvalila, čeprav terja tudi nekaj več priprave za učitelja samega, ko se le-ta mora na interpretativno branje bolje pripraviti. Bi pa na to mesto lahko vključili avdioposnetek interpretativnega branja v dolenskem narečju, kar bi dodatno pripomoglo k živosti obravnave.

Zanimivo se mi zdi, da se učenci pri prvem učitelju niso strinjali, da bi smešnice, vici sodili k ljudskemu slovstvu, pri drugem pa povsem. Očitno jih je le-ta s tem že prej seznanil oz. kaže na boljše sklepanje učencev: šala – sodobni vici.

Kar se tiče terminologije, je učencem izraz ustno slovstvo znan, medtem ko slovstvena folklor ne. Prvi učitelj je še dodal, da učence na folkloro asociira plesna folklor.

Analiza ankete bo podala oceno primernosti zadnje, 25. naloge, ki predstavi zbiralce ljudskega slovstva, na kar je opozoril U2.

Prvi učitelj je za obravnavo porabil dve šolski uri, drugi tri. Oba pa menita, da bi v primeru medijske predelave (videoposnetka) potrebovali več časa. Takšen predlog, če ga torej želimo v praksi izpeljati, zahteva štiri šolske ure, če vse predvidene naloge učenci rešijo pri pouku oz. uro manj, če imajo učenci določene naloge za domače delo. Glede na celoten obseg ur, ki jih v 9. razredu predvideva učni načrt, menim, da bi bilo to uresničljivo. Pri tem pa moram poudariti, da je takšno načrtovanje potrebno izvesti pred začetkom šolskega leta, ko model osmišljeno vključimo v letno pripravo, načrt dela. U2 je namreč še povedal, da bi besedilo sodilo na začetku leta v sklop ljudskega slovstva in pismenstva.

Glede na analizo intervjuja sklepam, da je (bi) bil model ure, z manjšimi izboljšavami kakovostno pripravljen in njegova obravnava izpeljana brez večjih težav. Koliko pa so učenci usvojili novo oz. ponovljeno znanje, pa bom merila z anketnim vprašalnikom in njegovo analizo. Poleg podpore predlaganemu modelu obravnave obeh učiteljev, ki sta eksperiment izvedla, so potrebni še vidni (izboljšani) rezultati učencev glede poznavanja in ljudskega slovstva.

9.1.3 ANKETA

9.1.3.1 Sestava ankete

Druga faza eksperimenta, ki sem ga izvedla, je bilo anketiranje učencev testnih in kontrolnih skupin. Z anketnim vprašalnikom sem želela preveriti tako poznavanje ljudskega slovstva učencev 9. razreda kot tudi odnos devetošolcev do njega. Glavna hipoteza, ki sem si jo pred uvedbo eksperimenta postavila, se namreč navezuje na boljše poznavanje slovenskega ljudskega slovstva pri tistih učencih, katerim je bilo dodatno predstavljeno besedilo ljudskega slovstva po avtorskem modelu.

Anketni vprašalnik je med najpogosteje rabljenimi pripomočki za zbiranje podatkov pri pedagoških raziskavah.⁴³⁶ Sestavljen je iz dveh delov, in sicer iz podatkov o objektivnih dejstvih in dognanjih s področja vzgoje in izobraževanja in iz podatkov o željah, mnenjih, stališčih, interesih anketiranih oseb.⁴³⁷ Učencev po starosti nisem spraševala, saj gre za enotno populacijo, za učence 9. razreda, kar je tudi okoliščina, ki olajša izdelavo anketnega vprašalnika. V analizi odgovorov po spolu ne nameravam posebej ločevati, hipotetično pa bi podatek o tem uporabila pri analizi odgovorov, kjer/če bi se odgovori med spoloma očitno razlikovali. Objektivno dejstvo, po katerem sem spraševala, je v avtorskem primeru poznavanje ljudskega slovstva. Del vprašalnika je bil namenjen spraševanju o (njihovem) odnosu do ljudskega slovstva.

Pri sestavi vprašalnika sem uporabila nekaj vprašanj odprtega tipa, tj. vprašanj, na katere anketiranec odgovarja tako, da odgovor sam formulira in ga napiše.⁴³⁸ Ta vprašanja sem uporabila na mestih, kjer je bilo predvideno učenčevo utemeljevanje določene izbire (podane z moje strani), in pri določenih vprašanjih, kjer sem želela preveriti uspeh pomnenja določenega podatka v spomin, brez moje sugestije, npr. *Kako imenujemo zvrst ljudskega slovstva, v kateri nastopajo svetniki/svetnice?*

---

⁴³⁶ Janez Sagadin 1974: 175.

⁴³⁷ Janez Sagadin 1972: 340.

⁴³⁸ Janez Sagadin 1972: 345.

Ker pa vseh učencev ni vedno mogoče motivirati in bi nekateri lahko odgovarjali hitro in površno, sem predvidevala, da bi dobila izčrpnější vpogled v dejansko stanje s tipom zaprtih vprašanj, in sem po večini uporabila le-te. Pri zaprtih vprašanjih je namreč manjša nevarnost, da bomo od anketiranca dobili trivialni odgovor, ki se ga bo slučajno spomnil.⁴³⁹ Pri vprašanjih zaprtega tipa sem uporabila dihonomna vprašanja kot tudi vprašanja z večstranskim izborom. Pri dihonomnih vprašanjih gre za polarizacijo dveh odgovorov (da/ne).

Vprašanja z večstranskim izborom so sestavljena iz uvodnega dela in iz več odgovorov, poleg pa je še navodilo za odgovarjanje.⁴⁴⁰ Pri določenih vprašanjih sem uporabila stopnjevanje odgovorov, npr. stopnjevanje z besednimi odgovori navzgor⁴⁴¹: *Kako meniš, da je ljudsko slovstvo zastopano v berilih na predmetni stopnji? Obkroži odgovor pred izbrano trditvijo.*

- *Premalo.*
- *Ravno prav.*
- *Preveč.*

Navedeni primer vprašanja lahko uvrstimo tudi k vprašanjem s sodbami.⁴⁴²

V anketni vprašalnik je bilo vključeno tudi vprašanje, kjer sem lahko z numerično lestvico⁴⁴³ merila intenziteto odgovora: *Kašen je tvoj odnos do ljudskega slovstva? Obkroži oceno pred izbrano trditvijo.*

- 1 *Ljudsko slovstvo mi ni všeč.*
- 2 *Le malo besedil ljudskega slovstva mi je všeč, večina pa ne.*
- 3 *Nekatera besedila ljudskega slovstva so mi všeč, nekatera ne.*
- 4 *Večina besedil ljudskega slovstva mi je všeč.*
- 5 *Vsa besedila ljudskega slovstva so mi zelo všeč.*

Jezik anketnega vprašalnika sem prilagodila ravni devetošolcev, saj le tako lahko pričakujem uporabne odgovore. V največji meri sem se izogibala raznim (strokovnim) izrazom, ki jih ne bi mogli razumeti. Zajetih je bilo štirinajst vprašanj.

---

⁴³⁹ Janez Sagadin 1972: 346.

⁴⁴⁰ Janez Sagadin 1974: 67–68.

⁴⁴¹ Janez Sagadin 1973: 71.

⁴⁴² Janez Sagadin 1974: 71–72.

⁴⁴³ Lestvice intenzivnosti odgovorov so ponavadi 3–5 stopenjske (Sagadin 1973: 73). Tega sem se pri sestavljanju anketnega vprašalnika držala tudi sama.

9.1.3.2 Rezultati in interpretacija ankete

Anketo sem izvedla štiri mesece po izvedbi avtorskega modela obravnave. Anketne vprašalnike sta razdelila učitelja, ki sta izpeljala tudi učno uro s predlaganim modelom. Skupno je na anketni vprašalnik odgovarjalo šestdeset učencev, petnajst v prvi tesni skupini (T1), štirinajst v drugi testni skupini (T2), enajst v prvi kontrolni skupini (K1) in dvajset v drugi kontrolni skupini (K2). Skupine so bile številčno dokaj izeenačene, in kar je tudi pomembno za primernost vzorčne množice, prvo testno in prvo kontrolno ter drugo testno in drugo kontrolno skupino poučujeta ista učitelja, večjo verodostojnost zbranim podatkom znotraj možnega pa daje izbira testnih in kontrolnih skupin na dveh različnih osnovnih šolah. Sicer pa rezultatov, ki jih daje ta raziskava, zgolj zaradi enega preizkusa in ne dovolj velikega vzorca, ne kaže posploševati, je pa eden od pokazateljev dejanskega odnosa osnovnošolcev do ljudskega slovstva in eden od prispevkov k razpravam o upravičenosti temeljitega premisleka o večji oz. drugačni predstavitvi ljudskega slovstva na predmetni stopnji osnovne šole.

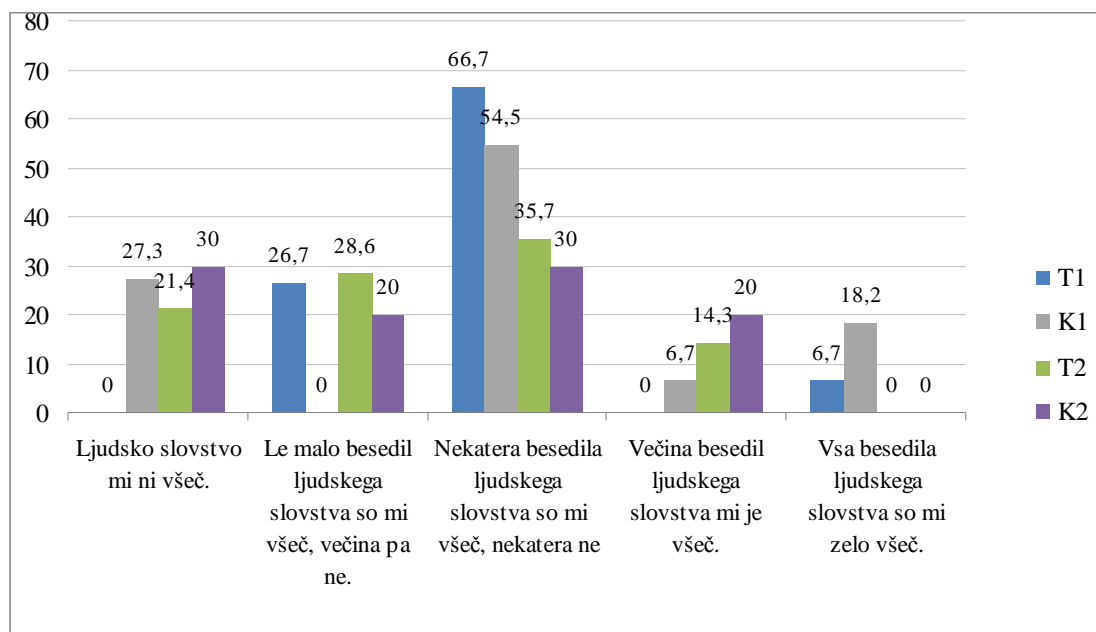
Odnos učencev do ljudskega slovstva

Pet vprašanj od štirinajstih je bilo namenjeno odnosu devetošolcev do ljudskega slovstva. Pri tem je pomembno zavedanje, da njihov odnos do ljudskega slovstva sovпада z odnosom do slovenščine in splošno do pouka.⁴⁴⁴ Prvo vprašanje je spraševalo splošno po njihovem odnosu do ljudskega slovstva, ki so ga lahko izrazili s številčnimi ocenami od ena do pet, s tem da sta oceni ena in pet pomenili skrajnosti: ena – ni mi všeč, pet – zelo mi je všeč. Iz spodnjega grafa je razvidno, da je ljudsko slovstvo učencem blizu s srednjo oceno priljubljenosti (*Nekatera besedila ljudskega slovstva so mi všeč, nekatera ne*), kar je tudi pričakovan in povsem verjeten odgovor. Se pa učenci bolj nagibajo k nižjim ocenam priljubljenosti ljudskega slovstva kot k višjim. Razloge za to lahko najdemo tudi pri navedbi odgovorov enega izmed naslednjih vprašanj – *kaj bi besedilom ljudskega slovstva v berilih spremenil, dodal, odvil*.

---

⁴⁴⁴ Boža Krakar Vogel (2008: 80) v razpravi, kako poučevati starejšo književnost, navede intervju z znanim in izvirnim ustvarjalcem, Andrejem Rozmanom Roza. Avtorica intervjuja, Klavdija Milko: »Ne preseneča, da gre šolarjem od vseh predmetov najbolj na živce slovenščina. Tako marsikdo tudi zasovraži literaturo – domačo in prevedeno?« – Andrej Rozman Roza: »Bojda je tako. Stare zgodbe so jim v marsičem tuje. Težko jim sledijo. Pač pri slovenščini jih silijo brati marsikaj, kar jih ne zanima /.../ Verjetno bi jim bilo treba ponuditi v branje sodobnejše čtivo.« (Prepuštil sem se lenobi in veselju. Intervju z Andrejem Rozmanom Roza, Ona, 25. 3. 2008)

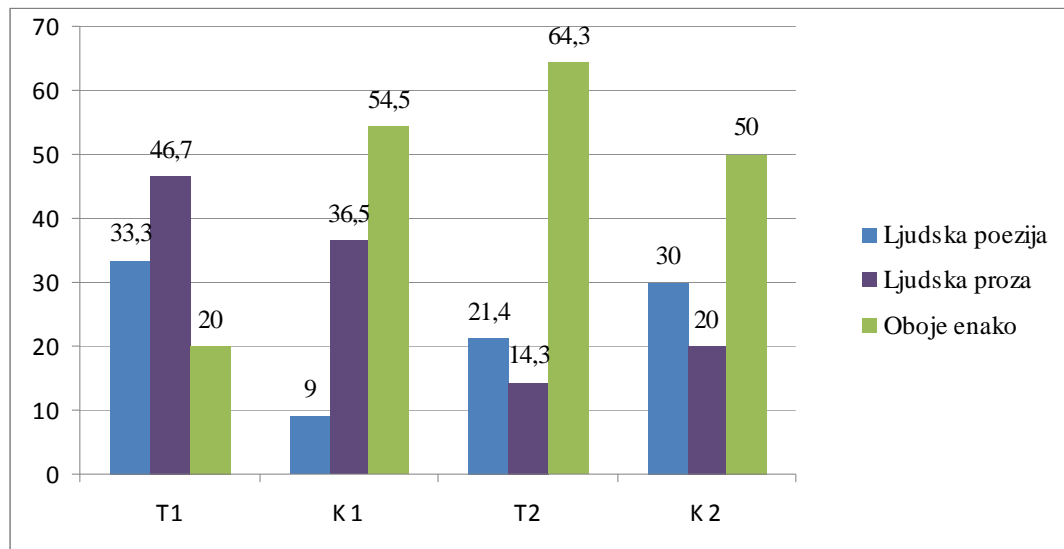

Graf 8: Deleži ocen, ki jih učenci pripisujejo ljudskemu slovstvu

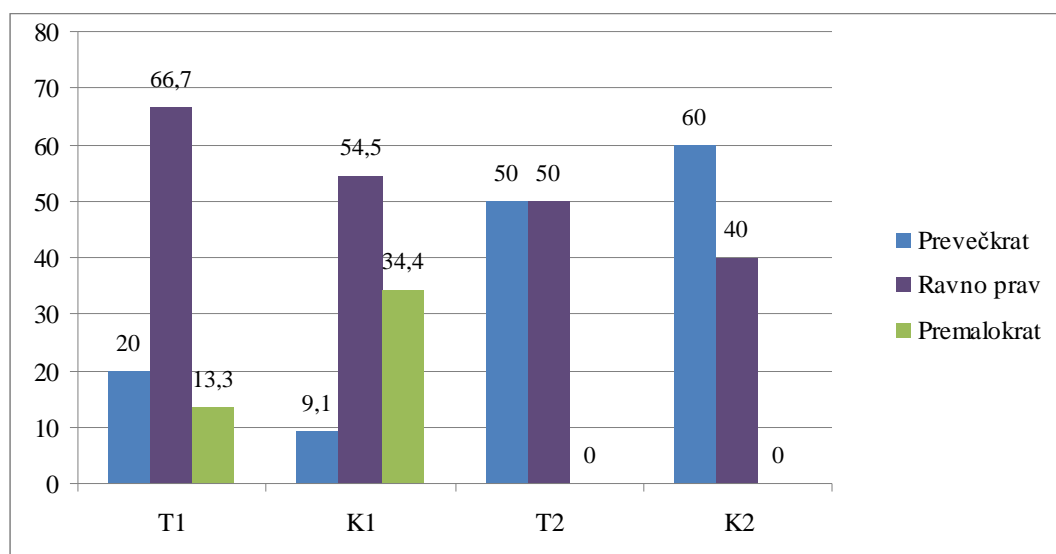
Drugo vprašanje se je navezovalo na odnos do posameznih zvrsti ljudskega slovstva, in sicer kaj jim je bolj všeč: ljudska poezija, ljudska proza ali oboje enako. Zavedam se pomanjkljivosti odgovora 'oboje enako', saj sta dve stvari težko povsem enako všeč in bi (so) to možnost najverjetneje izbrali tisti, ki jim od prvih dveh nobena ne preferira. To je potrjuje tudi delež odgovorov pri skupinah T2 in K2, ki sta skupno izkazali najmanjšno všečnost ljudskega slovstva.

Ob analizi odgovorov pa sem opazila, da je ljudsko peozijo izbralo več deklet.

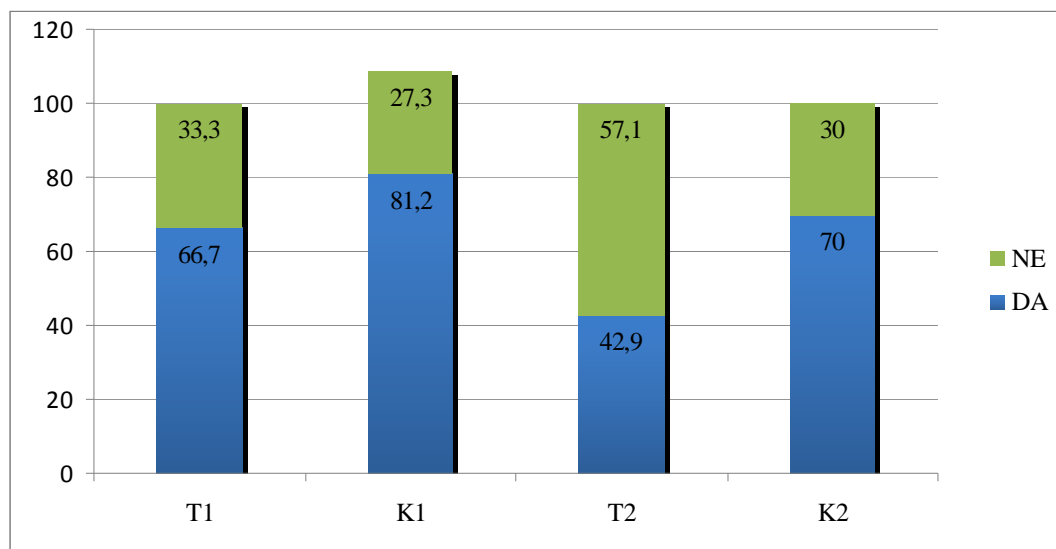
Graf 9: Odnos učencev do posameznih zvrsti

Naslednje vprašanje v povezavi z odnosom do ljudskega slovstva se je navezovalo na zastopanost le-tega pri pouku slovenščine in berilih na predmetni stopnji. Večina jih meni, da so besedila v berila vključena v ravnopravšnji meri; zanimivo se mi zdi, da so večkrat izbrali možnost *prevečkrat* pri T1 kot K1 (20 % oz. 9,1 %), medtem ko v K2 večkrat kot v T2 (60 % oz. 50 %).

Graf 10: Zastopanost ljudskega slovstva v berilih

Hipotetično predvidevam, da je na rezultate v prvi testni skupini vplivala ravno (dodatna) obravnava avtorskega modela ljudskega slovstva, ki je obsegala tri šolske ure, in je pri kontrolni skupini ni bilo. Se pa tako v T1, K1 kot K2 v večini strinjajo, da bi bilo potrebno tudi v berilo za 9. razred vključiti besedilo slovenskega ljudskega slovstva, medtem ko pri T2 57,1 % učencev meni, da dodatna obravnava ni potrebna.

Graf 11: Vključitev dodatnega besedila ljudskega slovstva v berila za 9. razred

Rezultati odgovorov si glede na prejšnje vprašanje deloma nasprotujejo, deloma pa tudi ne, saj se je vprašanje navezovalo zgolj na 9. razred. Od vrst, če so se že opredelili, so največkrat (štirikrat) navedli ljubezensko pesem (to so odgovori deklet), trikrat so pri T1 napisali smešnice in petkrat pri T2 (vsi ti odgovori so bili torej navedni v skupinah, katerim je bila smešnica tudi predstavljena), dvakrat so napisali junaško pripovedko, po enkrat pa vojaško pesem, pravljico in celo ljudske verske igre⁴⁴⁵, največkrat pa se sploh niso opredelili.

Sledilo je vprašanje, kaj določenega bi bilo potrebno spremeniti, dodati, odvzeti. Odgovori na to vprašanje niso bili popolni, saj jih je odgovorilo le 40 % v T1, 18,2 % v T2, 35,7 % v T2 in 25 % v K2. Nekateri od teh so ponovili odgovor na vprašanje, katero zvrst bi dodali, bolj zanimive zgodbe, vice (smešnice), eden je napisal, da bi odvezel romanco⁴⁴⁶. Navedbo več

⁴⁴⁵ Za to navedbo sklepam, da jo je učenec prepisal iz enega od v anketi zastavljenih vprašanj.

⁴⁴⁶ Očitno se mu je zdela obravnava Pegama in Lambergarja težka, neprijetna, nesmiselna ...

odgovorov *vic*, *smešnica* ocenjujem za posledico obravnavanega avtorskega modela, pri katerem so učenci smešnico prvič spoznali v okviru književnega pouka.

Sklepno lahko povzamem, da njihov odnos do ljudskega slovstva precej verjetno sovпада splošno z odnosom do pouka in obveznosti, pri večini ni strogo negativen, kar pomeni, da je njihovo dožemanje za ljudsko slovstvo odprto. Rezultati nam nalagajo odgovornost, da bi se z bolj aktualnimi vsebinami/izborom besedil (spremembo obstoječih) in sodobnimi didaktičnimi pristopi izboljšal odnos do ljudskega slovstva, poleg tega pa rezultati ankete potrjujejo, da bi bilo smiselno tudi v 9. razred vključiti besedilo slovenskega ljudskega slovstva.

Poznavanje ljudskega slovstva

Če sem pri ugotavljanju odnosa devetošolcev do ljudskega slovstva upoštevala njihove psihološke in socialne interese v tem starostnem obdobju, na tem mestu ne smem zanemariti tudi možnosti slabših rezultatov pri testnih skupinah, kot bi sicer bili, če bi se obravnavano znanje ponujenega avtorskega modela ponavljalo, preverjalo ali celo ocenjevalo. Raziskave namreč kažejo, da se znanje trajnostno usvoji, če je prej navedeno v šolskem procesu prisotno.⁴⁴⁷

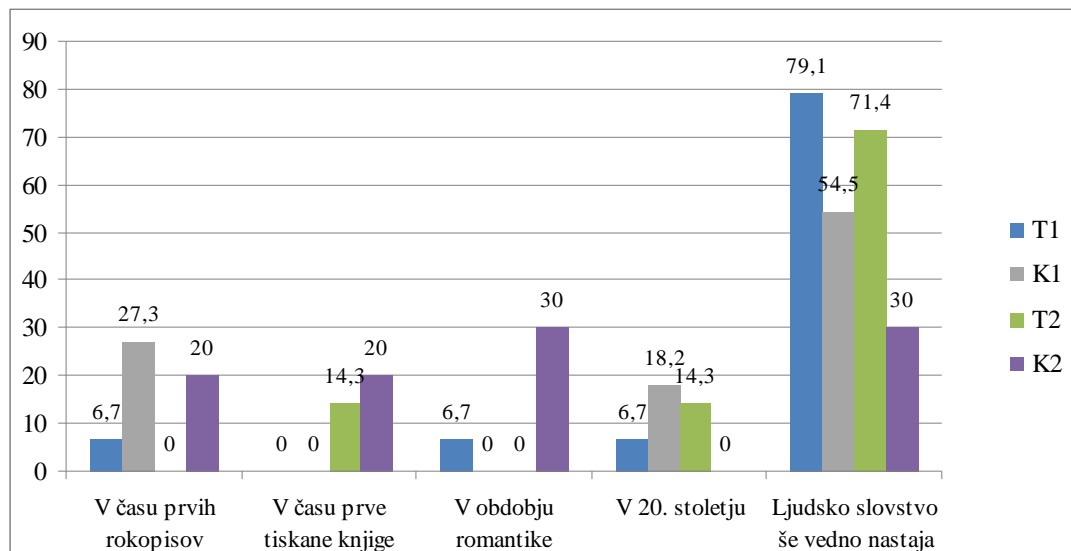
Prvo izmed vprašanj tega sklopa se je navezovalo na poznavanje trajanja (obdobja) ljudskega slovstva. Naveden je bil 'imaginaren' začetek, učenci pa so lahko izbirali med petimi trditvami o njegovem koncu. Rezultati so pokazali, da v kontrolnih skupinah večinoma menijo, da se je

---

⁴⁴⁷ Faza preverjanja je pomembna tudi za odkrivanje problemov, ki jih imajo učenci, njihovih prevladujočih napak, miselnih modelov, z namenom, da se jim nudi ustrezno podporo za izboljševanje (Rutar Ilc 2003: 135). Tudi ocenjevanje naj bi bilo (po mnenju nekaterih) v funkciji sprotnega učenja, po drugi strani pa se kakovostno učenje zagotavlja z aktivnimi oblikami in metodami dela in z obravnavanjem večjih zaokroženih celot (Rutar Ilc 2003: 137). To v primeru kvalitativne empirične raziskave ni bilo zagotovljeno, zato večjo kredibilnost opravljeni raziskavi dajejo odgovori v povezavi z odnosom učencev do ljudskega slovstva kot pa npr. boljša usvojenost znanja pri testni skupini. Z raziskavo pa sem lahko preverila po Bloomovi taksonomiji najnižjo stopnjo tj. poznavanje, ki je bilo do nedavnega pri nas enačeno s stopnjo znanja. Ta se kaže kot prepoznavanje ali priklic dejstev oz. prepoznavanje vrste specifičnih elementov predmetnega področja, ki ne sledijo nujno eden drugemu in brez nuje po sistematiziranju (Rutar Ilc 2003: 68). Zato predvidevam, da bodo učenci teste skupine (pre)poznali določene značilnosti besedil legende in smešnice.

Glede na to, da se je znanje v zvezi z ljudskim slovstvom preverjalo (sprotno) in končno ter ocenjevalo v prejšnjih razredih, pa je realni pokazatelj njihovega znanja v zvezi z ljudskim slovstvom.

Ljudsko slovstvo v enem izmed obdobj literature zgodovine že končalo, medtem ko večina vprašanih učencev v testnih skupinah ve, da ljudsko slovstvo še vedno nastaja (79,1 % v T1 in 71,4 % v T2).

Graf 12: Datacija konca ljudskega slovstva

Vprašanje, ki se je navezovalo na sinonimnost poimenovanj, je pokazalo, da tako v testnih kot kontrolnih skupinah povečini nimajo v spominu nobenega drugega izraza, izjema je le en učenec v drugi kontrolni skupini, ki je napisal 'ustno slovstvo'. Ker je bilo vprašanje odprtega tipa, domnevam, da bi se v testnih skupinah bolje izkazali, če bi jim ponudili nekaj odgovorov. Tako bi se, hipotetično predvidevam, določeni učenci spomnili sinonimnosti, ki so jih spoznali pri obravnavi avtorskega modela. Po drugi strani pa to dejstvo dodatno podkrepi tezo o splošni uveljavljenosti termina ljudsko slovstvo vs. ustno slovstvo oz. slovstvena folklor in bi bil potreben tehten premislek, kako/če posodobiti terminologijo v slovenski osnovni šoli.

Odgovori na vprašanje o zbirateljih slovenskega ljudskega slovstva so pokazali, da teh informacij v osnovni šoli ni relevantno podajati, saj so tudi učenci v testnih skupinah izkazali nepoznavanje. Izkazalo se je namreč, da so izmed navedenih možnosti kot zbiratelje izbrali tiste, za katere so že kdaj slišali (pri pouku slovenščine) in so hkrati delovali stoletje ali več nazaj (prim. Ivan Tavčar, Valentin Vodnik), večina tako v testnih kot kontrolnih skupinah se

je odločila, da npr. Emil Koritko in Karel Štrekelj nista bila zbiratelj, in morda sploh ne sodita na področje besedne umetnosti.

Rezultati vprašanja o literarizaciji slovenskega ljudskega slovstva so pokazali, da učenci povečini ne poznajo motivnih prenosov iz ljudskega slovstva v literaturo. Res da so nekateri navedli nekaj imen slovenskih književnikov, vendar domnevam, da gre bolj za slučajne navedbe kot resnično poznavanje avtorskih opusov. V navezavi s prejšnjim vprašanjem in odgovori nanj (ko učenci tudi v testni skupini niso poznali zgolj omenjenih zbirateljev) pa lahko z gotovostjo trdim, da zgolj omembe teh avtorjev niso dovolj, pač pa bi bilo učencem potrebno približati/predstaviti motivno enaka dela tako iz ljudskega slovstva kot iz avtorske literature.

Sledilo je vprašanje, ki je spraševalo po značilnostih ljudskega slovstva. Rezultati le-tega kažejo, da imajo več znanja učenci v testnih skupinah. To potrjuje tako dejstvo, da je potrebno tudi v 9. razredu ponoviti že obstoječo znanje, kot to, da ponovitev/utrjevanje primore k večjemu poznavanju – kar sem kot pomanjkljivost rezultatov testnih skupin navedla na začetku te analize. Učenci so največkrat kot značilnost ljudskega slovstva navedli, da se prenaša iz roda v rod oz. od ust do ust, sledila je navedba neznanega avtorstva, preprost jezik, narečje⁴⁴⁸, ljudska (stalna) števila, okrasni pridevki, nedoločenost kraja in časa, pomanjševalnice, ponavljanja .... V T1 so navedli v povprečju 3,1 značilnosti na učenca, v T2 v povprečju 3 značilnosti na učenca, v K1 1,5 značilnosti in v K2 1,1 značilnost na učenca.

Deveto vprašanje je, podobno kot vprašanje pred tem, od učencev zahtevalo navedbe že poznanih zvrsti in vrst ljudskega slovstva. Glede na rezultate lahko trdim, da so bolj odgovarjali učenci iz testnih skupin. Le-ti so med kratkimi vrstami znali navesti smešnico (šala, vic, kratkočasnica) (93 % tako v T1 kot v T2), med pripovedkami legende (33,3 % v T1, nekoliko manj, 21,4 % v T2), medtem ko v kontrolnih skupinah legende ni navedel nihče, smešnico pa v vsaki od kontrolnih skupin po en učenec. Poleg romance jih je balado v T1 navedlo 93 %, 85,7 % v T2, v K1 72,7 % in 42,9 % v K2; sinonimno poimenovanje epskemu oz. izpovednemu jih je v T1 navedlo 86,7 %, v T2 50 %, v K1 36,4 % in v K2 21,4 %. Pri pesništvu so z ljubezenskimi pesmimi v T1 dopolnili v 60 %, v K1 pa s pivskimi 18,2 %, v T2 10,7 %, v K1 18,2 % in v K2 10,7 %.

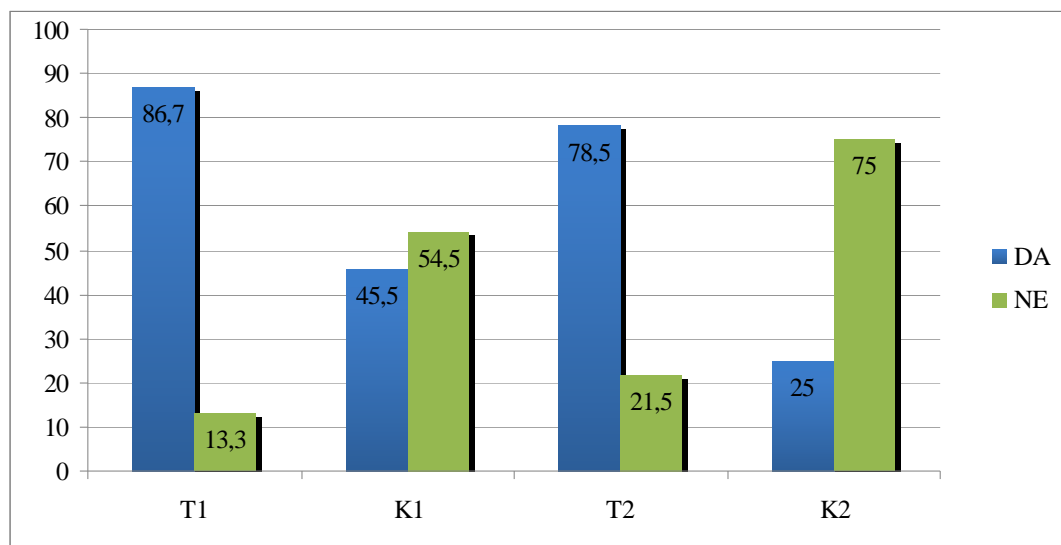
---

⁴⁴⁸ To značilnost so navedli le tisti iz testnih skupin, ki so se srečali z ljudskim besedilom, zapisanim v narečju.

Ljubezenska pesem je prevladovala tudi v drugi testni skupini – 57,1 %. Nekaj je bilo tudi odgovorov po analogiji (otroške pesmi – odrasle pesmi). Brez pravih rešitev so odgovarjali pri pravih zvrsteh tako v T1 kot K1, v T2 pa sta dva učenca (14 %) dopolnila z realistično pravljico, kar kaže, da so v učnih načrtih in berilih za nižje razrede zastopane pravljice učenci v 9. razredu pozabili, in bi bila kratka ponovitev njihovih značilnosti smiselna.

Pri odprtem vprašanju, ki je spraševalo po vrsti ljudskega slovstva, v kateri nastopajo svetniki in svetnice, se je izkazalo, da jih je v prvi testni skupini odgovorilo 86,7 %, da je to legenda, pri prvi kontrolni pa nihče, le eden (9 %) je napisal, da je svetniško slovstvo. V drugi testni skupini jih je 42,9 % odgovorilo z legendo, dva s svetniškim slovstvom, eden se je spomnil (iz predstavljenega modela obravnave) celo sv. Petra; v drugi kontrolni skupini je legendo poznal eden izmed učencev. Rezultati kažejo, da je tudi obravnava legende smiselna, poimenovanje pa so si tudi v večini zapomnili oz. delno lahko k temu pripomore dobro zamišljena uvodna motivacija avtorskega modela v povezavi s poimenovanjem pripovedk, v katerih nastopajo svete osebe.

Zadnje vprašanje se je navezovalo na sodobno ljudsko slovstvo. Rezultati odgovorov so pokazali, da v prvi kontrolni skupini večina (86,7 %) ve, da tudi ta vrsta sodi med ljudsko slovstvo, medtem ko v prvi testni skupini tako meni slaba polovica vprašanih (45,5 %), tudi v drugi testni skupini jih večina ve, da smešnice sodijo k ljudskemu slovstvu (78,5 %), v drugi kontrolni skupini pa je večina (75 %) mnenja, da ne. Argumentacije, zakaj ne, so bile navedbe, da se to dogaja trenutno, da je to moderno besedilo, da navedeno besedilo govori o sedanjosti, da je ljudsko slovstvo iz starejših časov ... Iz rezultatov lahko sklepamo, da je vključitev besedila sodobnega ljudskega slovstva v berila smiselna. Ob tem pa je potrebno navesti tudi utemeljitve, zakaj to je ljudsko slovstvo. Razlogi, s katerimi so učenci utemeljevali ljudsko slovstvo, so precej skromne: se prenaša od ust do ust, avtor ni znan. Vse navedeno nam nalaga odgovornost, da je ob vpeljavi sodobnega ljudskega slovstva potrebno dati poudarke tudi natančnejši obravnavi le-tega in njegovim značilnostim.

Graf 13: Smešnice in ljudsko slovstvo

10 NADGRADNJA UČNEGA NAČRTA IN BERIL POSAMEZNIH ZALOŽB

V nadgradnji učnega načrta in beril posameznih založb so podani konkretni primeri dopolnil/izboljšav, cilji in didaktična priporočila, ki sem jih vključila v (zadnji) učni načrt in posamezna berila.⁴⁴⁹ Do njih sem prišla z analizo primarnih dokumentov, študijem strokovne literature, kar je podrobno opisano že v prejšnjem, devetem poglavju, kjer je predstavljen avtorski model obravnave ljudskega besedila. Na tem mestu pa bodo dodatno upoštevani še rezultati kvalitativne empirične raziskave.

Glede na to, da je očitna diskontinuiteta besedil ljudskega slovstva, bodo priporočena nova besedila, ki so za obravnavo relevantna. Prav tako bodo na mestih, kjer učni načrt predlaga današnjim učencem zastarela besedila, le-ta nadomeščena s sodobnejšimi. Čeprav bi v podporo tradiciji in kulturni dediščini lahko dodala več besedil, upoštevam priporočila učnega načrta, ki predlaga v obravnavo ne več kot dvajset besedil v šolskem letu; seveda pa je odvisno tudi, za obravnavo kako dolgih in kompleksnih besedil gre.

Nadgradnja učnega načrta in beril bo temeljila tudi na neposredni povezavi ljudskega slovstva in medpredmetnega povezovanja, upoštevanju sodobnih družbenih okoliščin in razvijanju digitalnih zmožnosti pri pouku slovenščine (IKT-tehnologija, različni mediji) kot tudi na aktivni vlogi (šolske) knjižnice.

Predloge nadgradnje učnega načrta zaradi pregleda nad celotnim sistemom zastopanosti in kontinuiteto ljudskega slovstva v osnovni šoli vnašam v vse razrede osnovne šole⁴⁵⁰ in ne le v razrede predmetne stopnje.

---

⁴⁴⁹ V nadaljevanju so spremembe/dopolnila pisana z rdečo barvo.

⁴⁵⁰ V vsebino že predpisanih enot ljudskega slovstva v učnem načrtu 1.–5. razreda nisem posegala, sem pa dodala nekaj didaktičnih priporočil in zbirko otroškega ljudskega slovstva; neposrednih vsebinskih priporočil praviloma nisem vnašala tudi na mestih tujega ljudskega slovstva, izjema je priporočena pravljica tujega izvora v 6. razredu.

PREDLOG NADGRADNJE UČNEGA NAČRTA ⁴⁵¹				
Obvezna besedila LS	Priporočena besedila LS	Priporočila za DB ⁴⁵² / /GN ⁴⁵³ /KIZ ⁴⁵⁴	ViZ ⁴⁵⁵ vsebine	Didaktična priporočila, cilji
1. TRILETJE				
	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Stara pesem</i> ◦ <i>Jurček orje</i> ◦ <i>Katarina Barbara</i> ◦ <i>Janček-ježek</i> ◦ <i>Mojca Pokrajculja</i> ◦ <i>O povodnem možu</i> 	<p>Branje v nadaljevanjih</p> <ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Babica pripoveduje</i> ◦ <i>Mamka bršljanka</i> <p>KIZ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◦ poezija ◦ poezija ◦ poezija ◦ proza ◦ proza ◦ proza ◦ proza 	<p>Učenci/učenke spoznavajo dela in avtorje mladinske književnosti</p> <p>Medpredmetno povezovanje: likovno (po)ustvarjanje vsebine ljudskih besedil; poslušanje ljudskih pesmi; ljudski plesi.</p> <p>Učenci/učenke si ogledajo gledališko/lutkovno predstavo (lahko tudi na videoposnetku). Neposredno po ogledu izražajo svoje doživljanje, razumevanje in vrednotenje predstave. Primerjajo že znano pravljico in predstavo po literarni predlogi (spoznavajo značilnosti književnosti in gledališča). Lahko tudi ljudsko.</p> <p>Postavitev ljudskega slovstva v šolski knjižnici.</p>

⁴⁵¹ Učni načrt. Osnovna šola. Slovenščina (2009/2010). [Elektronski vir]. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo; http://www.zrss.si/pdf/_UN_slovenscina_OS_9mar11.pdf.

⁴⁵² Domače branje.

⁴⁵³ Govorni nastop.

⁴⁵⁴ Knjižnično informacijsko znanje.

⁴⁵⁵ Vzgojno-izobraževalne.

	<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Hvaležni medved</i> <i>Zbirka Enci benci na kamenci</i> ◦ <i>Zajec in pes</i> ◦ <i>Zakaj teče pes za zajcem</i> ◦ <i>Miška je šla k čevljarju</i> ◦ <i>Kaj sem prislužil</i> ◦ <i>Dvanajst ujcev</i> ◦ <i>Tri botre lisičice</i> 		<ul style="list-style-type: none"> ◦ proza ◦ kratke vrste, izštevank ◦ poezija ◦ proza ◦ proza ◦ poezija ◦ proza ◦ proza 	<p>Poskušajo tvoriti lastno izštevanko.</p> <p>Seznanjajo se s »tipičnimi slovenskimi osebami in motivi, npr. rojenice, sojenice, povodni mož, kača z belo kronico ...«.</p> <p>Ob koncu triletja: prepoznavajo za pravljico značilne književne osebe, čudeže in pravljичno dogajanje, nedoločenost kraja in časa dogajanja. Vedo, da ima ljudsko besedilo nepoznanega avtorja.</p>
4. IN 5. RAZRED				

<p>◦ Slovenske narodne pravljice oz. konkretna navedba določene pravljice</p> <p>◦ Sto najlepših pravljic iz slovenske in svetovne literature VIR⁴⁵⁶ oz. konkretna navedba določene pravljice</p>	<p>◦ <i>Pleši, pleši črni kos</i></p> <p>◦ Slovenske narodne pravljice potrebna navedba vira!⁴⁵⁷</p>		<p>◦ poezija</p> <p>◦ proza</p> <p>◦ proza</p>	<p>Učenci/učenke poznajo, razumejo, pravilno uporabljajo (ter znajo opisati) naslednje strokovne izraze: ljudsko književno besedilo; ljudska pravljica. Seznajajo se s poimenovanjem ljudsko slovstvo.</p> <p>Zaznavanje take značajske lastnosti, ki se zdi v nasprotju z njeno splošno značajsko oznako (npr. negativno lastnost pri sicer pozitivni osebi); razvijanje zmožnosti sledenja dogajanja na več dogajalnih prostorih/časih hkrati; čustveno in domišljjsko doživljanje bogastva pesniškega jezika; zaznavanje rabe in ugotavljanje vloge okrasnih pridevkov v besedilu; opazovanje in doživljanje posebnosti besedila, nenavaden besedni red, dolžina povedi, ponavljanje besed/besednih zvez. Ločujejo ljudsko besedilo od umetnega (avtorskega).</p> <p>Pišejo: - pravljice (formalni začetek in konec pravljice, preteklik, pravljicična števila, zapovedi, prerokbe, tipične pravljicične osebe); - »tipično slovenske pravljice« (pravljicični motivi, tipično slovenske pravljicične osebe, npr. rojenice, sojenice, povodni mož, kača z belo kronico ...).</p> <p>Primerjajo zapisano ljudsko pravljico v knjigi in njen prenos na drugi medij (npr. risanka).</p>
6. RAZRED				
	<p>◦ <i>Desetnica</i></p>		<p>◦ poezija</p>	<p>Zaznavanje take značajske lastnosti, ki se zdi v nasprotju z njeno splošno značajsko oznako (npr. negativno lastnost pri sicer pozitivni osebi); razvijanje zmožnosti sledenja dogajanja na več dogajalnih prostorih/časih hkrati; čustveno in domišljjsko doživljanje bogastva pesniškega jezika;</p>

⁴⁵⁶ Vzemni katalog COBISS/OPAC ne vsebuje zapisa o zbirki pod tem naslovom.

⁴⁵⁷ V vzajemnem katalogu COBISS/OPAC-u je pod tem naslovom mogoče dobiti 19 različnih monografskih izdaj, z različnim obsegom in avtorstvi in letnicami izida vse od leta 1885 do 2005.

<p>~~<i>Tisoč in ena noč</i>~~</p> <p>◦ slovenska ljudska pravljica <i>Boter petelin in njegova zgodba</i></p>	<p>◦ argentinska ljudska <i>Jaguar in kirkinčo</i></p> <p>◦ Zbirka <i>Tisoč in ena noč</i></p>	<p>GN</p> <p>ali</p> <p>DB</p>	<p>◦ proza</p> <p>◦ proza</p>	<p>zaznavanje rabe in ugotavljanje vloge okrasnih pridevkov v besedilu; opazovanje in doživljanje posebnosti besedila, nenavaden besedni red, dolžina povedi, ponavljanje besed/besednih zvez. Mitološka razlaga desetništva.</p> <p>Prepoznavanje značilnosti (formalni začetek in konec, pravljicična števila, tipične pravljicične osebe ...); sprejemanje in prepoznavanje klasične slovenske ljudske pravljice in prepoznavanje njihovih tipičnih lastnosti ter živalskih pravljic. Običejejo starejše ljudi v svojem kraju in zapišejo njihove resnične zgodbe iz preteklosti/pravljice, ki so jih slišali kot otroci. Razumevanje prenosa človeških lastnosti v živalski svet. Spoznavanje pravljic indijskega izvora. Motivno primerjanje slovenske pravljice s tujo ljudsko različico. Pisanje živalske pravljice. Možnost medpredmetnega povezovanja: npr. s tujim jezikom primerjava motivno iste pravljice; dan dejavnosti Po pravljicičnih poteh.⁴⁵⁸</p> <p>Predstavitev nadaljevanja pravljice, narobe pravljica, primerjava dveh pravljic. Dramatiziranje slovenskih ljudskih pravljic.</p> <p>Spoznavanje značilnosti pravljic drugih narodov sveta in primerjanje njihovih značilnosti z značilnostmi slovenskih ljudskih pravljic.</p> <p>Pišejo pravljice (tipični začetek in konec pravljice, preteklik, pravljicična števila, zapovedi, prerokbe, tipične pravljicične osebe); pišejo »tipično slovenske pravljice« (pravljicični motivi, tipično slovenske pravljicične osebe, npr. rojenice, sojenice, povodni mož, bela kača s kronico).</p>
---	--	--------------------------------	-------------------------------	--

⁴⁵⁸ Vir je lahko knjiga Irene Cerar *Pravljicične poti Slovenije*.

		KIZ		<p>Primerjava posameznih zapisov obnov in ugotavljanje/razumevanje variantnosti ljudskega slovstva.</p> <p>Iskanje različic variant ljudskih (in avtorskih) besedil. Ugotavljanje značilnosti ljudskega slovstva v več/naključnih ljudskih besedilih. Povezovanje ljudskega slovstva in druge, materialne ljudske dediščine, npr. panjske končnice. Razlaganje izbranih pregovorov.</p> <p>S pomočjo IKT-tehnologije, preko določenih spletnih strani rešujejo naloge, povezane s pravljicami (vaje, zabavne naloge).</p>
DOSEGANJE (MINIMALNIH) STANDARDOV OB KONCU DRUGEGA TRILETJA				
<p>Razlikovanje ljudskega književnega besedila od umetnega (avtorskega): z navedbo avtorja, prepoznavanje in doživljanje pravljice, kar učenec dokaže tako, da ob upoštevanju znanih/obravnavanih značilnosti: pripoveduje/piše pravljico/nadaljevanje pravljice ali predzgodbo/narobe pravljico/ kombinacijo dveh pravljic/živalsko pravljico/pravljico z značilnostmi slovenske ljudske pravljice.</p> <p>Zavedanje, da imajo tudi druga ljudstva svoje ljudsko slovstvo z enakimi/podobnimi motivi. Prepoznavanje nekaj osnovnih značilnosti ljudskega slovstva v besedilu, npr. pomanjševalnice, nedoločenost časa in kraja, pretiravanja ....</p>				
7. RAZRED				
	<p><i>° Gor čez izaro</i></p> <p>° ljubezenska <i>Dekle je na pragu stala</i></p>		<p>° poezija</p> <p>° poezija</p>	<p>Zaznavanje preprostosti jezika. Zaznavanje, opazovanje in poimenovanje metafore, pretiravanja. Zaznavanje ritma. Vživljanje v književno osebo in doživljanje ljudske pesmi s srečnim razpletom. Poustvarjanje ljudske oblike pesmi v sodobno, npr. rap različico. Možnost povezovanja s poukom glasbe.</p>

<p>◦ <i>Pegam in Lambergar</i>⁴⁵⁹</p>	<p>◦ romanca <i>Alenčica, sestra Gregčeva</i></p> <p>◦ <i>Kralj Matjaž</i></p>		<p>◦ poezija</p> <p>◦ poezija</p> <p>◦ proza</p>	<p>Ločevanje glavnih in stranskih književnih oseb in utemeljevanje svojih ugotovitev; zaznavanje, primerjanje ter presojanje ravnanj in govorjenj/mišljenj oseb. Najdenje književne osebe, ki jim je blizu (značaj, ravnanje, način razmišljanja, zunajliterarni razlogi); do osebe vzpostavitev tudi kritične razdalje. Vživljanje se v književno osebo, ki je drugačna od njih, in kritična distanca od nje. Zaznavanje značilnosti socialnega položaja književnih oseb; poskušanje razumeti tudi psihološke in etične lastnosti posamezne osebe. Ozaveščanje značilnosti književnih oseb v trivialnih/zabavnih besedilih in primerjanje z osebami v drugih besedilih. Opazovanje vzročno-posledičnih in časovnih razmerij med dogodki v besedilu (zgodba/fabula). Kronološko razvrščanje dogodkov, tudi ko gre za analitično oziroma retrospektivno dogajalno zgradbo. Ločitev glavnega in stranskega dogajanja ter dogajanja v različnih časih in na različnih krajih. Obnavljanje/povzemanje dogajanja (podrobno in strnjeno). Spoznavanje značilnosti dogajanja v trivialnem/zabavnem besedilu (klišeiziranost). Primerjava zgodovinskih junakov s sodobnimi, filmskimi junaki. Zaznavanje (glavnih) motivov v književnem besedilu. Doživljanje pesemske slike in zavedanje njihovega učinka na bralca (razpoloženjskost, čustveni odzivi v povezavi z jezikovno rabo). Zaznavanje, opazovanje in poimenovanje pretiravanja. Zaznavanje, opazovanje ter kasneje poimenovanje stopnjevanja in refrena (pripeva). Zaznavanje, opazovanje govorniškega vprašanja, ob koncu triletja tudi poimenovanje le-tega.</p> <p>Prepoznavanje snovi (npr. zgodovinski dogodki) in opazovanje njenega preoblikovanja v besedilno stvarnost. Povezovanje s poukom zgodovine.</p>
--	--	--	--	---

⁴⁵⁹ Besedilo zaradi vključenosti (eno izmed sedmih obveznih besedil) med obvezno izpade med predlaganimi, ga pa pri izračunu deležev prav tako upoštevam.

<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Ajda in Slovenci</i> ◦ <i>Peter Klepec</i> ◦ <i>Volkodlak</i> ◦ Anekdote o književnikih ◦ <i>Stvarjenje sveta</i> 		GN	<ul style="list-style-type: none"> ◦ proza ◦ proza ◦ proza ◦ kratke vrste 	<p>Značilnosti pripovednih vrst: opazovanje in izpostavljanje pri primerjanju in vrednotenju književnih besedil iste vrste.</p> <p>Razvijanje zmožnosti razumevanja in prepoznavanja pripovednih vrst, s pisanjem izvornih besedil in pri tem upoštevanje žanrskih določil teh vrst; upoštevanje tudi značilnosti pripovedne zgradbe, sloga in sporočevalnega postopka.</p> <p><i>Spoznavanje slovenskega bajeslovnega izročila.</i></p> <p><i>Poskus ustvarjanja 'profila' enega izmed ljudskih junakov na sodobnih komunikacijskih omrežjih, npr. facebook.</i></p> <p><i>Dramatizacija ljudskih pripovedk.</i></p> <p>Ugotavljajo zgodovinsko, mitološko ozadje razlagalne/zgodovinske pripovedke ali bajke ter prepoznavajo vlogo bajeslovnih bitij/likov v besedilu.</p> <p>Pisanje/zapisovanje (izbirno 1 enota) basen/bajko, pripovedke, bajke (skupinsko zbiranje in zapis ustnega izročila).</p> <p><i>Poskus pripovedovanja, postavljanja ljudskega slovstva v primarno obliko.</i></p> <p><i>Možnost povezovanja z izbirnim predmetom šolsko novinarstvo.</i></p> <p><i>Spodbujanje iskanja anekdot o književnikih ob vsakokratni obravnavi avtorskih del.</i></p> <p>Učenci/učenke poznajo in uporabljajo naslednje strokovne izraze in jih znajo opisati: basen, pripovedka, bajka.</p>
8. RAZRED				
<ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Oblaki so rdeči</i> ◦ <i>Zeleni Jurij</i> ali druga 			<ul style="list-style-type: none"> ◦ poezija ◦ poezija 	<p><i>Spoznavanje slovenskih ljudskih običajev preko književnega pouka.</i></p> <p>Ritem pesmi — povezovanje ritma z besedilno stvarnostjo in s sporočilnostjo.</p> <p><i>Razumevanje (narečnega) jezika ljudskega jezika.</i></p>

	<p>obredna pesem</p> <p>~~Galjot~~</p> <p>balada Graččakov vrtnar</p> <p>Kalevala⁴⁶⁰ (odlomek) ali</p>	<p>GN</p>	<p>poezija</p> <p>poezija</p> <p>poezija</p>	<p>Povezovanje v pesmi prevladujočih barv s sporočilnostjo pesmi. Seznanjanje s primeri prehajanja ljudske ustvarjalnosti v avtorska dela – razne vrste: O. Župančič, S. Makarovič, R. Magnifico ... Ustvarjanje in dopolnjevanje zemljevida slovenskih ljudskih likov, bitij, npr. Kralj Matjaž Koroška, Pegam in Lambergar Gorenjska, Zeleni Jurij Bela krajina ...</p> <p>Možnost povezovanja ljudskih obrednih pesmi s slovenskimi ljudskimi prazniki in običaji.</p> <p>Jezikovna »uresničitev« pesmi (pomenska in estetska raven): Zaznavanje učinka posebne jezikovne rabe na bralca (doživljanje). Razumevanje besede/besedne zveze z več pomeni v sobesedilu. Razumevanje iz besedila vidnih posledic človekovih odnosov, strasti in zablod. Razumevanje splošnega motiva v prenesenem pomenu – združitve dveh cvetlic, ki rasteta iz groba dveh mladih. Zaznavanje in poimenovanje besede/besedne zveze s prenesenim pomenom oziroma posebnosti na ravni rabe: primera, posebljenje/posebitev, okrasni pridevek in nagovor/ogovor; opazujejo in razumevajo pesniško sredstvo in ugotavljajo njegovo vlogo na pomenski ravni konkretne pesmi (pomenotvorna vloga); zaznavajo estetski učinek pesniškega sredstva. Zaznavanje in opazovanje rabe določenih slogovnih sredstev (sopomenke, nadpomenke, tvorjenke ...) v pesmi glede na časovno in čustveno zaznamovanost. Primerjava z avtorskim besedilom Simona Jenka <i>Knezov zet</i>. Pisanje scenarija za film – konec o (nesrečni) ljubezni med socialno neenakima zaljubljenca. Vsebinsko, z upoštevanjem spremenjenih družbenih/socialnih okoliščin prenašajo besedilo v sodobni čas.</p> <p>Spoznavanje motivov drugih evropskih narodov.</p>
--	--	-----------	--	---

⁴⁶⁰ Ep *Kalevala* štejem med predlagane enote, čeprav gre za finsko ljudsko besedilo.

	<p>odlomek epa/pesnitve drugega evropskega naroda</p> <p>◦ <i>Vedomec ali Vila – kmetova žena</i></p> <p>◦ šaljiva pripovedka /pripovedka s socialno tematiko <i>Jaz te pišala!</i></p>		<p>◦ proza</p> <p>◦ proza</p>	<p>Razvijanje zmožnosti razumevanja in prepoznavanja pripovednih vrst, s pisanjem izvirnih besedil – upoštevanje žanrskih določil teh vrst; upoštevanje tudi značilnosti pripovedne zgradbe, sloga in sporočevalnega postopka. Pisanje (izbirno 1 enota) fantastično zgodbo (osnova: ljudske pripovedi/antični miti). Seznanjanje (tudi) z ženskimi bajeslovnimi bitji. Primerjanje slovenskih bajeslovnih bitij s fantastičnimi bitji avtorskih del. Ustvarjanje spletnega foruma na temo 'vsakdanjih težav bajnih bitij'. Spodbujanje dramatizacije.</p> <p>Spoznavanje nove vrste ljudskega pripovedništva in njene značilnosti. Prepoznavanje humornih sestavin/besedne komike ljudskega proznega besedila. Ugotavljanje, da ljudsko slovstvo nastaja v različnih družbenih/socialnih krogih.</p>
9. RAZRED				
	<p>◦ <i>Pesem nosačev žita</i></p> <p>◦ legenda <i>Dolenjski gostilničar/</i></p>		<p>◦ proza</p>	<p>Spoznavanje okoliščin nastanka ljudske pesmi. Iskanje slovenske ljudske delovne pesmi, pesmi raznih stanov, kmečke ipd. Možnost predavitve (ne podrobnejše obravnave/analize) slovenske ljudske pesmi <i>Katerim stanovom se dobro godi.</i>⁴⁶¹</p> <p>Spoznavanje nove vrste ljudskega pripovedništva in njene značilnosti. Ob novem (proznem) besedilu ponovitev značilnosti ljudskega slovstva. Prenos apokrifnih življenjepisov v nov kontekst.</p>

⁴⁶¹ To pesem je mogoče obravnavati tudi pri Prešernovih Gazelah 7, če jo učitelj vključi v letni učni načrt.

	<p><i>bajeslovno-legendna pesem Riba faraonika</i></p> <p>◦ <i>smešnica</i></p> <p>◦ <i>Lepa Vida</i></p>	<p>GN</p>	<p>◦ <i>proza (kratke vrste)</i></p> <p>◦ <i>poezija</i></p>	<p>Seznanjanje z ljudskim slovstvom, ki je vezano na nastanek sveta. Prenos motiva ribe faraonike iz pesemskega besedila v vsakdanji govor. Prehajanje motiva ribe in nastanka/konca sveta v avtorska dela, prim. A. Rozman Roza: <i>Od nastanka človeške ribice</i>.</p> <p>Spoznavanje sinonimnosti poimenovanj termina ljudsko slovstvo, vezanega na sodobnost. Razvijanje zmožnosti pripovedovanja in poslušanja. Zaznavanje/doživljanje posamezne (humorne) učinke besedila. Spoznavanje sodobnega, urbanega ljudskega slovstva in možnost uporabe e-medija pri širjenju le-tega. Ugotavljanje/zaznavanje družbene stereotipnost.</p> <p>Prepoznavanje baladnega vzdušja v pesmi. Iskanje motivov in stilemov ljudskega izročila v delu posameznih avtorjev, npr. Prešeren (<i>Od Lepe Vide</i>), Cankar (drama <i>Lepa Vida</i>), Rozman (<i>Lepa Vida v akciji</i>)... Razumevanje spremenjene vloge oseb skozi daljše časovno obdobje, iskanje časovno zaznamovanih besed. Krepitev sposobnosti vživljanja v literarno osebo in vaja v komunikaciji sodobnih medijev, e-/sms-sporočila.</p> <p>Možnost tvorjenja in predstavitve ene od Lepih Vid v sklopu jezikovnosti: življenjepis, opis in oznaka osebe.</p>
<p>(MINIMALNI) STANDARDI ZNANJA OB ZAKLJUČKU ŠOLANJA</p>				
<p>Ob izbranem besedilu učenec izpostavi značilnosti pripovedne vrste in jih primerja z znanimi značilnostmi te vrste besedila (basen, pripovedka, bajka ...). Navajanje in prepoznavanje splošnih značilnosti ljudskega slovstva: preprost jezik, okrasni pridevek, stalna ljudska števila, pomanjševalnice ... Navajanje vseh vrst ljudskega slovstva s primeri.</p>				

NOVAK, P.: Zastopanost ljudskega slovstva v učnih načrtih in učbenikih na predmetni stopnji osemletne in devetletne osnovne šole. Doktorska disertacija
Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko. 2011.

Zavedanje, da ljudsko slovstvo še vedno nastaja, da kroži tudi po svetovnem spletu.
Vedenje, da posamezni elementi, motivi ljudskega slovstva prehajajo tudi v avtorska dela, prepoznavanje le-teh (najbolj razširjenih) oz. navedba primerov.

Tabela 13: Nadgradnja učnega načrta

PREDLOGI NADGRADNJE V POSAMEZNIH BERILIH	
Izbor besedil	Spremljevalni, didaktični instrumentarij
Berila: <i>KDO SE SKRIVA V OGLEDALU? SREČA SE MI V PESMI SMEJE, DOBER DAN, ŽIVLJENJE, SKRIVNO ŽIVLJENJE BESED</i> Založba Mladinska knjiga	
1. Namesto obstoječe lirске pesmi vključiti novo ljubezensko, npr. <i>Dekle je na pragu stala oz. koledniško pesem, npr. Zeleni Jurij.</i> 2. Balado <i>Galjot</i> zamenjati s tematsko bolj aktualno balado, npr. <i>Graščakov vrtnar.</i> 3. Vključiti junaško pripovedko <i>Peter Klepec</i> in eno izmed romanc z dekliškim junakom, npr. <i>Alenčica, sestra Gregčeva.</i> 4. Vključiti/zamenjati bajko z ženskim bajeslovnim bitjem, npr. <i>Vila – kmetova žena.</i> 5. Vključiti šaljivo pripovedko oz. pripovedko s socialno tematiko, npr. <i>Jaz te pišala!</i> 6. Vključiti legendno besedilo slovenskega ljudskega slovstva, npr. <i>Dolenjski gostilničar</i> ali <i>Riba Faraonika</i> in <i>Lepo Vido</i> v berilo za 9. razred. 7. Vključiti enoto sodobnega/urbanega ljudskega slovstva, npr. smešnico.	1. Dodati uvodne motivacije. 2. Med spoznavno-sprejemnimi dejavnostmi bi bilo potrebno dati večji poudarek doživljanju, izražanju vtisov po branju. 3. Dodati razdelek medijskih prenosov, medpredmetnega povezovanja. 4. Dopolniti razlago žanrov pri pravljicah. 5. Povezati enoto slovenskega ljudskega slovstva z motivno enakim besedilom tujega izvora. 6. Ob navedbi termina 'slovstvena folklorja' podati njegovo razlago. 7. Popraviti ilustracije, ki so vrinjene med besedilo. 8. Dopolniti kazalo literarnovednih pojmov. 9. Dodati kazalo slik. 10. Celotno ponovitev ljudskega slovstva predstaviti iz berila za 8. razred v berilo za 9. razred. 11. Opozoriti na prehajanje ljudskega v avtorska dela. 12. Dodati navedbo virov za ljudska besedila, navedbe definicij ipd. 13. Spodbujanje priprave govornega nastopa v povezavi z ljudskim slovstvom.
Berila: <i>BRANJE ZA SANJE, TA KNJIGA JE ZATE, SPLETAJ NITI DOMIŠLJIJE, Z ROKO V ROKI</i>	
Založba DZS	
1. Vključiti živalsko pravljico <i>Boter petelin</i> in	1. Dodati uvodno motivacijo.

<p><i>njegova zgodba.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Namesto obstoječe lirske pesmi <i>Gor čez izaro</i> vključiti novo ljubezensko, npr. <i>Dekle je na pragu stala.</i> 3. Namesto vojaške pesmi <i>Oblaki so rdeči</i> vključiti obredno pesem, npr. <i>Zeleni Jurij.</i> 4. Vključiti bajko <i>Volkodlak in Vedomec ali Vila – kmetova žena.</i> 5. Balado <i>Galjot</i> zamenjati s tematsko bolj aktualno, npr. <i>Graščakov vrtnar.</i> 6. Vključiti šaljivo pripovedko oz. pripovedko s socialno tematiko, npr. <i>Jaz te pišala!</i> 7. Vključiti legendno besedilo slovenskega ljudskega slovstva, npr. <i>Dolenjski gostilničar</i> ali <i>Riba Faraonika</i> in <i>Lepo Vido</i> v berilo za 9. razred. 8. Vključiti enoto sodobnega/urbanega ljudskega slovstva, npr. smešnico. 	<ol style="list-style-type: none"> 2. Berila za 6. in 7. razred dopolniti z nalogami, ki spodbujajo izražanje vtisov. 3. Razlago neznanih, manj znanih besed postaviti ob besedilo. 4. Dodati razlago okrasnega pridevka ob besedilu <i>Desetnice</i>, kakor predvideva učni načrt. 5. Pri berilu za 6. razred dodati razdelek medijskih prenosov, medpredmetnega povezovanja. 6. Povezati enoto slovenskega ljudskega slovstva z motivno enakim besedilom tujega izvora. 7. Dopolniti, izboljšati razlage ljudskega slovstva, dodati prilastek 'ljudski'; ob terminu 'folkloren' potrebno dodati razlago; razložiti dvojnost poimenovanja pripovedka/povedka.. 8. Dodati kazalo literarnovednih pojmov. 9. Dodati kazalo slik. 10. Naštevanje lit. pojmov dopolniti z njihovimi razlagami. 11. Pri berilu za 7. razred popraviti med besedila vsiljive ilustracije. 12. Opozoriti na prehajanje ljudskega v avtorska dela. 13. Dodati navedbo virov za ljudska besedila, navedbe definicij ipd. 14. Spodbujanje priprave govornega nastopa v povezavi z ljudskim slovstvom.
<p>Berila: SVET IZ BESED 6, SVET IZ BESED 7, SVET IZ BESED 8, SVET IZ BESED 9 Založba Rokus</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Vključiti pravljico slovenskega ljudskega slovstva. 2. Poleg moških bajeslovnih bitij vključiti/zamenjati še pripovedko z ženskim bajeslovnim bitjem, npr. <i>Vila – kmetova žena.</i> 3. Vključiti šaljivo pripovedko oz. pripovedko s socialno tematiko, npr. <i>Jaz te pišala!</i> 4. Vključiti legendno besedilo slovenskega ljudskega slovstva, npr. <i>Dolenjski gostilničar</i> ali <i>Riba Faraonika</i> in <i>Lepo Vido</i> v berilo za 9. razred. 5. Vključiti enoto sodobnega/urbanega ljudskega 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dopolniti razlage neznanih, manj znanih besed, razlagam dodati slovarske kvalifikatorje. 2. Dodati razlago (narečne) variantnosti ljudskega slovstva (pri obravnavi pesmi <i>Lisica</i>). 3. Povezati enoto slovenskega ljudskega slovstva z motivno enakim besedilom tujega izvora. 4. Na določenih mestih predloge medijskih predelav zožiti. 5. Dodati kazalo slik. 6. Pri berilu za 7. razred dopolniti razlago z značilnostmi posameznih vrst pripovedk. 7. Grafiti, aforizmi, anekdote, ki so dodani za popestritev, naj se pri določenih besedilih vsebinsko bolj povežejo s temo obravnavanega besedila. 8. Celotno ponovitev ljudskega slovstva prestaviti iz berila za 8. razred v berilo za 9. razred. 9. Opozoriti na prehajanje ljudskega v avtorska dela.

slovstva, npr. smešnico.	10. Dodati navedbo virov za ljudska besedila, navedbe definicij ipd. 11. Spodbujanje priprave govornega nastopa v povezavi z ljudskim slovstvom.
Berilo: SLEDI DO DAVNIH DNI Založba Izolit	
8. Za berila za 7., 8. in 9. razred predviditi ljubezensko (npr. <i>Dekle je na pragu stala</i>) in obredno pesem (npr. <i>Zeleni Jurij</i>), balado <i>Graščakov vrtnar</i> , romanco <i>Pegam in Lambergar</i> in romanco z dekliškim junakom (junakinjo) (npr. <i>Alenčica, sestra Gregčeva</i>), bajko (npr. <i>Volkodlak, Vedomec/Vila – kmetova žena</i>), junaško (npr. <i>Peter Klepec</i>), zgodovinsko pripovedko (npr. <i>Kralj Matjaž</i>), šaljivo pripovedko, pripovedko s socialno tematiko (npr. <i>Jaz te pišala!</i>), enoto sodobnega/urbanega ljudskega slovstva (npr. smešnico).	1. Razlaga neznanih, manj znanih besed ob besedilu in ne na dnu strani. 2. Dodati kazalo avtorjev. 3. Dodati kazalo literarnovednih pojmov. 4. Ilustracije popraviti tako, da recepcija ni moteča, komunikacijsko bolj čiste predloge. 5. Dodati navedbo virov za ljudska besedila, navedbe definicij ipd. 6. Ponuditi berila še za 7., 8. in 9. razred in ob tem upoštevati predloge, priporočila učnega načrta.
Berilo: NOVI SVET IZ BESED Založba Rokus	

<p>Pripraviti še berila <i>Novi svet iz besed 6</i>, <i>Novi svet iz besed 8</i> in <i>Novi svet iz besed 9</i> in pri tem upoštevati podane predloge besedil učnega načrta⁴⁶². Glede na to, da berila temeljijo na berilih <i>Svet iz besed</i>, velja upoštevati izbor besedil, priporočenih za berila <i>Svet iz besed</i>.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Upoštevati didaktična priporočila učnega načrta – glede na obstoječe berilo vizualna sredstva berila omiliti – tako, da ne bi prevladovalo nad izbranim besedilom. 2. Dopolniti razlage neznanih, manj znanih besed, razlagam dodati slovarske kvalifikatorje. 3. Dodati kazalo slik.
---	--

Tabela 14: Nadgradnja posameznih beril

---

⁴⁶² Po pregledu besedil v berilu *Novi svet iz besed 7* sem ugotovila, da je vanj vključena ljudska *Lepa (Mlada) Vida*, ki jo predlagam v obravnavo v 9. razredu, in sicer pri Rozmanovi *Lepi Vidi v akciji*. Vključeno besedilo sicer zelo dobo povezuje prehajanje ljudskega v avtorsko (poleg navedenih dveh še Prešernova *Pesem od Lepe Vide*), a menim, da je izbrano besedilo za razumevanje (zaradi čustvenih značilnosti obdobja učencev) in sposobnosti primerjave med posameznimi različicami pesmi bolj primerno za učence 9. razreda. Poleg tega je kvantiteta besedil slovenskega ljudskega slovstva v berilu *Novi svet iz besed 7* zelo zadovoljiva, in bi bilo pesem smotrneje uvrstiti v 9. razred. Bi pa tudi na tem mestu opozorila, da je *Mlada Vida* le varianta iz Kroke, sicer je prevladovalo poimenovanje *Lepa Vida*.

V nadgradnji zadnjega učnega načrta sem pripravila izboljšave oz. dopolnitve posameznih sklopov. Zaradi pregleda nad celotnim sistemom zastopanosti ljudskega slovstva v osnovni šoli sem v priporočila vnesla tudi nekaj predlogov za prvo in drugo triletje.

Pri predlogih izboljšav za berila posameznih založb sem se držala prej podanih smernic učnega načrta in njegove nadgradnje.

1. Besedila, ki so za sodobne učence vsebinsko nerelevantna, sem izključila in jih nadomestila z novimi, npr. *Galjot z balado Graščakov vrtnar*, *Gor čez izaro z ljubezensko pesmijo Dekle je na pragu stala*, *Oblaki so rdeči z obredno pesmijo Zeleni Jurij ...* Poleg sem priporočila dodatne vsebine ljudskega slovstva in tako skušala v učni načrt umestiti čim več vrst ljudskega slovstva, na določenih mestih – da ne bi presegli skupnega števila priporočenih besedil za obravnavo v posameznem letu šolanja – sem posamezne teme združila. Glede na to, da v učni načrt ni vključena živalska pravljica, sem v 6. razredu priporočila pravljico *Boter petelin in njegova zgodba*. Za 7. razred sem poleg v učni načrt že umeščene romance *Pegam in Lambergar* (obvezna obravnavava) vključila romanco z junaško deklico *Alenčica, sestra Gregčeva*. Še eno romanco, a z dekliškim junaškim likom, upravičujem s tem, da učenci (učenke!) v 7. razredu zaključujejo fazo bralca heroja, bralca, ki ima rad pustolovske zgodbe z zmagovitim junakom, s katerim se identificira.⁴⁶³ Sem pa zato iz 7. razreda umaknila motiv nastanka sveta (*Stvarjenje sveta*) in v 9. razredu poleg priporočila legende v prozi *Dolenjski gostilničar* ponudila možnost izbire bajeslovno-legendne pesmi *Riba Faraonika*, ki sem jo didaktično povezala z avtorskim delom. Seznanjanje učencev s prehodom ljudskega v avtorsko sem načrtovala tudi v predlagani baladi *Graščakov vrtnar*, predvsem pa v ljudski *Lepi Vidi*. V 8. razredu sem dodala šaljivo pripovedko *Jaz te pišala!*, ki je hkrati tudi pripovedka s socialno tematiko.⁴⁶⁴

Ljudskega slovstva iz vrst dramatike v tem predlogu nisem predvidela, sem pa med didaktičnimi priporočili pri posameznih besedilih dodala dramatizacije obravnavanih del. Vsekakor bi kazalo v prihodnosti izbrati tudi dramsko delo ljudskega slovstva, a

---

⁴⁶³ Boža Krakar Vogel 2005: 119.

⁴⁶⁴ Ob dejanski vpeljavi predlaganih besedil bi bilo smiselno (v izogib podvajanju) učni načrt za osnovno šolo uskladiti z učnimi načrti za srednje splošno, strokovno in poklicno izobraževanje oz. obratno.

glede na obstoječi pretežni korpus ljudskih verskih iger bi bilo potrebno skrbno proučiti, katera vsebina bi bila za učence primerna. Tudi v zadnjem učnem načrtu je namreč poudarjena izbira besedil v skladu z učenčevo stopnjo osebnostnega in bralnega razvoja. Če bi že šlo za versko igro, bi bilo umestitev smotrno načrtovati v 9. razredu, ko je po učnem načrtu predvidena obravnava obdobja protireformacije/baroka (in s tem jezuitskega gledališča). V obstoječi avtorski nadgradnji (učnega načrta in beril) pa tradicijo krščanstva, ki se je prenesla med ljudstvo, v vsakdanje življenje, in se poustvarjala, v 9. razredu podpira priporočilo ljudske legende *Dolenjski gostilničar* oz. povezava predkrščanskega s krščanskim v slovenski ljudski pesmi *Riba faraonika*.

Pri konceptu nadgradnje sem upoštevala in dopolnila pomanjkljivosti, ki sem jih zasledila pri sami analizi, npr. odsotnost uvodnih motivacij, povezave z jezikovnim poukom in drugimi predmeti, primerjave z avtorskimi deli in motivi iz drugih kultur, navedbe virov in literature ipd. Tudi pri dopolnitvi z večmedijskimi dejavnostmi sem upoštevala družbene okoliščine in razvoj IKT-vsebin in s tem v učnem načrtu izpostavljeno razvijanje digitalnih zmožnosti.

V povezavi z ljudskim slovstvom sem načrtovala cilje, ki naj jih bi učenci dosegli pri obravnavi posameznega besedila ljudskega slovstva. Predvidela sem tudi (minimalne) standarde znanja po koncu drugega triletja kot cilje, ki naj bi jih učenci po zaključku osnovne šole dosegali, in sicer da prepoznajo posamezne zvrsti ljudskega slovstva in njihove temeljne značilnosti; da zanjo navesti in prepoznati splošne značilnosti ljudskega slovstva; da se zavedajo, da ljudsko slovstvo še vedno nastaja; in da posamezni elementi, motivi ljudskega slovstva prehajajo tudi v avtorska dela.

2. Poudarim naj učiteljevo odgovorno odločitev za opravljanje svojega poklica in s tem tudi izbiro učbenikov, ki jih bodo pri pouku uporabljali. Berila naj bi zagotavljala diahrono seznanjanje učencev z različnimi vrstami ljudskega slovstva⁴⁶⁵.

---

⁴⁶⁵ Ob tem se mi postavi vprašanje: Kaj pa, ko npr. berilo določene založbe v enem izmed razredov ni več na voljo?

3. Oblika/dejavnost, ki se navezuje (tudi) na druge vzgojno-izobraževalne dejavnosti, in je nisem vključila v tabelo popravkov/dopolnil učnega načrta, so npr. dnevi dejavnosti⁴⁶⁶ v povezavi z ljudsko kulturo, ki je zajemala besedo, (u)glasbeno pesem, likovno izražanje, kuhanje, gibalne dejavnosti (igre); v tem pa se odraža tudi resničnost, kar bi lahko ugotavljali npr. s pomočjo zgodovinarjev.

4. Poleg učnega načrta za pouk slovenščine pa je ljudsko izročilo in tudi slovstvo (lahko) prisotno pri nekaj enoletnih izbirnih predmetih. V tem delu posebnih poudarkov letem nisem dala, in jih nisem dodatno analizirala. Sama sem namreč želela raziskati zastopanost ljudskega slovstva v učnih načrtih in učbenikih, ki so namenjeni prav vsem učencem. Sicer pa je ljudsko slovstvo mogoče vključiti npr. v izbirni predmet *Odkrivajmo preteklost svojega kraja*, ki med cilji opredeljuje: ob poglobljanju in razširjanju znanja iz slovenske zgodovine razvijajo zavest o narodni identiteti, na primerih iz krajevine zgodovine presojujejo pomen ohranjanja kulturne dediščine.⁴⁶⁷ Izrecno pa je ljudsko slovstvo – kot slovstvena folklor⁴⁶⁸ – poudarjeno pri izbirnem predmetu *Šolsko novinarstvo*, ki med cilji navaja: Učenci spoznavajo slovstveno folkloro in se usposabljaajo za njeno raziskovanje. Pridobivajo temeljne pojme iz slovstvene folkloristike in uporabljajo naslednje izraze: slovstvena folkloro, pregovori, reki, uganke, zabavljivke, šale, anekdote, lirske pesmi, spomini, pripovedke, bajke,

---

⁴⁶⁶ Dnevi dejavnosti so tisti del obveznega programa osnovne šole, ki medpredmetno povezujejo discipline in predmetna področja, vključena v predmetnik osnovne šole. Dnevi dejavnosti potekajo po letnem delovnem načrtu šole (šolski kurikulum), ki določa njihovo vsebino in organizacijsko izvedbo. Cilji dni dejavnosti so omogočiti učenkam in učencem utrjevanje in povezovanje znanja, pridobljenega pri posameznih predmetih in predmetnih področjih, uporabljanje tega znanja in njegovo nadgrajevanje s praktičnim učenjem v kontekstu medsebojnega sodelovanja in odzivanja na aktualne dogodke v ožjem in širšem družbenem okolju (http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Dnevi_dejavnosti.pdf)

⁴⁶⁷ Učni načrt za predmet Odkrivamo preteklost svojega kraja, pridobljeno na http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Preteklost_kraja.pdf, februar 2011.

⁴⁶⁸ V tem učnem načrtu slovstvena folkloro ni poenotena z ljudskim slovstvom, kar nakazuje tudi njeno primerjanje s sistemom literature, s tehničnim prenosom literature, npr. od protestantizma dalje živita obe veji besedne umetnosti (literature in slovstvene folklore) vzporedno. V celotnem učnem načrtu ne najdem poimenovanja 'ljudsko slovstvo', kar se mi zdi, da bi bilo za osnovnošolce, ki se šele seznanjajo s tem področjem nujno potrebno.

legende, pravlјice, epske pesmi, grafiti.⁴⁶⁹ Učni načrt slovstveni folklori posveti celo 2. poglavje.⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁹ Učni načrt za predmet Šolsko novinarstvo, pridobljeno na http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Slovenscina_izbirni.pdf, februar, 2011.

⁴⁷⁰ Seznanjanje s slovensko slovstveno folkloro, spoznavanje možnosti njenega preučevanja in uvajanje v zbiranje kulturne dediščine so pomembne dejavnosti pri predmetu Šolsko novinarstvo. Omogočajo učencevo živo vključevanje v okolje, povezavo z drugimi predmeti in etnologijo ter uresničevanje interdisciplinarnosti. Učencem omogočajo povezanost z njihovo govorno podlago, narečjem in pogovornim jezikom. Pritegnejo in zaposlujejo učence, ki imajo različna nagnjenja in sposobnosti, kar je pomembno za njihovo osebnostno rast. Ob njih si razvijajo sposobnosti za vse štiri sporazumevalne dejavnosti: poslušanje, govorjenje, branje in pisanje, zapisovanje. Vsak folklorni dogodek je 'folklorna monodrama' in s tem v bistvu oblika gledališča. Tako se učenci seznanjajo s prvobitno ustvarjalnostjo na različnih ravneh v živo. Hkrati pa jim predmet ponuja tudi vrsto priložnosti za seznanjanje s slovensko literaturo, če je pozornost usmerjena bolj vanjo in ne toliko na teren. Tu je največ možnosti za celostno sprejemanje od spoznavanja do doživljanja. Najustreznejši obliki za šolsko ukvarjanje s slovstveno folkloro sta skupinsko in projektno delo. Tu je kar največ možnosti za celostno učenje, saj delo vključuje proces od spoznavanja k doživljanju in vključuje tudi možnost za sodelovalno učenje. Ustvarjalno sodelujejo učenci, ki so vključeni v različne izbirne predmete in krožke (gledališki, literarni, dopisniški, zemljepisni, zgodovinski, turistični, fotografski itd.). Podeželje ima pri zbiranju slovstvene folklore prednost, toda tudi mestno okolje ponuja učitelju in učencem veliko priložnosti, saj slovstvena folkloro še zdaleč ni izraz zgolj agrafične kulture. Nekaj iztočnic za terensko delo: Najprej je primerno učencem pojasniti temeljne pojme in jih seznaniti s sodobno terminologijo, da z njo osvojijo sistem izražanja in pridobijo občutek za razmejevanje slovstvene folklore in literature. V okviru slovstvene folkloristike je zelo pomembno opozorilo na ločevanje med (slovstveno) folkloro in folklorizmom, ki je bolj ali manj njen ponaredek. Učencem nato predstavimo bližnje in daljne cilje zbiranja gradiva na terenu. Poučimo jih, da je bila slovstvena folkloro nekdanja edina oblika besednega umetnostnega izražanja, da pa od začetka življenja literature (pri nas od protestantizma dalje) živita obe veji besedne umetnosti vzporedno, vsaka s svojim žanrskim sistemom, ki se med seboj dopolnjujeta. Tudi glede na snov in motiviko obstaja med njima veliko sodelovanje, vendar pa si je zaradi tehničnega tipa komunikacije literatura v javnem življenju nasproti slovstveni folklori pridobila velikansko prednost. /.../

(http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Slovenscina_izbirni.pdf)

11 ZAKLJUČEK

V uvodnih poglavjih disertacije sem predstavila metodologijo dela in opredelitve raziskovalnega področja: raziskovano gradivo, časovno in populacijsko opredelitev.

Nato sem, glede na to, da sem v disertacijo zajela analizo besedil ljudskega slovstva, razložila terminologijo v zvezi s predmetom proučevanja. Ugotovila sem, da pri poimenovanju 'ljudsko slovstvo' prihaja do neenotnosti, in sem razložila ostali poimenovanji ter utemeljila rabo ljudskega slovstva v pričujočem delu. Zatem sem predstavila posamezne vrste ljudskega slovstva, najkrajše enote, pesništvo in pripovedništvo in njim pripadajoče vrste. Pozornost sem namenila tudi prenosu ljudskega slovstva iz 'primarnega življenja', tj. ustnega prenosa na papir, ga tako utemeljila v literarni vedi in mu dodelila mesto v mladinski književnosti. S tem sem upravičila tudi vključitev oz. zastopanost le-tega v sistem vzgoje in izobraževanja.

V petem poglavju sem razložila značilnosti slovenske osnovne šole skozi obdobja, v katerih so izšli trije analizirani učni načrti za pouk slovenščine in berila: šolski sistem, ki je veljal v zadnjih letih Jugoslavije (1946–1991) ter sistem v samostojni državi Sloveniji (1991–), njegov prehod iz osemletke v devetletko ter s shemo prikazala trenutni sistem vzgoje in izobraževanja v Sloveniji. V tem kontekstu sem razložila tudi vpliv vstopa Slovenije v Evropsko unijo (2004–).

Opretila sem pojem predmetne stopnje in podala nekaj najosnovnejših opredelitev organizacije osnovnošolskega izobraževanja na Slovenskem, nacionalni kurikulum, razširjeni del programa, organizacijo pouka in predmetnik, nacionalno preverjanje znanja, napredovanje učencev.

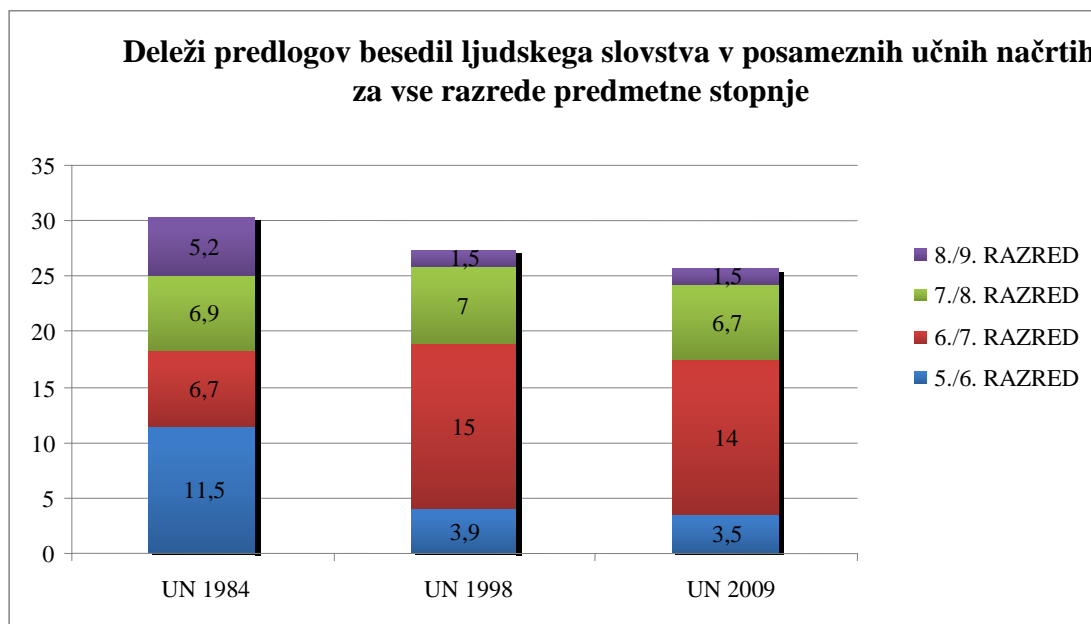
Pri načrtovanju pouka književnosti so v pomoč predpisani učni načrti za posamezne predmete, v katerih so zapisani predvideni cilji in vsebine, le-to pa naj bilo zajeto tudi v berilih, ki jih je mogoče uporabljati kot didaktični pripomoček pri pouku. V šestem in sedmem poglavju sem predstavila vse analizirane učne načrte in učbenike (berila) in ob tem razložila poimenovanje in sestavo le-teh. Učni načrti vsebujejo cilje (v zadnjem analiziranem učnem načrtu kot recepcijske zmožnosti z branjem, poslušanjem), predlagane vsebine ter

didaktična priporočila. Nato sem navedla razlage pojmov učbenik in berilo ter predstavila sestavo/zgradbo, ki sem jo upoštevala tudi pri analizi, le-teh: dejavnosti pred branjem, stvarna pojasnila, razlaga manj in neznanih besed, dejavnosti po branju, (po)ustvarjalno pisanje, (multi)medijske predelave, literarnoteoretične definicije, biblio- in biografske opombe, kazala, ilustracije, tisk.

Prikazala sem analizo vseh učnih načrtov za predmet slovenščina in beril v zadnjih dvajsetih letih, s tem da sem se osredotočila na besedila in enote (cilje) v povezavi s slovenskim ljudskim slovstvom. Iz analize učnih načrtov (iz let 1984, 1998 in 2009) ter beril, ki so se uporabljala oz. se še uporabljajo, je očitno, da je (bilo) ljudsko slovstvo vedno omenjeno/zastopano, spreminjal se je odnos do njega, tako glede števila ljudskih besedil kot žanrske razporeditve.

1. Učni načrt iz leta 1984 v 5. razredu 8-letke predvidi 11,5% delež besedil glede na vsa besedila, učna načrta iz 1998 in 2009 pa za 6. razred 9-letke 3,9% oz. 3,5%.
2. Za razred višje je slika drugačna: učna načrta iz let 1998 in 2009 predvidevata 15% in 14%, UN iz 1984 pa 6,7%.
3. V 7. razredu 8-letke oz. 8. razredu 9-letke predvideni deleži ljudskih besedil v učnih načrtih skorajda sovpadajo: 6,9 %, 7 % in 6,7 %.
4. V zadnjem razredu osnovnošolskega izobraževanja UN iz 1984 spet predvidi nekoliko več (5,2 %) ljudskega slovstva kot potem učna načrta iz let 1998 in 2009 (oba po 1,5 %).

Če v povprečju izračunamo deleže, ki jih predvidijo posamezni učni načrti, ugotovimo, da načrtovani deleži glede besedil ljudskega slovstva v posameznih učnih načrti padajo – najmanjši delež ima zadnji učni načrt.

Graf 14: Deleži predlogov besedil ljudskega slovstva v posameznih učnih načrtih za vse razrede predmetne stopnje

Analiza beril je pokazala, da učni načrt sicer je dokument, ki se ga pri vključevanju besedil in spremljajočih didaktičnih instrumentarijih v berila avtorji v grobem držijo, prihaja pa do razhajanj v zvrsteh predvidenih v učnih načrtih in dejansko vključenih besedil v berila, saj na račun načrtovanega deleža dramatike pridobi le pesništvo.

Skupno največ besedil ljudskega slovstva je v berilih: *Pozdravljeno, zeleno drevo, O domovina, ti si kakor zdravje, Vezi med ljudmi*. Se pa spremljajoči didaktični instrumentariji v teh berilih precej razlikujejo od didaktičnih instrumentarijev v sodobnih berilih, čeprav gre tudi pri starejših analiziranih berilih že za učbenike, ki so sodili v projekt prenove beril za višje razrede osnovnih šol in so bila že didaktično opremljena oz. se je z njimi sploh začelo učbeniško obdobje v književnem izobraževanju v osnovni šoli.⁴⁷¹

Če primerjamo berila na današnjem trgu, torej s sinhronega vidika, ugotovimo sledeče. Z največjim deležem besedil ljudskega slovstva v 6. razredu najbolj izstopa berilo *Sledi do davnih dni*, ki pa skoraj z 90% deležem tujih ljudskih besedil 'zanemarja' slovensko ljudsko slovstvo, najmanj besedil ljudskega slovstva je v berilu *Svet iz besed 6*, a še vedno dosega

⁴⁷¹ Vida Medved Udovič 2006: 49.

predviden delež v učnem načrtu. Za 7. razred učni načrt iz leta 2009 predvideva 14% delež, ki pa ni izpolnjen v nobenem izmed sodobnih beril. Največji delež (12%) je v berilu *Svet iz besed* 7. Izmed beril za 8. razred predlogu v učnem načrtu zadosti berilo *Spletaj niti domišljije* zelo se mu približa berilo *Svet iz besed* 8, daleč od predloga pa je berilo *Dober dan, življenje*. V zadnjem letu osnovnošolskega izobraževanja berilo *Skrivno življenje besed* in *Z roko v roki* vsebujeta staroegipčansko pesem, berilo *Svet iz besed* za 9. razred ne predvidi nobenega besedila ljudskega slovstva, kar pa – glede na berila od začetka do 80. let 20. stoletja za 8. leto šolanja – pomeni nazadovanje, saj so vanje besedila ljudskega slovstva vključena.⁴⁷²

Povprečje besedil ljudskega slovstva na posamezni razred pri založbah je razvidno iz sledečega grafa⁴⁷³.

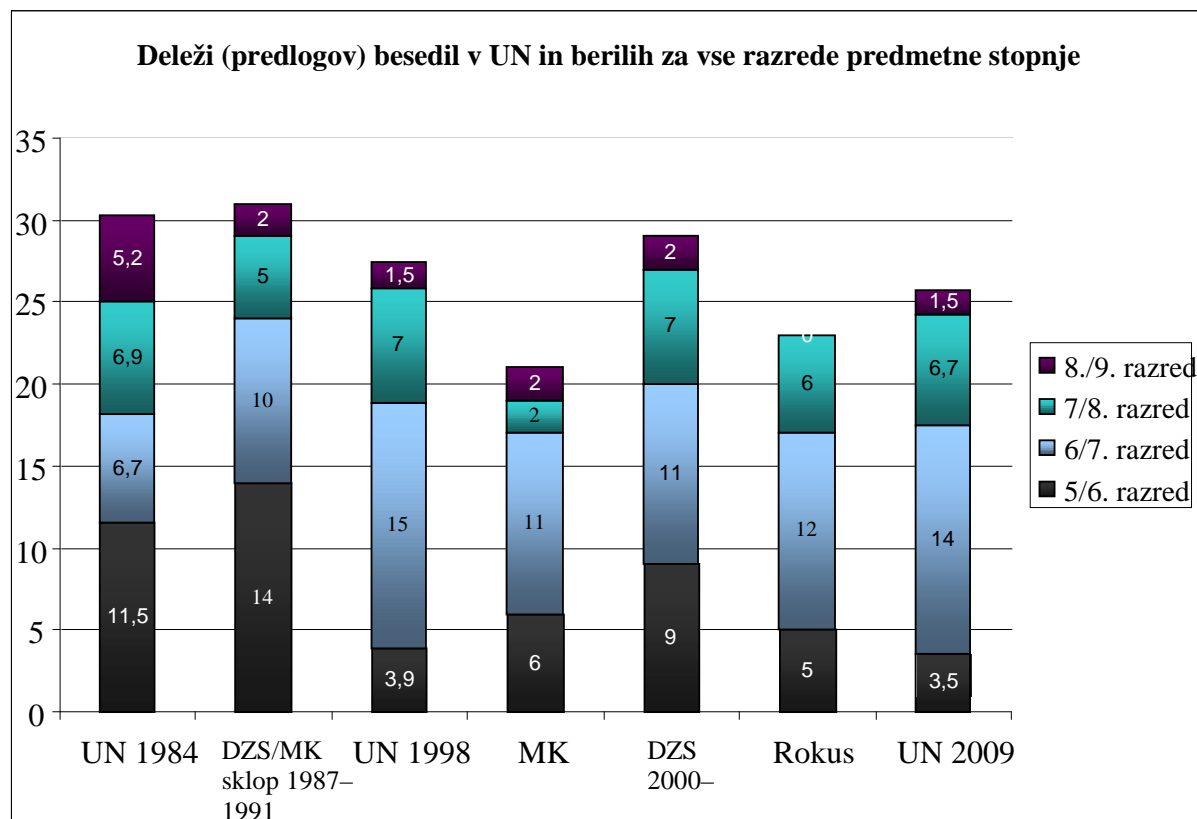
Očitno je, da so, po številu v berilo vključenih besedil, ljudskemu slovstvu najmanj naklonjena berila *Kdo se skriva v ogledalu?*, *Sreča se mi v pesmi smeje*, *Dober dan, življenje* in *Skrivno življenje besed*, pri berilih založbe Rokus je najbolj očitno izpad ljudskega slovstva v 9. razredu.

---

⁴⁷² Raziskava, ki jo je v svoji disertaciji predstavila Petra Kodre leta 2008.

⁴⁷³ Zaradi večje preglednosti grafa uporabim za skupino posameznih beril kar poimenovanje založbe, ki jih je izdala.

Graf 15: Deleži (predlogov) besedil v učnih načrtih in berilih za vse razrede predmetne stopnje

Ob analizi zvrstne zastopanosti ljudskega slovstva ugotovimo, da kljub večjemu številu besedil ljudskega slovstva v berilih *Pozdravljeno, zeleno drevo, O domovina, ti si kakor zdravje, Vezi med ljudmi* ni toliko večje žanrske pestrosti, kot bi lahko bila, in se delež poveča na račun besedil istih zvrsti. S tega stališča se očitek na račun nižanja deleža v berila vključenih besedil ljudskega slovstva lahko ovrže. Vendar pa natančen pregled beril, ki jih je mogoče uporabljati v naši osnovni šoli, pokaže, da je še vedno oz. bi morali najti prostor za določen žanr ljudskega slovstva, s katerim bi se lahko učenci seznanili. Slabo je zastopana ljubezenska pesem, ni pa niti legende ne socialne pripovedke. Tudi pregovorov, z izjemo berila *Sledi do davnih dni*⁴⁷⁴, oz. katere koli druge kratke enote ljudskega slovstva, v sodobnih berilih ni.

Zapostavljanje in po učnem načrtu predvideno razmerje med proznimi in pesemskimi besedili je najbolj očitno pri berilih *Kdo se skriva v ogledalu? Sreča se mi v pesmi smeje, Dober dan,*

⁴⁷⁴ Berilo založbe Izolit izhaja do 6. razreda 9-letke, potem ne več.

življenje. Od pripovednih besedil berila *Branje za sanje*, *Ta knjiga je zate*, *Spletaj niti domišljije* in *Z roko v roki* nimajo bajčne pripovedke, medtem ko jo berila drugih založb imajo. Glede žanrske zastopanosti, tako glede razmerja med poezijo/prozo kot tudi raznolikosti besedil so najbolj ustrezna berila *Svet iz besed*, ki pa, glede na ostala berila, izstopa z majhnim (eno, pa še to tuje) številom pravljicnih besedil in, kot že povedano, z odsotnostjo besedila ljudskega slovstva v 9. razredu.

Enota slovenskega ljudskega slovstva/Založbe beril	DZS/MK sklop 1987–1991	DZS 2000–	IZOLIT	MK	ROKUS	ROKUS (Novi svet iz besed)
1. PREGOVORI	✓	-	✓	-	-	-
2. LIRSKE (IZPOVEDNE) PESMI						
◦ Koledniška	-	-	-	-	✓	-
◦ Ljubezenska	✓	-	-	-	✓	-
◦ Otroška	-	-	-	-	-	-
◦ Vojaška	✓	✓	-	-	-	-
3. EPSKE (PRIPOVEDNE) PESMI						
◦ Balada	✓	✓	✓	✓	✓	✓
◦ Romanca	✓	✓	-	✓	✓	✓
4. PRAVLJICE			-			
◦ Čudežna pravljica	✓	✓	-	✓	✓	-
◦ Realistična pravljica	✓	-	-	✓	-	-
◦ Živalska pravljica	-	-	-	-	-	-
5. PRIPOVEDKE						
◦ Bajka	✓	-	-	✓	✓	✓
◦ Zgodovinska pripovedka	✓	✓	-	✓	✓	✓
◦ Junaška pripovedka	-	✓	-	-	✓	✓
◦ Razlagalna pripovedka (aitološka)	✓	✓	-	✓	✓	✓
◦ Legenda	-	-	-	-	-	-
◦ Pripovedka s socialno tematiko	-	-	-	-	-	-
◦ Šaljiva pripovedka	-	-	-	-	-	-
6. ENOTA SODOBNEGA LJUDSKEGA SLOVSTVA	-	-	-	-	-	- ⁴⁷⁵

Tabela 15: Žanrska zastopanost besedil v vseh berilih posameznih založb

⁴⁷⁵ Smešnice kot popestritev, ne kot posebej obravnavana enota ljudskega slovstva.

Med notranjo zgradbo instrumentarija pri berilih izrazitih razlik ni, najbolj očitna razlika je pri (ne)vsebovanosti uvodne motivacije. Vedno jo predvidevajo le berila *Svet iz besed in Novi svet iz besed*. Omenjena berila se od ostalih sodobnih beril malenkostno razlikujejo po zgradbi in notranji strukturiranosti (berila *Svet iz besed in Novi svet iz besed* sledijo konceptu učne ure).

Vsa berila razlagajo neznane besede, literarnovedne pojme in bio- ter bibliografske podatke, kazala so enakih vrst, le njihova mesta v berilih so različna. Berila *Svet iz besed* ponudijo dodaten tip nalog, viden že na prvi pogled, in sicer Medijske predelave *Novi svet iz besed 7* pa didaktično bogat in raznolik razdelek (Medijska) ustvarjalnica.

Vsa berila glede notranje oblikovanosti sledijo učnemu načrtu, tako da so sestavljena tako iz besedila kot iz slikovnega gradiva. In (pestrejša, izrazita) grafična podoba sodobnih beril je tudi eden izmed kazalcev sprememb v primerjavi z berili, ki so izhajala dve desetletji nazaj. So pa berila *Svet iz besed* edina, ki tudi s slikovnimi ikonami kažejo, katera sporazumevalna dejavnost je pri določeni nalogi predvidena; *Novi svet iz besed 7* pa teh slikovnih ikon nima.

V primerjanih berilih je opazen korak k poenotenju terminologije, in sicer ljudsko slovstvo. Označevalca žanra z 'ustnim' v novejših berilih ne zasledim več. V posameznih delih šolskih učnih načrtov zasledim tudi ljudska književna besedila, kar ni napačna raba, saj gre dejansko za že zapisana, celo poknjižena besedila.⁴⁷⁶ Terminološki pluralizem pa se kaže pri poimenovanju literarnovednega instrumentarija (npr. 'Kazalo slovstvenoteoretskih pojmov (razlaga)' (*Vezi med ljudmi*), 'Kje so literarnoteoretični pojmi' (*Dober dan, življenje*), 'Kazalo književnoteoretskih pojmov' (*Spletaj niti domišljije*) in 'Slovarček literarnovednih pojmov' (*Svet iz besed 8*).

Potrdim lahko dejstvo, da so v analiziranih berilih očitni poudarki sodobnega (komunikacijskega) pouka – učenčevo doživljanje, poustvarjalno pisanje, medijske predelave ...,⁴⁷⁷ česar v nobenem berilu, ki so prvič izšla v letih 1987–1991, ni.

---

⁴⁷⁶ Sintagmo ljudska književnost pa je uporabljal tudi Milko Matičetov, kar gre najbrž za prevod srbohrvaške narodne književnosti (Stanonik 2001: 50).

⁴⁷⁷ Na tem temelji že učni načrt iz leta 1998, pridobljeno na http://www.mszs.si/slo/solstvo/razvoj_solstva/viprogrami/os/9letna/ucni_nacrti/pdf/sl.pdf; in tudi več teoretikov,

V osmem poglavju sem interpretirala vsa besedila slovenskega ljudskega slovstva, vključena v berila in jim skušala določiti tudi prvine motivnih elementov. Pri tem sem jih zvrstno združevala.

V devetem poglavju sem predstavila avtorski model obravnave slovenskega ljudskega slovstva, na podlagi katerega sem izvedla tudi kvalitativno empirično raziskavo. Načrt pedagoške raziskave sem oblikovala na podlagi teoretičnih izhodišč in dosedanjih raziskav na začetku raziskovalnega procesa. V konkretni šolski praksi sem uporabila različne metode akcijskega raziskovanja, in sicer eksperiment, ki mu je s časovnim zamikom sledil vprašalnik (eksperimentalne in kontrolne skupine), in intervju učiteljev praktikov, ki sta eksperiment izvedla. Aplikacija modela, ki je vključeval pripovedno besedilo, je bila uvrščena v 9. razred osnovnega šolanja. Pri izboru besedila je bila uporabljena legenda *Dolenjski gostilničar z vsebinsko podobno (sodobno) smešnico*. Upoštevana so bila načela sodobnega komunikacijskega pouka in obravnava literarnega besedila je bila pripravljena po tem načelu (uvodna motivacija, interpretativno branje besedila ...). Pri tvorbi posameznih nalog oz. dejavnosti učencev sem se držala ugotovitev in priporočil kompetentnih strokovnjakov⁴⁷⁸ za posamezne faze obravnave literarnega besedila. Predlog je vključeval različne metode prenosniških in spoznavno-sprejemnih dejavnosti. V predlog so bili vključeni vsi elementi didaktičnega kot literarnovednega instrumentarija. Avtorski model je temeljil na načelu pedagoškega govora, in je sestavljen iz odnosnega govora, s katerim so bila podana navodila, pobude, in spoznavnega govora, ki je vezan na spoznavanje nove snovi.

Rezultati ankete, ki jo je skupaj izpolnilo šestdeset devetošolcev v štirih številčno dokaj izenačenih skupinah (dveh testnih in dveh kontrolnih) so, za potrebe tega dela, podali sliko tako o njihovem odnosu do ljudskega slovstva kot poznavanju le-tega. Pri sestavi vprašalnika sem uporabila nekaj vprašanj odprtega tipa, po večini pa vprašanja zaprtega tipa. Pri vprašanjih zaprtega tipa sem uporabila dihotomna vprašanja kot tudi vprašanja z večstranskim izborom. Ljudsko slovstvo je učencem blizu s srednjo oceno priljubljenosti (*Nekatera besedila ljudskega slovstva so mi všeč, nekatera ne*). Večina jih meni, da so besedila v berila

---

prim. Hans Robert Jauss, Louise Rosenblatt (po Blažič:
http://www.devletka.net/resources/files/doc/test/OS_slovenscina/7.%20razred/Prirocniki_priprave/sib_7-9.pdf).

⁴⁷⁸ Boža Krakar Vogel, Cirila Peklaj, Milena Blažič, Monika Kropelj.

vključena v ravnopravšnji meri. Se pa tako v prvi testni in prvi kontrolni kot v drugi kontrolni skupini v večini strinjajo, da bi bilo potrebno vnesti besedilo slovenskega ljudskega slovstva tudi v berilo za 9. razred

Od vrst, ki si jih želijo, so največkrat navedli ljubezensko pesem, smešnico, dvakrat so napisali junaško pripovedko, po enkrat pa vojaško pesem, pravljico in celo ljudsko versko igro, največkrat pa se sploh niso opredelili. Njihov odnos do ljudskega slovstva precej verjetno sovпада splošno z odnosom do pouka in obveznosti; pri večini pa ni strogo negativen, kar pomeni, da je njihovo dožemanje za ljudsko slovstvo odprto. Rezultati so pokazali, da v kontrolnih skupinah večinoma menijo, da se je ljudsko slovstvo v enem izmed obdobj literature zgodovine že končalo, medtem ko večina vprašanih učencev v testnih skupinah ve, da ljudsko slovstvo še vedno nastaja. Vprašanje, ki se je navezovalo na sinonimnost poimenovanj, je pokazalo, da tako v testnih kot kontrolnih skupinah povečini nimajo v spominu nobenega drugega izraza in – enako kot odgovori na vprašanje o zbirateljih slovenskega ljudskega slovstva – da teh informacij v osnovni šoli ni smiselno podajati, saj so tudi učenci v testnih skupinah izkazali neznanje po vprašanem. Učenci povečini tudi ne poznajo motivnih prenosov iz ljudskega slovstva v literaturo.

Rezultati o poznavanju značilnosti kot tudi zvrstno-vrstnih opredelitev ljudskega slovstva kažejo, da imajo več znanja učenci v testnih skupinah. Pri odprtem vprašanju, ki je spraševalo po vrsti ljudskega slovstva, v kateri nastopajo svetniki in svetnice, se je izkazalo, da legende v kontrolnih skupinah ne poznajo, v testnih skupinah pa jo poimenujejo v večini.

Iz rezultatov lahko tudi sklepam, da je vključitev besedila sodobnega ljudskega slovstva v berila smiselna, a je ob tem potrebno nameniti pozornost natančnejši obravnavi le-tega in njegovim značilnostim. In – kljub temu da je bilo avtorskemu modelu – vpeljava dodatnega besedila ljudskega slovstva – namenjenih malo ur, so rezultati pokazali pomembnost posodobitve tradicije, tj. ljudskega slovstva na predmetni stopnji osnovne šole.

Na podlagi analize primarnih virov, študija strokovne literature in rezultatov kvalitativne raziskave sem v devetem, sklepnem poglavju podala splošna priporočila izboljšav in dopolnitev zadnjega učnega načrta za predmet slovenščina in posameznih beril, ki so danes na

voljo na trgu. Ugotovila in dokazala sem, da je na voljo še kar nekaj možnosti. Besedila, ki so za sodobne otroke vsebinsko nerelevantna, sem zamenjala z novimi, bolj aktualnimi vsebinami ljudskega slovstva. Tudi pri didaktičnih priporočilih sem upoštevala družbene okoliščine in razvoj IKT-vsebin, zato sem predvidela medijske predelave. Zaradi pregleda nad celotnim sistemom zastopanosti ljudskega slovstva v osnovni šoli sem v priporočila vnesla tudi nekaj predlogov za prvo in drugo triado.

Ob upoštevanju učnega načrta, avtorskih predlogov/dopolnil le-tega, nadgradnje izbora besedil in didaktičnih instrumentarijev v berilih pri besedilih ljudskega slovstva bo storjen korak dlje od dosedanjega poučevanja. Tudi sodobni otroci bi namreč vedeli, da ljudsko slovstvo ni le nekaj starega, preživetega, kot so v anketnem vprašalniku navajali sami, temveč nastaja vsak dan, da kroži v/na sodobnih komunikacijskih medijih, in kar je pomembno, da se tudi njim samim zdi primerno za obravnavo. Tako bi bilo ljudsko slovstvo primerna vsebina, s pomočjo katere bi usvojili in dosegli predvidene standarde znanja. Hkrati pa je ljudsko slovstvo tudi sredstvo, s katerim bi učenci dosegli splošne cilje predmeta, kot npr. oblikovanje narodne identitete in razvijanje kulturne in medkulturne zmožnosti. Ljudsko slovstvo je namreč tudi del besedne umetnosti, enega najuniverzalnejših človeških dosežkov, ki je za obstoj slovenstva še posebej pomemben, spoznavanje le-tega pa pripomore k utrjevanju kulturne, domovinske in državljanske vzgoje ter medkulturne in širše socialne zmožnosti.⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁹ UN 2009: 5.

12 POVZETEK

Doktorska disertacija z naslovom *Zastopanost ljudskega slovstva v učnih načrtih in učbenikih na predmetni stopnji osemletne in devetletne osnovne šole* predstavi rezultate primerjalne analize treh učnih načrtov: *Program življenja in dela osnovne šole, jezikovno-umetnostno vzgojno izobraževalno področje (učni načrti)* iz 80. let (1984) za 8-letno osnovno šolo; *Učni načrt, program osnovnošolskega izobraževanja, slovenščina za 9-letno osnovno šolo* iz leta 1998 (tretji natis 2005) ter *Učni načrt, slovenščina* iz leta 2009 (zadnja, posodobljena izdaja 2010⁴⁸⁰) ter učbenikov, ki so se uporabljali oz. se uporabljajo v 8-letni osnovni šoli in kasneje v 9-letni osnovni šoli, od 5. do 8. razreda oz. od 6. do 9. razreda. Razlika v proučevanih učnih načrtih oz. učbenikih je tudi v njihovi uporabi skozi daljše obdobje: v bivši Jugoslaviji, v samostojni Sloveniji ter sedaj, po vključitvi Slovenije v EU.

Raziskava skuša odgovoriti na vprašanje, kako se ljudsko slovstvo omenja oz. določa v učnih načrtih ter kako je (bilo) zastopano učbenikih za pouk književnosti, tj. berilih in s kakšnimi metodami dela je (bilo) približano učencem.

Prvi, teoretični del disertacije predstavi pregled terminologije v zvezi s predmetom proučevanja, žanrske opredelitve, teorijo načrtovanja pouka književnosti z učnimi načrti in učbeniki za pouk književnosti v osnovni šoli. Utemeljen je v disertaciji rabljen termin ljudsko slovstvo. Predstavljene so posamezne vrste ljudskega slovstva, najkrajše enote, pesništvo in pripovedništvo in njim pripadajoče vrste. Omenjen je tudi prenos ljudskega slovstva iz 'primarnega življenja', tj. ustnega prenosa na papir, in utemeljen v literarni vedi in mladinski književnosti. S tem je upravičena vključitev oz. zastopanost le-tega v sistemu vzgoje in izobraževanja. Razložene so značilnosti slovenske osnovne šole skozi obdobja, v katerih so izšli trije analizirani učni načrti za pouk slovenščine in berila, ter opredeljen pojem predmetne stopnje z nekaj najosnovnejšimi opredelitvami organizacije osnovnošolskega izobraževanja na Slovenskem. Predstavljeni in poimenovani so analizirani učni načrti in učbenike (berila).

---

⁴⁸⁰ Ob oddaji naloge še redakcijsko neurejena in nelektorirana.

Osrednji del disertacije je analitski. Zastopanost ljudskega slovstva v učnih načrtih in berilih je analiziran glede deleža besedil ljudskega slovstva v primerjavi z vsemi besedili v posameznih učnih načrtih in berilih. Načrtovani deleži glede besedil ljudskega slovstva v posameznih učnih načrtih padajo – najmanjši delež ima zadnji, že potrjeni in predvidoma v šolskem letu 2011/2012 prvič veljavni učni načrt.

Osnovni referenčni okvir analiz beril je predstavljal didaktični instrumentarij in je bil obravnavan na več ravneh: dejavnosti pred branjem; stvarna pojasnila; razlage manj in neznanih besed; dejavnosti po branju; (po)ustvarjalno pisanje; medijske predelave; literarnoteoretične definicije; bio- in bibliografski podatki; kazala: avtorjev, vsebine, literarnoteoretičnih pojmov; ilustracije ter mogoče spletne povezave. V interpretativnem delu so v holistično sintezo združena teoretična in analitična spoznanja o zastopanosti, pomenu, vlogi, vrstah ljudskega slovstva v naši osnovni šoli ter s kakšnimi didaktičnimi metodami dela je (bilo) približano učencem. Med notranjo zgradbo instrumentarija pri berilih izrazitih razlik ni, najbolj očitna razlika je pri (ne)vsebovanosti uvodne motivacije. Vsa berila glede notranje oblikovanosti sledijo učnemu načrtu, tako da so sestavljena tako iz besedila kot iz slikovnega gradiva. In (pestrejša, izrazita) vizualna podoba sodobnih beril je tudi eden izmed kazalcev sprememb v primerjavi z berili, ki so izhajala dve desetletji nazaj. V primerjanih berilih je opazen korak k poenotenju terminologije, in sicer ljudsko slovstvo. Očitni so poudarki sodobnega (komunikacijskega) pouka.

Natančen pregled beril, ki jih je mogoče uporabljati v naši osnovni šoli, pokaže, da bi morali najti prostor za določen žanr ljudskega slovstva, s katerim bi se učenci lahko seznanili.

V disertaciji je zato predstavljen avtorski model obravnave slovenskega ljudskega slovstva, na podlagi katerega je bila izvedena tudi kvalitativna empirična raziskava. Aplikacija modela je bila uvrščena v 9. razred osnovnega šolanja. Pri izboru besedila je bila uporabljena legenda *Dolenjski gostilničar* z vsebinsko podobno (sodobno) smešnico. Upoštevana so bila načela sodobnega komunikacijskega pouka; obravnava literarnega besedila je bila pripravljena po tem načelu.

Rezultati kvalitativne empirične raziskave kažejo, da je vključitev besedila sodobnega ljudskega slovstva v berila smiselna, a je ob tem potrebno nameniti pozornost natančnejši obravnavi le-tega in njegovim značilnostim.

Podana je nadgradnja zadnjega učnega načrta za predmet slovenščina in posameznih beril, ki so danes na voljo na trgu, s čimer je dokazano, da je na voljo še kar nekaj možnosti. Besedila, ki so za sodobne otroke vsebinsko nerelevantna, so nadomeščena z novimi, bolj aktualnimi vsebinami ljudskega slovstva. Tudi pri didaktičnih priporočilih so upoštevane družbene okoliščine in razvoj IKT-vsebin. Zaradi pregleda nad celotnim sistemom zastopanosti ljudskega slovstva v osnovni šoli je v nadgradnjo vnešenih tudi nekaj predlogov za prvo in drugo triado.

Ključne besede: načrtovanje pouka, učni načrti, učbeniki, osnovna šola, predmetna stopnja ljudsko slovstvo

SUMMARY

The master degree thesis with the title *Presentation of folk literature in the curricula and textbooks on the upper level of eight-year and nine-year primary school* presents results of analysis of three curricula: *The program of life and work in primary school, linguistic-artistic educational field (curricula)* from 1984 for the eight-year primary school; *Curriculum, program of primary education, Slovene language for nine-year primary school* from 1998 (third edition, 2005), *Curriculum, Slovene language* from 2009 (the last edition from 2010⁴⁸¹) and the textbooks used in the eight-year primary school (from fifth to eighth grade) and ones still in use in the nine-year primary school (from sixth to ninth grade). The difference between the curricula and textbooks is also in the duration of their use: in former Yugoslavia, in Slovenia and now, after Slovenia is a member of EU.

The research seeks to answer the question, how the folk literature is mentioned or defined in curricula and how it is (and was) represented in textbooks for literature and with what kind of methods is (and was) it represented to pupils.

The first part of the assignment is theoretical. It presents the terminology, genre definitions, theoretical planning of literature teaching, curricula and textbooks for literature teaching in the primary school. The usage of term folk literature in the assignment is argued. Different aspects and structures of folk literature are presented, and also the shortest units, poetry and storytelling. An important transition of folk literature from oral to written source is mentioned, a transition from "primary life". It is also argued in literature and literacy for young people. In this way, the inclusion of folk literature in the system of education was justified. The characteristics of Slovene school system in primary school is explained through the periods which the textbooks and curricula were used in. The higher level of primary education is explained together with the basics of organisation of primary education in Slovenia. The textbooks and curricula are named and presented.

---

⁴⁸¹ When the assignment was written it was still not revised and edited.

The main part is analytical. The presence of folk literature in curricula and the textbooks is analysed based on percentage of folk literature texts in comparison to other texts used in the mentioned curricula and textbooks.

Planned percentage of folk literature texts in curricula is falling - the last curriculum, already signed and will come in use in the school year 2011/2012 - has the lowest percentage.

The analysis of the literature textbooks were made on different levels: activities before reading, explanation, the explanation of less or unknown words, activities after reading, creative writing, different media approaches, literary theoretical definitions, bibliographical data, indexes: of authors, of the content, literary theoretical concepts, illustrations and possible web side links.

In the interpretation, theoretical and analytical knowledge of presence of the texts, the meaning, different kinds of texts and the didactical methods used in our schools are joined in the holistic synthesis.

The inner structure of the literature textbooks is the same in all textbooks. The main difference is in (lack of) primary motivation. All the textbooks follow the curriculum used in the time the schoolbook has been published in and consist of the text and the illustration. More vivid visual image of the modern literature textbooks is also one of the main changes in comparison to the literature textbooks published twenty years ago. In the compared textbooks the tendency to unify the terminology, folk literature, is seen .

In analysed literature textbooks the modern (communicational) schoolwork is emphasised.

A very precise analysis of the literature textbooks used in our primary schools shows that there should be a genre of folk literature found that pupils could be acquainted with.

In the assignment, a model of teaching a Slovene folk literature is presented. A qualitative empirical research was done on the model. The application of it was placed in ninth grade. The legend *Dolenjski gostilničar* was used with (a modern) funny story. The principles of modern communicational schoolwork were used and the preparation for the lesson was done using these principles.

The results show that the inclusion of modern folk literature in the literature textbooks is meaningful, but there must be more focus on the interpretation of the text and its specifics.

The upgrade of the last curriculum is given and also all the literature textbooks available on the market. In that way it is proven that there are still possibilities. Texts that are, for the modern children, irrelevant, are replaced with new text with more recent themes from folk literature. Didactical comments also include social circumstances and the improvement of technology. There are also some suggestions for the first five grades, because of the overview of the folk literature texts in the primary school.

Key words: lesson planning, curricula, textbooks, primary school, higher primary school, folk literature

13 LITERATURA IN VIRI

13.1 UPORABLJENI VIRI

1. *Branje za sanje: berilo za 6. razred 9-letne in 5. razred 8-letne osnovne šole*. Ljubljana: DZS, 2004.
2. *Dober dan, življenje: berilo za 7. razred 8-letne in 8. razred 9-letne osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002.
3. *Kaku se kej narod rihta: folklorne pripovedi od Litije do Čateža*. Ljubljana: Kmečki glas, 2000.
4. *Kdo se skriva v ogledalu?: berilo za 6. razred 9-letne osnovne šole in 5. razred 8-letne osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
5. *Ljudske pesmi. Izbrano delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974.
6. *Ljudske pripovedi. Izbrano delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974.
7. *Mlado jutro*. V Ljubljani: Konzorcij Jutra.
8. *Novi svet iz besed 7*. Ljubljana: Rokus Klett, 2010.
9. *O domovina, ti si kakor zdravje: slovensko berilo za 6. razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990.
10. *Pozdravljeno, zeleno drevo: berilo za 5. razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.
11. *Program življenja in dela osnovne šole*. 2. zv. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1984.
12. *Skrivno življenje besed: berilo za 9. razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.
13. *Sledi do davnih dni: berilo za slovenščino v 5. razredu osemletnega in 6. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja*. Domžale: Izolit, 2004.
14. *Slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1961.
15. *Slovenske pravljice*. Ljubljana: Nova revija, 2008.
16. *Spletaj niti domišljije: berilo za 8. razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS, 2008.
17. *Sreča se mi v pesmi smeje: berilo 7: za 7. razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006.
18. *Svet iz besed 6: berilo za 6. razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett, 2008.
19. *Svet iz besed 7: berilo za 7. razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett, 2008.
20. *Svet iz besed 8: berilo za 8. razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Rokus, 2007.
21. *Svet iz besed 9: berilo za 9. razred devetletne osnovne šole in 8. razred osemletne osnovne šole*. Ljubljana: Rokus, 2003.
22. *Ta knjiga je zate: berilo za 7. razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS, 2001.

23. *Učni načrt. Program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina* [Elektronski vir]. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2005.
24. *Učni načrt. Program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina* [Elektronski vir]. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2009.
25. *Vertec*. V Ljubljani: Ivan Tomšič.
26. *Vezi med ljudmi: slovensko berilo za 7. razred osnovne šole*. Ljubljana: DZS, 2000.
27. *V nove zarje: slovensko berilo za 8. razred osnovne šole*. Ljubljana: DZS, 1998.
28. *Z roko v roki: berilo za 9. razred 9-letne osnovne šole*. Ljubljana: DZS, 2005.

13.2 UPORABLJENA LITERATURA

1. BASCOM, W. (1965): *William R. Four Functions of Folklore. The study of Folklore*. Ur. A. Dundes. London, Sydney, Toronto, New Delhi, Tokio: Prentice Hall. 279–298.
2. BETTELHEIM, B. (2002): *Rabe čudežnega. O pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.
3. BLAŽIČ, M. (1992): *Kreativno pisanje. Priročnik vesele znanosti od besede do besedila*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
4. BLAŽIČ, M. (1993): Gregor Kocijan, Stanko Šimenc, Vezi med ljudmi. V: *Mladina* št. 34. 45.
5. BLAŽIČ, M. (2000): *Vloga in pomen poustvarjalnega pisanja pri pouku književnosti v osnovni šoli*. Doktorska disertacija. Ljubljana: M. Blažič.
6. BLAŽIČ, M. (2007): Slovenske in svetovne pravljice. V: *Otrok in knjiga* 34/68. 118–121.
7. BLAŽIČ, M. (2009): Aplikacija folkloristične teorije Stitha Thompsona na zbirko slovenskih pravljic. V: *Slavistična revija* 57/2. 321–331.
8. BORŠTNIK, M. (1962): *Študije in fragmenti*. Maribor: Obzorja.
9. BOŽIČ, Z. (2010): *Poezija Franceta Prešerna v srednješolskih učbenikih in njena recepcija*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Z. Božič.
10. BRCKO, M. (1997): Kdo se skriva ogledalu? B. Golob, V. Medved Udovič, M. Mohor, I. Saksida. Slovensko berilo za 5. razred osnovne šole. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1997. V: *Slovenščina v šoli* 4/2. 38.
11. BURSZA, J. (1974): *Kultura ludowa – kultura narodowa*. Warszawa: Ludowa spółdzielnia wydawnicza.
12. CERAR, I. (2007): *Pravljične poti Slovenije. Družinski izletniški vodnik*. Ljubljana: Sidarta.
13. CERAR, M. (2006): Pravljica v vzgojno-izobraževalnem procesu. V: *Sedi k meni, ti povem eno pravljico: za ohranjanje slovenskega izročila*. Maribor: Mariborska knjižnica. 91–100.
14. DÉGH, L., VÁZSONYI, A. (1976): Legend and Belief. V: *Folklore Genres*. Austin and London: University of Texas Press. 89–116.

15. DRAVEC, J. (1957): *Glasbena folklor Prekmurja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
16. DUNDES, A. (1965): *The study of folklore*. Englewood Cliffs: Prentice – Hall.
17. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.
18. GEORGES, R. A., JONES, M. O. (1995): *Folkloristics: an introduction*. Bloomington: Indiana University Press.
19. GOLEŽ KAUČIČ, M. (2002): Živalske pripovedne pesmi – vloga in pomen živalskih podob. V: *Traditiones* 31/2. 23–42.
20. GOLEŽ KAUČIČ, M. (2003): *Ljudsko in umetno: dva obraza ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
21. GOLEŽ KAUČIČ, M. (2007): Pesmi o družinskih usodah in konfliktih. Slovenske ljudske balade. V: *Slovenske ljudske pesmi* 5. Ljubljana: Slovenska Matica. 19–23.
22. GRAFENAUER, I. (1959): *Pogled na gorenjsko ljudsko pesništvo*. Zagreb: Savez udruženja folklorista Jugoslavije.
23. GRAFENAUER, I. (1973): *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje: Mohorjeva družba.
24. HLADNIK, M. (1983): *Trivialna literatura*. Ljubljana: DZS.
25. JAMNIK, T. (2006): Z berili vzgajamo bralce za vse življenje. Vloga knjižnice in bralne značke pri pouku književnosti. V: *Otrok in knjiga* št. 67. 75–77.
26. JANKOVIČ ČURIČ, M. (2008): *Tipologija učnih pripomočkov za pouk književnosti v 3. triletju nove osnovne šole*. Magistrsko delo. Ljubljana: M. Jankovič Čurič.
27. JOLLES, A. (1978): *Einfache Formen: Jednostavni oblici. Legende, Sage, Mythe*. Zagreb: Studentski centar sveučilišta.
28. JUNG, K. G. (2002): *Človek in njegovi simboli*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
29. KLOBČAR, M. (2011): *Pesemske pripovedi Prekmurja ali o čem je pela Katica. Priloga k zgoščenki Spjevaj nama, Katica*. Ljubljana: SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut.
30. KMECL, M. (1996): *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović.
31. KOBE, M. (1987): *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
32. KOCIJAN, G., ŠIMENC, S. (1997): *Slovensko slovstvo skozi stoletja. Učbenik za višje razrede osnovne šole*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
33. KODRE, P. (2008): Slovstvena folklor v učnih načrtih in berilih za osmo leto šolanja v 20. stoletju. V: *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 481–494.
34. KODRE, P. (2008): *Vzgoja za krepitev zavesti o narodni pripadnosti pri pouku književnosti v 20. stoletju*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
35. KORDIGEL ABERŠEK, M. (2008): *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo; Brežice: Utrip.
36. KOS, J. (1987): *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
37. KOŠIR, N. (1958): Španska romanca v slovenski inačici. V: *Jezik in slovstvo* 3/7. 331–334.
38. KRAKAR VOGEL, B. (1992): Besedila v berilih so izbrana avtorsko in so prenovljena. V: *Delo* 34/29. 18.

39. KRAKAR VOGEL, B. (2004): *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
40. KRAKAR VOGEL, B. (2005): Merila za izbiranje literarnih del v pedagoškem procesu. V: *Vloga meje. Madžarsko-slovenska razmerja, slovenistika na sosednih univerzah, zahodnoslovanski študiji, izbor šolskega berila, humanistika in družboslovje v Pomurju*. Ljubljana: Slavistični kongres. 117–1285.
41. KRAKAR VOGEL, B. (2008): Nekateri posebnosti poučevanja starejše književnosti. V: *Slovenščina med kulturami*. Ljubljana: Slavistični kongres. 79–91.
42. KROPEJ, M. (2000). The tenth child in the folk tradition. V: *Studia Mytologica Slavica* letn. 3. 78–86.
43. KROPEJ, M. (2002): Kralj Matjaž in kozmična gora. V: *Gea* 12/8. 67.
44. KROPEJ, M. (2007): Lisica. Njena vloga in sporočilnost v slovenskem in srednjeevropskem izročilu. V: *Traditiones* 36/2. 115–142.
45. KROPEJ, M. (2008): *Od ajda do zlatoroga. Slovenska bajeslovna bitja*. Ljubljana, Celovec, Dunaj: Mohorjeva družba.
46. KUMER, Z. (1958): Funkcija balade na Slovenskem. V: *Rad kongresa SUFJ u Zaječaru i Negotinu*. Beograd: s. n. 37–141.
47. KVARTIČ, A. (2010): Migracijski motivi sodobnih povedk o tujcih v velenjskem prostoru. V: *Ustvarjanje novih prostorov*. V Ljubljani: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 95–116.
48. LAH, A. (1990): Književnost v osnovnošolskih berilih. Statistična in delna vsebinska analiza. V: *Jezik in slovstvo* 35/6. 144–149.
49. LAH, K. (2003): Analiza beril za 5. razred osnovne šole. V: *Slavistična revija* 51/4. [475]–491.
50. LAH, K. (2002): *Slovenski literarni junaki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
51. MALIČ, J. (1992): Vloga učbenika pri pouku. V: *Učbeniki danes in jutri. Prispevki s srečanja avtorjev učbenikov DZS*. Ljubljana: DZS.
52. MATIČETOV, M. (1944): Rezijska pripovedna pesem. V: *Etnolog* knj. 17. 26–34.
53. MATIČETOV, M. (1951): *Folklorna anketa*. Ljubljana: Etnografski muzej.
54. MEDVED UDOVIČ, V. (2006): Berila in kulturna identiteta mladih. V: *Otrok in knjiga* št. 67. 49–59.
55. MELETINSKI, J. (2006): *Poetika mita*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
56. MENCEJ, M. (2005): *Zapiski predavanj na podiplomskem študijskem programu*.
57. MERHAR, B. (1961): Dodatno besedilo. V: *Slovenske ljudske pesmi. Pripovedne pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
58. MERKU, P. (1968): Ljudje ob Teru. V: *Sodobnost* 16/11. 1257.
59. MOHOR, M. (2006): Kakšno berilo osnovnošolskemu najstniku? V: *Otrok in knjiga* št. 67. 59–65.
60. NEŽMAH, B. (1993): Gregor Kocijan, Stanko Šimenc, Pozdravljeno, zeleno drevo. V: *Mladina* št. 34. 45.
61. OKOLIŠ, S. (2009): *Zgodovina šolstva na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
62. OROŽEN, M. (2006): Slovenske narodne legende v prozi. Globinsko pomensko sporočilo in površinska jezikovna ubeseditev. V: *Slovenska kratka pripovedna proza*. Ljubljana:

- Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 605–618.
63. NOVAK, P. (2009): Odras čovjekove svagdašnice u legendama o Svetom Petru. V: *Narodna umjetnost: godišnjak Instituta za etnologiju i folkloristiku* 46/2. 55–77.
64. NOVAK, P. (2011): Slovenskim junakom predpisani bajčni in mitološki junaki. V: *Studia Mithologica* letn. 14.
65. NOVAK, V. (1976): *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.
66. PÁNEK, J. (1993): *Jan Amos Komenski: češki humanist na poti k boljšanju reči človeških*. Nova Gorica: Educa.
67. PEVEC GRM, S. (2001): *Učbenik kot didaktični pripomoček pri pouku maternega jezika*. Magistrsko delo. Ljubljana: S. Pevec Grm.
68. PLUT PREGELJ, L. (2003): *Učbenik usmerja učenca k razmišljanju*. V: *Slovenščina v šoli* 8/2–3. 7–12.
69. PROPP, V. (2005): *Morfologija pravljice*. Ljubljana: Studia humanitatis.
70. RUPAR, M. (1969): *Valvasorjevo berilo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
71. RUTAR ILC, Z. (2007): *Pristopi k poučevanju, preverjanju in ocenjevanju*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
72. SAGADIN, J. (1972): Splošno o vsebini anketnega vprašalnika in o oblikovanju anketnih vprašanj. V: *Sodobna pedagogika* 23/9–10. 339–353.
73. SAGADIN, J. (1973): Vrste anketnih vprašanj zaprtega tipa. V: *Sodobna pedagogika* 24/1–2. 64–74.
74. SAGADIN, J. (1974): Operativno načrtovanje vsebine anketnega vprašalnika. V: *Sodobna pedagogika* 25/5–6. 174–178.
75. SAGADIN, J. (1977): *Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri univerzi v Ljubljani.
76. SAGADIN, J. (1994): Glavne faze eksperimentalne pedagoške raziskave. V: *Sodobna pedagogika* 110/5–6. 201–212.
77. SAGADIN, J. (1995): Standardizirani intervju. V: *Sodobna pedagogika* 46/3–4. 101–111.
78. SAGADIN, J. (1995): Nestandardizirani intervju. V: *Sodobna pedagogika* 46/7–8. 311–322.
79. SAKSIDA, I. (1994): *Izhodišča in modeli šolske interpretacije mladinske književnosti*. Trzin: Založba Different.
80. SAKSIDA, I. (2007): *Sledi od davnih dni: priročnik za učitelje: priročnik k berilu za 6. razred devetletne osnovne šole*. Mengeš: Izolit.
81. SLAVEC GRADIŠNIK, I. (2000): *Etnologija na Slovenskem: med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: ZRC SAZU.
82. SLODNJAK, A. (1934): *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Akademsko založba.
83. SLODNJAK, A. (1968): *Slovensko slovstvo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
84. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1995.
85. *Slovenske ljudske pesmi I*. Ljubljana: Slovenska matica, 1997.
86. *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2008.
87. STANONIK, M. (1992): Slovstvena folklor kot terminološko vprašanje. V: *Traditiones* št. 21. 25–72.

88. STANONIK, M. (1999): *Slovenska slovstvena folklorica*. Ljubljana: DZS.
89. STANONIK, M. (2004): *Slovstvena folkloristika. Med jezikoslovjem in literarno vedo*. Ljubljana: ZRC SAZU.
90. STANONIK, M. (2004): *Zapiski predavanj na podiplomskem (magistrskem) študijskem programu*.
91. *Svet iz besed 6: samostojni delovni zvezek za branje v 6. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Založba Rokus Klett, 2004.
92. ŠVAB, U. (2003): *Teoretične opredelitve, definicije in klasifikacije pregovorov*. Diplomsko delo. Podnart: U. Švab
93. TERESEGLAV, M. (1977): Jenkov Knezov zet in ljudska balada o Graščakovem vrtnarju. V: *Traditiones* št. 4. 15–26.
94. TERESEGLAV, M. (1987): *Ljudsko pesništvo. Literarni leksikon 32*. Ljubljana: DZS.
95. TERESEGLAV, M. (1996): Spremna beseda. V: *Slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Karantanija.
96. TERESEGLAV, M. (2004): *Slovenske ljudske pesmi: Slovenian folk songs*. Ljubljana: DZS.
97. TRATNIK, M. (2002): *Osnove raziskovanja v managementu*. Koper: Visoka šola za management v Kopru.
98. TRNAVČEVIČ, A. (2001): Kvalitativna in kvantitativna paradigma raziskovanja: izhodišča in dileme. V: *Sodobna pedagogika* 52/2. 26–34.
99. TRDINA, S (1977): *Besedna umetnost. Antologija primerov*. Maribor: Obzorja.
100. TRDINA, S. (1965): *Besedna umetnost*. Maribor: Obzorja.
101. VIDAKOVIČ, J. (2003): *Sto slovenskih ljudskih pesmi*. Kranj: Prešernova družba.
102. VOGEL, J. (1999): Poslušanje pri pouku književnosti. V: *Jezik in slovstvo* 44/4. 129–136.
103. VOGRINC, J. (2007): Tehnike zbiranja podatkov v akcijskem raziskovanju. V: *Učitelj v vlogi raziskovalca. Akcijsko raziskovanje na področjih medpredmetnega povezovanja in vzgojne zasnove v javni šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
104. VOGRINC, J., DEVETAK, I. (2007): Ugotavljanje učinkovitosti uporabe vizualizacijskih elementov pri pouku naravoslovja s pomočjo pedagoškega raziskovanja. V: *Elementi vizualizacije pri pouku naravoslovja*. V Ljubljani: Pedagoška fakulteta. 197–215.
105. VOGRINC, J. (2008): *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
106. ZADRAVEC, F. (1977): *Slovenska besedna umetnost v prvi polovici dvajsetega stoletja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
107. ŽBOGAR, A (1999): Pouk sodobne slovenske književnosti. V: *Slovenščina v šoli* 4/4. 5–11.
108. ŽBOGAR, A. (2000): *Učbeniki za književnost za srednje in poklicne šole*. Magistrsko delo. Naklo: A. Žbogar.
109. ŽBOGAR, A (2000): Srednješolski učbeniki za pouk književnosti od 1975 do 1999. V: *Slovenščina v šoli* 5/6. 13–21.
110. ŽBOGAR, A. (2005): Sodoben srednješolski učbenik za književnost. V: *Slovenščina v šoli* 10/2. 1–8.

111. ŽLEBNIK, L. (1959): *Obča zgodovina pedagogike*. Ljubljana: DZS.

13.3 UPORABLJENI SPLETNI VIRI

1. BLAŽIČ, M.: *Svet iz besed za učitelje 4–6*. Pridobljeno na spletni strani: devetletka.net, februar–marec 2010.
2. *Dnevi dejavnosti*, pridobljeno na:
http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_druugo/Dnevi_dejavnosti.pdf, januar 2011.
3. *Eno si zapojmo*. Beseda: Virtualna slovenska knjigarna. Pridobljeno na: www.omnibus.si, marec 2011.
4. http://sl.wikibooks.org/wiki/Uvod_v_mladinsko_knji%C5%BEevnost#Mladinska_knji.C5.BEevnost_-_uvod).
5. http://sl.wikipedia.org/wiki/Vesoljni_potop_in_Kurent
6. *Opredelitev ciljev in vsebin za knjižničnoinformacijska znanja*, 2002, pridobljeno na http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/organi/solstvo/viprogrami/os/9letna/ucni_nacrti/medpredmetna_podrocja.asp#knjiznica
7. PODLESNIK, P.: *Svet iz besed: pisna utemeljitev ocene besedilnega in nebesedilnega dela prejetega rokopisa učnega gradiva*. Pridobljeno na: www.devletka.net, marec 2010.
8. *Recenzija gradiva za Novi svet iz besed 7*. Pridobljeno na:
http://www.devletka.net/resources/files/doc/test/recenzije/2010/Novi_svet_iz_besed_7.pdf, april 2011.
9. ŠPOLAD MANFREDA, N.: *Svet iz besed 7*. Recenzija učnega gradiva. Pridobljeno na: www.devletka.net, oktober 2010.
10. ŠPOLAD MANFREDA, N.: *Svet iz besed 8*. Recenzija učnega gradiva. Pridobljeno na: www.devletka.net, oktober 2010.
11. ŠPOLAD MANFREDA, N.: *Svet iz besed 9*. Recenzija učnega gradiva. Pridobljeno na: www.devletka.net, oktober 2010.
12. *Učni načrt. Osnovna šola. Slovenščina*. Pridobljeno na:
http://www.zrss.si/pdf/UN_slovenscina_OS_9mar11.pdf, april 2011.
13. *Učni načrt za predmet Odkrivamo preteklost svojega kraja*. Pridobljeno na:
http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Preteklost_kraja.pdf
14. *Učni načrt za predmet šolsko novinarstvo*. Pridobljeno na:
http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Slovenscina_izbirni.pdf
15. *Uradni list Republike Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije. Pridobljeno na:
<http://www.uradni-list.si>
16. www.tvojportal.si
17. *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*. Pridobljeno na:
<http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=12&pID=54&rID=524>

18. *Zakon o osnovni šoli*. Pridobljeno na: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=83068&part=&highlight=zakon+o+osnovni+C5%A1oli>, december 2011.
19. *Zakon o potrjevanju učbenikov*. Pridobljeno na: <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=12&pID=54&rID=524>, oktober 2010.
20. *Zgodovina Univerze v Ljubljani*. Pridobljeno na: http://www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/zgodovina_ul/jezuitsko_visje_visoko_solstvo.aspx, april 2011.

14 PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik za učence

VPRAŠALNIK ZA UČENCE 9. RAZREDA

Draga devetošolka, devetošolec.

V svoji raziskavi proučujem poznavanje ljudskega slovstva in odnos učencev zadnjega razreda osnovne šole do le-tega. Zato te prosim za pomoč pri izpolnjevanju anketnega vprašalnika. Skrbno preberi spodnja vprašanja in prav tako skrbno nanje odgovori. Za sodelovanje se ti najlepše zahvaljujem.

Petra Novak

1) Spol :   M   Ž

2) Kašen je tvoj odnos do ljudskega slovstva? Obkroži oceno pred izbrano trditvijo.

- 1 Ljudsko slovstvo mi ni všeč.
- 2 Le malo besedil ljudskega slovstva so mi všeč, večina pa ne.
- 3 Nekatera besedila ljudskega slovstva so mi všeč, nekatera ne .
- 4 Večina besedil ljudskega slovstva mi je všeč.
- 5 Vsa besedila ljudskega slovstva so mi zelo všeč.

3) Kaj ti je bolj všeč? Obkroži.

- Ljudska poezija
- Ljudska proza
- Oboje enako

4) Začetki ljudskega slovstva sodijo v najzgodnješe obdobje človeštva, ko je človek (sploh) začel govoriti; širi se predvsem z ustnim prenašanjem.

Kdaj misliš, da se je (če se je) obdobje ljudskega slovstva končalo? Obkroži pravilni odgovor.

- V času prvih rokopisov
- V času prve tiskane knjige
- V obdobju romantike
- V 20. stoletju
- Ljudsko slovstvo še vedno nastaja

5) Navedi še dva sinonimna izraza za pojem ljudsko slovstvo.

6) Kdo vse je zbiral ljudsko slovstvo? Poleg vsakega navedenega avtorja obkroži DA, če meniš, da je zbiral ljudsko slovstvo, oz. NE, če meniš, da ga ni.

○ Emil Koritko	DA	NE
○ Ivan Tavčar	DA	NE
○ Karel Štrekelj	DA	NE
○ Matija Čop	DA	NE
○ Stanko Vraz	DA	NE
○ Tone Pavček	DA	NE
○ Valentin Vodnik	DA	NE

7) Navedi katerega izmed slovenskih književnikov, ki je v svoje ustvarjanje vnesel elemente ljudskega slovstva?

8) Naštej čim več značilnosti ljudskega slovstva.

9) Poskusi dopolniti spodnjo tabelo – na prazno črto napiši manjkajoči izraz.

Kratke vrste	Pripovedništvo			Dramatika
<ul style="list-style-type: none"> • _____ • reki • uganke • zagovori • _____ • zmerljivke 	PRAVLJICE	PRIPOVEDKE	<ul style="list-style-type: none"> • Epsko (_____) 	<ul style="list-style-type: none"> • _____ (izpovedno)
	<ul style="list-style-type: none"> • živalske • _____ • čudežne • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • _____ • junaške • _____ • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • _____ • romance • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • _____ • otroške pesmi • vojaške pesmi • nabožne pesmi • obredne pesmi • stanovske pesmi • ...

10) Kako meniš, da je ljudsko slovstvo zastopano v berilih na predmetni stopnji? Obkroži odgovor pred izbrano trditvijo.

- Prevečkrat
- Ravno prav
- Premalokrat

11) Ali meniš, da bi bilo koristno tudi v berilo za 9. razred vključiti kakšno slovensko ljudsko besedilo?

- DA
- NE

Če da, katera zvrst/vrsta bi ti bila najbolj všeč? _____

12) Kaj bi morda v berilih v zvezi z ljudskim slovstvom spremenil/dodal/odvzel?

---

13) Kako imenujemo vrsto ljudskega slovstva, v kateri nastopajo svetniki?

---

14) Preberi besedilo.

*- Janezek, zakaj si zamudil v šolo ?
- Zaspal sem, sanjal sem, da sem na nogometni tekmi.
- Že, ampak to ni noben razlog!
- Ja, igrali so dva podaljška.*

www.vici.net

Ali meniš, da sodi med ljudsko slovstvo?

- DA
- NE

Svojo odločitev utemelji.

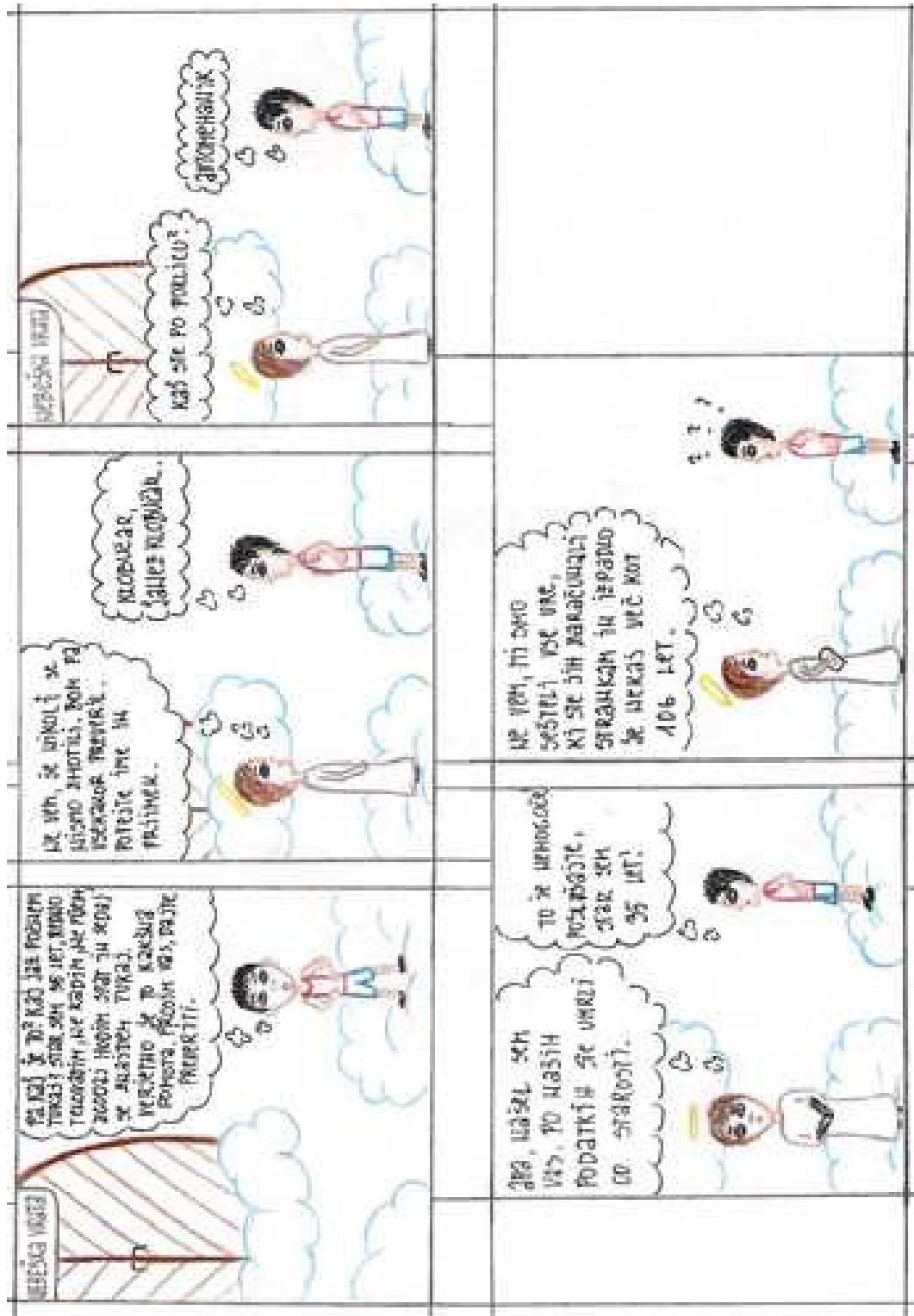

Priloga 2: Strip na temo Dolenjski gostilničar

Priloga 3: Strip na temo smešnice

Priloga 4: Primeri poustvarjalnega pisanja učencev

UČITELJICA PRED NEBEŠKIMI VRATI

Pride učiteljica pred nebeška vrata, pa jo ustavi sveti Peter.

SV. PETER: Kaj bi radi gospa?

UČITELJICA: Kaj bi rada? V nebesa vendar! Zato pa sem prišla sem.

SV. PETER: A v nebesa hočete? To pa ne gre tako hitro. Mi ne gledamo skozi prste in ne popuščamo tako kot vi v času vašega učenja. Zato ne vem, če vas lahko spustim naprej.

UČITELJICA: Kaj?! Zaradi tega me nočete spustiti v nebesa?! Saj so me vendar vsi učenci imeli radi! Še več, naravnost oboževali so me!

SV. PETER: Radi so vas že imeli, vendar ne zaradi tega, ker bi se pri vas veliko naučili, ampak zaradi tega, ker jim pri vas ni bilo treba nič delati, v redovalnici pa so se znašle same petice, pa čeprav si je niso zaslužili.

UČITELJICA: No ... najbrž imate prav, ampak zaradi mene so imeli dobre ocene pri matematiki in zaradi mene so bili sprejeti na najboljše gimnazije v Sloveniji.

SV. PETER: Oh ... vam je pa res težko kaj dopovedati. Ne da se mi več ukvarjati z vami gospa učiteljica. Grem se raje posvetovat z Bogom.

Sv. Peter gre do Boga in mu pove o učiteljici.

SV. PETER: Naravnost obupna je! Kar misli, da je s tem, ko je učencem gledala skozi prste, naredila dobro delo!

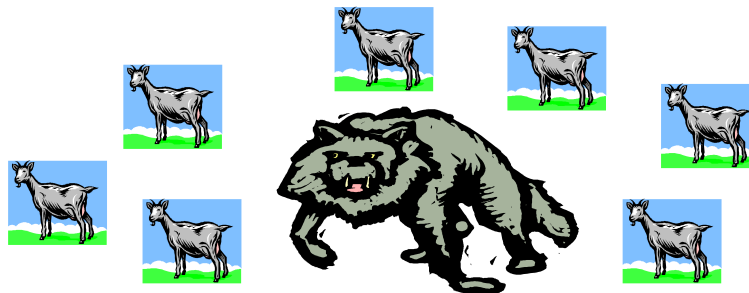
BOG: Ah Peter, ne bodi tako strog do nje. Spustijo noter. Četudi so njeni učenci v gimnaziji imeli nekaj težev z matematiko, so danes vsi diplomirali. In po eni strani je res naredila dobro delo, saj se v družinah njenih učencev niso nikdar sporekli zaradi slabih ocen.

UČITELJICA HOČE V NEBESA

Nekega dne je umrla starejša gospa in prišla pred nebeška vrata. Tam je stal sv. Peter in jo povprašal o tem, kdo je, kaj je bila po poklicu in kaj želi. Gospa mu je odgovorila, da je Cvetka, da je bila po poklicu učiteljica in da bi sedaj rada prišla v nebesa. Sv. Peter je ni spustil noter, češ, da mora povprašati Boga. Odšel je k njemu in mu povedal, kdo hoče priti v nebesa. Bog ni imel nič proti, vendar mu je sv. Peter razložil, da učiteljice učencem dajejo slabe ocene, in so zato otroci slabe volje in se prepirajo. Bog pa mu je povedal, da je bolje, da jim dajo kakšno slabo oceno in se zato učenci bolj potrudijo in pridejo do dobrega poklica, kot pa da jim tudi za neznanje dajejo dobre ocene in posledično, ko odrastejo nimajo poklica, ki so si ga želeli. Sv. Peter je bil s tem zadovoljen in velikodušno sprejel učiteljico v nebesa.

Priloga 5: Učni listi za izvajanje knjižnično informacijskega znanja v povezavi z ljudskim slovstvom

1. SKUPINA

Vsi poznate ljudsko pravljico Volk in sedem kozličkov, ki sta jo zapisala brata Grimm. Vaša naloga je naslednja:

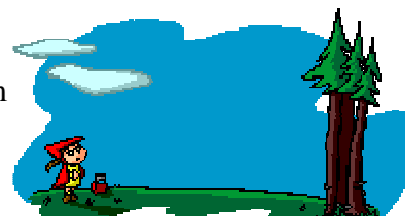
- Vsak izmed vas v zvezek zapiše kratko obnovo pravljice.
- Nato si te zapise potihoma preberete in primerjate med seboj. Kaj ugotovite?
- V knjižnici poiščite zapis te pravljice (zapis bratov Grimm ter čisto ljudsko inačico, ki prihaja nekje iz Rusije – za pomoč prosite knjižničarko). Primerjajte konec teh dveh zapisov.
- Za ljudsko pravljico so značilne pomanjševalnice. V pravljici jih nekaj poišči in izpiši v zvezek.

Časa imate 30 minut, nato sledi poročanje. Poročata dva učenca: prvi prebere svoj zapis pravljice, drugi pa poroča, kaj ste ugotovili, ko ste brali lastne zapise.

---

2. SKUPINA

Ljudska pravljica je igra domišljije. Življenje presoja preprosto. Ne vemo, kdaj je nastala. Ohranila se je z ustnim pripovedovanjem *Iz roda v rod*. Zbirati in pripovedovati sta jih začela brata Grimm, ki sta zapisala tudi pravljico Rdeča kapica.

Vaša naloga je naslednja:

- Poiščite v knjižnici pravljico Rdeča kapica.

- Preberite jo polglasno. Dobro poslušajte.
  - Nato jo vsak v skupini pripoveduje ostalim. Pri tem sta pozorni na to, ali se pripoved kaj spreminja.
  - V desetih povedih skušajte pravljico zapisati v svoje zvezke. Pri tem sodelujete vsi, zapis pravljice je enoten.
  - Kakšen je konec v pravljici Rdeča kapica? Ali bi lahko rekli, da je tipičen?
  - Določite dva učenca, ki bosta pravljico na kratko povedala celemu razredu, pri tem se ne jezite, saj želimo tole uro malo popestriti tudi s smehom.
-

3. SKUPINA

Ozrmo se malo naokrog in pomislimo, kako so ljudje ustvarjali in se izražali nekoč. Pripovedovali so si zgodbe, slikali na steklo, panjske končnice, pisanice, poslikavali keramiko, pohištvo, nekateri so tudi prepevali ...

Vaša naloga je, da prav vsak član skupine pripomore h končnemu uspehu. Vaše naloge so naslednje:

- Poiščite v knjižnici vsaj pet knjig, v katerih boste našli kakšno »ljudsko ustvarjanje«, npr. pesem, pravljico, sliko panjskih končnic – za pomoč prosite knjižničarko.
- Zakaj ustvarjalci teh stvari niso znani? Kdo je potem to zapisal? Vsak posameznik naj v svoji knjigi najde primere ljudskega ustvarjanja.
- V zvezke zapišite naslove knjig ter kratko razlago o tem, kaj ste v teh knjigah našli!
- V nasprotju z ljudsko pravljico je pri klasični umetni oz. sodobni avtor znan. Avtorji so v tovrstnih pravljicah oživljali otroške igrače.

- Vsak naj poišče eno pravljico, kjer otroška igrača oživi. Naslov pravljice in njenega avtorja zapišite v zvezek.

Časa imate 30 minut, nato sledi poročanje. Poroča vsak član skupine, in sicer tako da poda zelo kratko razlago svojega dela.

---

4. SKUPINA

Ljudski pregovori in reki izražajo splošno življenjsko modrost. Na primer: «Brez muje se še čevelj ne obuže.» Radi jih uporabljamo v vsakdanjem govoru. Vaša naloga je naslednja.

- V knjižnici naj vsak poišče knjigo ljudski pregovorov ali modrosti. Če knjig ni dovolj, si pomagajte med seboj. Izberite 5 pregovorov, jih zapišite in na kratko razložite, kaj pomenijo.
  - Vsak učenec poskrbi za razlago enega pregovora.
  - Zapišite razlago teh pregovorov, zapis je enoten v vseh zvezkih.
  - Poročate tako, da vsak razloži svoj pregovor.
-

5. SKUPINA

Spoznali ste se z ljudsko pravljico. Najbrž so vam izrazi v zvezi z ljudskim slovstvom razumljivi. Zato boste to znanje to šolsko uro pozabili, in boste s pomočjo Slovarja slovenskega knjižnega jezika razložili naslednje besede: POMANJŠEVALNICA, LJUDSKO SLOVSTVO, PONAVLJANJE, PRETIRAVANJE, LJUDSKO ŠTEVILO, STOPNJEVANJE, OKRASNI PRIDEVKI.

V skupini enakovredno sodelujete vsi. Vaše naloge so sledeče:

- Poiščite Slovar slovenskega knjižnega jezika.
  - Vsak učenec si na začetku v zvezek zapiše dve besedi, ki jih bo razložil. Med seboj se dogovorite!
  - V knjižnici poiščete Slovenske ljudske pravljice in si v zvezek zapišete 10 naslovov pravljič, poiščete tudi knjigo Babica pripoveduje in ugotovite, katere pravljice že poznate. Vsak učenec naj za dogovorjeni dve besedi, ki jih je moral razložiti, poišče tudi primere v izbranih pravljičah.
-

6. SKUPINA

Srečo imamo, da tudi v sodobnem času ustvarjajo pravljice. Le kaj bi človeštvo brez njih?! Mednje spadajo tudi sodobne pravljice, ki imajo posebjeno žival ali rastlino ali nebesno telo. Pravljičica Zvezdica Zaspanka je primer pravljice, kjer je kot glavna junakinja posebjena zvezda. Njen avtor

je F. Milčinski. Vaša naloga je:

- Poiščite to pravljico in iz nje izpišite čim več posebljenih nebesnih teles.
- Za tovrstne pravljice so značilni že pravi značaji, kar ne pomeni, da so junaki pravljic samo dobri ali samo slabi. Opišite značaj razbojnika Ceferina? Ali se res izkaže kot razbojnik?
- Zvezdica Zaspanka je pogled z daljnogledom plačala s svojim lasom. Zakaj je bil njen las toliko vreden; je morda to tudi ena od značilnosti pravljice? Kakšen je naslov ljudske pravljice, ki govori o dekletu, ki ima prav takšne lase kot Zvezdica Zaspanka?

Časa imate 30 minut, nato sledi poročanje.

Priloga 6: Predlagana besedila v nadgradnji učnega načrta⁴⁸²

BOTER PETELIN IN NJEGOVA ZGODBA

Bilo je proti jutru in petelin je še spal pod streho, kar mu pade na glavo slamnato steblo, ki ga je izdrl veter. Petelin se zbudi hudo prestrašen, srepo zakikirika in zbeži po klancu. Sreča raco, ki ga vpraša: »Kam pa, kam tako hitro, boter petelin?« — »Po svetu, po svetu,« odgovori petelin, »bog pomagaj, potres! Poslopja se rušijo, tramovi padajo!« Raca mu brž odvrne: »Pa grem tudi jaz z vami.« — »Nu, le pojdite, pojdite!« jo povabi petelin.

Nekaj časa potujeta in srečata mačko. Mačka vpraša petelina: »Kam pa, kam tako hitro, boter petelin?« — »Po svetu, po svetu. Poslopja se rušijo, tramovi padajo,« deje petelin. Mačka prestrašena vzklikne: »Ali naj grem tudi jaz z vama?« — »Nu le, pojdite, pojdite,« odvrne petelin.

In so šli in šli, dokler niso prišli do pastirske kočice, pred katero je lenaril pes. Ko pes zagleda čudno družbo, skoči na noge, si otrese prah, zavihne rep in vpraša: »Kam pa, kam tako hitro, boter petelin?«

Petelin je odgovoril kakor prejšnjima in pes se jim je pridružil. Tako so šli dalje; srečali in pobrali so grede osla, potem vola in še nekaj drobnih živin.

Potem so šli in šli. Že so bili zelo lačni, ker so ves dan bežali, in noč se je bližala. Šli so skozi velik gozd vedno dalje, dokler ni postala že črna tema. Tedaj niso mogli več dalje, ustavili so se lačni, trudni in obupani. Petelin sfrfoli na visoko drevo in zagleda daleč majhno lučko. Ko je povedal tovarišem o luči,

so se vsi razveselili in se vsi skupaj odpravili proti tistemu kraju. Tako so prišli k samotni hiši.

Petelin, ki je bil poglavar vse družbe, je rekel oslu: »Postavi se k zidu pod okno in pes naj ti stopi na hrbet, da lepo pogleda, kaj in kako je v hiši.«

Osel se je prislonil k zidu, pes mu je skočil na hrbet, in ko je pogledal skozi okno, je videl, da so bili ravnokar zvrnili polento ter se pripravljali k večerji. Polna hiša jih je bila in bili so razbojniki. Ko petelin to sliši, veselo poskoči in reče: »Dobro, dobro! Čakajte, vse bo naše! Živeli mi! Živela naša koža! Ne poginemo še za lakoto! Poslušajte me zdaj: Jaz zletim na tole smreko, da vidim, kaj se bo godilo v hiši, vi pa se poskrijte tu in tam okoli hiše. Kadar bo pravi čas, zakikirikam na vse grlo, in ko me boste slišali, naj se vsak oglasi kar najbolj gromko in srepo.«

Tako so storili. Petelin je zletel na smreko, ostale živali pa vsaka na svoj ogel.

Medtem so se razvrstili razbojniki okoli velike mize in začeli večerjati. Tedaj je pa petelin tako zakikirikal, da bi se mu bilo skoraj grlo razpočilo. Ko so ga zaslišale druge živali, se je

---

⁴⁸² Besedil, ki sem jih vsebinsko in motivno analizirala v sami disertaciji, to pomeni, da so že vključena v katero izmed beril ne prilagam.

vsaka napela, da da svoj glas: osel zariga, vol zamuka, raca zagogota, mačka srepa zamijavka, pes zagrči in zalaja in vsaka druga stvar se oglasi po svoje. Tako nastane tako grozovit hrup okoli hiše, da se razbojniki silno prestrašijo, popuste večerjo, zbeže iz hiše in se poskrijejo daleč po gozdu.

Tačas so pa živali stopile v hišo, se najedle vsega dobrega in se lepo okrepčale. Potem so šle počivat. Petelin je zletel v dimnik, mačka je počepnila na ognjišče, pes se je raztegnil pod mizo, raca se je spravila v čebrič, ki je bil napolnjen z vodo, osel se je zavalil na tla pri vratih, vol je polegnil nedaleč ob steni in vsaka žival si je izbrala svoj kotiček.

Ko so že vse pozaspale in se jim je že lepo sanjalo, se je pritihotapil eden razbojnikov k hiši in pokukal skozi okno, da vidi, kaj in kako je notri in če je še mogoče povečerjati. Ker je bilo vse temno in tiho, rahlo odpre vrata in stopi naravnost k ognjišču, da zaneti ogenj. Ko se približa, zagleda kakor dva tleča oglja in začne hitro pihati vanju. Pa so bile le mačje oči. Mačka jezno skoči na noge in ga opraska. Hudo ga je zbolelo in nehote je vzdignil oči proti dimniku. Prav ta trenutek pa spusti petelin navzdol kokošnjak, ki mu oblata oči. Zato pohiti razbojnik k čebriču, da bi se umil. Kar se zbudi raca, silno vztrepeče v vodi s perutmi in ga vsega oškropi. Popade za brisačo, da bi se obrisal, pa ga ose, ki so se bile skrile počivat med gube brisače, jezno napadejo in opikajo. Odskoči od brisače k mizi in stopi psu na rep. Pes — ne bodi len — ga hitro popade za nogo in ga okolje. Prestrašen se vrže k vratom, pa se zaleti v osla, ki ga tako krepko brčne, da pade volu na glavo. Vol, razsrjen, ga kar z rogmi vrže skozi vrata. Tako obleži nesrečni razbojnik ves pobit pred hišo. Spravi se počasi na noge in odide proti tovarišem, ki so se tudi že vračali.

Videč ga tako prestrašenega in zdelanega, so se mu začeli smejeti in rogati. In jim je rekel: »O, ne smejte se, prijatelji! Po meni je! Grozno sem kaznovan in tudi vam se bo tako godilo, če se vrnete v hišo. Vse hudo je nad nami, ker smo že toliko zlega storili. — Ko sem stopil v hišo, sem najprej hotel zanetiti ogenj in začel pihati v žerjavico, pa mi neka spaka obličje razpraska; vzdignem kvišku oči, pa mi jih neki zlomek zalije z malto; hitim se umivat, pa me škrat, ki je čepel v čebriču, vsega oškropi; grem k brisači, da se obrišem, pa je bila vsa pretkana z iglami; skočim k mizi, pa me satan s kleščami popade za nogo; vržem se k vratom, pa me neka hudoba tako hudo brčne, da priletim samemu vragu na roge; ta me pa kar skozi vrata zabrusi! In zdaj sami vidite, kakšen sem. Po nas je, vam pravim, po nas! Bežimo, da se nam ne zgodi še kaj hujšega!«

Na te besede so se razbojniki vsi prestrašeni obrnili, zbežali in se razpršili na vse kraje, da o njih ni bilo nikoli več slišati v naši deželi. Vse to pa zaradi botra petelina, bog mu daj zdravje!⁴⁸³

JAZ TE PIŠALA!

Naši kraji so bili dolgo pod Italijani. Treba pa je tudi reč, da niso bili vsi Italijani slabi za naše ljudi. Eni so se v teh letih kar dobro živeli v naše življenje in so se z domačini dobro zastopili. Posebno radi so videli naše punce, tako da je bilo poli, ko so se poslavljali, prav

---

⁴⁸³ Slovenske pravljice 2008: 30–33.

žalostno. En železničar mi je večkrat smeje povedal, kako se je en Italijan poslavljal od domače punce. Od hude sile se je še po slovensko navadil, ma glih toliko, da si je bilo vredno zapomniti. Preden je stopil na zug, je puncu naročil: »Jaz te pišala in ti me pišala!«⁴⁸⁴

VILA – KMETOVA ŽENA

Na Veprinščini biva rod kmetov z imenom Polharji, ki pripovedujejo sami o sebi, da izhajajo od vile.

Nekega toplega letnega dne gre krepak in lep mladenič z Veprinca na Učko goro in najde pri stezi na trati zalo dekle, belo oblečeno, spečo na soncu. Mladenič se ni mogel načuditi lepoti njenega obraza. Odreže veliko vejo, da bi je sonce tako hudo ne peklo, in jo tiho vtakne v zemljo, da bi ji delala senco. Dekle se nato prebudi, ugleda postavljeno vejo in poleg sebe stoječega mladeniča ter ga vpraša: »Ali si mi ti, mladenič, naredil to senco?« Odgovori: »Sem, ker si se mi smilila, da te sonce prepeka.« Ona nadaljuje: »Kaj hočeš za to dobroto?« Mladenič veselo reče: »Daj, da smem vedno gledati tvoj prelepi obraz in te vzeti za ženo!« »Dobro,« reče ona, »zadovoljna sem, da se s teboj omožim, toda vedi: vila sem in ti ne smeš nikdar izgovoriti mojega imena; če mi rečeš vila, te moram takoj zapustiti.« Mladenič trdno obljubi, da ne bo izgovoril vila, in jo povede domov. Staršem pove vse, kaj in kako se mu je zgodilo, samo tega jim ne razodene, da je njegova nevesta vila. Deklica je ugajala staršem in so radi privolili v ženitev. Nato se poročita.

Nekoliko let sta živela zelo lepo in veselo; sreča je pri hiši dobro napredovala pri vsem in v vsakem primeru. Vila mu rodi hčerkico, ki je bila lepa kot angelček. Kakšno leto zatem sliši mladi mož ravno v poletnem jutru grmljavico. Vstane, gre k oknu, vidi, da se pripravlja strašno neurje, in pravi svoji ženi: »Žena, škoda in velika nesreča, da nismo poželi pšenice; vso nam jo bo toča pobila!« Žena mu reče: »Ne boj se, naše ne bo pobila!« Ko je to povedala, vstane, gre pred duri, in ko se vrne, začne strašno padati toča. Mož vzdihovaje govori: »Sem ti rekel, da bomo ob vso pšenico.« Žena mu med smehom odvrne: »Pojdi v skedenj, boš videl, da nam je ni pobila.« Ko toča neha, gre mož res v skedenj in tamkaj vidi vso pšenico lepo zloženo v snopje. Ko se je vrnil, zavpije ves začuden: »Ah, kar je vila, je vila!« Toda v tem trenutku mu žena izgine - mož ostane otožen in žalosten s hčerkico brez žene vile. Popolnoma pa ga vila vendar ni zavrgla, temveč se je še zmerom vračala, a videla jo je le hčerkica; učila jo je v vsem, kar je potrebno, kakor to dela najskrbnejša mati, dokler ni bila godna za možitev. Tedaj se je vilina hči omožila in je mati sedanjega Polharjevega rodu.⁴⁸⁵

DEKLE JE NA PRAGU STALA

Dekle je na pragu stala,
svetle zvezde preštevala,
svetle zvezde v kraj gredo,
preljub moj fantič pojd' domov.

---

⁴⁸⁴ V: Marija Stanonik 1999: 320.

⁴⁸⁵ *Ljudske pripovedi* 1974: 111–112.

Da te ne bodo srečevali,
da te ne bodo spraševali,
kod si hodil kje si bil,
da si tak' čeveljce zrosil.

Jaz sem hodil po planincah,
po zelenih košenincah,
tam sem hodil tam sem bil,
sem drobne ptičke pet' učil.

Kaj so to zaene ptičke,
ki imajo rdeče ličke,
rdeče ličke črne oči,
pri takih kratke so noči.⁴⁸⁶

KATERIM STANOVOM SE DOBRO GODI

Paver pa tudi prav lahko živi,
njemu pa tudi ni treba mlatiti:
plug si napreže, orje naprej,
skoro glih tako, ko mlatimo mi.

Žnidar pa tudi prav lahko živi,
njemu pa tudi ni treba mlatiti:
platno si vzeme, reže naprej,
skoro glih tako, ko mlatimo mi.

Šoštar pa tudi prav lahko živi,
njemu pa tudi ni treba mlatiti,
leder si vzeme, šivle naprej
skoro glih tako, ko mlatimo mi.

Kuhar'ca tudi prav lahko živi,
njej pa tudi ni treba mlatiti:
župo zmeša, kuhlo oblizne,
skoro glih tako, ko mlatimo mi.

Šribar pa tudi prav lahko živi,
njemu pa tudi ni treba mlatiti:
tinto sem vzeme, piše naprej,
skoro glih tako, ko mlatimo mi.⁴⁸⁷

---

⁴⁸⁶ *Eno si zapojmo*, pridobljeno na www.omnibus.si, marec 2011.

⁴⁸⁷ V: Marija Stanonik 1999: 204.

LEPA VIDA

Prelepa "Vida pelnice prala
pri kraju morja na sinji skali.
K nji se je pripeljal črni zamorc.
Tako je rekel črni zamorc:
»Kaj je tebi, lepa Vida,
ki nisi več tako lepa
kakor prve leta?«
»Kako čem bit lepa
kakor prve leta?
Doma imam starega moža
in bolno dete.
Stari prekašljuje, dete prejokuje.«
Tako je rekel črni zamorc:
»Le z mano, z mano, ti lepa Vida!«
Tako je rekla lepa Vida:
»Komu bom zapustila starega moža
in bolno dete?«
Tako je rekel črni zamorc:
»Le z mano, z mano, ti lepa Vida,
v špansko deželo.
Pote je poslala španska kraljica.
Ne boš družga delala,
kakor bele postlje postiljala,
ino gori boš ležala
in boš dojila španskega kraljica.«

V barko je stopila, od kraja odtegnila,
začela jokati lepa Vida:
»Komu sem pustila starega moža
ino bolno dete?«
On jo je prepeljal v špansko deželo
k španski kraljici.

Zjutraj je zgodaj vstala, je pri oknu stala.
Gori pride rumeno sonce.
Tako je rekla lepa Vida:
»Kaj te vprašam, ti rumeno sonce?
Kaj moje bolno detiče dela?«
Sonce pravi: »Kaj bo delalo? Svečo so mu zdaj držali.
Tvoj ubogi' mož se po morji vozi
ino tebe išče, ti lepa Vida,
ino se po tebi milo joka.«
Takrat še bolj jokala,
bele roke je lomila.

Zvečer pri oknu stala,
pa gori pride svitla luna.
»Kaj te prašam, ti svitla luna?
Kaj moje bolno detiče dela?«
Luna pravi: »Kaj bo delalo?
Zdaj so ga pokopali.
Tvoj stari oče se po morji vozi,
on se po tebi premijo joka.«
Še bolj je jokala se lepa Vida.
K nji pride španska kraljica.
»Kaj ti je, prelepa Vida, de se tako milo jokaš?«
»Kaj b ne jokala, ker sem pri oknu stala,
zlato kupco pomivala,
padla mi je čez okno v morje globoko.«
Tako je rekla španska kraljica:
»Nič ne maraj, ti lepa Vida!
Jest bom spet tebi drugo kupila,
ino pri mojem kralju
te bom izgovorila.
Le lepo doji mojga kraljiča!«⁴⁸⁸

RIBA FARAONIKA

Riba po morju plava,
riba Faronika.

Jezus za njo priplava
po morju globočin:

»O le čakaj, čakaj, riba,
riba Faronika!

Te bomo kaj prašali,
kak se po svet godi.«

»Če bom jest z mojim repom zvila,
ves svet potopljen bo;

Če se bom jest na moj hrbt zvrnila,
ves svet pogubljen bo.«

»O nikar, nikar, riba,
riba Faronika!

---

⁴⁸⁸ Slovenske ljudske pesmi 1961:28–29.

Zavolj nedolžnih otročičev,
zavolj porodnih žen.«⁴⁸⁹

ZELENI JURIJ

Prošel je, prošel pisani vuzem,
došel je, došel zeleni Jure,
na zelenem konji po zelenem polji.
Dajte mu, dajte, Jurja darovajte,
dajte mu mleka, zelena mu obleka,
dajte mu vina, da ga ne bo zima,
dajte mu mesa, da se ne otreša,
dajte mu špeha, da ga ne bo kreha,
dajte mu jajec, da ga ne bi zajec,
dajte mu kruha, da ga ne bi muha,
dajte mu soli za debele voli,
dajte mu pogače, da mu noge poskoče,
dajte mu masti, da bo vreden časti,
dajte mu hajde, da se doma najde,
dajte mu pleče, da vam kaj ne reče,
dajte mu krajcar, da ga ne bo Šprajcar,
dajte mu škudu, da ne pojde k sudu,
dajte mu groš, da vam dojde još,
haj, haj, haj! bo li skoro kaj?
Ijüh, ijüh, ijüh!⁴⁹⁰

---

⁴⁸⁹ *Ljudske pesmi* 1974: 119

⁴⁹⁰ *Slovenske ljudske pesmi* 1961: 83.